A HÁZ

1908

I. ÉVFOLYAM. EZERKILENCSZÁZNYOLC
FŐSZERKESZTŐ MÁLNAI BÉLA
FELELŐS-SZERKESZTŐ SZÉKELY DEZSŐ
BUDAPEST, A SZERKESZTŐK KIADÁSA

A LAP MŰVÉSZI RENDEZÉSÉT MÁLNAI BÉLA VÉGEZTE. A FÜZETEK CÍMLAPJÁT ÉS AZ INICIÁLÉKAT KOZMA LAJOS RAJZOLTA. NYOMATOTT BUDAPESTEN, 1908. ÉVBEN, AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-TÁRSULAT NYOMDÁJÁBAN WÓZNER IGNÁC MŰVEZETŐ, PAVLOVSZKY J. ALAJOS MESTERSZEDŐ, NIKLAY ANTAL TÖRDELŐ ÉS WANDRA LAJOS GÉPMESTER-MŰVEZETŐ KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL. — KLISÉKET KÉSZÍTETTEK: WOTTITZ MANFRÉD, ID. WEINWURM ANTAL, HERBST SAMU, KÖNIG ÉS BAYER CINKOGRÁFUSOK.

TARTALOMJEGYZÉK

CIKKEK

ISMERTETÉSEK

JEGYZETEK

AZ ISMERTETÉSEK ÉS JEGYZETEK ROVATAIT ÖSSZEÁLLÍTOTTÁK BÁLINT ALADÁR, FÖLDES EDE, KOZMA LAJOS, MÁLNAI BÉLA, PALLÓS ARTHUR, SCHEIBER MIKLÓS, SZÉKELY ZSIGMOND, SVÁB GYULA, VIDA GYÖRGY.

ILLUSZTRÁCIÓK

MELLÉKLETEK

KÉPEK

SZÖVEGKÉPEK

Hibaigazítás: A 284. oldalon közölt rajz szerzője Lesch Lajos.

KOZMA LAJOS RAJZA

DESSIN DE LOUIS KOZMA

Tervezte Lechner Ödön

A KŐBÁNYAI TEMPLOM

HOGYAN LESZ MAGYAR ARCHITEKTÚRA?

A HÁZ
Építőművészeti folyóirat

IRTA KORONGHI LIPPICH ELEK DR

IATAL MŰVÉSZETI KULTÚRÁNK, úgy látszik, elérkezett az érési folyamatnak arra az állomására, ahonnan a történők fölött áttekintve, szükségét érzi annak, hogy az individualizmus jelszavaira támaszkodó sok átabotaság és a „keresés" címén felburjánzott sok féktelen kísérlet kaoszát végre a magasabb rendező szempontok és elvek uralma alá helyezze. Ezt bizonyítják az utóbbi idők jelenségei. Látjuk, hogy a társadalom mily energikusan utasítja vissza mesterséges propagandáikban bizakodó festőifjaknak azt a feltevését, hogy a magyar társadalom hajlandó lesz a tudatlanságot művészeti elvképen, a tehetetlen, kapkodó utánzásokat eredetiségképen s az idegen művészetek hulladékait feltálaló ízléstelenséget modern magyar művészetképen elfogadni.

Látjuk könnyelmű fiatal architektusoknak is a zsákutcába jutását. Nem kell a művészetük. Azok a lármás, egyéni kirohanások már senkinek sem imponálnak. A hangos modernkedés és magyarkodás nekizúdult áradatáról csakhamar kideritették az idők, hogy hazugságokkal telvék, hogy a művészet örök nagy törvényeinek büntető paragrafusait furfangosan kerülgetők.

Egy ideig hivatkozhattak arra, hogy hiszen tudják ők, mennyire „nem kész", amit csináltak, de út a kialakulás felé, sőt a magyar művészet felé is, mert magyar stílussá kell fejlődnie annak, amit magyar művészek alkotnak.

Abban igazuk is lenne, hogy valóban nem a gatya és szűrvirág másolásától lesz magyarrá a művészet, hanem annálfogva, hogy magyar művészek csinálják, nem pedig németek és hollandusok.

De aztán hát csinálják is magyar művészek. Mielőtt elfogadnám az igazságukat, látni szeretném a — magyar művészt.

Amelyik művész belső összetételének a meg nem értett és félreértett idegen hatások és könnyűvérű elcsenések a komponensei, az a művész nem magyar művész. De német sem, hollandus sem, hanem valami, ami sem ez, sem az. Valamint a nem „jól kinéz" és „nem létez" dialektusa emeli az irodalmat a magyar nemzeti ideál magaslatára, a „jól kinéz" és „nem létez" formai nyelve sem fogja a művészetet grandiózus magyar művészetté avatni.

Pedig meg akarjuk csinálni, mert meg lehet csinálni a magyar művészet stílusát.

Csak fogadják el művészeink, kik között oly sok az istenadta, szebbnél-szebb tehetség, azokat a magasabb rendező szempontokat, melyeknek ideje immár elkövetkezett.

Úgy tudom, ez a folyóirat is a viszonyok eredőjéből keletkezett s célja az, hogy a művészet törvényeinek az iránytalan felfogások zavarai közepett egyik hirdetője legyen.

Hogy magyar művészetet lássunk ebben az országban, mindenekelőtt architektúrára van szükség. Mint a nagy stílusok világtörténelmi korszakai bizonyítják, az architektúra, a tér és tömeg ez organikus művészete hivatott arra, hogy visszakerülve változhatatlan törvényeinek feltételei közé, a többi művészeteket is ellássa a szerves élet erejével és erkölcseivel.

De architektúra, mint stílus, csak korok és népek eszmeközösségéből alakulhat, mikor az egyén alárendelt s az eszmeközösség a fő. A féktelen és exkluzív egyén csak anarchiát okoz; de egy összefoglaló nagy eszme közösségében élő s az eszme hitében alkotó egyén mindenkor dicsőséges részese annak a legemberibb munkának, mely végső eredményképen a stílus szimfóniájában harsan ki.

Azok az egyének és azok a fajok vannak a művészeti stílusfejlődés útján, melyek egyrészt összeköttetést találtak az elmult korok nagy művészeteivel és ez összeköttetést a modern individualizmus ostromai között is erős határozottsággal tartják fenn, — másrészt pedig fölismerték koruknak és fajuknak ideáljait s azok szellemi és lelki életéből táplálkoznak.

Ez az: eszmeközösség a mult, a jelen s a jövő szerves összekapcsolásában.

A modern kor szociális eszmeáramlatai egységre még nem jutottak, egyedül a nemzeti eszme az, melyben egységesen tömörülhetnek az emberközösségek.

Ahol elég szerencsés, vagy elég komoly és szorgalmas egy faj, hogy a saját tulajdonságait megismerhesse, ott meg is van már az egységes nemzeti eszme legfőbb feltétele: az önismeret.

Erre kell törekednünk politikában, társadalomban, tudományban, mesterségekben és művészetekben egyaránt.

Keressük tehát a nemzeti eszme legfőbb feltételét: az önmegismerést. Keressük meg a faj lelkét, melyben együtt van erkölcsi belső ereje és kifejező formai nyelve.

Ahol ezt megtalálhatjuk, az — a nép, fajbeli erőnk, összes tulajdonságaink ez utolsó, hű letéteményese. A nép őrizte meg nyelvünket, mellyel ma európai jelentőségű irodalmunkat írjuk, ez őrizte meg művészetünk törvényeit is, melyeknek ismerete híján bajos lenne nemzeti stílusról, mint elérhető eredményről, ebben a sokféle országban álmodoznunk.

Ne csupán másoljuk a népet, ne csupán az ornamentumait hántsuk le az ő kezének műveiről, de ismerjük meg a gondolkodása módját, fogjuk meg a lelkét s hozzuk fel ide a mi tétova-kultúrás munkánk világába.

Ha tanulmányozzuk a legtöbb kincsünket rejtő Erdély népének művészetét, tapasztalni fogjuk, hogy konstruktív erejét az is a középkor nagy stílusaival megtalált kapcsolatból meríti.

Mily szerencsénkre válhatik, ha megismerjük azokat a törvényszerűségeket, melyeket ez a kapcsolat, akármily primitív formákban is, de stílussá emelt. A magyar nép művészetének gyönyörű stílusává, valami egésszé, amihez hasonló egészet a mi zavaros kultúránk eddig még nem revelált.

Rendelkezésünkre áll az utolsó legnagyobb stílusnak, a középkor stílusának egész világa s rendelkezésünkre áll népünk fajbeli stílusa. És népünk stílusában középkor és jelen, a szerves fejlődés egységes eredményekép.

Ha ezt megértettük, hatalmas rendező szempontok jutottak a tulajdonunkba.

Ki a nép falvaiba! és vissza a műemlékek beszédes kövei közé!

LECHNER ÖDÖN

IRTA MÁLNAI BÉLA

NAGY HARC immár megvivatott, a modernség minden oldalon bevonult megszentelt hajlékaiba és diadalmasan emeli fel zászlóját. Sikerült meggyőzni a kételkedőket és bebizonyitani, hogy szükséglet volt a művészetek reformálása. A nagy társadalom minden rétege befogadta a felszabadulás tanát, kicsi ma már a száma azon lelki vakoknak és lelki siketeknek, kik még mindig a történelmi stilusok megdöntött bástyái mögé vonulva, várják szorongásban a megváltó halált. A „szecesszió" fogalma nem gúnytárgy, nem a szó sziszegése, ami a lelkeket megkapja. Megismerték — megtanulták a belső lényeget és megtanulták tisztelni azokat, kik koruk szinvonalára emelkedve, törhetetlenül küzdöttek a szabad művészetért, kik megmutatták, hogy éppen olyan furcsa a régi formanyelv használata, mint ahogy nevetéssel fordulnánk el a tógában járótól.

A modernség minden útvonalon a szivek és gondolatok körébe férkőzött; csak ez a mi művészetünk jár tétova léptekkel, csak a mi művészeink bekötött szemei, melyről még nem volt erejük letépni a fátyolt, nem látják még az egyenes utat és félő még mindig, hogy a meredek útról, biztos léptek hiján, a szakadékba vagy a tátongó örvénybe szédülnek maguk alá temetve az első megnyilvánulás rügyeit.

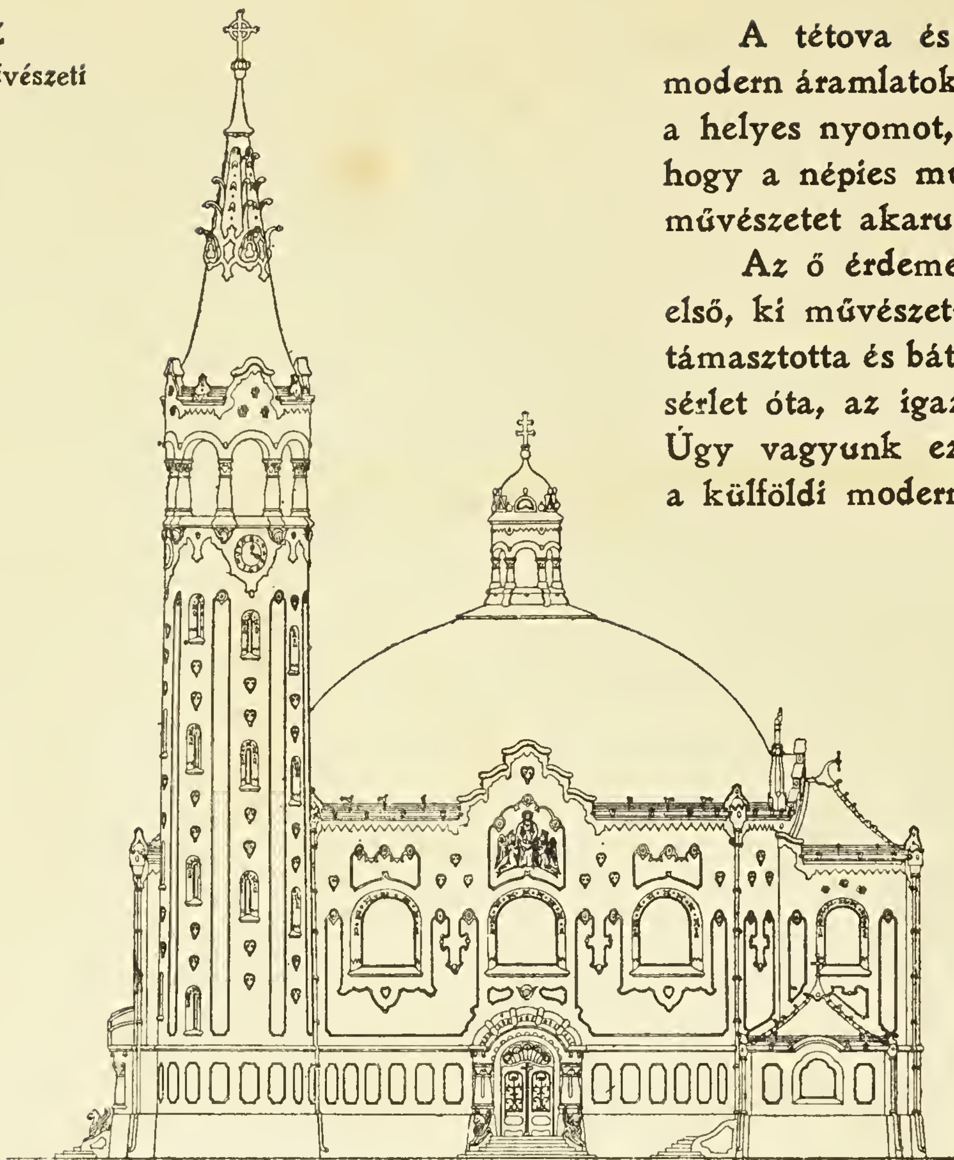
Nálunk már nincsen, ki a modern gondolat ellen harcot folytatna, e kétkedők régen megváltoztak, de az igaz utat még kevesen látják, mert a kishitűség csak akkor szünik meg, ha a tátongó sebbe ujját betehette, gyenge lelke nem az eszmevilág útján, de csakis érzékei alapján képes a meggyőződést magáévá tenni.

A nagy modern kultúra a külföld útján egy lépéssel előre vitte a mi országunkat is. Az angol, német és finn művészet előtt a történelmi stilusok emberei is meghajolni voltak kénytelenek, de a mienket, mely édes anyaföldünkből lett volna termendő, csak akkor tudnák befogadni, ha az máról holnapra terebélyes fává emelkedhetik.

LECHNER ÖDÖN pedig, az ő érdemei hervadhatatlanokká válnak, mert ő az, ki gondolataink és érzelmeink világát művészetünk kútforrásához, a néphez terelte, ki nemcsak szavaival és irásaival, hanem tetteivel és működésével is előharcosává lett azon eszmének, melynek kialakulásában ma már feltétlenül bizhatunk.

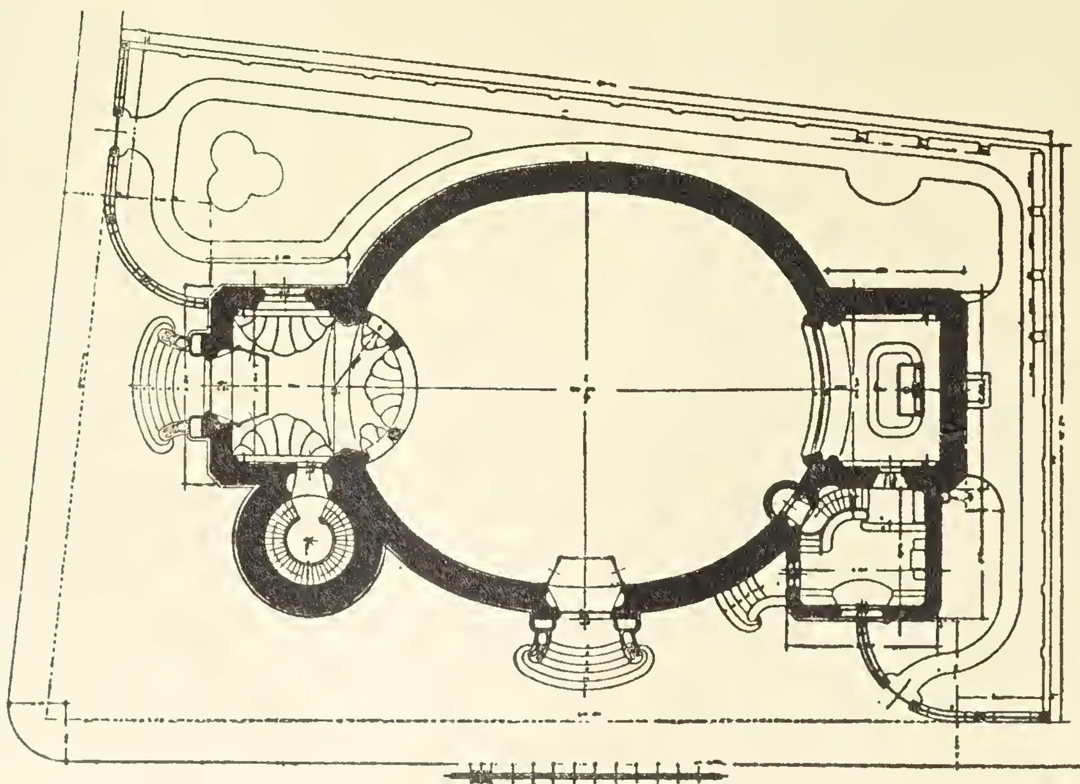

Lechner Ödön képmása
Ligeti Miklós szoborműve

A tétova és zűrzavaros helyzet közepette, mely a modern áramlatok nyomán támadt, művészlelke megtalálta a helyes nyomot, melynek igazát mindannyian valljuk, hogy a népies művészetre kell támaszkodnunk, ha önálló művészetet akarunk teremteni.

Az ő érdeme egy szóval fejezhető ki „az első". Az első, ki művészetünket a tespedésből felrázta, ki azt feltámasztotta és bátran dokumentálta. Művészete az első kísérlet óta, az igazi tehetség óriási kibontakozását mutatja. Úgy vagyunk ezzel is, mint a történelmi stílusok és a külföldi modernség viszonylatával. Midőn szines álomképei a kelet országának csodás emlékei révén az első magyaros törekvésű házát, az „Iparművészeti múzeumot" életre keltik, a kétkedés elnevezi a „cigány császár palotájának", de ki ezt a nevet világgá bocsátja, a már porladó kiváló irónk Tóth Béla deák, néhány év mulva maga vonja vissza szavait és meghajol a nagy művész értéke előtt. Az üllői-úti palota elkészültekor nem tetszett, annak szindús képe a hangos recenzus hangját váltotta ki, de megbarátkoztak, mert megtanulták értékelni, de a megdöbbenés újból életre kelt a Geológiai múzeum elkészültével, mely aztán ismét, midőn a postatakarék palotája a megdöbbenés hangját újból kiváltotta. Mi kevesen, kik számos kedves álmatlan éjtszakát töltöttünk a mesterrel munkában, kik őt teljesen megértettük és minden kifejezési módja értelmes beszéd lelkünknek, tudjuk, hogy mit jelent a „Postatakarék" épülete, hogy az a keresést teljesen levetközött, igazi, kibontakozott művészegyéniség teljes életrekelése. Mi nem szörnyülködünk az „erkélyek hiányán" és nem okoz lelkünkben diszharmoniát a sík felület „egyhangusága", bámulattal és elragadtatással állunk meg előtte és meglátjuk az alkotóban a legnagyobb művészt, aki méltán sora-

A pozsonyi
főgimnázium
kápolnája
Tervezte
Lechner Ödön

kozik a világ legnagyobb alkotó mestereinek körébe. A magyaros művészet útjai azóta divergálók. Helyes is, hogy többen és többfelé keressék egyelőre a kibontakozás útjait. Az egységes művészet mégis kialakul, az összevonó és áttekintő szempont csak így lesz tulajdonunkká. Nem a szolgai másolók lépnek a mester örökébe, csak azok, kik tanait megértik, kik megtanulják, hogy nem a műterem fülledt levegője, de a nép egészséges lelke lesz képes a művészt megihletni.

A mester művei és írásai egyaránt tükrözik vissza e magasabb szempontokat.

Homlokzat-vázlat a pozsonyi kápolnához

Az architektúra az egységes összefoglaló művészet, melynek hegemóniájáért állást foglal, saját szavai:

„Ha a képzőművészetek a magyaros építészet keretében fognak fejlődni, akkor meglesz a magyar festészet, a magyar szobrászat és a magyar iparművészet is, mert akkor megvan működésüknek előfeltétele: a magyar ház, a templomtól a kunyhóig. Akkor majd magyar témákat és magyar feladatokat és térben egységesen komponált magyar megoldásokat fogunk a művészektől követelhetni és kaphatni. Akkor nem fog az egyik

német, a másik francia, a harmadik hollandus „genre" képeket a végtelenségig variálni és kapkodva utánozni."

Az ő építő-iskolájának is ez volt az alapgondolata. Működjék az összes művészet együtt az architektura megszabta keretben, mert a művészeteknek az építészettől való különfejlődése „fordított sorrendje a dolgoknak és soha nemzeti eredményre nem vezethet, csupán egyéni eredményekre". Ime a második magasabb szempont. A művész tudja, hogy az individualizálás káros és félreértik, ha azt vélik, hogy szellemébe hatoltak, kik műveit szolgailag követik, vagy követőinek tartják azokat, kik őt a külsőségekben utánozzák.

Az ellentétek el fognak simulni, a modernség és magyarság világító fáklyája messze bevilágitanak a homályos utakra.

A kétkedők is meglátják, hogy a művészet, mely édes anyaföldünkből lesz termendő, még terebélyes fává emelkedhetik.

A félreértés megszünik és egyesit mindannyiunkat a közös ideál keresésében. És megtalálják az úttörő, az alkotó művész lelkét lebegni még azokon a műveken is, melyek a magasban, a fa sudarán más alakban is, mint a mag, melyből kikeltek, az egyesitő igazi nemzeti forró ideál tüzét lehellik magukból.

És, ha az elhintett magvak itt-ott csenevész hajtásokat is teremnek, nem fogjuk azt annak hibájául felróni, ki azt elvetette, hanem meggondoljuk, hogy a talaj lehetett, mely nem volt képes megtermékenyülni.

Lechner Ödön
vázlata

NEM KÖNNYÜ FELADAT, hű karakterisztikumát adni Lechner műveinek egynéhány illusztráció keretében, megnehezíti még e feladatot az, hogy a Mester művei szétszórtan hevernek. Ahol ő dolgozott — gazdag fantáziájának termékeit mindenütt elhullatta, de, mint igazi művész, könnyű szívvel tette ezt, s ő maga sohasem látta szükségét annak, hogy azokat együtt láthassa, mert minden tevékenysége új, meg új keresés, a megelőző ehhez csak studium. Szerény lakószobája szekrényei — porlepte kincseshalmaza legszebb álmainak, maga sem tudja, hogy melyik rejtekében van egy-egy valóra nem vált, szépséges idea, így tartja ő maga ezt természetesnek, beletörődve abba, hogy erre a sorsra jutottak.

Igy látjuk egy ócska, penészes rámában, a kőbányai templomról készített perspektiváját. Nem azt, amelyik felépült, amely mindenkit gyönyörűséggel tölt el, hanem azt a csodás alkotást, amelyet a Mester maga akart, a centrális elrendezésűt, magasba nyúló kampanilléjával, mely a mostanit, ezt a valóságos ékszert is felülmulta volna.

És a Mester mesél erről és mindenről és képzetében felvonul minden álma, beszél a művészetről, a magyar épület anyagáról, bámulatosan komoly dolgokat és elfeledjük, hogy most a papirkosár fenekéről szedjük csomóba a meg nem valósult ábrándokat.

Jegyezni és írásba tenni volna szavait érdemes. A műtörténet és az építészet minden mozzanata válik élénk képpé előttünk szavai nyomán; felvonulnak előttünk az építészet remekei, hogy helyt adjanak az anyagoknak, melyekből alkotni kell, a kerámia, melynek használatát felfedezni neki könnyü volt, kinek minden gondolata telítve van tudományos és művészi öntudattal.

Mikor magyaráz, szinte átszellemül, nem akar tanítani, csak önmagának ismétli gondolatait, melyek gyönyörűséggel töltik be lelkét, mintha újra átélné azokat a művészi fájdalommal teljes pillanatokat, melyekben alkotott és melyek neki a legbensőbb elégtételt szolgáltatják.

Csodás alkotás kerül kezünkbe, egy monumentum, szivárványszínű és ezüstös effektusokkal, a néhai Erzsébet királyné emléke, az egyetlen, méltó, amilyent művész fantáziája és melegen érző szíve a királynő számára készíthet.

A remekbe készült halászbástya igazi pendantja volna ez az emlék és ez az a feladat, melyben a Mester énjének bámulatos misztériumaival ámulatba ejtené a szemlélőt.

Lesz-e belőle valaha valóság? Ez volna művészetének apotheozisa.

A Mester legcsodásabb, midőn alkot, a tervező asztalnál. Aki dolgozni látta, csak az tud érte rajongani. A legszebb ideák óriási tömegű sorozata tárul elénk szédítő gyorsasággal, nem vagyunk képesek gondolatait követni, amint azokat papirosra rögzíti. Ekkor a Mester csak művével él, csak arra gondol, amit alkot. A külvilág megszünik körülötte, fantáziája lankadatlan és termékeny.

Vázlatpapírok egész halmaza fekszik előtte, mely benépesül házakkal és azok minden részletével. Minden apró részét feldolgozza az alkotandó művészi remeknek. Még a kompozíció első stádiumát oldja meg, de már látja a részleteket, az anyagok pompás összhangját és mindezt papírlapokon, úgy amint kigondolta, teszi szemlélhetővé. Egy mű elkészültéhez a vázlatok óriási tömege szolgál segédeszközül és ezekben a vázlatokban gondolkodása minden nagyszerűsége tükröződik vissza.

Így folytatódik ez az emberfölötti munka, míg a mű teljesen készen megérve áll előttünk. Az, aki oly gyorsan veti fantáziáit papírra, nem szűnik meg azokat fejleszteni és nem ismer fáradságot, melyet sajnálna, hogy minden atomja szerves kapcsolatban álljon az egésszel. „A jó építészt a rossztól csak az különbözteti meg, hogy egyiknek van türelme, másiknak nincs“ állítja ő maga, nem teljes kritérium ez, de jellemző és igazolja azt a pedantériát, mely az ő becsületes művészetét áthatja.

LECHNER ÖDÖN ÍRÁSAIBÓL

A MAGYAR FORMANYELV MA OTT TART, AHOL SZÁZÖTVEN ÉV ELŐTT TULAJDON ÉDES ANYANYELVÜNK. EL VOLT HANYAGOLVA, ELHAGYATVA, FŐURAINK MEGVETETTÉK ÉS NÉMETÜL BESZÉLTEK, NEMESEINK ÉS AZ ORSZÁGGYŰLÉS NYELVE LATIN VOLT – ÉS ÍME MOST?! NYELVÜNK ÉS IRODALMUNK BÁRMELY NYUGATEURÓPAI NYELV ÉS IRODALOM SZÍNVONALÁN ÁLL.

A HISTÓRIA IGEN FONTOS, HASZNOS ÉS ÉRDEKES TANULMÁNY ÉS FŐLEG ARRA VALÓ, HOGY TANULJUNK BELŐLE, DE MÉGEGYSZER ELJÁTSZANI A HISTÓRIÁT, AZ ETHIKAI TÉNYEZŐK ÉS KÖRÜLMÉNYEK NÉLKÜL, MÉG ELGONDOLNI IS KÉPTELENSÉG.

MINDAZ, AMI MOST KLASSZIKUS, VAGY LEGALÁBB IS TÖRTÉNELMI, VALAHA MODERN VOLT ÉS SZECESSZIÓBÓL SZÁRMAZOTT.

AZ ÉPÍTŐMŰVÉSZET VOLT MINDENKOR A MŰVÉSZETEK ANYJA, FEJLESZTŐJE. MINDEN MŰVÉSZEMBER VALLJA, HOGY A MAGYAR MŰVÉSZET REFORMJA, MAGYAROSÍTÁSA, CSAK AZ ÉPÍTŐMŰVÉSZET REFORMÁCIÓJÁNAK, MAGYAROSÍTÁSÁNAK KERETÉBEN LEHETSÉGES.

Lechner Ödön vázlata

A HERMINA-ÚTI VILLA

Főhomlokzat

Tervezte Lechner Ödön

A HERMINA-ÚTI VILLA — Homlokzatrészlet — Tervezte Lechner Ödön

2*

A HERMINA-ÚTI VILLA

Oldalhomlokzat részlete

Tervezte Lechner Ödön

A HERMINA-ÚTI VILLA — Hall — Tervezte Lechner Ödön

A HERMINA-ÚTI VILLA

A hall lépcsője

Tervezte Lechner Ödön

AZ IPARMŰVÉSZETI MÚZEUM — Tervezte Lechner Ödön

KÖZÉPKORI ÉPÍTÉSZETÜNK TOPOGRAFIÁJA

Pasteiner Gyula ak. székfoglalója után

Czakó Elemér Dr

AZÁNK KÖZÉPKORI ÉPÍTÉSZETE vidékenként szembeszökően különböző. A népességi események ugyanezen területen koronkint és vidékenkint szintén fölötte változatos képet mutatnak. Az előbbi jelenség későbben támad, rövidebb ideig tart, szűkebbkörű, különlegesebb: az utóbbi régi keletű, hosszabb tartamú és általánosabb. Nem véletlenség műve sem az egyik, sem a másik. Fölmerül a kérdés, vajjon a két jelenség nem kettős okozata egy közös oknak, s van-e a két jelenség közt valami bensőbb kapcsolat? Ha van közös ok, annak tartósnak, lehetőleg állandónak kell lenni, tehát csakis a természeti világba tartozó jelenség lehet. Hazánk térképét a népességi események egyazon módon való ismétlődésével egybevetve az a gondolat támad, hogy a föltételezett közös ok az ország földrajzi alakjában rejlik. Ha megállapithatjuk, hogy ez utóbbi nem csak általánosságban volt hatással a népességi eseményekre, hanem azoknak lefolyását következetesen irányitotta is, akkor remélhetjük, hogy az ekként elért eredmény segítségével ráakadunk ama körülmények egyikére és másikára, melyek középkori építészetünk topografiai alakulását szabályozták.

Nem egyszerűen arról van szó, hogy a topografiát megállapitsuk és azt az ország földrajzi alakjából és az egykorú népességi eseményekből kimagyarázzuk. A kitűzött föladat ennél szélesebb körű. Arra törekszik, hogy a népességi események sokféleségének és időnkint való ismétlődésének általánosabb érvényéről, bizonyos mértékben törvényszerű voltáról meggyőzzön, kimutassa, hogy ezen események egyben előhirnökei, előzményei a későbbi építészet topografiájának.

I.

Hazánk fölszínének leglényegesebb alkotó elemei: a Kárpátok és a Délkeleti Hegyvidék magaslatai, a Duna folyamrendszere és a vele kapcsolatos két Alföld.

Ezek közül találomra kiválasztom a Dunát és vizsgálom természeti sajátságait, valamint azt, hogy e sajátságok köré milyen emberi jelenségek csoportosulnak. A folyam hosszanti relációja köré csoportosuló emberi jelenségek: a forgalom, a közlekedés, a népek érintkezése. Ellenben a folyam szélességi kiterjedése a forgalmat gátolja, a népeket településre kényszeriti.

A Duna alig lép hazánk területére, Pozsony alatt kezdődik csallóközi alluviális területének bizonytalansága. A víz, a meder, a part, minden bizonytalan. Ez a bizonytalanság fokozott mértékben folytatódik a Nagy-Alföldön és Havasalföldön. A két utóbbi közé ékelődik a Vaskapu félelmetes akadálya. Ezen geológiai alakzatnál fogva a Duna hosszanti kiterjedésének forgalmi funkciója fölötte korlátozott, a hosszanti relációval kapcsolatban mutatkozó emberi jelenségek igen gyérek. A történelemből látjuk, hogy nyugati Európából Keletre és visszafelé irányuló világforgalom nem kereste a Dunát, sőt lehetőleg elkerülte annak vízi és partmenti útját. De nincs is szükség a történet tanúságára, elég ha megszámoljuk, hány város van a Duna mentén Pozsonytól Zimonyig. Ebből megállapithatjuk, hogy mennyi a Duna hosszanti kiterjedésének teljesitő képessége, összekötő, közlekedést fejlesztő erejének mi az értéke a népességi eseményekben.

Annál hatalmasabb a szélességi relációnak az ereje. Ez a mozgó népeket századokon át megállitá, letelepülésre kényszerité, a leendő Magyarország területén a népességi

Lechner Ödön
vázlatai

eseményeknek határt vont, azokat szabályozta, rendszerbe foglalta. — A történet előtti időktől kezdve századokon át barbár törzsek tanyáztak hazánk Duna balparti vidékein, egymással torzsalkodtak, egyébként vesztegelve tengődő életet éltek, nevükön kívül egyebet nem hagytak maguk után. Ugyanakkor a Duna jobbparti vidékén a műveltség magasabb fokán levő gall-kelta népek laktak. E két népességi jelenségnél nagyobb ellentétet képzelni sem lehet. A Duna választá el őket egymástól. Az érintkezést egyik sem kisérté meg.

A nagy ellentét még fokozódott, mikor a rómaiság elfoglalta Pannoniát. A kelta törzseket beolvasztá, a Duna mentén sűrű sorban katonai állomásokat szervezett, melyeknek az volt a rendeltetésük, hogy a szélességi reláció erejét fokozzák. Az erődök fenyegetve így szóltak: „Mi nem megyünk át, de ti se gyertek át.“

Dacia kivétel. Meghódításának oka a római császárok katonai hiúságában keresendő és nem változtat a tényen, hogy két olyan kiválóan propagativ természetű jelenség, mint a rómaiság és a nyomában járó kereszténység kisérletet sem tett a Duna balparti részére jutni.

A népvándorlás változtatott ezen a helyzeten. Négyszáz éves lefolyása alatt egymást űző események forgatagában nehéz a részletekről tiszta képet alkotni, a főbb vonalakból azonban világosan kivehető, hogy Magyarország területén a Duna elválasztó erejét a hun, majd utóbb az avar birodalom meggyöngíté, noha mindegyikök' hatalmi gócpontja a Tisza vidékén volt. Közben a germán népek uralma, majd a frank hódítás alatt elválasztó ereje ismét föléled. Ugyanakkor azonban a keresztény szláv népességi események a balparti vidékről átcsapnak a jobbparti vidékre.

A népek mozgalmát eleddig szabályozó hatalmas természeti jelenség erejének ezen ingadozása új idő hajnalát sejteti.

A népvándorlás utolsó eseménye, a magyarok honfoglalása befejezi, amit a hunok megkezdettek.

Középkori építészetünk topografiája

A honfoglalás hosszabb idő alatt nemzetségekként és vidékenkint történt. A vérszerződés Pusztaszeren köttetett. De amikor Árpád akár kémek nyomán, akár lelke sugallatától hajtva átkelt a Dunán és a jobbparti szeliden szép vidéket részint maga számára birtokba vette, részint hozzátartozói és a legelőkelőbb nemzetségek közt fölosztotta, akkor lett valósággá a honalapitás, akkor született meg Magyarország, a politikai egység, mely a Duna szélességi kiterjedésének eddigi szerepét végleg megszüntette. A magyar honalapitást a Duna elválasztó erejének megtörése avatja a legnagyobb hatású népességi események egyikévé.

A Dunántúl rétegenkint egymásra települt két műveltség: az egyszerűbb keltaság, az összetettebb rómaiság, ezeknek élő hagyományai és látható emlékei nem vesztették el hatékonyságukat. Hozzájuk járult harmadikul a legújabb civilizáció, a kereszténység. A honalapitás után a további kibontakozásit ezek a túladunai helyi erők irányitották.

Megkezdődött és nem sok akadállyal folytatódott a kereszténység fölszivódása. Számos szónak az alakja szinte bizonyossá teszi, hogy ez az itteni szlávsággal való érintkezés révén történt. Az alatt lassanként megérlelődött a nemzetségek szerinti laza állapotból szervezettebb állapotba való átmenet szükségessége. Ez a királyság és az egyház szervezésének alakjában valósult meg. Mind a kettő személyes ténye Szent Istvánnak, aki dunántúli születésű volt, az ottani világ szemléletében növekedett föl, s mint ilyen mind a két intézményt javarészben túladunai keretbe illeszté.

Lechner Ödön vázlata

A királyság koronázó és temetkezési templomát olyan helyre épité, melynek kelta és római isteni tiszteleti multja volt. Ide tette át székhelyét is. Így keletkezett Székesfehérvár.

A tíz püspöki egyházmegye közül először négyet alapitott. Ezeknek székhelyéül Dunántúl régi római telepeket választott ki. A győri, veszprémi és pécsi megye magában foglalta a Dunántúl egész területét. Az esztergomi érsekség a Duna balpartján fel az ország határáig ért. A váci, egri, bácsi és csanádi püspökségeket később alapitá. A nagyon bizonytalan alakú bihari és erdélyi püspökségek élete vége felé keletkeztek.

A bencés szerzet főbb telepeit szintén a Dunántúlra helyezte. Ezek: Pannonhalma, Pécsvárad, Szalavár, Bakonybél.

Velük szemben az ország többi részében összesen négy, de jelentéktelen bencés-telep merül fel.

A későbbi királyok egyike-másika kilép a dunántúliság keretéből. Valamennyi közt legszélesebb látókörű Szent László; a váradi püspökséget alapitja és oda temetkezik. A III. Bélától behozott cisztерciek is itt-ott az ország félreeső vadon vidékén létesitenek telepeket. A XII. században keletkezhetett a szepesi prépostság is. Mindazáltal a dunántúli egyházi alapitások száma jóval nagyobb.

Mindezen intézményekkel karöltve keletkezett építmények javarésze számbelileg és művészetileg is Dunántúlra esik. Az viszi a vezetőszerepet. A székesfehérvári királyi templom előképére épültek az esztergomi, a pécsi, sőt a kalocsai és László alatt a váradi székesegyház is. A szerzetesi építkezés legkiválóbb alkotásai a túladunai vidék javára esnek. Az ország többi részében csak elvétve találkozik egy-egy jelentékenyebb építmény. Ennélfogva az Árpádok alatt IV. Béláig divott román építés topografiailag dunántúli jellegű, viszont a Dunántúl középkori építészi emlékei közt a román művészetűek vannak nagyobb számmal.

II.

A vázolt események lefolyása közben más események is merülnek föl, melyek mintegy hírnökei az építészeti topografia bekövetkezendő megváltozásának.

Már Szent István alatt megkezdődött az idegeneknek részint egyenkint, részint csoportonkint, de mindig szórványos bevándorlása. Következményeiben rendkívüli fontosságú kivétel a németalföldi vendégek esete, akik nagy tömegben egyszerre kaptak új hazát a délkeleti vidéken. Ekként az ország lakossága földművelést, ipart, bányászatot űző idegenekkel tetemesen gyarapodott. Egyben a kereskedelem kezdetének jelei is mutatkoznak. Királyi szabadságlevelek alapján itt is, ott is város keletkezik és ébredezik a községi élet. Új korszak hajnala derengett. Bizonyos, hogy a dolgok e rendje, ha lassan is, de következetesen tovább haladt volna a fejlődés útján.

Közbelépett a tatárok betörése. IV. Béla a veszedelem elmultával az ország helyreállítására tett intézkedéseivel szinte egy csapásra megváltoztatta a helyzetet. A dolgok új rendje katasztrófaszerű hirtelenséggel következett be.

Lechner Ödön vázlata

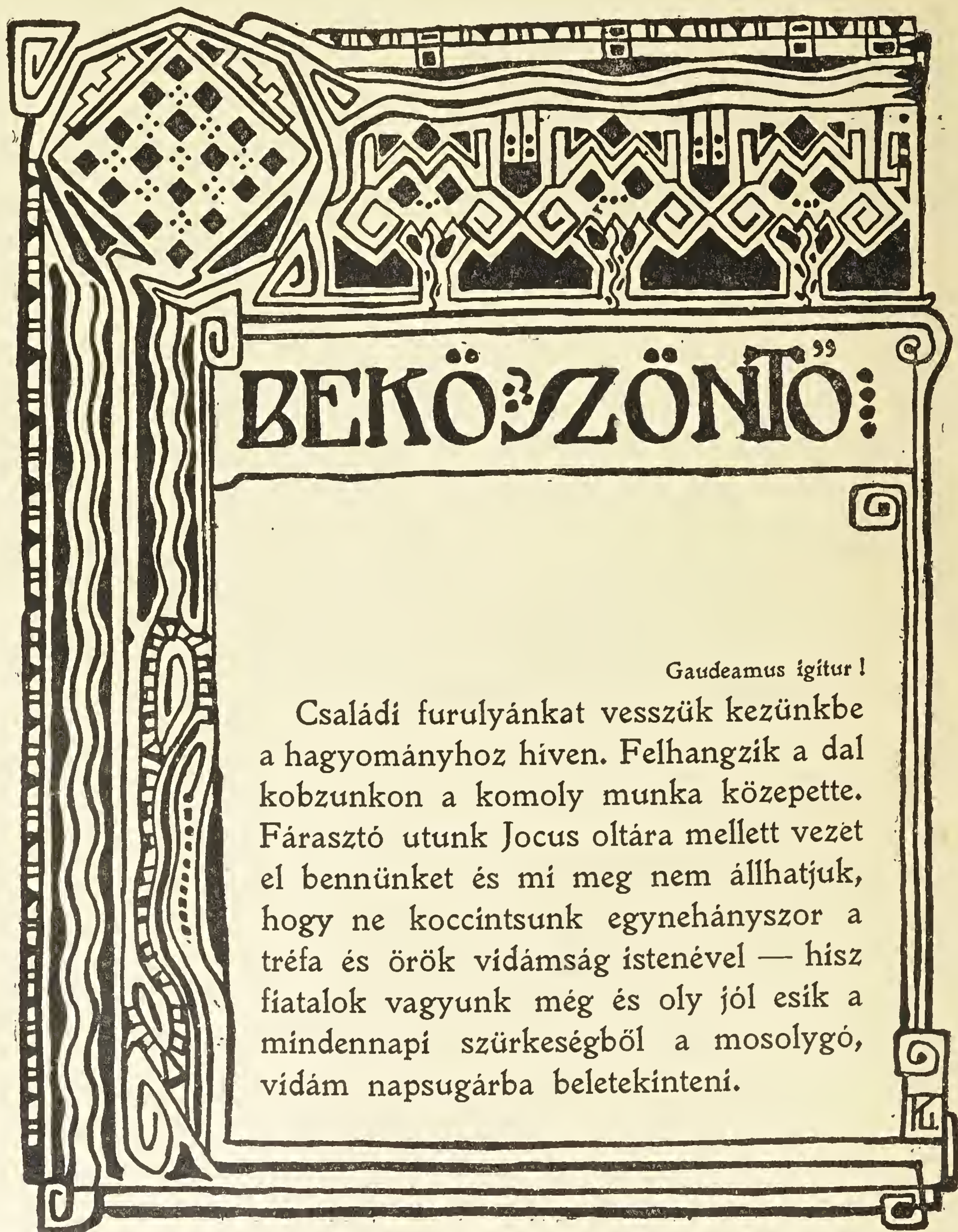
A Megfagyott muzsikus 1908 évi címlapja rajzolta Mende Valér

A sűrűbb rajokban érkező jövevények szaporítják a már meglevő városok lakosságát és új városokat alapitanak. Valamennyit védelmi művekkel látják el. A földművelés mellett föllendül az ipar, a bányászat, a kereskedelem és a községi élet. Csakhamar kezd jelentkezni a polgári büszkeség, sőt a nagyravágyás, ami kivált a templomok építésében jut kifejezésre. Meghonosodik a csúcsíves építés. A székesegyházak és a földművelő szerzetesek monostorai háttérbe szorulnak, az újdivatú épitésnek más feladatok kínálkoznak: a városi plébánia-templomok, kolduló szerzetesi kolostorok, tanácsházak, városi erődítmények, lovagvárak.

Túladunán az építési tevékenységnek csak két gócpontját találjuk: az újonnan alapított Buda várát és Sopront. Azonkívül egyes helyeken szórványosan keletkeznek csúcsíves építmények. Főúri várak, a nyugati széleken és a Balaton mentén sűrűbben, egyebütt gyérebben épülnek. A Duna mentén Dévény, Pozsony, Esztergom, Visegrád és Budavára emlékezetesek az új kor építészetében. A Nagy-Alföld szerepe most is jelentéktelen.

Építészetünk új területet keres, áthelyezkedik a Duna balpartjára. Itten Pozsonytól kiindulva a függőleges tagoltság irányát követi, széles félkörű szalag alakjában halad, majd derékszögben megtörik, átmegy a Délkeleti Hegyvidékre és Brassónál végződik. Kassa mintegy középső állomásként jelenik meg. E nagy terület csúcsíves építészeti jellegénél fogva általánosságban egységes egész, amellett azonban több kisebb topografiai egységre tagolódik. Ezek: 1. Pozsony, a Kis-Kárpátok mindkét oldala, Mátyus földje a Vág völgyével. 2. Csallóköz. 3. Az Alacsony-Tátra lábánál az Érchegység Körmöcbányától Rozsnyóig. A nagy bányaművelés területe. 4. Ennek alján és vele építészeti rokonságban a Középhegység vonala. Bélabánya, Bakabánya. Kisebb bányaművelés. 5. A szepesi fönnsík és az Eperjes-Tokaji Hegylánc területe. 6. A Délkeleti Hegyvidék, mely építészetileg ismét több kisebb topografiai egységre oszlik.

Mindegyik csúcsíves építészetű, de mindegyiknek könnyen fölismerhető sajátos egyéni jellege van, úgy hogy a különben szövevényesnek látszó topografia szálait nem nehéz

Beköszöntő
a Megfagyott
muzsikusból
rajzolta
Kiss László

Középkori építészetünk topografiája

kibogozni. Akár a földrajzi fekvés és a fölszín, akár a népességi események és politikai intézmények, akár a gazdasági állapot, a birtokviszony, a földművelés, bányaművelés, ipar, kereskedelem és kapcsolatosan a közlekedési utak vizsgálatából indulunk ki és amit így megállapitunk, abból következtetünk az épitészet topografiájára, akár ha fordítva járunk el és előbb megállapitjuk bármelyik topografiai egység épitészetének egyéni sajátosságát, abból teljes biztonsággal következtethetünk a földrajzi fekvésre, a népességi eseményekre, a politikai intézményekre, a gazdasági állapotra.

A kapcsolat e jelenségek közt oly benső és következetes, hogy néha szinte a mathematikai módszer alkalmazása kinálkozik.

Méréssel megállapitjuk, hogy a pozsonyi, a kassai és a brassói templom az ország legnagyobb csúcsíves épitményei. A három távoleső pont e találkozásának valami közös okát keresve, azonnal észrevesszük, hogy e három város a középkori kereskedelemnek hazánkon átmenő két fő útvonalába esik. A vágmenti vonal a vágújhelyi, az északkeletről jövő és a bányavárosok irányát követő útvonal pedig a vágsellyei réven át sietett Pozsony alá, mely határállomás és dunai rév volt. A Lengyelországból kelet felé irányuló kereskedelmi közlekedésnek Kassa egyik fő megálló helye, Brassó pedig határszéli állomása volt. A budai, a lőcsei, a kolozsvári, a nagyszebeni jelentékenyebb épitkezések kútforrását hasonló körülményekben találjuk. E városok népe kereskedelmi forgalommal kapcsolatos vagyoni mérlegének kifejezője a templom.

Csallóköz alluviális területén sűrűbb lakosságú góc nem keletkezik, egyedül földművelést űző községek kizárólag téglából épitik szerény templomaikat.

A bányász a föld mélyén rejlő gazdagságért ismeretlen természeti erőkkel folytat küzdelmet. A meggazdagodás módja egészen más, mint a kereskedő és iparos polgáré. Gazdasági értékei is más természetűek. A bányásztársadalom zárkózott. Mindez jellemzően jut kifejezésre a bányavárosok sajátos épitészetében, melynek legjellemzőbb vonása általán az erődités, különösen pedig az, hogy a templom a város közvetlen közelében, de attól elkülönitve, fallal és bástyatornyokkal megerősitett többé-kevésbé emelkedett helyen emelkedik, Körmöcbánya. A Kis-Kárpátok vidékén a kereskedelmi és ipari élet közlékenysége mellett a határszéli fekvés azzal jut kifejezésre, hogy a templomokat a védelemnek inkább jelképéül itt-ott fal övezi. A szepesi fönnsík és a szomszédos vidék épitészete egyedül a város egészének védelmére szoritkozva a közlekedő, a kifelé érintkező kereskedelmi és ipari élet hangulatát tükrözi vissza. Az akkori körülményekkel járó zárkózottság mellett a derült, otthonias, közlékeny polgári életet tükrözik vissza a tér közepén szabadon álló két főépület: a templom és a tanácsház.

A zsendülő polgári élet ezen gócait összekötő útvonalak mentén közelebb vagy távolabb eső magaslatokon a főurak lakóhelyéül szolgáló várak százával emelkednek. Érdekes ellentétei a városnak életmód, gondolkodás és épitkezés tekintetében is. A városban a munkával szerzett gazdagság rendszeretete, a várban a véletlen, a kaland nyomán az oligarchikus hajlam fejlődik ki.

A Délkeleti Hegyvidék egészen külön terület, épitészete is merőben elüt a többitől. Fekvésének is lehet benne része. Az itt kifejlett élet elkülönitettségének fő oka mégis a nagy tömegben való telepitésben rejlik. Hozzájárul, hogy Flandriában, ahonnan a vendégek jöttek, a gazdag és népes gócok már a X. században kivívták a polgári életnek a hűbéri köteléktől való függetlenségét. Az egy tömegben letelepülők könnyen biztositották maguknak a nagyobb kiváltságokat és azoknak biztositásáról fokozottan gondoskodtak. Innen származik Erdély középkori épitészetének erőditési jellege, mely különbözően megvalósitva mutatkozik a templomkastélyon, a templomerődön, a parasztváron, a hatalmas erőditménnyel övezett városon, ezen belül ismét fallal és tornyokkal védett templomon.

* * *

Az épitészet a többi művészettől abban különbözik, hogy kettős életet él. Művészeti élete a forma és képzelet világába tartozik. Gyakorlati rendeltetésénél fogva a közönséges élettel van kapcsolatban, keletkezése idejének állapotait hűen, könnyen megérthetően tükrözi vissza.

Középkori épitészetünk rövid foglalatban vázolt topografiájának ezen élethűsége az, ami kevésbé művészeti alkotásainak is értéket kölcsönöz.

Könyvdísz a Megfagyott muzsikusból rajzolta Györgyi Dénes

JEGYZETEK

Palóczi. A minap újból, ki tudja hányadszor ült a felolvasó-asztalnál és beszélt, mindjobban neki hevülve. Egymásra néztünk. Hát már megint Palóczi? Miről beszél? Ugyan miről is beszélne Palóczi másról, mint Budapest város szabályozásáról, hisz oda nőtt a szívéhez, benne van a vérkeringésében, talán még az álmában is a nagy, a gyönyörű város, a szabályozott Budapest. És címet is talált, szépen hangzót, hogy újból oda csalogassa körébe azokat, kik amúgy is vele éreznek, vele együtt követelik már évek hosszú sora óta, hol itt, hol ott, ahol csak Palóczi felolvasást tart, székvárosunk megmentését az agyonszabályozástól. „Budapest város rendezése szépészeti szempontból." És beszélt-beszélt nekünk, kik már szinte betéve tudjuk minden szavát. Elnéztük a puritán öreg urat, mennyi fiatalos hév, milyen csodás kitartás és szívósság. Tanulhatunk tőle mi is fiatalok. Lelkesebb apostola talán nincs is városunk jövő nagyszabású és művészi fejlesztésének. Tanulságos azért is, mert szomorú és elkeserítő példáját mutatja annak a lelketlen közömbösségnek, mellyel nálunk az úgynevezett illetékes hatóságok ezt a nagy célt szolgálni készek. Értenők még, ha Palóczi egyedül állna, de tudják, hogy mögötte áll a hozzá értők egyetemessége és mégis mosolyognak felette és mesterkednek, hogy a városszabályozási tervpályázatok kiírásából semmi se lehessen. Nagyon el lehetnek bizakodva azok, kik a jelenlegi szabályozási tervnek nevezett sakktáblát megcsinálták. Csak mosolyogjanak, mi mégis hiszünk abban, hogy az idők járása egyszer meg fog nehezülni felettük s el fogja söpörni a sakktáblával együtt azokat, kikre annyiszor ráolvasták a szabályozás körül szerzett hallatlan érdemeiket, akik érzék és szív nélkül, de annál nagyobb hivatottsággal munkálják fővárosunk elcsufítását. Talán mi is fogunk még egyszer mosolyogni?

Igen, hisszük, hogy el fog jönni az idő, amidőn az a szerény öreg úr, az örök ifjú agitátor céljához ér, mert az ő célja a mi célunk is. Talán még sem tartja évek hosszú sora óta hiába előadásait Palóczi Budapest város szabályozásának művészetéről. ▽▽

Egy amerikai építésznő. Míg a vén Európában azon vitatkoznak, hogy a nőket milyen jogok illetik meg, a liberális Amerika megnyitja részükre a kenyérkereset minden pályáját; ami minket közelebbről érdekel, egy amerikai napilap egy építésznőt mutat be, aki kiváló eredménnyel űzi szakmáját. Miss Fay Kellogg New-Yorkban működik az American News Company, egy hírlapszindikátus részére. Első tanítója német volt, később Párizsba került, mint ő maga írja, egyik legnehezebb munkája volt az, hogy mint nő előtt megnyíltak a Beaux-Arts kapui. Később New-Yorkban J. R. Thomasnál dolgozik. Eddig 150 épületet tervezett, jelenleg hat épületet alakít át és egy 16 emeletes házat épít San-Franciscóban, az újságszindikátus részére.

Érdekes, mint nyilatkozik ő a jövendő nagyvárosról. Hiszi, hogy a negyvenkétemeletes házak csak a mi századunknak szülöttei és a jövő nemzedék be fogja látni, hogy a városok inkább területben fognak terjeszkedni mint magasságilag. Eddig, mint főfaktor, a jövedelmezőség szerepelt, de el kell jönni a kornak, midőn mindenben a hasznos a széppel és kellemessel karöltve fog megjelenni. A mai lázasan dolgozó és rohanó üzletember pihenőt talál a munkafelosztás útján és nemcsak a tétlenség emberei fogják élvezni a szabad természet gyönyöreit. Nagy, egészséges városnak látja a jövő század New-Yorkját, az építkezés is inkább közös, mint magánház jellegű lesz, megfelelően a szociális kívánalmaknak. (Angolból.) ▽

A vakablak. Nem helyezünk rá ma már nagy súlyt, mert ritka és szórványos ez az eszmeszegénységből eredő produktum, de elparentáljuk még egyszer, egy jelet teszünk le sírjára. A renaissance malterarchitektúrája, hamis szimmetriájával volt szülőanyja, mely a homlokzat egyöntetűségét helyezte mindenek fölébe. Bérházaink szobaablakai nem okoztak gondot, világítanak-e eleget, vagy barátságtalanná teszik-e a szobát féloldali homályával? A fő mindig csak az volt, hogy a külső oszlopállások ne csorbíttassanak és a szabályok szerint sorakozhassanak egymás mellé.

Van a körúton egy szép palota, voltaképen bérkaszárnya. Az egyik harmademeleti ablaka mindig piszkos, feltűnik ez gondos szemlélőnek. Az architektusnak kellett ez az ablak, nem a lakónak, a szimmetria megkívánta és ő megcsinálta a faablakot, be is üvegezte, de mögéje falat húzott, nem hívén, hogy a szép hazugságot még valaki észre is veheti.

Van nékünk középületünk is, hol az utca szimmetriája követelte az ablakot, a belső azonban nem tűrte. A leleményes építész kifogott rajta. Belül odatette az ablakot, hol szükséges volt, tett is rá színes üveget, ritka az, aki meglátja, hogy a külső ablakkal csak egy kis sikátor kapcsolja össze ezt az ártatlan hazugságot. Se szeri, se száma nem lenne az apróságoknak, ha összegyüjtenők őket, de nincs is arra szükség, rájuk borul a feledés homálya.

Még egyet csak, mire egy kirándulásom emlé-

keztet. A Farkasvölgyben áll egy kis házikó, van rajta egy valódi vakablak, tanult az építője a körúti bérház jeles architektusától. Nem volt elég pénze a szép elvet követni, kapta magát rápingálta a vakablakra az ablakot, az ablakba az üveget és mögéje a függönyt. Jelesen sikerült, mikor megláttuk, könnyeink csurogtak a kacagástól. Nem is hihetnők, hogy az architektúra is tud produkálni komikumot. Gondolkoznunk kell csak, mivel volt bűnösebb a farkasvölgyi pallér a körúti bérpalota építőjénél? □

Munkásotthonok és népszállók. Pollák Manó építész, ki fáradhatatlanul dolgozik az eszmék diadalra juttatásán, melyek a főváros középítkezéseinek megjavítását célozzák, nemrég városrendezési kérdésről értekezett, újabban pedig szociális bajaink legsúlyosabbjára tereli figyelmünket, midőn a Magyar Mérnök- és Építészegyletben tartott felolvasásában ismerteti azon intézkedéseket, melyek külföldön egészséges otthont teremtenek azoknak, kik kénytelenek beérni azzal, hogy szegényes fekvőhelyüket a legszegényesebb sorsú családok környezetében, egészségtelen és túlzsufolt helyen vessék meg.

Az ágyrajárás sokkal elterjedtebb mint azt képzelni is lehetne: Budapesten mintegy 49.000 lélekre tehető azok száma, kik igazi tisztességes otthont maguknak teremteni nem képesek. Csodálatos, hogy mindezek dacára már évek óta ankéteznek és a lakásdrágaság azalatt folyton terjed, módot pedig nem találnak arra, hogy egészséges és olcsó lakásokat teremtsenek.

A külföld azon intézményeit ismerteti Pollák Manó, melyek a legszegényebbek részére teremtenek alkalmas lakást olcsóbb bérért, mint azt ma nyerhetik, az úgynevezett népszállókat vagy munkásotthonokat.

1892-ben nyílt meg Londonban a »Poor men's hotel« (szegény emberek szállója) című ama ház, amelyet egy Rowton nevű angol, elsőbb tisztán emberbaráti célzattal, építtetett az ő sajátjából, körülbelül 400 ember részére. 1896-ban, tehát a háznak 4 évi üzeme után, midőn ez ugyanis 4%-ot kamatozott, megalakult a Rowton houses Limited; ez a részvénytársaság fejlesztette a második népszállót 678 ágyra, azóta a mai napig egymásután további 4 házat épített.

Ezeknek a mintájára Milano városa épített egyet 600 ágyra. Charlottenburg 1905-ben egyet 550 ágyra és Bécsben ugyanakkor nyitott egyet a Franz Joseph I. Jubileumstiftung 550 ágyra.

Ezekben a szegény emberek szállóiban napi 40 fillérért központilag fűtött, világított, modern mosdótermekkel kapcsolatos lakás vehető igénybe. Ingyen vehetők igénybe még az étterem, tornaterem, olvasó, kölcsönkönyvtár, továbbá rendszeresített orvosi, jogügyi tanácsok és felolvasások. Végül módot talál bennük a lakó arra is, hogy olcsó áron étkezhessék és megfürödhessék, hogy ruháit és egyéb ingóságait zár alatt elhelyezhesse stb.

Ezek szerint tehát a Rowton houses mintájára épített és szervezett szegény emberek szállóinak is teljes a sikere. A szokásos ágypénzért kap a szegény ember nemcsak egy modern értelemben veendő higiénikus lakást, minőről ezelőtt még álmodni sem mert volna senki, de ezenkívül részesül a jóléti intézmények összes előnyeiben és jótéteményeiben, amelyeknek nevelő hatása erkölcsi és szellemi vonatkozásokban ki nem maradhat.

Világos, hogy az ilynemű intézmények, kellő evolúciós irányban tartott vezetésük mellett, úgy nemzetgazdászati, mint társadalompolitikai téren valóságos nemzeti missziót teljesíthetnének Magyarországon.

A Rowton-ház elrendezése mintaszerű, habár, mint az első kísérletek egyike, még sok olyant tartalmaz, ami megjavítandó.

Mintaszerűek az éttermek és könyvtárak csarnokai, de alkalmatlanok a mosdóhelyiségek, melyek az alagsorban nyertek elhelyezést, úgy hogy a felső emeleteken lakók a reggeli mosakodásra kénytelenek lemenni. Az újabb népszállókban már minden emeletsoron vannak mosdóhelyiségek.

Hátránya az épületeknek, hogy túl nagyméretűek és túlsok ember befogadására szolgálnak. Ajánlatos volna a decentralizáció magában az épületben, mely sokkal lakályosabbá válna azáltal, ha kisebb számú egyének részére és minden emeleten külön olvasótársalgó stb. helyiségek állanának rendelkezésre. □

A Nemzeti Múzeum és Nemzeti Szinház elhelyezése. Kertész K. Róbert a Magyar Mérnök- és Építészegyletben ismertette a Nemzeti Múzeum és Nemzeti Szinház elhelyezéséről kidolgozott tervezeteit. Két helyet is jelölt ki a Múzeum részére; az egyik, amelyet már régebbi előadásából ismerünk, a Rákóczi-út végén való elhelyezés. Városrendezési szempontból elsőrangú művészi megoldás. A rendelkezésre álló terület kicsiny volta e helyet nem predesztinálja ugyan kellőképen a Múzeum céljára, mellyel a sokszög alakú alapterület még jobban csökkent. De magának a térmegoldásnak művészi szépsége megérdemli, hogy a terv ily értelemben valósuljon meg. A másik bemutatott terve a Rókus-kórház és a Kasselik-féle telekre helyezi a Múzeum- és könyvtárépületet. Ez az elhelyezés már nélkülöz oly nagyobbszabású vonást, ez nem más, mint az épületnek egy véletlenül kínálkozó telken való felépítése, amilyen hely azonban számos akadna a fővárosban.

A felvetett ideák reális eredménye az, hogy a Nemzeti Múzeum kertjében tervezett kibővítés, valamint a Múzeumnak, a Lovarda és a gróf Károlyi-féle telkeken való létesítése, ezek után aligha várható és élénk mozgalom indul meg az alkalmas elhelyezés körül. Bárcsak középületeink elhelyezése mindenkor ily élénk és beható vita eredményeképen történhetne csak meg. △

A magyar iparművészet népszerűsítése. A legújabb idők szociális átalakulásai a művészet lényegében is változásokat okoztak s módosították azt. Az egyre nagyobb tért hódító demokratikus felfogás egyik fontos következménye, hogy a művészet, mint-

4

egy elhagyva rideg piedesztálját, lemegy a nyüzsgő, kenyérért küzködő hétköznapi emberek közé, gyakorlativá és hozzáférhetővé lesz mindenki számára s útjában ott hagyja nyomát nemcsak a bútoron, ruhán és lakáson, de az emberek lelkén is. A szép, mely úgyis mindig anyaghoz kötve jelenik meg, elindult, hogy meghódítsa a társadalmat s életet lopjon az eddig halottnak hitt dolgokba, melyek bennünket körülvesznek. Ezekkel az intenciókkal vitték bele lelkes és mélyen érző művészemberek a művészetet az iparba, hogy minden, ami kezünk ügyébe esik, amin szemünk naponta megpihen, szóval ami keretét képezi életünknek, ne csak tőlünk független staffage legyen, hanem a gondolatunkhoz és érzésünkhöz tartozó, velünk összefüggő élő valami, amiben megérezzük lelkünk egy-egy mosolygó rezdülését, amiből ismerős, otthonos érzések áradjanak felénk.

Nálunk az Iparművészeti Társulat vállalkozott erre a nemcsak művészi, de nagy kultúrmissziót is teljesítő nemes munkára. Évek óta tartja már fönn a legintímebb kapcsolatot iparunkkal s hogy milyen eredménnyel, dokumentálta legutóbb a milanói nemzetközi kiállítás, melyen a magyar iparművészetnek vezető szerep jutott. Fáradságot és áldozatot nem kímélve iparkodik iparunk minden ágát művészi nivóra emelni s alig két évtized alatt a zománc és fémművesség, csipke és textilipar, bútorkészítés, mozaik, keramia és üvegfestés terén nemcsak egy félszázad mulasztását pótolta, de a külfölddel szemben is versenyképessé fejlesztette művészi iparunkat.

Iparosaink és tervező művészeink közt szoros kontaktust teremtett. Pályadíjakat tűz ki művészi munkák tervezésére s elkészítésére ; kiállításokat rendez, melyekkel fölébreszti a nagyközönség érdeklődését és nemesíti ízlését. A gyáripar termékein is látszik már nemesítő hatása s ez annálinkább fontos, mert nálunk a gyáripar olcsóságával egészséges és virágzó kézműipart ölt meg. Népművészetünk igazi kincseinek megmentésére vállalkozik ezzel az Iparművészeti Társulat, annak a népművészetnek megmentésére, melynek alkotásait a legfejlettebb nyugoti művészet is megcsodálta. „Folyóirataiban és kiállításain számtalanszor találkozunk magyar művészi motivumokkal, melyeknek csirája onnan indult ki a nép lelkéből. Ezt a népművészetet akarja kultúrképessé növelni s ennek felkutatására és összegyüjtésére fölkeresi a legrejtettebb zugokat is.

A magyar közönség pedig — melynek lelke mindenkor nyitva van a becsületes és komoly művészi törekvések előtt — hamarosan megértette az Iparművészeti Társulat intencióit. Szeretettel keresi föl a kiállításokat s kezdi becsülni és ízlésessé tenni otthonát. Átlátta és méltányolja a nagy igazságot, mely az őszinteségben és egyszerűségben rejlik : a fa és gipsz ne hazudjon bronzot vagy márványt, érvényesüljön az anyag mindenkor a maga valóságában, legyen vége az imitációk hazugságának. Nagy szociális elv rejlik e mögött. Megtanulja a közönség, hogy nemcsak a gazdagok bronzokkal és márványokkal teletömött lakása, nem mindig megértéssel és ízléssel alkalmazott fényűzése lehet művészi, de egy-két fenyőfából ízlésesen összeállított bútorral, egy-két egyszerű ornamenttel s stílusos szőnyeggel a legszegényebb ember is művészi otthont teremthet magának. Az bizonyos, hogy ma még a tervezett bútor drágább valamivel a tucatszámra készültnél, de ha a közönség nem riad vissza, úgy ez is rövidesen elmúlik. Az Iparművészeti Társulat legjobb műiparosainkkal s legjelesebb ipari tervezőinkkel áll összeköttetésben s a magyar ipar ilyen módon való pártolásában méltán elvárhatja a közönség támogató kézszorítását.

Hogy a közönség mennél szélesebb rétegeiben elterjedjen minden művészi alkotás iránti fogékonyság és szeretet, arról különösen az által gondoskodik a Magyar Iparművészeti Társulat, hogy tagjai sorába veszi fel azokat, kik anyagi és erkölcsi erővel kívánják szolgálni a magyar iparművészet ügyét. A csekély tagsági díj — évi 10 korona — fejében a Társulat tagjainak nemcsak magas művészi és irodalmi színvonalon álló, gyönyörű kiállítású folyóiratot ad, hanem tagjai ingyen látogathatják a Társulat kiállításait s résztvesznek a sorsoláson, melyet a kiállításon vásárolt tárgyakból rendeznek, végül kedvezményes áron kapják a társulati kiadványokat. Ugyanily jogokat élveznek az alapító tagok is, kik a Társulat céljaira egyszersmindenkorra legalább 200 koronát adományoznak. Mennél többen lépnek be a Társulat körébe, annál könnyebben lesz megvalósítva a cél : a magyar iparművészet fejlesztése és terjesztése.

A Társulat, hogy a művelt magyar közönséget maga körül csoportosítsa, most taggyüjtési akciót indított és megbizottait szétküldi az egész országba, hogy a Társulat részére megnyerjék mindazokat, akik művészi törekvéseink iránt érdeklődnek. A Társulat bizalommal fordul a magyar társadalomhoz és kéri, hogy megbizottait fogadja szívesen és munkájukban legyen segítségükre.

A HÁZ
Építőművészeti
folyóirat

Schuldner Miklós. Meghalt hosszas szenvedés után, e hó 30-ikára virradó éjjelen. Halálával egy ifjú, tehetséges és sokat hányatott reményteljes pálya törik ketté, egy oly emberé, ki önszorgalmával vitte arra a magaslatra, mely a művészet csarnokába vezet.

Bobdán, Torontál megyében született, apja falusi asztalos, ki fiát csak szerényen neveltethette. 1895—1898. Budapesten Bálint és Jámbor építészeknél dolgozik. Sokan ismerik ez időből a vasszorgalommal iparkodó fiatal embert, ki éjjelt nappallá tesz, hogy magát tökéletesítse. 1906 őszén az állami pályázaton résztvesz és az Ő felsége által adományozott ösztöndíjat nyeri el, ez ösztöndíjból folytatja tanulmányait a bécsi akadémián, mint Ohmann Frigyes tanítványa. Innen haza kerül, tanulmányokban gazdagodva, telve alkotó kedvvel. A sok küzdelem azonban, melyet a létért kellett folytatnia, megtöri és a betegség csiráját magában hordja, míg a halál ambiciójára kérlelhetetlenül lecsap.

Egy szerény, tehetséges és iparkodó katonát veszít benne a fiatal építészek gárdája.

A címlapot és az iniciálékat KOZMA LAJOS építőművész rajzolta.

Maróti Géza, mexikói utazása alkalmából számos művészi felvételt készített a mexikói műemlékekről, melyeket e lap fog közzétenni a legközelebbi számainak egyikében.

Építőművészet és kerámia. A Mérnök- és Építészegyletben Székely Zsigmond ezen címmel felolvasást tartott. Felolvasásában elsősorban a kerámiának az ókori építészetben való szereplését ismerteti. Történeti ismertetéseivel az olasz reneszánsz koráig jut, mely a kerámia reneszánszát is jelenti a Lucca de la Robbiák feltüntével. Legrészletesebben azonban a kerámiának a jelen kor építőművészetében való alkalmazásával foglalkozik. Vázolja azon különbségeket, majd rokonvonásokat, melyek e téren a német és angol építőművészetben fellelhetők. Ezután áttér hazai viszonyainkra, melyek szerinte igen alkalmasak arra, hogy a kerámiának az építőművészetben nagy és fontos szerepet juttassanak s szükségesnek látja, hogy e tekintetben a művész és gyáros együtt karöltve dolgozzon és tanulmányozzon.

KÖNYVISMERTETÉS

Ceylon építészete. Kertész K. Róbert építésznek, a Magyar Mérnök- és Építészegyletben tartott tanulmánya Ceylon építészetéről, mellyel a Hollán-díjat elnyerte, most önálló füzet alakjában is megjelent. A füzetet számos szöveg közé nyomott illusztráció díszíti, azonkívül 12 táblán mutatja be a legszebb emlékeket.

„Utolsó ábrándok.“ 12 rajzból és egy linoleum-metszetből álló könyv fog megjelenni, melyet Kozma Lajos építész ír és illusztrál. A műből, mely a husvét előtti héten jelenik meg, csak 300 számozott példány készül diósgyőri meritett papiron. A rajzok után Varjas Sándor essay-je következik „A symbolum analysise“ címen. Egy példány ára 5 korona, előfizetéseket április 10-ig elfogad a szerző, Erzsébet-körút 7. III. 20., vagy lapunk kiadóhivatala.

A „Berliner Architekturwelt“ 12-ik számában visszapillant az 1907/8-ban mutatkozó építőművészeti fejlődésre és örömmel olvassuk, hogy a kiemelt első művészek között rendkívül elismerő hangon nyilatkozik Berlinben élő hazánkfiáról MÁTÉ REZSŐről, kinek egy bérházcsoport-tervezetét a 11. szám közli is. A tervezet méltán kiérdemli azt a dicséretet, amellyel nevezett lap elhalmozza.

A megfagyott muzsikus. Ez évben is napvilágot látott, a megszokott kedély és humor lengi át minden lapját. Írásuk, rajzuk örömet és vígságot áraszt, igazi fiatalos zamat árad ki belőlük. Az idei szám méltán sorakozik az eddig megjelentekhez. Alakja, rendezése egészen más és épen oly ízléses mint az elődjeié. Györgyi Dénes rendezte ez évben sajtó alá, ő rajzolta is bele a legtöbb illusztrációt, méltán sorakoznak mellé a többiek is: Mende Valér, ki a kis mű címlapját rajzolta, Kiss László kedves könyvdíszeivel, Sipos és Schwartz ügyes karikatúráikkal, Freund, Gyenes és

4*

két Weszely szellemes rajzaikkal. Néhány illusztrációt a most megjelent könyvecskéből lapunk mai számában mutatunk be.

TERVPÁLYÁZATI HIREK

A lugosi új vármegyei közkórház tervpályázatának bíráló bizottságába a Magyar Mérnök- és Építészegylet Schodits Lajos műépítészt küldötte ki.

A losonci Kossuth-szobor. Losonc város közgyűlése elhatározta, hogy a Kubinyi-téren fölállíttatja Kossuth Lajos szobrát. Pályaművek érkeztek Horvay, Vas és Philipp, Székely és Csordás József szobrászművészektől. A Wagner Sándor kir. tanácsos, polgármester elnöklésével működő szobor-bizottság a szobor kivitelével Csordás József szobrászművészt bízta meg. A szobor fölállítása 28.000 koronába fog kerülni.

Pályázat képes levelezőlapokra. 1. A Műbarátok Köre újból nyilt pályázatot hirdet (18) tizennyolc darab képes levelezőlap tervezetére egyenkint 100 (száz) korona díjjal; egyrészt, hogy ezekkel hazánk szebb vidékeit, történeti nevezetességű helyeit, emlékeit s a magyar nép bizonyos ünnepekkel kapcsolatos szokásait a külfölddel megismertesse, másrészt, hogy ezekkel a külföldről beözönlő képes levelezőlapok itthoni kelendőségét ellensúlyozza.

2. E tervezetek közül 12 darab hazánk bármely szebb, nevezetesebb vidékét, vagy annak tájékát, vagy a tájék részét, történetileg nevezetesebb várát, várromját, városát, városrészét, híresebb történeti és művészeti emlékművét, épületét ábrázolhatja; 6 darab pedig a karácsonyi és újévi ünnepekkel kapcsolatos s csakis hazánkban dívó magyar népszokásokat tüntesse fel. A képek sorozatosak is lehetnek.

3. Mind e tervezetek művészi megoldásban, eredeti felfogásban, magyaros ízlésben, kizárólag a megjelölt célra, csakis természet után készült, teljesen kidolgozott, sokszorosításra is alkalmas tervezetben és a közforgalmú levelezőlapok háromszoros nagyságában, vagyis 27×42 cm méretarányokban nyujtandók be.

4. A pályázaton egyedül magyar honosok vehetnek részt.

5. Minden egyes tervezet, mely a pályázat feltételeinek megfelel s díjazásra méltónak ítéltetik, 100, szóval száz korona jutalomban részesül s ezzel a kép a Műbarátok Köre tulajdonává válik, az esetleges sokszorosítás jogával együtt.

6. A tervezetek kivitele: olaj, aquarell, rézkarc, szén-, ceruza- vagy tollrajz stb. lehet. A színes képeknél a színek száma a tervezőtől függ.

7. A tervezeteket a Műbarátok Köre tagjai sorából alakított művészi jury fogja megbírálni s a díjakat odaítélni.

8. E tervezetek pályázati határideje 1908 október hó 1-én jár le s a pályamunkák a pályázó nevének, lakásának (hely, megye, városrész, utca, ház- s lakásszám) megjelölésével és a képek elnevezésének s a felvétel helyének magán a kép alsó részén, vagy annak hátán való feltüntetésével a kitűzött nap délutáni 6 órájáig a Műbarátok Köre titkári hivatalába (Budapest, IV., Váci-utca 25. sz. 1. em.) küldendők be.

TERVPÁLYÁZATI EREDMÉNYEK

A szigetvári községház tervpályázatán I. díjat nyert: Schiller Jenő pozsonyi, II. díjat Kruzslicz Károly hódmezővásárhelyi építészek. Megvételre ajánltatott az „Omen" jeligés terv, valamint Kiss Géza budapesti építész „Ne bántsd a magyart" jeligéjű terve.

A Rákóczi-síremlék tervpályázata. A bíráló bizottság abban állapodott meg, hogy három, egyenként 3000 koronás jutalomdíj kiadását javasolja: Beck Ö. Fülöp és Hikisch Rezső pályaművének, Füredi Richárd és Lechner Jenő pályaművének és Lukácsy Lajos és Lux Kálmán pályaművének, továbbá három, egyenként 2000 koronás jutalomdíjat ad: Markup Béla és Sztehló Ottó közös pályaművének és külön-külön Holló Barnabásnak s Tóth Istvánnak. A pályabíróság javaslatát végleges döntés végett a vallás- és közoktatásügyi miniszter elé terjeszti, aki intézkedni fog az új pályázat kiírása iránt.

A törökszentmiklósi városháza tervpályázatán a kitűzött pályadíjakkal jutalmaztattak: ifj. Nagy Károly, Román Ernő és Vogel Jenő építészek pályatervei, megvételre ajánltatott a képviselőtestületnek Nagy Sándor és Szőke Imre építészek pályaterve.

A csurgói takarékpénztár tervpályázatán az első díjat Himler Dezső kaposvári építész nyerte.

A zombori törvényszéki palota tervpályázatán az első díjat Orth Ambrus és Somló Emil építészek nyerték el, a második díjjal Jablonszky Ferenc, a harmadik díjjal Sebestyén Arthur építész pályaműve lett kitüntetve. — Dr. Hültl Dezső, továbbá Pártos Gyula építészek munkáit megvételre ajánlotta a bizottság.

LEJÁRÓ TERVPÁLYÁZATOK

Ápr. 30. Máv. igazgatósága: Ujpest városában létesítendő magyar kir. államvasúti közép- és főiskolai internátus tervei. Díjak 1500, 1000 és 700 korona, 2 tervet megvesznek 400—400 koronáért.

„ 16. Hadügyminisztérium bécsi palotája (8,600.000 korona); díjak: 20.000, 15.000 és két 10,000 korona.

„ 30. Bartha Miklós szoboremléke (költség 35.000 korona); díj az építés.

Jún. 15. Athénben Constantin császár emléke; díjak: 5 drb 5000 korona és 2000, 1500, 1000 kor.

Okt. 1. Műbarátok köre (Váci-utca 25.): 18 képes levelezőlap; díj: egyenkint 100 korona.

„ 26. Magyar Mérnök- és Építészegylet: aranykönyv és állványa; díj: Ybl-érem.

MALONYAY-VILLA

A bejárat részlete
Vue de l'entrée

Tervezte Lajta Béla

Eb ura fakó
1906
IRTA MALONYAY DEZSŐ

ISSÉ KÉNYES FÖLADAT, — húzódoztam is tőle, — hogy magam írjak a házamról. Különben . . . miért ne!? Hány jó pajtásom dicséri a saját nevelésű csikóját, pedig talán annyi köze sincs hozzá, mint nékem ehhez a házhoz. Meg, igazán, soha, de soha nem éreztem még magam háziúrnak, bár szorgalmasan figyelmeztet rá az illetékkiszabási hivatal, az adóhivatal, a vízdíj-hivatal, az utcakövező hivatal, a villámos hivatal, a gázhivatal és még több, városi, községi, állami és ki tudná kívülről, mi minden hivatal, akik mind háziurai ennek a háznak. És ha mégis el merném feledni, eszembe juthat alaposan, amikor a Kereskedelmi Banknak, e ház főháziurának, zsellérhez illő alázattal viszem a házbért, a jelzálogkölcsön esedékes részletét s viszik majd az unokáim is, még vagy negyvennyolc esztendeig.

Hát miért ne írhatnék én erről a házról?

Irok. Már csak azért is, hogy építőművész barátomnak, Lajta (Leitersdorfer) Bélának megköszönhessem azt a sok sok vesződséget, amivel mindkettőnknek sikerült ilyen csávába kerülnünk.

Mert ő az oka mindennek, Lajta Béla.

Én — akár a német Imperator Rex — csak fütyörészgettem egy-egy taktust s ő abból operát csinált. Én sopánkodtam: micsoda nyomorúság a zselléreskedés! milyen keserves a stejgeroltatás! mily megalázó, hogy az ember egy képet nem akaszthat a szobájában úgy a falra, hogy az addig marad azon a helyen, amíg nekem tetszik, mert csak addig marad, amíg én tetszem a háziúrnak! milyen mizéria, hogy az ember a hálószobájában is érzi, amikor káposztát főznek a konyhában! elkeserítő, hogy nincs egy kuckó, ahol csöndben dolgozni lehetne! és a többi. Ő, Lajta, mind azt ismételte: házat kell építeni!

— Ahhoz pénz kell! — mondtam én.

— Az nem pénz! — mondta ő.

Hogy csak egy kis telket kell szerezni, a többi megy magától. De az a kis telek? . . . Erre is tudott egy zsák jó tanácsot Lajta Béla. Nyáron nem kell Svájcba menni, télen nem kell Egyiptomban kódorogni. Amikor van az embernek néhány öregebb bankója, nem kell szőnyeget venni, a fiatalabb bankókon nem kell havannát vásárolni, — spórolni kell.

Volt valami igaza. De hogy micsoda alacsony foglalkozás az a spórolás! . . .

— Nem baj! — biztatott a feleség. — Csak két esztendeig, aztán lesz házunk. Irsz egy darabot, három regényt ... Kocsiba nem ülünk. A konyhán is lehet megtakarítani valamit. Én is spórolok.

Megpróbáltuk.

Cipeltük vásárra a tejet s ábrándoztunk. A tejecskét eladjuk, veszünk tojást, a tojásból csirke, a csirke árán kis malac, meghizlaljuk s veszünk az árán egy borjut, amikor abból tehenet nevelünk — —

A tejes köcsög, persze, összetörött néhányszor, de Lajta Béla be-betekintett hozzánk, hogy ő már telket is talált. Nagyszerű telek! Gyönyörü gyümölcsfák rajta! A fák alá hetedhét vármegyéből hordatta a pompás humust a tulajdonos, aki imádja a fáit. És van egy mandulafa: valóságos bál, amikor virágzik ...

Jártunk, mind többet jártunk a telek környékén. Lajta megigérte: úgy csinálja meg a tervet, hogy a mandulafának egy ága se görbül. A többi fát is megmentjük.

Eközben sok szép holmit találtam Kalotaszegen. Lajta kiszemelt egy fejfát: ilyen lesz a lépcsőoszlop; ilyen dongás gyertyatartó formára csináljuk a csillárokat; egy kaszanyél, néhány kapatisztitó, az „irásutáni" varrottasok, egy zsótárszoritó, egy damosi himes járom, a bikali házak kontyos tetői — valamennyinek módját lelte a házon.

— Nagyon csiricsáré lesz! — vetettem én.

— Csak nem képzeli, hogy ilyen nyersen beleépitjük! Mindez csak arra való, hogy gondolatot adjon. Jó magyarosat. Bizza csak rám!

— Igen ám, de én olyan házat akarok, amelyik magyar legyen a formáiban, de benne teljes angol kényelem, egészség, világosság, nyugalom. Egy kicsi, csöndes házat, káposztaszag, gyereksirás nélkül.

Papirost elé!

Kezdődött a tervezés.

Jelesen, először is, a kapura ki lesz irva vasbetükkel: „Kaparj kurta neked is lesz!" A ház homlokára is irunk valamit, szép magyaros koszorúba, — kék koszorúba, mert az a magyar szin — mit? ... „Eb ura fakó!" Ha nem parancsol az embernek többé háziúr, ha egyszer háza van az embernek: eb ura fakó!

Lajta megfogadta, hogy ezt személyesen, sajátkezüleg pingálja a nyers vakolatba.

Irjunk még valamit! ... Hova? ... Hát az erkélyre, ahonnan lepottyanhatik a gyerek. Hát erkély is lesz? ... Lesz. De hisz akkor emeletes ház lesz? ... Persze hogy emeletes.

Nekem mindegy, gondoltam magamban.

— Csináljuk úgy, hogy a háztető fele terrasz legyen! — ajánlotta a feleség.

Helyes! Oda már lehet írni valamit, mert onnan csakugyan lepotyoghatnak a gyerekek. A terrasz rácsozatába beleszerkesztjük, hogy: „Az ördög nem alszik."

Miután e legfontosabb dolgokat elintéztük a házon, következett a káposztaszag.

A konyhát a padlásra kell tenni. A szag nem jön lefelé. Jó, de én a dolgozószobámat akarnám a padlásra tenni, hogy csöndben legyek!

— Azt is odatesszük, igérte Lajta. Csinálunk hozzá egy tágas könyvtárszobát is, székelyes gerendázással, a padlásűrbe, nagy búbos kandallót bele, a hallból vezet föl a lépcső a könyvtárszobába — és már rajzolta s a rajzolásnál vette észre, hogy a lépcsőfordulónál marad egy kis helyiség. Éppen jó! Az lesz a sötétkamara, úgyis sokat kell fotografálni, amig a „Népművészet" készül.

Valami nagyszerű! Hogy milyen nagyszerű ez a beosztás! . . . De hisz' így kétemeletes lesz a ház, ha mindezt a padlásra tesszük?

— Persze hogy kétemeletes. És a halleba is teszünk egy kandallót.

Azt is lerajzolta.

Nekem ez is mindegy, gondoltam magamban.

Nekem az a fontos, hogy a fürdőszoba jó tágas legyen. Nagy zuhany, nagy kád, sok, sok viz, tornázni is lehessen reggel, és narancssárga ablaküveg, hogy amikor borus az idő, a fürdőszobában akkor is azt higyjem reggel: süt a nap, szép nap lesz ma!

Lajta Béla kijelentette, hogy a fürdőszoba nem lesz kisebb mint a hálószoba, sárga üveg az ablakon, két kád, két mosdó, stb.

— Szegény cselédek — mondotta a feleség, — lám azokra senki se gondol! A gazda fürdik, pedig azok végzik a szennyező munkát.

— Az összes cselédszobákban lavabók! — jelentette ki Lajta.

Engem még az is aggasztott, hogy lesz-e jó meleg a dolgozószobában?

— Angolosan csináljuk. Alacsony szoba, nagy ablak, faráccsal, hogy tompitsa az erős világitást. Szellőztetővel, hogy a dohányfüst meg ne rekedjen a mennyezet alatt. Fűtés a külső folyosón, hogy munkaközben az se zavarja.

Szóval, Lajta mindenre gondolt.

Sokat sétálgattunk a telek környékén. Kiléptük a hosszát, hozzávetőleg kiszámitottuk a szélességet . . . A mandulafa virágzott.

Esténkint — olyan leányosan borzongós tavaszi esték voltak — épitettünk. Lajta meghagyta: jegyezzünk föl mindent, ami eszünkbe jut, nehogy valami kimaradjon. Szinte elfeledtük, hogy az összes kilincsek vasból, őszinte fekete vasból legyenek! Így nem kell vesződni a kilincstakaritással. Alapelvnek különben is kimondtuk:

5*

semmi hazugság, a malter az malter, a vas vas, a fa az fa, — a malter ne hazudjék márványt, a vasat nem mázoljuk zöldre s a fából se csinálunk csokoládét.

Május végire hogy megnőtt a ház!

A téglából, a ház térdéig, kő lett, a puhafából keményfa, kis erkélyből húsz méteres terrasz. Egyik jó barátom, W. J., aki különben is megjövendöli mindennap, hogy koldusbotra jutok, megsejtette a veszedelmet s addig nem nyugodott, míg meg nem fogadtam, hogy az épitésről lemondok és ha mégis, ő soha át nem lépi a küszöbömet! Megfogadtam. Nekem így is mindegy. Soha egy percig sem hittem komolyan a házban.

Lajta azonban betoppan egy nap a kész tervekkel. Gyönyörűen ki volt számítva minden. Jóformán semmibe se kerül a ház. Lesz még egy lakás, egy nagy lakás: a lakó fizeti a jelzálogkölcsönt.

— De hisz' így még nagyobb lesz a ház!

— Persze hogy nagyobb. Gyerünk a bankba.

— Nekem mindegy, — gyerünk!

Nem emlékszem egész tisztán, mint történt, de majd elszédültem, amikor egy nagyon kedves úr, aki szereti a művészeket és irókat (bocsássa meg, hogy így ellene biztatom kollégáimat!), mosolyogva kijelentette, hogy beszélhetünk a dologról ... majd meggondolja ... majd megnézeti a terveket ...

Amig az emeletről leértünk az utcára Lajtával, hirtelenében még két kandallót megszavaztunk magunknak örömünkben.

— A kandallóra is kellene írni valamit.

— Irjuk rá az ősmagyar textust: „Latjatuk feleim szümtükkel mik vogmuk, isa pur és homuv vogmuk."

És meglett.

A mandulafának egy ága se görbült meg, az igaz, de kétszer hullatta lombját s még egyszer virágzott, mire az ablakból tekinthettem ki rá.

Forró augusztusi nap volt: Lajta fönt kuporgott az állványok harmadik emeletén s irta a nyers vakolatba, sajátkezűleg: „Eb ura fakó!" Csurgott róla a verejték.

De én, milyen szerény voltam én már akkor. Három sztrájk az építés folyamán — és spórolni, spórolni! Hát már most örökké spórolni? Szépen fölirogattam minden kiadást, de összeadni nem mertem soha. Majd ha készen leszünk.

És az az érdekes, hogy mialatt ilyen makacsul spóroltunk, a ház még mindig, egyre nőtt, nőtt ... Lajta boldogan rajzolt: kilincset, vasalást, piszkáló szerszámot a kandallók elé, csupa szépséges művészi holmit, amiből azután az épitőmester nyomban lealkudott kilencven percentet, én meg visszaalkudtam az épitőmestertől negyven percentet. De Lajta csüggedés

nélkül rajzolt tovább, — az épitőmester a haját tépte, én vigasztaltam s azután véle együtt gumizgattuk ki, titokban, a rajzokból azt, amit lehetett és én könyörögtem művészbarátomnak, hogy már most elég, se spórolni, se alkudni nem tudok tovább. Majd máskor! majd később! épitünk még egy házat! hagyjunk az ötleteinkből akkorra is valamit.

Májusban már itt kellett volna ülnöm az iróasztalom mellett. Hányszor elgondoltam: milyen helyes novellát irok én majd itt! Az elsöt, a házamban! És majd ha először rakunk tüzet a kandallóban! Majd ha fölállitjuk a csarnokban az első karácsonyfát!

Csakugyan, a karácsonyfát föl is állitottuk, de úgy, hogy karácsony estéjére kisöpörték a gyaluforgácsot, átvitték a nappaliba a gyalupadokat, mert még dolgoztak a munkások. És tüzet raktunk a kandallóba . . .

Nem utolsó érzés, annyi bizonyos!

Lajta kétszeresen remekelt. Mert könnyű az épitőművész dolga, ha valamelyik Eszterházynak épit, — de tessék magyar irónak épiteni!

És azóta is minduntalan csodálom őt.

Amikor először ideültem az iróasztal mellé az új házban, dehogy jutott eszembe novella. A kiadásokat akartam összeadni. Akkor nem mertem, tehát máig sem adtam össze. Ebben is igaza van Lajtának. Soha se kell összeadni. Minek is? Kevesebb nem lesz, meg amúgy is elköltöttük volna azt a pénzt, egyébre. Ez a helyes okoskodás, és ilyen alapon kell épitkezni.

— Csak az a spórolás ne volna, — kockáztatom én, néha.

— Hát minek spórol már, — csodálkozik az én művészbarátom. — Hisz' már kész a ház.

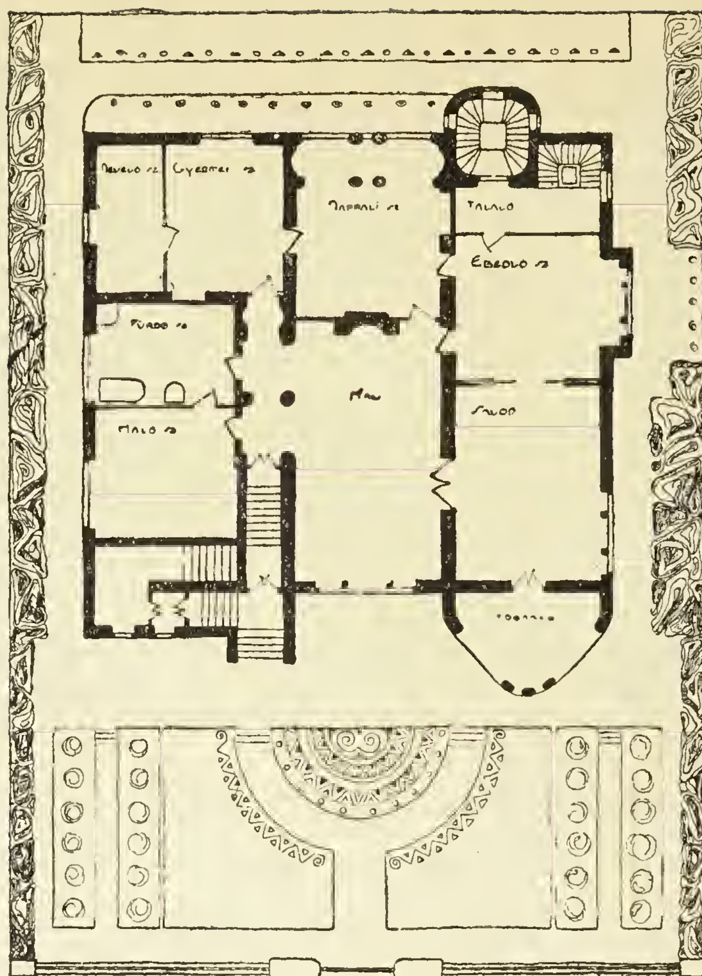
Csakugyan. — Persze hogy igaza van ebben is.

És ami fő: megint virágzik a mandulafa az ablakom alatt. Valóságos bál. Lesem, nehogy valaki egy ágat letörjön róla. Nem szánnám agyoncsapni érte.

A járókelők mosolyognak, olvasva a ház homlokán: Eb ura fakó! . . . Igazuk van a járókelőknek is.

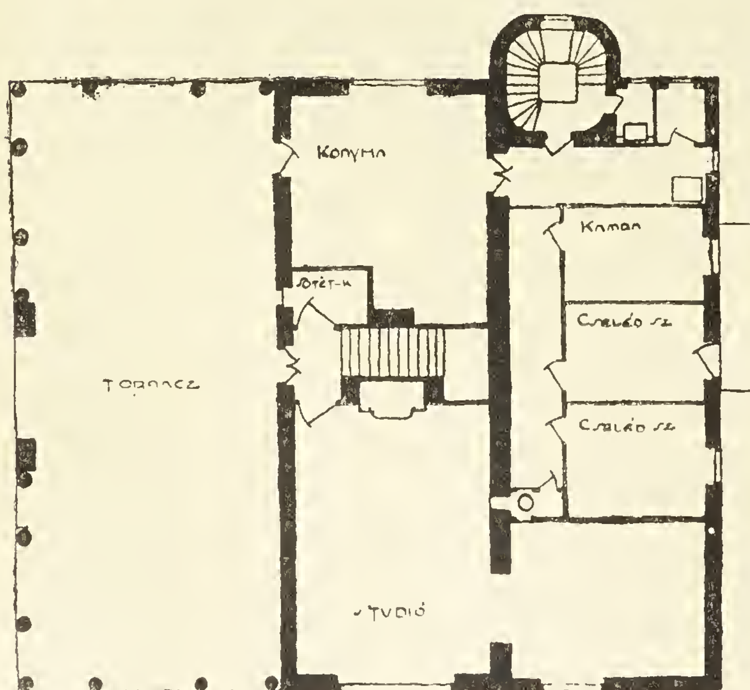

A Malonyay-villa földszinti alaprajza

Plan du rez-de-chaussée de la villa Malonyay

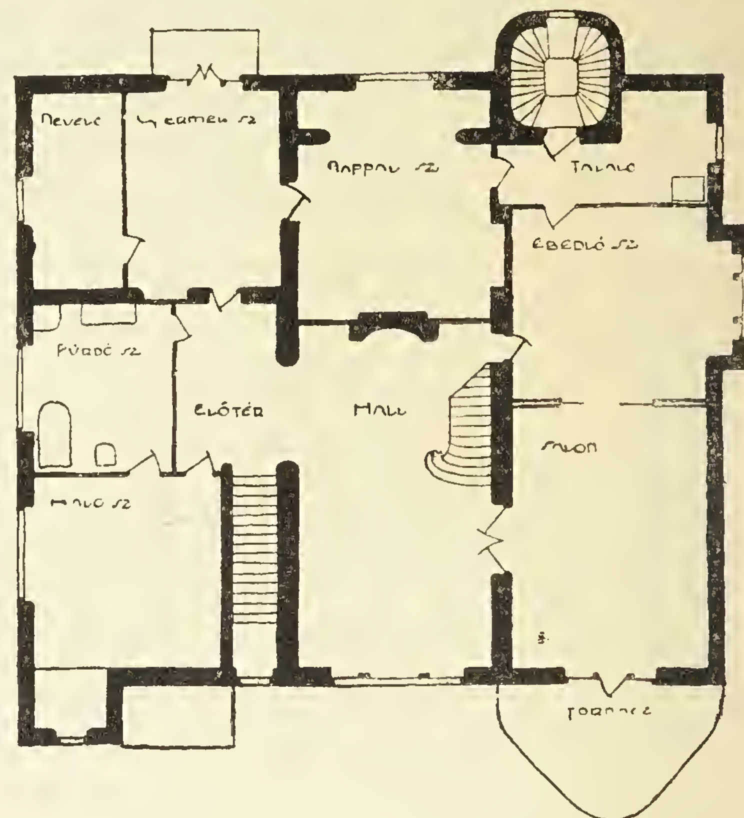
Magas földszintje

Plan de l'entre-sol

Első emelete

Plan du 1er étage

A Malonyay-villa, tervezte Lajta Béla. Villa Malonyay.

MALONYAY HÁZA

Z ÉPÜLET beosztása teljesen speciális igényeket elégít ki és így nem is mérhető azon mértékkel, amelyet a normális villa beosztásához használunk. A fő emeletsor, az első emelet: egy író lakása és dolgozó-helyiségei.

Bizonyos fokig melancholikus hangulatba vezet a keskeny feljáró, mely a hallba visz; mintegy előkészít arra, hogy a komoly munkálkodás színhelyére érünk. A keskeny feljáró csarnokszerűen kibővül az emeleten és innen már perspektíva nyílik a masszív, erőteljesen bútorozott hallba, a nappali szobába, mely az úr és úrnő sziesztáló helyisége, a vendégek társalgója, kellemes tartózkodó helyiség, de még bizonyos fokig szertartásos, mutatja, hogy még nem jutottunk el a legintímebb részekig.

A hallból, mely hosszúkás arányával bizonyos különös hatást gyakorol, bizonyos hangulatot szuggerál, mintegy áttekintés nyílik a lakás lényegébe.

A keretdíszt rajzolta Lajta Béla

Dessín de Béla Lajta

Önkéntelenül vezettetünk a lépcsőkezdet irányába, hogy az író dolgozószobáit elérjük, és magától kínálkozik a bejárat a szalonba, nagy nyitott ajtón át, mintha e helyiségtől elzárható sem volna.

Alul, a halltól függetlenül vannak a legintimebb helyiségek elhelyezve, az idegennek teljesen szeparáltan.

Kedvesebbnél kedvesebb helyiségek: a hálószoba, fürdő, nagyapa szobája, a gyermekek szobái és a cselédség korridorja. Nem szokásos lakószobák, hanem mintha a szellemi munkájában kifáradt író részére volnának teremtve. A gyermekszobák távol a hálószobától, melynek erkélyszerű kiképzése barátságos és intim.

Az emelet két szobája kizárólag az íróé. Itt van a legexaktabb ízléssel berendezett studio, hatalmas kandallójával. Mennyezete fakonstrukció, mely a fedél alakjához simul. Egy nagy ablak apró kis rostélyain szűrődik be a bőséges napvilág és árasztja el a könyvállványokkal körülvett nagy helyiség minden sarkát. A famennyezet gerendái gazdag faragásokkal ékesek. Egy kárpitajtó zárja el az alsó emeletre vezető lejáratot, itt minden csendes, egy csöpp zaj sem zavarhatja az írót munkájában. A legintimebb hely az író dolgozószobája, mely gazdag vasalású nagy ajtóval zárható el a studiotól, hogy semmi se zavarja az írót munkájában, de teljesen kinyitva a studio múzeummá alakított berendezésében gyönyörködtetheti a szellemi munkást, ki fölfrissülést és inspirációt meríthet a nagy művészek alkotta munkákból.

Itt minden művészi és minden művészet. A legapróbb tárgy is magán hordozza a művészetet.

Bizonyos, hogy csakis a ház lakója és a tervező művész együttműködése képes csak ilyen harmóniát alkotni, megértve egymást és közösen kutatva a kifejezés módjait.

Az építőművész a lakó lelkületének szükséges kifejezését kereste, az íróét, ki a magyar népművészetet gyüjti kalászba, természetes, hogy mást mint magyart alkotnia nem is volt lehetséges. Amit látunk, az minden a magyar nép művészetének alkotó elemein épül, gondos kutatások és fárasztó keresések alapján. A magyar nép ornamentikájának harmonikus együtthatását leljük itt fel. A motívumok a tiszta színmagyar kifejezésmódok. Az első magyar művész után, ki a magyar nép ornamentumán építette fel házait, mások a nép konstruktív szellemének mélyébe hatoltak és műveikben megtaláljuk a nép lelkének visszatükrözését. Az eredmény ma már más irányban jelentkezik, mint az első kísérletek voltak és egész gárda iparkodik mintegy közös eszmétől vezérelve egy stílus kifejtésén.

Lajta is e gárda tagja és keresője évek óta a kifejezésmódoknak. E ház az első, mely az ez irányban működők sorát megnyitja, az első, mely testté vált és a vezető eszme életrekelését megvalósította.

MALONYAY-VILLA
Tervezte Lajta Béla
Részlet
Vue partielle

MALONYAY-VILLA HOMLOKZAT TERVEZTE LAJTA BÉLA

FAÇADE

MALONYAY-VILLA TERRASZ TERVEZTE LAJTA BÉLA
TERRASSE

MALONYAY-VILLA — RÉSZLET — TERVEZTE LAJTA BÉLA

PARTIE DE LA FAÇADE

MALONYAY-VILLA — BEJÁRÓ AJTÓ — TERVEZTE LAJTA BÉLA

PORTE D'ENTRÉE

MALONYAY-VILLA RÉSZLET TERVEZTE LAJTA BÉLA

VUE PARTIELLE

MALONYAY-VILLA | RÉSZLET | TERVEZTE LAJTA BÉLA

VUE PARTIELLE

MALONYAY-VILLA A STUDIO ATILIER TERVEZTE LAJTA BÉLA

MALONYAY-VILLA

HALLRÉSZLET
VUE DU HALL

TERVEZTE LAJTA BÉLA

MALONYAY-VILLA HALLRÉSZLET TERVEZTE LAJTA BÉLA

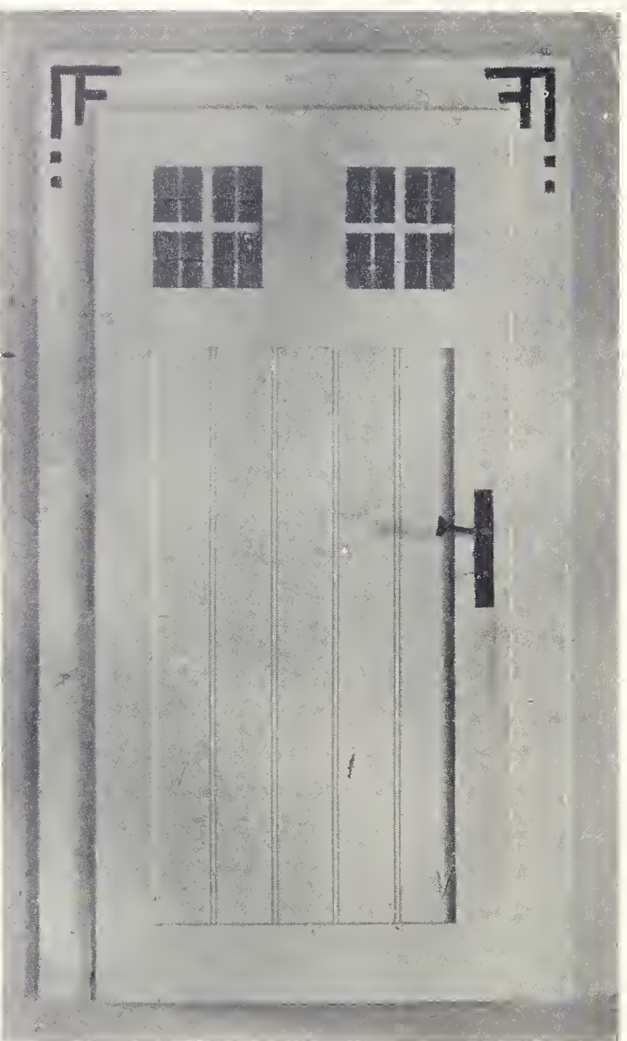
VUE DU HALL

MALONYAY-VILLA KANDALLÓ A STUDIÓBAN TERVEZTE LAJTA BÉLA
CHEMINÉE DANS L'ATELIER

MALONYAY-VILLA RÉSZLET AZ ALSÓ LAKÁS HALLJÁBÓL TERVEZTE LAJTA BÉLA
PARTIE DU „HALL“ DU REZ-DE-CHAUSSÉE

MALONYAY-VILLA

AJTÓRÉSZLETEK
PORTES ET FERRURES

TERVEZTE LAJTA BÉLA

ÚJABB NEMZETI STÍLUS

IRTA GERŐ ÖDÖN

OGY a magyarul modern építészetünknek miért sok az ellensége, azt mindenki tudja. Azért, mert modernsége és magyarsága az építészeket kizavarja a hagyományok alkalmazásának kényelméből. Az alkalmazás valamennyi módszerének, a variálás, a permutálás és a kombinálás kényelmetességéből. A modernség és a magyarság az az egyéni invenciót és fantáziát mozgósitja. Ez kétségkívül kényelmetlenebbé teszi az épitést. A technika és a technológia új szükségességei és lehetőségei az egyént a kor kielégítésére ösztökélik, és arra ösztökélik a művészi dekoráció új szükségességei és lehetőségei is. A kor demokratikus, s minden művészettől a népiesnek megértését és kialakitását követeli. A magyar modern építészet tehát az egyéni tudást és fantáziát az új szükségességek és lehetőségek érvényesítésére szoritja. Közéjük tartozik a kor szelleme is. Nagyon is érthető, hogy ez ellen az építészet ellen a hagyományok kincstárnokai, a variálók, permutálók és kombinálók tűzzel-vassal hadakoznak. És diplomatikus mesterkedéssel is. A támadás is, az áskálódás is leginkább Lechner Ödönt, a magyar modernség nagymesterét éri. Talán szerencséje neki, hogy, noha a küzdők vezére, nem harci ember. Ha az volna, visszatámadna; de mert nem az, a támadásokon mosolyog. Komikumot keres és talál bennük, s a maga derüs jókedvét, derüs, szép fantáziáját nem zavartatja meg.

Az ellentábor azt látván, hogy nem bir vele, hogy a fiatalság mégis melléje áll, hogy már nemcsak a közvélemény, hanem a hivatalos világ is feléje fordul: elhatározta, hogy kijátsza ellene és a modern magyar művészet ellen az utolsó, a főtromfot: ráfogják az ő művészetükre, hogy zsidó művészet. A magyar nép stilizáló, dekoráló, konstruáló tehetsége, amelynek millió dokumentuma van, egyszerűen a zsidó „faji jelleg" mesterkedése. Az ország minden részében remeklő magyar naiv építészet, amelynek tanusítványaiból csak a minap is érdekes gyüjteményt adott ki Gróh István, s amelynek gyönyörüséges logikus alkotásaiért megirigyelhet bennünket bármely nemzet nagy-építészete: nem egyéb zsidó faji jellegbeli nyilvánulásnál. A maga domináló szerepét az egyéni tudás érvényesülésétől féltő híres tábor hajlandó a magyar népet kitudni legbecsesebb kincséből, csak azért, hogy a kellemetlen magyar modernséget, amely a magyar népiességben gyökerezik, diszkreditálhassa. Hiábavaló ügyeskedés, kivált akkor, ha az ügyeskedés — ügyefogyott.

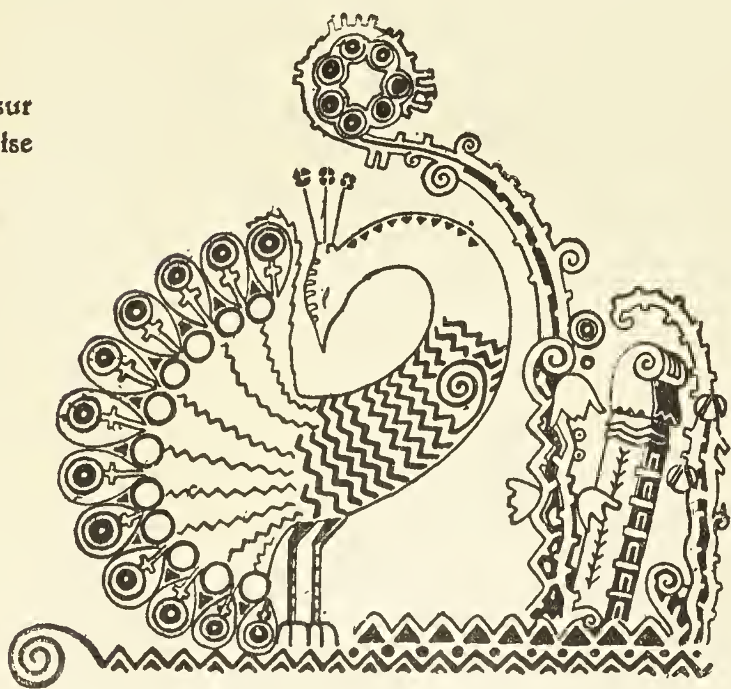
Ilyen ügyefogyott ügyeskedés volt az az előadás is, amelyet Lechner Jenő, a fiatal építészi kar egyik törekvő tagja, a minap a Mérnök- és Építész-Egyesületben a „Modern és nemzeti építőművészet"-ről tartott. Az előadás csak azért nevezetesebb, mert a művészek körében azt tartják róla, hogy a nagyfejűek üzenetét mondja el. Az előadás első részét, amely a modern építőművészetről szól, többször is elolvastam, de nem értettem meg. Zavaros, noha jobbára közhelyeket gyúr össze. Sok benne a történelmi, a pszichológiai, a filozófiai módszerekre való hivatkozás, de nincs benne sem történelmi, sem pszichológiai, sem filozófiai megértés. De hiszen a híres üzenetet a fölolvasás második

része hozza, az elsővel tehát ne törődjünk. Ez a második rész is zavaros és jórészt bombasztikus, de legalább meg lehet érteni az irányzatát. A szándékoltat és az akaratlanul nyilvánulót. Amaz az ártatlanabb, emez a kárhoztatandóbb. Amaz a magyar modern stíltörekvéseket zsidó faji jellegű törekvésekkép akarja feltüntetni, emez az arisztokratikus építészettel a népies művészet érvényesülését meg akarja akadályozni. Amaz inkább komikus, emez sajnálatos irányzat. A híres felsőmagyarországi renaissance-építés kastélyok és patríciusházak építészete, az új magyar stíltörekvések pedig a magyar nép művézetét akarják a modernségben értékesíteni. Azt az építést eddig nem igen akarták föleleveníteni más téren variáló és permutáló építészeink, de most egyszerre rá akarják szabadítani az érvényesülő népművészetre, hogy visszaverjék.

Széktámlára való faragás, tervezte Lajta Béla

A nép művészete nekik csak mint játék kedves, csak addig, amíg érvényesülése nem azt jelenti, hogy a magyar nemzeti jelleg — a népben gyökerezik. Lechner Ödönék a népet vallják arra valónak, hogy a nemzet jellegét, tehát a nemzeti nyilvánulások jellegét megadja. Ez ellen a demokratikus fölfogás ellen föllázad az arisztokratizmus tábora; az a művészet is, amely a maga történelmi hagyományait iskolaisággá rögzítette, s ebből az iskolából lenézi a mindennap újszerűen érvényesülő plebejusságot. A magyar modern építészet ugyanazon a csapáson jár, mint annakidején az új magyar költészet, amikor kiszabadult az arisztokratikus hagyományformalizmusból, ugyanazon a csapáson jár, amelyet a magyar zeneművészet keres: a magyar nép művészetéhez, formaszépségéhez, ritmusához, stilizálásához vivő csapáson. E csapáson a nép energiája a magyar kultúrának még egy nevezetes terén érvényesülhet, s ezen a csapáson a magyar néperő diadalmasan résztvesz a magyar nemzeti jelleg kiformálásában.

Sculpture appliquée sur dos de chaise Dessin de Béla Lajta

Ez ellen az érvényesülés ellen, ez ellen a diadalmas munka ellen síkra száll az arisztokratikus hagyományok őrsége. Elismeri ugyan arról a történelmi építészetről, amelyet szolgálni akar, hogy idegen eredetű, de mégis a magyar nép lelke által sajátossá formált naiv művészettel szemben az ő számára reklamálja a magyar, a kizárólagosan magyar nevet, csakis azért, amiért nem parasztok formálták, hanem maguk magyar nagyurak alkalmaztatták. A „paraszthoz nem művészetért, hanem érzésekért fordulunk", ezt magyarázzák azoknak, akik eleven magyar érzést nem akarnak másoktól kapni, de az eleven magyar művészet kincseit, igenis, keresni akarják. Halljuk, íme a sajátságos igét: magyar érzésért a néphez kell menni, de e kirándulás nélkül is magyar művészetet a tizenhetedik

századbeli felsőmagyarországi, idegen eredetű műemlékekről vehetünk. S a másik, a még sajátosabb igét: a népet, ha a művészetben érvényesülni akar, ha a magyar jelleg megállapitásában részt akar venni, vissza kell utasitani: a magyar jelleg és a magyar művészet forrása csakis a nagyurak alkalmazta művészet lehet.

Újabb nemzeti stílus

A felsőmagyarországi renaissance-nak magyar épitőstillé erőszakolása igazán Hauszmann Alajos mester gondolata. Alkalma lett volna a magyar király palotáját ebben a stílusban épiteni, de nem cselekedte meg, noha szabad keze volt Ybl terveinek átalakitása dolgában. Ybl halála után egy ideig arról is beszéltek, hogy a király talán Lechner Ödönt, Szeged városházának restaurálóját bizza meg a királyi palota épitésével. S akkor Lechner Ödön azoknak, akik vele erről beszéltek, azt mondta, hogy a királyi palotát Mátyás király korához közelebb eső, lokális történelmi stílusban kellene megépiteni, s ilyen stílusnak — a felsőmagyarországi renaissance-t mondotta. Ha akkor véletlenül őt bizzák meg a várkastély épitésével, akkor ma a felsőmagyarországi renaissance — zsidóstílus volna, noha Lechner Ödön nem zsidó, s a baroknak felsőmagyarországi lokalizálói csakúgy nem voltak zsidók, mint ahogy nem zsidó a Keletről jött és a Kelettel azóta is folyton érintkezett, s a Kelet formalátását és formaalakitását évszázadokon, évezredeken át lokalizáló magyar nép.

Széktámlára való faragás, tervezte Lajta Béla

A felsőmagyarországi épitőművészetről maga Lechner Jenő is az ő előadásában elismeri, hogy formái és módja dolgában idegen eredetű, mégis magyarnak vallja azért, mert szerinte nem e formák, hanem az épületekből „kicsillanó történelmi hangulatok" fontosak annak a megállapitásánal, hogy kié az épület — stílusa; mert továbbá, ha lengyel eredetű is az az épitészet: Lengyelországgal szoros politikai és gazdasági viszonyban, sőt még perszonális unióban is voltunk, s mert végül Lengyelországban olyan intézetek vannak, mint például a pálosok czenstochovai zárdája, amely tele van magyar műkincsekkel. Ezen az alapon azt ajánlom, hogy nevezzük ki magyar nemzeti épitőstillé például a bécsi barokot. Egész sor bécsi barokstílben épitett olyan régi épületünk van, amelyből „történelmi hangulatok csillámlanak ki", Béccsel szoros politikai és gazdasági viszony-

Sculpture appliquée sur dos de chaise Dessin de Béla Lajta

ban voltunk, még a perszonális uniónál is szorosabb unióban voltunk vele s Bécsben egész sor olyan intézet van, amely telides-tele van magyar műkincsekkel és történelmi emlékekkel. De ugyanazon az alapon megtehetjük magyar nemzeti építőstílnek a bizanci stílt, a gótikát, az olasz renaissance sok változatát. Talán a XIV. Lajos korabeli francia renaissanceot is annak az alapján, hogy a fejedelem és az emigránsok emléke és hangulata azokból az épületekből „kicsillan" s hogy a többi hangoztatott követelménynek is megfelel annak a kornak Versailles-ja és Párizsa.

A „történelmi magyar szépérzéken felépülő magyar architektura" az eleven magyar szépérzéken felépülő architekturával szembe szállván, nem csodálkozhatik, ha azt kérdezzük tőle, hogy a „történelmi magyar szépérzék" miért kezdődik és miért végződik a XVII. században és miért érvényesül csak Felső-Magyarországon? Vagy történelmi vagy magyar az a szépérzék. Ha történelmi, úgy néhány úr nem állapithatja meg a történelmi érvényesülés határait, ha pedig magyar, úgy — a magyar nép szépérzéke is magyar és szépérzék. Az érzéssel különben is nagy zavarban és bajban van Lechner Jenő. Hiszen előadásában azt kivánja, hogy a jövő generációt arra kell nevelni, hogy azokból az idegen eredetű műemlékek történelmi hagyományaiból a művészet nemzeti karakterét kiérezze. Meg kell tehát konstruálni az érzéstan diszciplináját s talán még tanszéket is kell szervezni számára a műegyetemen. Vajjon az érzéstan professzora rendbe tudná-e hozni mindazt az abszurdumot, amit Lechner Jenő, aki még nem tanult annál az érzéstan-professzornál, ebben az előadásában az érzésről „mint olyanról és viszont" elmondott?

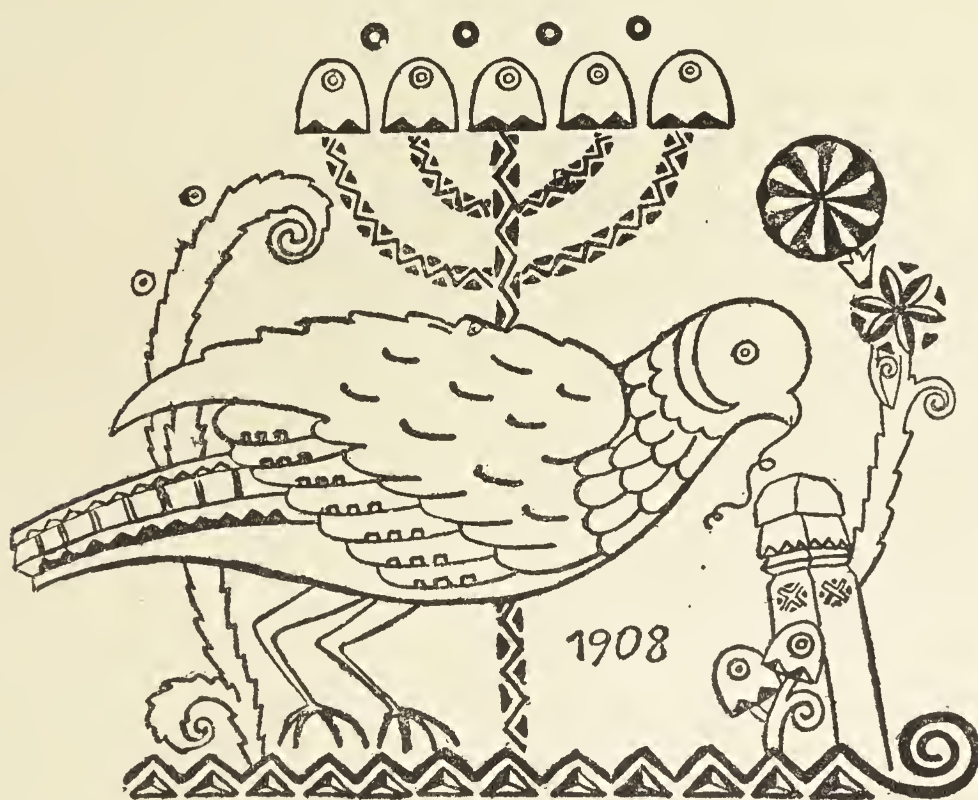
Még csak néhány szót a modern magyar épitészet zsidó faji jellegüvé avatásáról. Lechner Jenő már az érzés fogalmának mivoltával, körével és tartalmával nem volt tisztában, de a „faj"-ról és a faji jellegről éppenséggel nincs fogalma. Az ilyen dolgokról, ha tudományosan szólunk, — tudnunk kell. Lássuk csak: Lechner Jenő azt mondja, hogy senki sem tagadhatja, hogy a zsidó faji jelleg él. Azt is mondja, hogy ez a jelleg a magyar faji jellegtől „erősen különbözik". Mindehhez nekünk, akik művészettel foglalkozunk, semmi közünk. De azt is mondja, hogy a Lechner Ödön és követői által művelte magyar stilus — „határozottan keleti irányzatú", amiért a követőknek állitólag kilencven százaléka zsidó. A modern magyar stilus tehát zsidó stilus. Hogy is volt csak? „Senki se tagadhatja, hogy a zsidó faji jelleg él." Ha ez igaz s ha igaz az, hogy az „úgynevezett magyar stilus" ennek a faji jellegnek nyilvánulása: akkor a zsidóvallású vagy fajú épitészeknek világszerte „úgynevezett magyar nemzeti stilben" kellene épiteniök. Bécsben, Berlinben, egyebütt is. Van-e széles e világon, Magyarországon kivül, egyetlen olyan zsidófajú épitész, aki ezt a stilust csak ismeri is, nem hogy kultiválná? Miért, hogy éppen Magyarországon mivelik a zsidóépitészek ezt a stilust? Még Palesztinában sem. Talán azért, mert csak Magyarországon ismerték meg annak a stilusnak elemeit. Tehát ez a stilus és elemei sajátosan magyarországiak. Vajjon sajátosan magyarországi-e a felsőmagyarországi renaissance? Hol a faji jelleg nyilvánulása?

És mi is az a faji jelleg, amely a magyar faji jelleggel ellentétes? A magyar fajtól, amely török-tatár, a germán faj csak oly messze esik, mint a sémi faj. A faj-elmélet szempontjából Lechner Ödönnek az a „90—100 százalék zsidófajú követője" csak oly távol esik a magyar fajtól, mint azok a germán, román vagy szláv eredetű magyar épitészek, akik a felsőmagyarországi renaissance mellé esküdtek. Például Lechner Jenő, aki németfajú, ha a fajkülönbség alapjára helyezkedünk, mint indogermán eredetű, csak olyan távol van a török-tatár eredetű magyarságtól, mint például Lajta Béla, akiről — akár jól esik neki, akár nem — kiirom, hogy a sémi faj leszármazottja s mégis, aki a közoktatásügyi minisztérium palotájához készitett pályatervében a felsőmagyarországi renaissance kitünő megértőjének, művészi érvényesitőjének bizonyult. Újabban eddig ő

készítette a legszebb, legművészibb felsőmagyarországi renaissance-tervet. Jobbat, átérzettebbet, mint azok, akik most erőnek erejével az újonnan dekrettált nemzeti stílussal próbálkoznak meg.

Újabb nemzeti stílus

Mindebből pedig azt látom, hogy nem jó, ha az emberek természettudományi vagy történelmi tudás, vagy gondolkozás nélkül művészeti kérdésekből természettudományt vagy történelmi tudományt csinálnak. A tudománynak ugyanis az a rossz sajátsága van, hogy fogalmakkal és fogalmak összefüggésével dolgozik. Ezeknek tisztáknak kell lenniök.

Széktámlára való faragás, tervezte Lajta Béla

Sculpture appliquée sur dos de chaise, dessin de Béla Lajta

FINN PARLAMENT
PALAIS DU PARLEMENT DE FINLANDE

Eliel Saarinen terve
Dessin de Eliel Saarinen

A FINN PARLAMENT

A HÁZ
Építőművészeti folyóirat

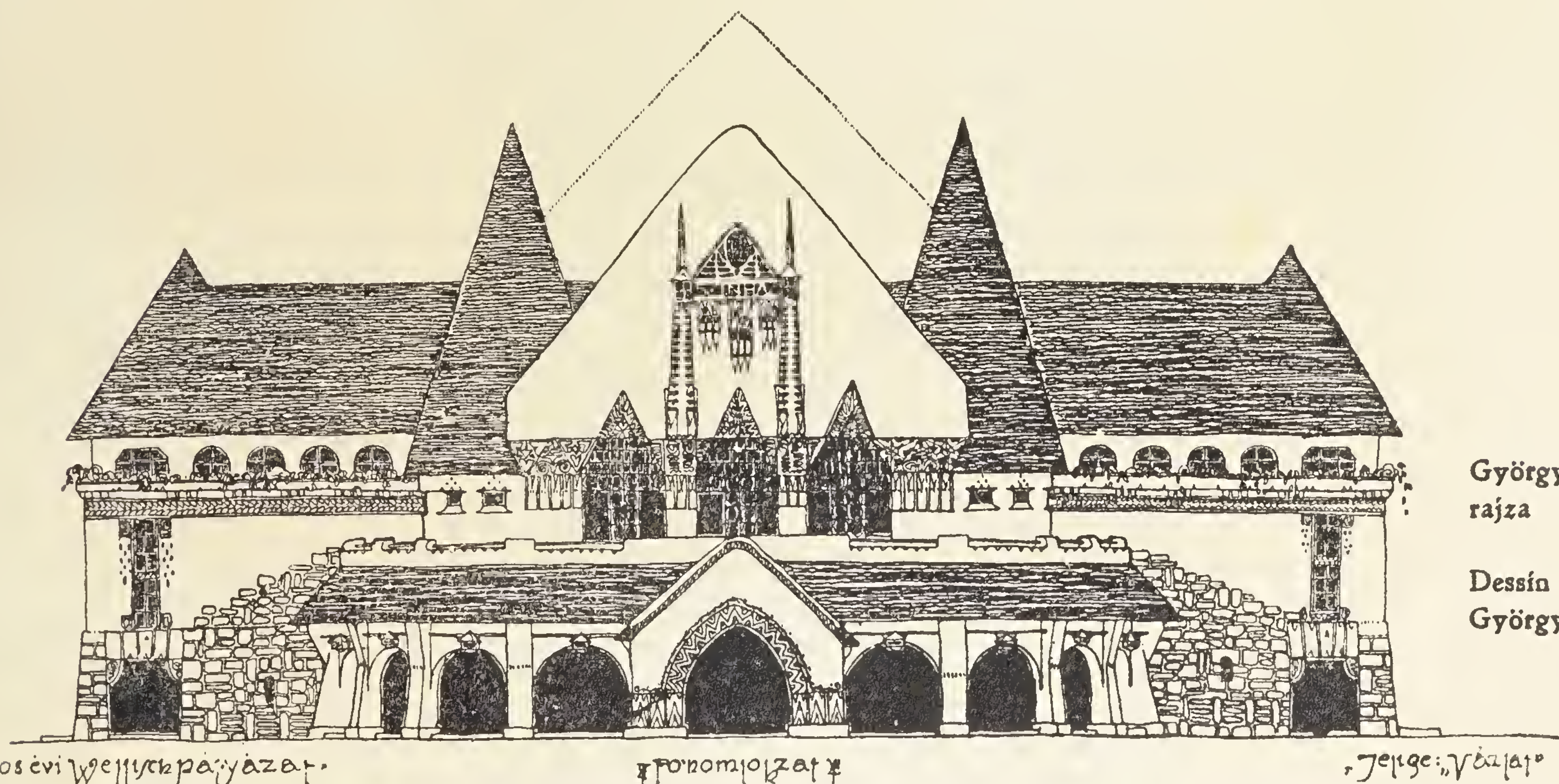

SZÁMUNKBAN közöljük Eliel Saarinen tervét, amelyet az új finn parlamenthez készitett. E tervek még eddig sehol sem jelentek meg és így nem érdektelen, ha azok keletkezéséről néhány szót írunk.

Finnország művészeti tevékenységének önállóságát alkalma volt az egész világ előtt dokumentálni az 1900-iki párisi világkiállitáson, ahol a szép és minden izében eredeti finn pavillon mindenki figyelmét felhívta a finnekre és e kiváló művészeti termék alkotóira. A finn pavillont Eliel Saarinen tervezte és Axel Gallen Kallela látta el freskókkal, melyek technikáját Olaszországban, hosszas tanulmányok alapján sajátitotta el. Mindkét művész ekkor világhirre tett szert, hirök azóta csak fokozódott és sikerült hazájukban a modern művészet vezető szerepét elnyerniök.

A bemutatott finn parlament megbizatását Saarinen pályázaton nyerte el, melyen a legnevesebb finn építészek vettek részt. Nem könnyű diadalt aratott, mert a meghivott külföldi és különösen hazai szakértők meglátták azt a manifesztumot benne, amelyet jelent és azt mondták róla, hogy „olyan mint egy felmutatott ököl" kifejezője és megtestesítője a parlamentnek, az emberi jogok képviselőjének, de féltek az annyira határozott megnyilvánulástól.

A finn modern építészeknek is sok küzdéssel sikerül hazájukban az érvényesülés. A maradiság megrögzött követői hatalmas pártban harcolnak ellenük. Mindazonáltal a legszebb és legnagyobb épületek megbizásait ma már ők nyerik el, még pedig pályázatok útján, hol a konzervativekkel, sőt egymással is nemes versenyre kelnek.

Györgyi Dénes rajza

Dessin de Denis Györgyi

Eliel Saarinen ma 35 éves és pályája tetőpontján áll. Jelenleg a helsingforsi múzeum és pályaudvart, valamint a viborgi pályaudvart építi.

Saarinen finn parlament terve rajzbelileg is elsőrangú alkotás. Bámulatosan érzi és tudja visszaadni a kő struktúráját, annak legfinomabb megdolgozását és puhaságait. Rajzbelileg a finn parlament tervei a hágai békepalota pályaterveit is felülmúlják.

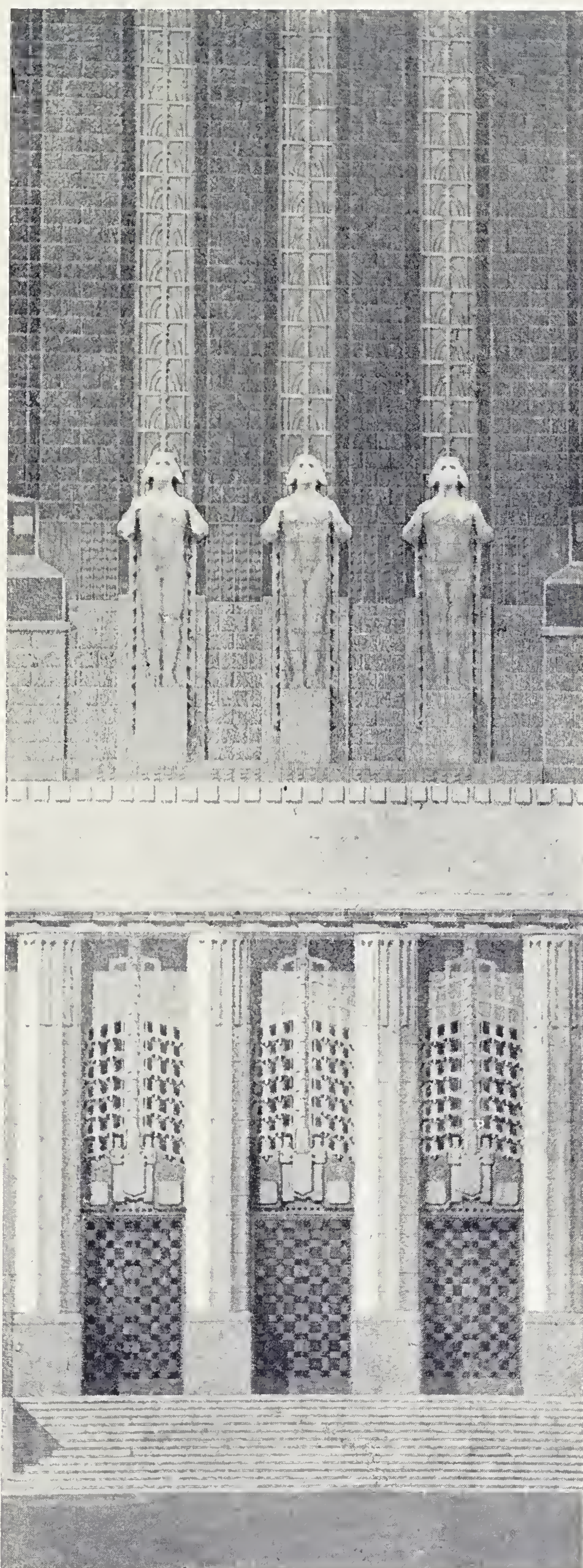
Saarinen több alkotását két társával együttesen tervezi. A Hwyträrsk-kolónián él, Helsingfors közelében, hol egymaguk végzik munkáikat, irodát, mely pusztán az adminisztrativ teendőket végzi, Helsingforsban tartanak.

Társai közül Gesellius egyúttal sógora, Armas Lindgrén pedig a helsingforsi művészeti iskola igazgatója.

Széktámlára való faragás, tervezte Lajta Béla

Sculpture appliquée sur dos de chaise, dessin de Béla Lajta

RÉSZLET A FINN PARLAMENTRŐL

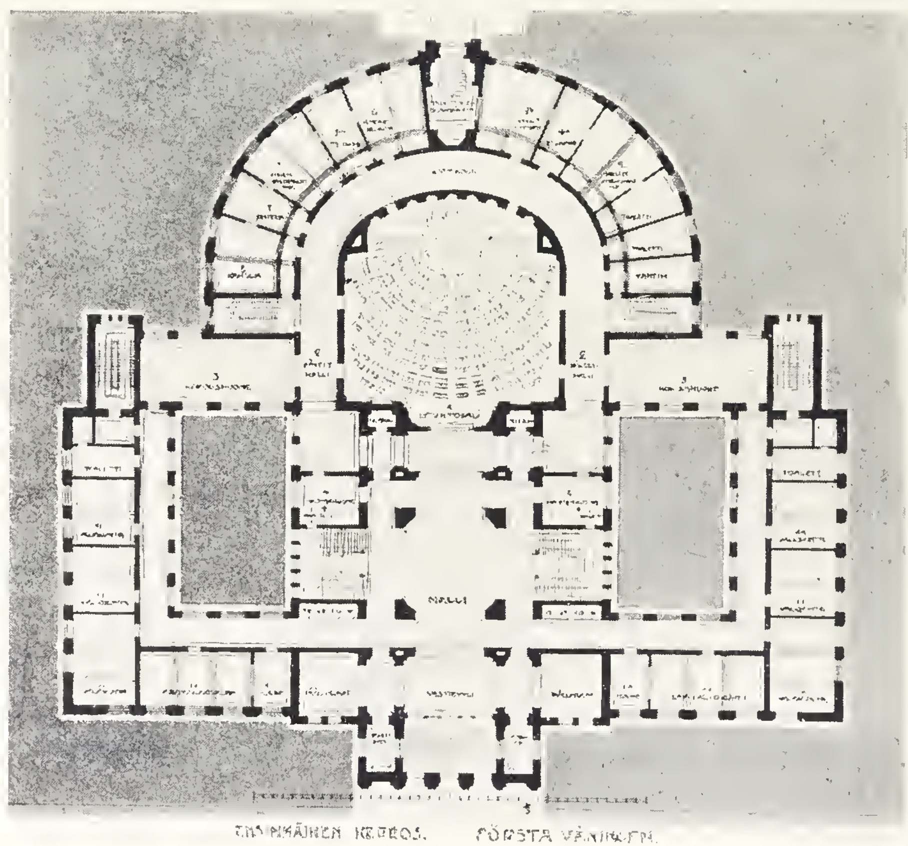
ELIEL SAARINEN

PARTIE DE LA FAÇADE DU PARLEMENT

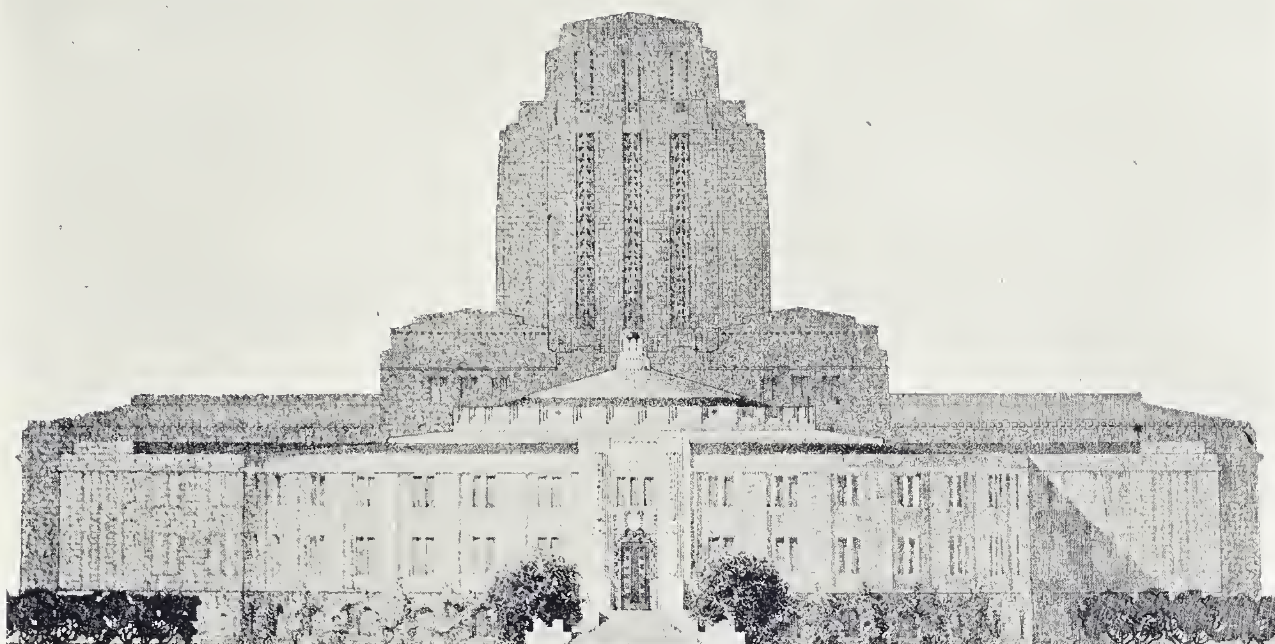
A FINN PARLAMENT FŐHOMLOKZATA
FAÇADE PRINCIPALE DU PARLEMENT

ELIEL SAARINEN

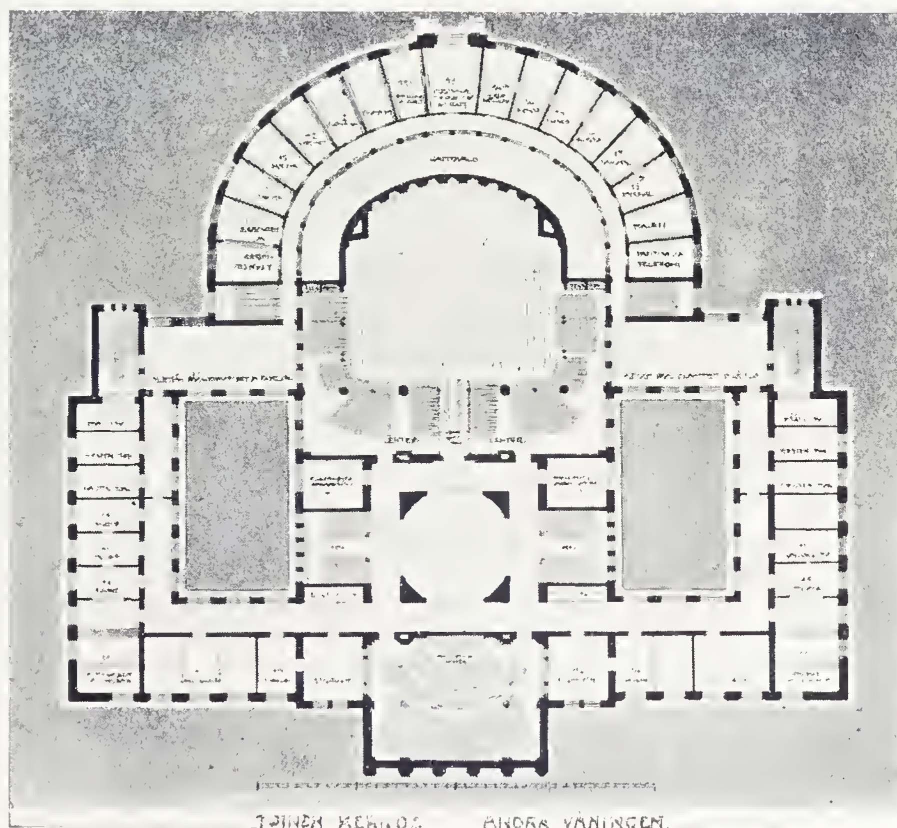

A FINN PARLAMENT
FÖLDSZINTI
ALAPRAJZA

PLAN DU
REZ-DE-CHAUSSÉE
DU PARLEMENT

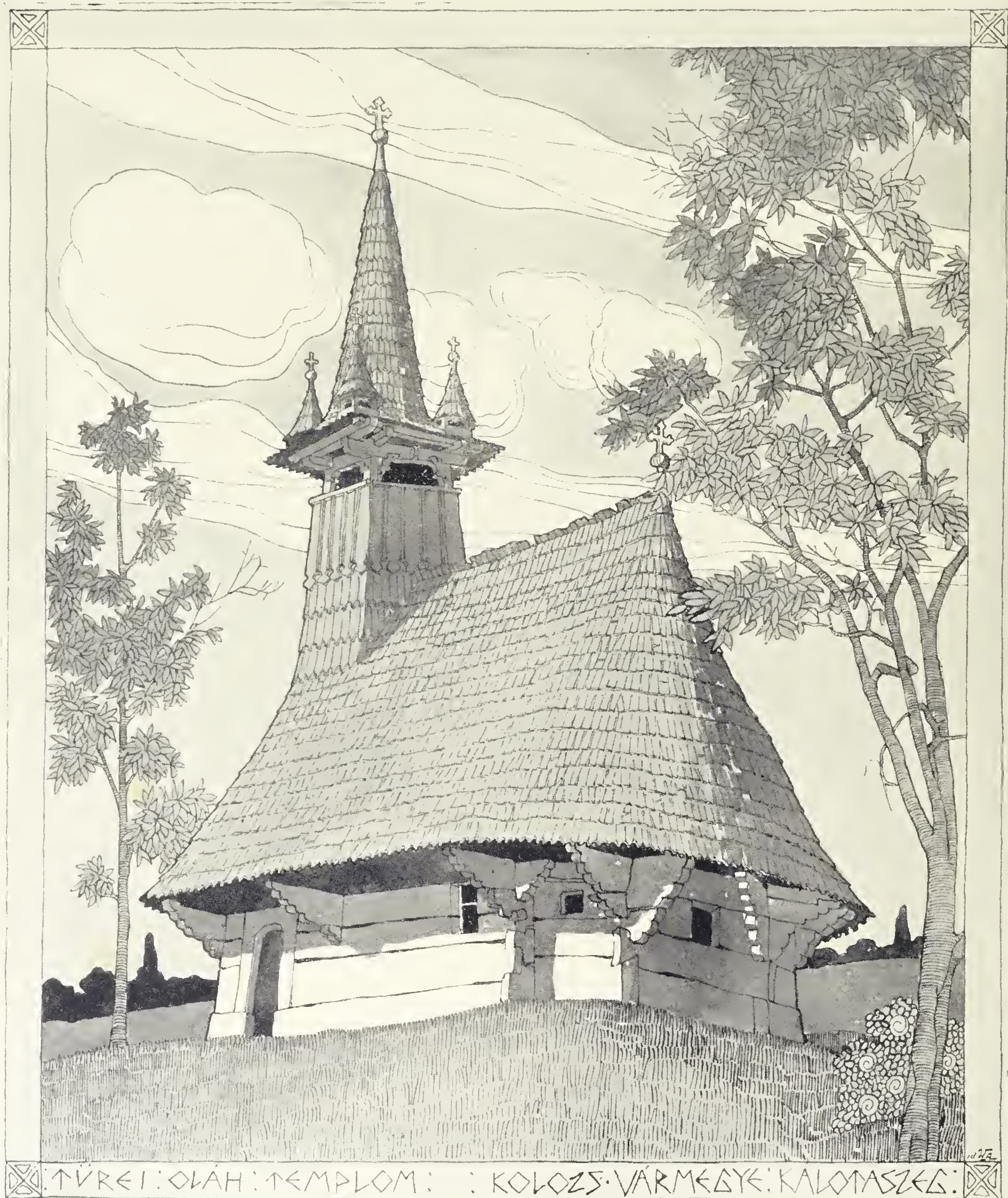

A FINN PARLAMENT FŐHOMLOKZATA — ELIEL SAARINEN

A FINN PARLAMENT EMELETI ALAPRAJZA

PLAN DU 1er ÉTAGE DU PARLEMENT

A TÜREI OLÁH TEMPLOM
ÉGLISE DE TÜRE

KÓS KÁROLY RAJZA
DESSIN DE CHARLES KÓS

EGY KALOTASZEGI FATEMPLOMRÓL

IRTA KÓS KÁROLY

ATEMPLOM . . . Maholnap már nem marad egy sem. Eltűnnek, elpusztulnak lassan-lassan, mint ahogyan eltűntek immáron a hatalmas tölgyesek is, amiknek fájából készültek egykoron, századok előtt. És helyettük felépül az új, a nagyobb, kőből, téglából, vakolatpárkányokkal, bádogtoronnyal.

Ma még állanak; sokan is; a régiek, a szebbek tölgyfából, az újabbak fenyőből. De 48 óta, a nagy idők óta, nem épül fatemplom ezen a vidéken. Állanak, mondom, a falun kívül, a domboldalban, magánosan, szilvafák között, virágos, füves cinteremben. Körülöttük korhadó faragott fakeresztek és mohos kövek; de ezek sem sűrün, csak úgy itt-ott elszórtan, némelyik alig látszik már a fűből. De mind himes, a kő is, a fa is, és szin virit rajtuk: piros és kék.

Ez is olyan, a türei fatemplom. A legrégibbek közül való. Mintájára az idők folyamán több is épült, így a gorbói is.

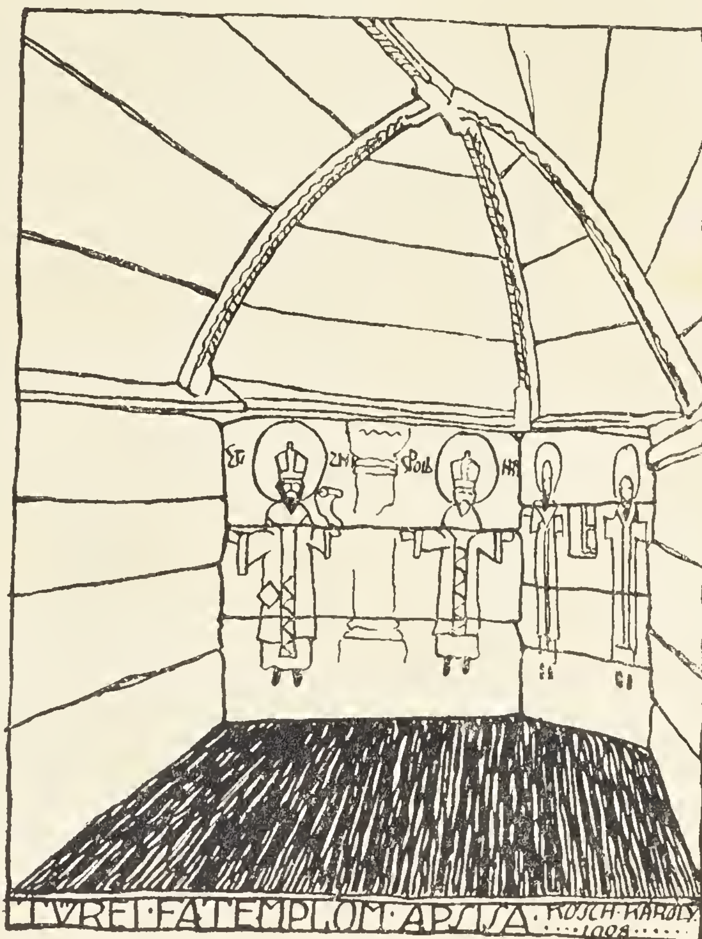
De egyik sem olyan azért, mint ez.

A fű már zöld körülötte, a fa is kezdi már bontogatni rügyeit. A tavaszi nap süt és szél fúj, olyan kellemesen borzongató, vágyakat ébresztő tavaszi szél. A magyar templomban, ott alant, zúg a harang, mind a kettő, és emberek, asszonyok ünnepies lassan ballagnak a faluból a dombon fel a harangszó hivására az Úr hajlékába ünnepelni a feltámadás ünnepét . . .

A fatemplom körül csend van; itt csak egy hét mulva lesz feltámadás; most még hétköznapi magánosság van itt. A kertben kapál a dászkel, a tóka némán csüng a templom oldalán.

Azután lenn a magyar templomban is elhallgat a harangszó. Egészen csend lesz, csak a szél muzsikál már; a nap süt vidáman a friss zöldre és a fekete, százados templomra. Mert fekete már a templom, olyan melegszínű fekete az oldala és szürkés-fekete a zsindelyfedele.

És benn! Ott félhomály van, kissé komor, bizánci homály. Apró ablakokon, mint aranynyaláb, ömlik be a napfény és nagy, kerek aranyfoltban csapódik a falra. Mellette azután még nagyobb a sötétség, melyből itt-ott, nagy titokzatosan kicsillan egy-egy régi, fára festett szentkép kopott

Kós Károly rajza

Dessin de Charles Kós

aranyozása, egy-egy gyertyatartó, egyháziedény penészeszöld bronza. A szentély falairól merev, püspöki ruhás, bajuszos-szakállas szentek néznek le hideg, mozdulatlan szemeikkel, vékony, összeszorított ajkukkal. Aureolás fejük mellett szép fekete cirill betük magyarázzák, hogy kik is ezek a régen meghalt görög szentek. Ez komor, titokzatos, nekünk idegen hangulat. Ez nem a mi nyílt magyar népünk istentiszteletére épült hajlék. Itt benn, a félhomályban a régi Bizánc levegője leng. De ami e fölé borul, ami ezt magában foglalja, az már más művészet, más hangulat szülötte; az már mind, de mind a miénk.

A csúcsfaboltozatot rovott bordák támasztják alá és a rovásból felénk virít a sötétségből a csattanó piros és pávakék. A szemöldökgerendán, köröskörül az egész templomon vidám tulipántos friz fut. Itt meg egy fagyertyatartó; mintha már láttam volna ezt máshol is, amikor még zörgös guzsaly volt a neve. És amerre csak nézek, ajtókon és a falon, székeken és rácsozaton, mindenütt rajzok és szinek, amiket nem ismert sem a régi, sem az új Bizánc, amik itt termettek, amiket ami népünk ősi erejű művészete alkotott meg.

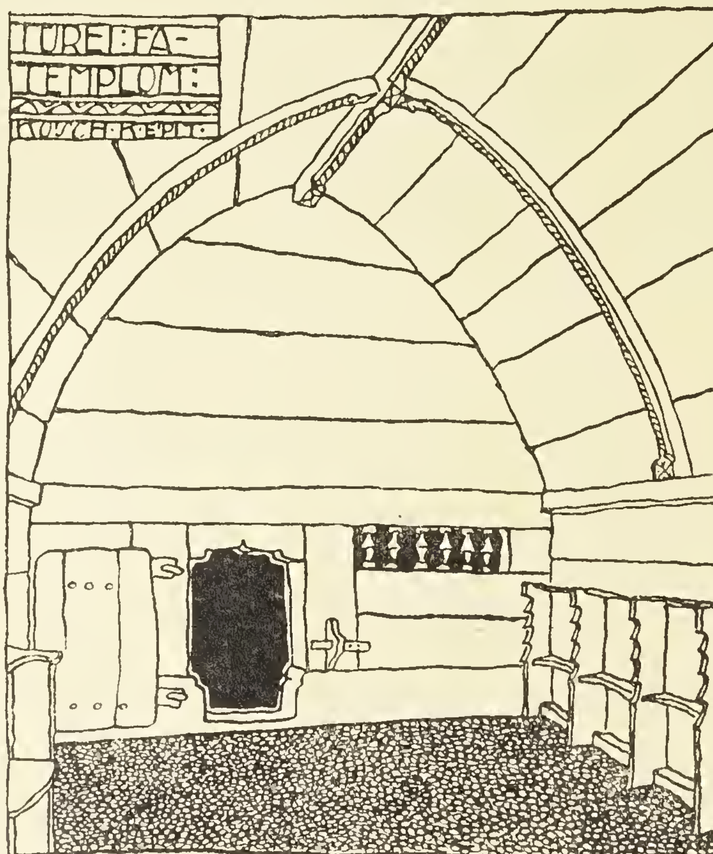
Kivül meg, ott éppen miénk ez a templom: mint a pusztát járó ősök sátora. Hatalmas és meredek a cifrazsindelyes teteje, melyből, mint buzogányos kopja, ugrik az ég felé a karcsú torony.

Olyan arányos, olyan vakmerően eredeti, olyan magyar az egész.

. . . Hiszem is, hogy valamikor régen ilyen és csak ilyen lehetett a magyarok temploma is ezen a környéken . . .

Egy, a falon csüngő képen évszámot láttam: 1750.

. . . Jövő esztendőre talán már ez is elpusztul. Az új templom telke már megvan, pénz is van már — kőtemplomra. És amikor az új templom megépül, fehéren, hatalmasan, fényes, csillogó bádogtoronnyal, akkor eltünik ez a kicsi, fekete monumentum innen a dombról, a szilvafák és mohos kövek közül. Eggyel ismét kevesebb fatemplom lesz Erdélyben . . .

A türei fatemplom belseje Kós Károly rajza

Intérieur de l'église en bois de Türe Dessin de Charles Kós

A türei fatemplom homlokzatai
Façade de l'église en bois de Türe

Kós Károly rajzai
Dessins de Charles Kós

MŰVÉSZETI KRÓNIKA

IRTA DR. LÁZÁR BÉLA

Pályája elején Zola Emil művészeti kritikus volt s természetesen a fiataloknak, Manet és Cézanne-nak barátja. Egész lélekkel szállott síkra az igaz ügy mellett s az impresszionizmus szenvedélyes védője lett, húsz évvel a diadal előtt. A fegyvertársak közé tartozott Duret, az ismert francia kritikus, Manet életírója, akihez 1870. májusában, egyik kritikájára ezt írja: „Ön kissé enyhe. Megdicsérni azokat, akiket szeretünk, nem elegendő. Le is kell rántani azokat, akiket gyűlölünk".

Ezt olvassuk Zolának most kiadott levelezésében (Correspondance, II. 72. lap) s úgy hatott ránk, — olvasva a magyar kritikusok „enyhe" írásait, — mintha a nagy halott üzenete egyenesen hozzánk volna intézve. A mi művészeti viszonyaink között azt érezzük, a szó teljes értelmében vett kritikára van szükség. A nagy enyheségben a szempontok összezavarodnak, a művészeti tekintetek elvesznek a szövetségek tömkelegében, a koalíciónak pedig lehet jogosultsága a politikában (nem állítom, de nem is gondolkodtam rajta!), ámde a művészetben feltétlenül erkölcstelen. Juttassuk szóhoz az erkölcsöt a meggyőződés kimondásában, az érzések őszinte kifejezésében, — szóval hallassuk a kritika szavát, amely gyűlöl mindent, amit művészietlennek tart, mindent, ami nem őszinte, de utánzott, kicsinyes és megalkuvó.

És egyenesen belenyulok a méhkasba, a Kossuthszoborügybe. Mikor e sorokat írjuk, ad acta tették Rónáék óvását, tudomásul vették a polgármester válaszát s állunk a népgyűlés előtt. Nincs bizodalmam benne. Mert ennek a népgyűlésnek csak egy esetben lehetne örülni, ha tiltakozna az ellen, hogy akár Horvay, akár Róna, akár más pályázó kapja a megbízást. Egyébként minden szó fölösleges. Én azt a zsurort tisztelem, aki üres lappal szavazott. Igaza volt. A pályázat siralmasan gyenge. Csupa panoptikumhatás és egység, a monumentális érzék megnyilatkozása teljesen hiányzott. A feladat pedig csodásan nemes. Az új Magyarország megteremtőjének kell emléket állítani és szobrászaink részben üres allegóriákkal, részben apró genre-képekkel dolgoznak. A hamis romantika legkopottabb eszközeivel keresik a hatást. Jambusokat pengetnek és középrímekkel akarnak meglepni. Most, hogy e sorokat írom, a nyitott ablakon át behallatszik a munkások májuselsejei fölvonulásának dala, hallom a modern élet hatalmas ritmusu himnuszát, az élet-küzdelem hörgő csuklásait; tisztító tüzet szóró pörök verik fel lelkünket s szobrászaink ezalatt egy elmúlt, elföldelt világ eszmeköréből szedik olcsó frázisaikat, arra nem is gondolva, hogy a Kossuth-emléknek azt kell példáznia, mit gondol a magyar hatvan évvel a szabadságharca után, mit gondol abban a pillanatban, mikor a huszadik század hajnalán Kossuthra eszmél. Az egész pályázaton csak egy embernek villant fel egy pillanatra az igazi Kossuth: Kallós az, aki az alkalmatlan építészeti alkotás fölé odahelyezte a lábát e földbe gyökerező, vadul erős, szenvedelmesen élő és majesztétikusan nyugodalmas Kossuthot, aki áll, él és erős marad és megdönthetetlen, minden időben és minden paktum ellenére, mert Anteuszként életerőt szív a magyar haza földjéből. Ezt meglátta a fiatal szobrász, mások semmit sem láttak meg Kossuthból, de az ő Kossuthját nem látta meg senki.

Igaz, ez csak egy kis részlet — ha jelentős részlet is — abból a Kossuth-emlékből, amely ott él — lappangva — minden magyar szívében, nem öltött testet, mint Igazságos Mátyás alakja Kolozsvárt; ahelyett kapunk majd egy temetőtógába burkolt szomorkodó gyászmagyart, aki nemzeti létünk nagy temetője fölött elnézve önmagát marcangoló kétségbeeséssel zokog borús emlékeinken....

Ilyennek látjátok Kossuthot huszadik századi magyarok?

Hol marad az a nemzeti felháborodás, mely születése előtt elsöpörné ezt az örökidőkre szóló megadást jelképező Jeremiás-siralmat?

Nemzeti felháborodás?... Hát lesz-e, aki el tudja majd olvasni, mit mond nekik az a szobor? Hiszen a legtöbben még azt siratták, hogy a mellékalakok, Széchenyi, Deák stb. miért kisebbek, mint a főalak, mert azt hiszik, hogy — mint az egyiptomi reliefeken — a nagyságot proporciókkal kell kifejezni. Művészi kultúránk igen fejletlen, ez a baj — ezen nem segít sem népgyűlés, sem óvás, ez idézi elő a közönyt a művészeti alkotások méltatása körül, ezért lehetséges itt szövetség, paktum, halottak feltámadása, s az igaz művészet ezért menekül.

Csak egy séta a tavaszi kiállításon, künn, a Műcsarnokban, mely ugyanezt dokumentálja. Ott künn, a Városligetben, a társulat nyolcezer tagjának mindegyre lehetetlenebb kiállításokat rendeznek, ahol régóta halottnak vélt irányok támadnak fel, makacs

visszamaradottságukkal, a modern technikai haladások kigúnyolása mellett. Ez a „komoly“ művészet, — hirdetik, ez az „igazi“, kipróbált, örök igaz művészet, de sajnos, senki sem hisz nekik. A termek konganak az ürességtől, alig akad látogató, azok is úgy ődöngenek a sivár falak között, mintha halottlátogatáson lennének. S nem ott vannak-e? Az első teremben ott van Hegedüs László szirupos női aktja, Vastagh Géza és Pállik Béla szürke, színtelen, erősen kirajzolt genre-jei (a maguk genre-je, — amelyet évtizedek óta „mívelnek“), s egy müncheni kolorált figura: Udvardy Géza gitározó és fütyülő alakja, mindez vajjon nem halott művészet-e? Befordulva a kis termekbe, megdöbbent a sok olajnyomat, hívják a szerzőjét akár Jendrássiknak, Glatter Árminnak, Stettkának, Ingomárnak vagy Tölgyessynek! S az állam múzeuma számára vásárol belőlük, ilykép tápot adva az ízléseltévelyedésnek. (Remélhetőleg Bruck Miksa „fehér interieur“-jét a természetrajzi múzeumba helyezik, az ott látható csodamód nagyra elrajzolt macska mián.)

A nagy teremben szomorú dolgok ásítanak felénk, bánatos dalok ezek a magyar festők fölös energiafogyasztásáról: a nagy Mednyánszky-lepedők, balról, Juszkó ellaposodó lótanulmányai jobbról ijesztgetnek. A Vaszary-díj folytán néhányan vallásos tárgyakra vetették magukat, — de nincs benne köszönet. Pentelei Molnár minden kényelemmel beburkolva, ahelyett hogy odaadó természettanulmányokba merülne, a Crucifix barok megoldásával viaskodik. Az Üdvözítőt ábrázolja a kereszten, a haláküzdelem utolsó pillanatában, az iszony minden borzadályával, véresen, sebekkel megrakodva, görcsösen előre esve. Nincs benne sem a tradíció Krisztusa, melynek az Üdvözítő kereszthalála az emberiség megváltása, sem az a nagy emberi vonás, ami Munkácsyban, sem a nagy históriai pillanat visszaadása, csak a borzalmas Finis, az iszonyú, a rettenetes, a vergődő ember finise. Ki épül e látományon? S maga a festés, ezzel a spongyás testszínnel, mely sem a halál, sem az élet színe. Feszty ravatalon fekvő Krisztusának sem lehet mély a hatása, nem érezzük: emberi test-e, vagy fafeszület? Amellett a különböző fényhatások keresettsége és zavaros volta csak kiemelik a nagy elrajzolásokat, az akt fekete árnyékos nagy nyakát, vagy a jobb váll élességét, s ez a tarka színhatás egységes összhangba olvadni nem tud.

Azonban tartozunk egy vallomással: jól esett látni az energia-megnyilatkozást, az akaratot, a munkát, a célkitűzést, úgy hogy igaz fájdalom kelt bennünk, látva, hogy a cél mögött mily messze elmaradtak. De mit szóljunk a tárlat sok apró olajnyomatot fabrikáló mestereihez? A Gergely Imre, Peske Géza, Spányi Béla, Pállya Celestin és követőik, Baranski, Tull, Meissl, Romek stb. műremekeihez, akik a jól betanult mesterség gyakorlásával akarnak keresethez jutni, ott, ahol csak a művészi törekvésnek, az egyéniség-fejlesztés bemutatásának volna joga megszólalni. Gyári munka eladására nem való a Műcsarnok. Azt a képkereskedőnél kell elvégezni. A Műcsarnok a művészeté (s nem, mint ők hirdetik, a művészeké).

Szerencse, hogy e nagy átabotában találunk itt-ott oázisra is. Márk Lajos, Katona, sőt Mednyánszky (a 30. számú „Téli holdvilág“ című mesterművével), Herrer Cézár (főleg a 11. számú „Otthon“ című művével, melynek kolorisztikus hatása, a kék, sárga és zöld egybecsengésében, különösen sikerült), természetesen Mannheimer, Wellmann (a 97. számú rajza klasszikus tudással dicsekedik), Boruth művei előtt felfrissülünk. A fiatalok közül Glatter Gyula, Vidovszky, Góth, Nagy Vilmos és Vesztróczy megnyugtattak, a szobrászok közt pedig Kisfaludi, Istók, Lányi és Simay Imre (akinek dekoratív érzéke kezd mind erőteljesebben kibontakozni). Nélkülök ez a tárlat a magyar művészet csődjét hirdetné!

A Paczka-pár kiállításán sem találkoztunk nagy meglepetésekkel. Hogy Paczka kitünően indult, azt a Sarasate-arckép újból igazolta, hogy a felesége szigorú rajzkultúrán ment keresztül, algrafiáiban beszédes szószólókra talált, — de úgynevezett modernül egyik se tud beszélni. És miért akarnak mégis mindenáron?

Lám, tud Liebermann, akinek nagy egyéniségét még a Könyves Kálmánnál látható rendszertelen kiállítás sem tudta elfedni. Már egy kis fasor-tanulmányából is kiolvashattuk a nagy mestert, egész tudásában, egész erejében. Hogy szereti ez az ember a természetet. És hogy meg tudja látni rejtett szépségeit!

Már a környezete kevésbbé hangos. Sem Corinth, sem Slevogt, Leistikow pedig egyáltalján nem volt jól képviselve. És mégis még ebben a kollekcióban is látni lehetett, hogy itt három-négy, egykor önmagával viaskodó, igazi művész-egyéniséggel van dolgunk. Akiknek mindegyike azonban — sajnos — már rég kész.

A visszautasítottak kiállításán találkoztunk néhány dadogva, de önmagáról beszélő fiatallal, — Fanta-Alkony, Jakobovits és Remsey a nevük, — s hogy visszautasították őket, jól tették, legalább önmagukra eszmélnek, tovább kutatják a lelküket, aztán megkísérlik az érzéseiket egyénien kifejezni. Nem lehet fájdalom nélkül önelemzést végezni! Hogy a többi aztán eladott-e, — árverésen vagy e kívül — ahhoz a művészetnek megint kevés köze volt.

A Nemzeti Szalon grafikai kiállítását friss tavaszi szellő járja át, hol ilykép egyszerre minden művészietlenség és olajnyomat kellő prespektívába kerül. Ami verejtékes mesterember-munka, az most egyszerre lelepleződik, egy Vadász Miklós, Simay, Székely Andor, Sassy Attila rendkívül érdekes kollekciói előtt, akiknek élén áll Wellmann Róbert, a vörös krétarajz nagytudású mestere, a maga hatalmas részletező erejével s körülöttük egyre-másra bukkannak fel ismeretlen nagyotígérő erők, Góth Móricz, Plány Ervin, Kató Kálmán, Kővári Szilárd, Vidovszky Béla s mindenek közt a festés Fregolija, az egyre nagy meglepetéseket keltő

Csók, a gyönyörűen kereső F. Boem Ritta, s nehány fínom lappal Glatz, Nagy Vilmos, Koszta, Major, Conrád, főleg azonban Léwy Róbert, Remsey, Borzási, Kozma Lajos, Márton Ferenc, Wagner Géza, ez igaz grafikusok, akik között siralmas hatást kelt Vészi Margit litografiáival, Sarkadi Beardsley-utánzataival, s az a pár dilettáns méltóságos asszony, akik ide kerültenek, mint halovány kísértetek. Ez az átabota árt; ha a fiatalok, az egyívásuak összeállanának, a törekvések tisztázódnának és vele együtt önmaguk is. De akinek szeme van, az már látja, hogy az új nevek új szellemet is jelentenek: egységkeresést, az egyik a vonalra, a másik a színre építgeti fel a stílust, — olyik még a fényre is, de kizárólag erre — mint az impresszionisták — most már egyik se.

Ha más semmit, de ezt megértették ifjaink a Gauguin-kiállításban, a melynek meglepően szép hatását láthatjuk. Nem vad, nem szolgai már e hatás. Érzésben felolvasztani, egyéniségében átszűrni kezdi mindahány. Meglepő őszinteség — a tű, a szénkezelésben, a fametszésben egyaránt — meglepő őszinteség — a természet interpretálásában és a kifejezés fokozásában: íme ez jellemzi az ifjak törekvését. Itt tehát remélhetünk!

Az „Utolsó ábrándok" címlapja, Kozma Lajos rajza.

„Derniers Rêves" Frontispice Dessin de Louis Kozma

NORVÉG NÉPIES ÉPÍTÉSZET.

Villiam Peters („Studio").

Minden utazónak feltűnik az, hogy számos ember hord Norvégiában kést, habár erre ma vajmi kevés a szüksége, a medvék elleni védekezésre, a mindennapi munkában azonban megvan a kés fontossága, mert a norvég paraszt, míg nyáját legelteti, időtöltésül fából faricskálja ki pipáját, vagy apró skatulyáit, melyeket gazdag ornamensekkel díszít fel. A fafaragás a nép legszélesebb körében elterjedt és ez a kedvtelés időtlen időkig visszavezethető. Látjuk ezt a nemrég felfedezett, a VIII. vagy IX. századból származó Wiking hajóján. A XI—XII. századból maradt fatemplomok is szép faragványokkal ékesek, kapujok felett a sárkánymotívum csavarodik fantasztikus formákba.

Jobbára a faépítkezés az elterjedt még ma is, dacára annak, hogy kő bőségesen áll rendelkezésre. Érthető ez, ha meggondoljuk, hogy a kemény kő megdolgozása igen fáradságos, valamint, hogy a faépítmények melegebb hajlékot nyujtanak.

A legfeltűnőbb sajátossága a norvég parasztlakásoknak, hogy több különálló épületből vannak összeállítva. A norvég paraszt, látogatójának elsősorban raktárát — „stabur" — mutogatja, melyre a legbüszkébb, mert ha jól meg van rakva élelmiszerekkel és egyéb használati cikkekkel, úgy ez az ő helyzetének, nem ritkán gazdagságának fokmérője.

A raktárépület különálló emeletes építmény, pilotákra épitve, mely megvédi tartalmát a nedvesség és az egerek ellen. Földszintjén van mindenféle élelmi szer: a száraz nemzeti kenyér, mely vékony papir alakú és oszlopokban van felállítva a padlótól a mennyezetig. A szárított hús, sonka és egyebek, oly nagy mennyiségben, hogy gyakran hasznavehetetlenné válik, annyira megszárad. Lépcső vezet fel a felső emeletre, ahol egy folyosóval körülvett helyiség van. Itt van elhelyezve a család ruhatára, bundák és egyebek. Nagy ládákba zárva vannak itt a család ezüstnemüi, az ezüstvázák, menyasszonyi koronák és övek. E helyiség szolgál vendégszobául, de mivel kéménye nincs, a nagy hidegben nem valami kellemes tartózkodó helyül szolgál. Az épület külseje gazdagon faragott oszlopokkal ékes, gyakran szép vasalásokkal.

A lakóházban szűk folyosó vezet egy nagy szobába, melynek mennyezetét maga a fedélszék formája adja, középen a tűzhely, a füst pedig a mennyezeten hagyott lyukon távozik. Kémény és ablakok nincsenek. Világosság a kinyitott ajtón, vagy a füstnyíláson hatolhat csak be. E szoba neve „Rogstue" (Rauchstube). Ezen helyiség mögött két kis lakosztály van, a hálószobák vízszintes mennyezettel, fölöttük a padlás. A rogstue tűzhelye mögött egy gerendán, melyre sárkány van kifaragva, függnek a konyhaszerek. A bejárat magasan a föld nívójától van elhelyezve és igen nyomott és szűk. A közös szoba padlója vert földből van. Régente a királyi palota padlója is ilyen volt, csakhogy szalmával hintették be. Az ajtóval szemben volt a ház fejének helye, ugyancsak ott volt két faragott faoszlop, körülöttük a ház istenei. A ház belsejében egy nagy asztal körül padok voltak, melyen a harcosok rangjuk sorrendjében kaptak helyet. A régi időkben minden harcosnak ott volt a fekvőhelye az ülőhelye mögött, a királyi teremben. Valószínüleg egy alkovszerű helyiségben voltak ezek az ágyak elhelyezve, melyek a halltól függönynyel voltak elválasztva, a falakon közel hozzájuk lógtak a fegyverek. E házak homlokzata igen egyszerű volt, a legszebbet, Raulandét, újabban a christiániai Folk-múzeumban helyezték el.

A civilizáltabb országokkal, különösen Angliával való érintkezés folytán, a királyi terem lassanként díszesebbé vált. Olaf Kyrre a tűzhelyet a terem közepéről, annak sarkába helyezte el és a nyitott tűzhely helyére egy kályhát helyezett el, de mivel a kéményt nem ismerték, midőn a kályhába begyújtottak, a szoba füsttel telt meg, míg csak a kályha belseje fel nem melegedett. Valószínüleg ezért is helyezték el a királyi trónust a szoba másik sarkába.

A kémény használata a parasztházakban csak a XVI. században kezd elterjedni, ugyanekkor ablakokat is kezdenek késziteni és a szobákat lakályossá teszik azáltal, hogy azokat bebútorozzák.

A legérdekesebb részei a norvég parasztházaknak, tagadhatatlanul a raktár és a lakóház, az istálló és a csűr primitívek és kevés bennük az architektonikus motívum. A „Badstue" fürdő, ma már nem használatos, ma ez a helyiség gabonaszárításra használatos. Valaha az ú. n. orosz gőzfürdő készítésére alkalmazták, mely abból állott, hogy vizet locsoltak a felmelegített kövekre.

Ez építményekhez járul még az „Edhus" a konyha és gyakran a kovácsműhely és a malom. Néha két raktár és lakóház is van egy telepen, az épületek pedig négyszögalakban vannak elhelyezve. Az épületeket körülvevő feketedő falak és a növényzettel borított tetők igazán pittoreszk képet nyujtanak.

A norvég építészet különösen az irlandi befolyást mutatja a XIII. és XIV. században, míg a XVII. és XVIII. században inkább a franciát. Meglepő, hogy a renaissance a norvég építészetre alig gyakorolt hatást.

Hallingdal északi részében megtalálni mindenfajta árnyalathoz tartozó építészetet. Nevezetes építőtehetség volt egy Jollef Willand nevű parasztember, ki inkább wiking-, mint parasztcsaládból származott. Számos műve maradt fenn, mind kiváló érzékre vallanak.

Saetersdal völgye különösen érdekes hely. Teljes középkori érintetlenségében áll fenn. A lakók szokásai is változatlanok. Az öregek lovaghistóriákat mesélnek, a fiatalok a Wikingek korából való dalokat énekelnek. Itt élt a XVI. században egy Asmund nevű ember, kit kortársai bölcsnek neveztek, részt vett a hollandok elleni háborúban a spanyolok oldalán. Birtokán egy különös tornyot épített, lőrésekkel védelmi célokra. Irásai és rajzai megmaradtak.

A norvég népies építészet napjai azonban meg vannak számlálva, a restauráció könyörtelen pusztítást végez bennük, úgy, hogy maholnap teljesen nyoma vész. □

Linoleum-metszet. Mutatvány az „Utolsó Ábrándok" című műből, metszette Kozma Lajos

Gravure sur Linoléum par Louis Kozma

JEGYZETEK

Wellisch-pályázatok. Négy vagy öt esztendő óta minden évben kellemes feltűnést okoz művészi életünkben a M. É. Sz. kebelében kiírt pályázat, melyet a szövetség Wellisch Alfréd bőkezűsége folytán rendez. Tudatos, vagy tudatlan volt a megteremtése e pályázatoknak, nem kutatjuk, de az eredmények világosan bizonyítják, hogy e pályázatok rendezése máris mily fontos szerepet töltött be. Évrőlévre vet fel újabb tehetségeket, kik azután az iskola padjaiból kikerülve, megizmosodva művészetünk agilis művelőjévé lesznek. E pályázatokon nyílik számukra alkalom először, hogy az iskola határain túlterjeszkedve, megmutassák igazi egyéniségüket. Wellisch Alfréd áldozatkészsége így válik szűkebb kultúrhistóriánk egyik jelentőségévé, mert fontos minden kő, mellyel a modern építészet házának alapját lerakjuk és tagadhatatlan, hogy e pályázatok által elért eredmények messze túlérnek az általános pályázatok eredményeitől és jelentőségüknél fogva fontosabbak.

„Utcák a magasban“ M. Charles R. Lamb, amerikai építész érdekes tervet dolgozott ki, hogy a forgalmas utcák nagy torlódásának elejét vegye.

Eddig szokatlan megoldást ajánl; ugyanis több emelet magasságában az épületeket árkádokkal látja el, amelyek felett egy új utcát nyit a magasban, míg az utcasarkokon, összekötő kereszt-hidakkal bonyolítja le a forgalmat.

A felső emeletekkel fokozatosan befelé akar haladni, hogy világosságot és napfényt az utcáktól meg ne vonja.

M. Lamb szerint az országút magasan az utcától a tetején lesz az épületeknek. 150 lábnyi magasságban lesz az épületeken elhelyezve az „utca a magasban“. Tervezője szerint, aki különben egész sereg rajzot is bemutatott, a gyalogjáróknak sokkal kellemesebb közlekedés nyílik ezáltal és előnyt nyujt a felső emeletnek is.

A havat és sarat nagy tartókban gyüjtik össze, megfelelő távolságokban, ahonnan az utcai tisztításkor leeresztik.

Ezen ajánlott módon nem lehet többé ellenvetés a magasabb építkezések ellen. Az építkezés külszíne olyan lesz, mintha kockákat egymásra rakunk, mindenik keskenyebb mint az alatta levő. Az egyes városrészek kerületeibe pedig egy-egy tornyot emel 700 láb magasságba. ▽.

Új találmány. A magyar építőművészek finom formaérzékéről, az anyagnak megfelelő feldolgozásáról, a fából vaskarika nehéz problemájának majdnem sikeres megoldásáról kell számot adnunk, ha figyelemmel kísérjük a mi speciális nemzeti életünkre oly nagy kihatással bíró kávéházi helyiségek legújabb megoldásait. Nem is kettő vagy három már az újabb kávéházaink száma, ahol ámulva bámulja az ozsonnáló díszes hölgyközönség a gyönyörű fa plafonokat. És míg ők bámulják, nekünk igazán fájhat, hogy azok a gyönyörű fagerendák ott vannak és kívánjuk vissza őket abba a gipszes zsákokba, ahonnan kikerültek. — Úgy látszik, a rossz példa igen ragadós s ma már nálunk ez a kávéházi stílus annyira elfajul, hogy maholnap külön kávéház kell azoknak, akik menekülnek ezen helyiségek üres és nagyképű formái elől, ahol a virág is csak művirág, a tükrök is dekoratívek s olyan magasan vannak, hogy azokban az ember magát meg nem láthatja és a pénztár szorgalmas leányát masszív tető védi a netán beeső eső ellen. ▽.

KIÁLLÍTÁSOK

A M. É. SZ. kiállítása. A „MÉSZ“-nek van egy ú. n. kiállítási bizottsága; az alapszabályokban a feladata körül is van írva, de eddig számbavehető működést nem fejtett ki.

A bécsi nemzetközi építész. kiállítás azonban életre keltette a tetszhalottat s egy építészeti ú. n. Atelier kiállítás rendezését határozta el, hogy a Bécsből esetleg leránduló külföldiek képet alkossanak magoknak építészetünk forrongásáról és fejlődéséről, ateliervázlatok, és pályatervek alapján úgy 10 évre visszamenőleg.

Hisszük, hogy a kiállítás, melyet a „Nemzeti Szalon“ két alsó termében akarnak megvalósítani, sikerrel is fog végződni. — Legyen ez végre megindítása egyszersmind egy állandóan ismétlődő építészeti kiállításnak, amelyre úgy a publikum nevelése szempontjából, mint az építőművészet érdekében okvetlen szükség van.

Mi más oldalról hiába várjuk a művészetünk kellő emelését, a nagyközönség szemében magunknak kell megbecsülni magunkat, hogy értékünk kifelé emelkedjék.

Állapítsunk pályadíjakat, veressünk érmeket, egyrészt az érdeklődés felkeltése szempontjából, másrészt, hogy legalább legyen egy hely és mód, hogy

a laikusok vagy rosszakaratú hozzáértők által sokszor kiselejtezett vagy lerántott művészi munkákat és művészeket a nyilvánosság előtt kellő erkölcsi rehabilitációban részesíthessük. △.

Népművészeti kiállítás. Az iparművészeti társulat népművészeti kiállítása, az iparművészeti múzeumban e hó 3-án nyílott meg. Igen szép gyüjteményben mutatja be a hazánk minden részében készült népies termékeket. Gazdag változata vonul fel a textilipar, agyagművesség alkotásainak, valamint a népies faragásoknak, mellyel minden alkotását díszíti. A legnagyobb terjedelmű az iparművészeti társulat gyüjteménye, melyet kiegészít számos művészi rajz, felvételek, köztük sok új anyag. A felvételek készítői: Ács Lipót, Kóris Kálmán, Telegdy Árpád, Novák J. Lajos, Tóth Zoltán, Holló Géza, Fábián Gyula. (aquarellek) Örkény és Szendrői. Ezek mintegy az egész nagy termet megtöltik. Magángyüjtemények kiállítása mutatja, hogy a gyüjtés mennyire elterjedt és kedvelt. A legszebb gyüjtemények közé tartoznak: Koronghi Lippich Elek gyüjteménye, himzések, varrottasok, agyagipari termékek, faragások. Gróh István terrakottái, dr. Rónaky Kálmán husvéti tojás-gyüjteménye. Méltán sorakoznak ezekhez Lajta Béla, dr. Balázs Istvánné, a pozsonyi Izabella háziipari egylet, Stern Anna, Markos Györgyné, Büttner Miklósné és Szimik A. gyüjteményei.

Wieni építészeti kiállítás. E hó 18-án nyílik meg. A magyar osztály száz rajzlap és néhány modellből fog állani. Sajnálatos, hogy éppen a fiatalabb gárda tartózkodott a részvételtől, úgy, hogy modern törekvéseink nem mutathatók be kellő világításban. A kiállítás a Gartenbauausstellung helyiségeiben három hétig látható. A wieni csoport díszítését Mayreder és Hackhoffer építészek tervezik, a magyar csoport rendezését pedig ötttagú bizottság: Balogh Loránd, Lőlbach Kálmán, Málnai Béla, Sebestyén Arthur és Tátray Lajos.

Egyházművészeti kiállítást rendez az Iparművészeti Társulat szeptember havában a Műcsarnok helyiségeiben.

E kiállítással célja a Társulatnak, hogy az egyházművészet terén működő iparosaink a katholikus nagygyűlés alkalmából egybegyült érdeklődőknek csoportosan bemutatkozhassanak, viszont pedig a papság tudomást vehessen arról, hogy mit vagyunk képesek e téren itthon produkálni.

Mivel a bizottság mindenkinek módot kíván adni az érvényesülésre, egységesen művészi színvonalú kiállítás aligha lesz, de talán iparosainkra nézve hasznos lehet, ha látják, mit nem szabad ma már csinálniok.

A Műhely iparművészek csoportja egy házi kápolnával vesz részt a kiállításon. A kiállítással kapcsolatban az Iparművészeti Társulat megkereste építészegyesületeinket, hogy az építészek is rendezzenek az egyházművészetre vonatkozó terveikből egy csoportot, mely a kiállításnak külön részét képezné.

Müncheni iparművészeti kiállítás 1908. munkálatai előrehaladtak. Az épületek csoportosítását Bertsch tervezte. Az amphitheatrumot Littmann tanár tervei, a nagyvendéglőt Emanuel Seidl tanár tervei alapján építik. A kiállítási terület déli részét mulatóparkká képzik ki Richard Schachner művezetése mellett. Az épületek javarésze vasbetonból készül. A kiállítás május 16-án nyílik meg.

KÖNYVISMERTETÉS

Utolsó ábrándok. Melódiák. Rajzolta: Kozma Lajos. Nehéz és fáradságos küzdelem a teremtő művész munkája. Újra és újra le kell győznie a kezében majdan alkotássá formálódó nyers értékeket. Mindenki előtt ott szunnyadnak ez értékek és csak az embert várják, aki tollal, vésővel, ecsettel életre kelti azokat. Végeztével aztán elválik, elég erős volt-e az a kéz, mert ha avatatlan és úgy nyúl az anyaghoz, úgy jár mint a fejevesztett zenekar ügyetlen karmestere, ki pálcájával pokoli lármává zavarja a legcsodálatosabb harmóniák hangatomjait.

Régi igazság ez és sokszor elmondották, nem is akar ujság erejével hatni, mégis eszünkbe kell hogy jusson, valahányszor művész alkotásáról esik egy-két szó.

Különösen Kozma Lajos könyvének, az „Utolsó ábrándok"-nak láttára nem szabad ettől eltekintenünk, mert csak így becsülhetjük meg igazán annak a küzdelemnek az értékét, melynek a gyümölcse e könyv.

Megbírkózott ő is az anyaggal és a győztes ő maradt. Kezében hajlékony, engedelmes a másnak olyan nehezen meghódoló vonal. Fejleszti, irányítja azokat és ahogy ráparancsolja a könyv lapjainak fehér síkjára, pompásan csengő színes melódiák csapnak ki onnan.

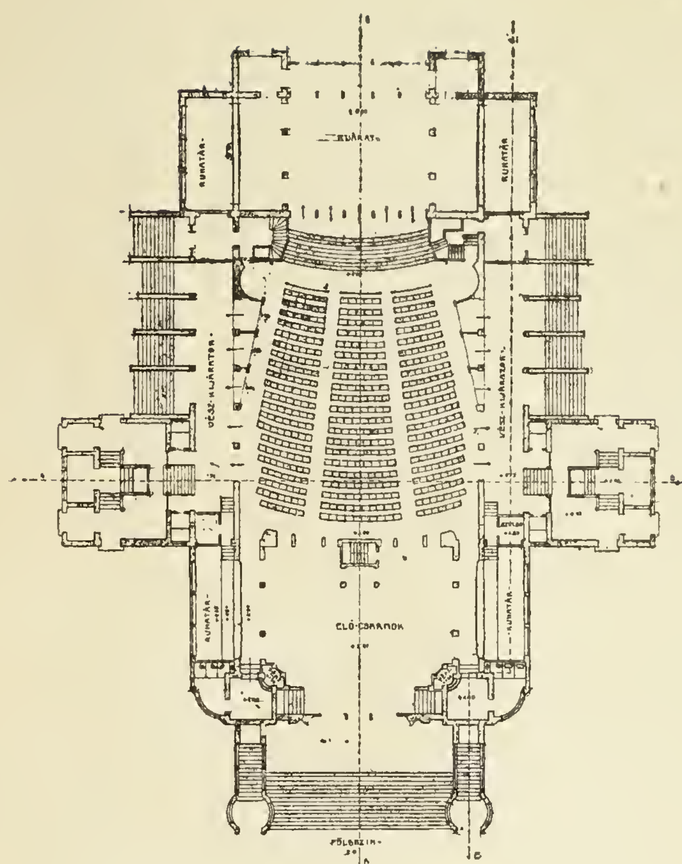
Éppen e melódiákkal igazolja, hogy messzi túllépte a technikai motívumok mesgyéjét. Új területek harcos, merész lakója ő, kinek mindegy, hogy betűvel, vonallal, hanggal avagy színnel fejezi ki magát. Ez már célhoz érés. Nem a megállapodottságot értem ezalatt, hanem a magabecsülésnek, a benne szunnyadó erők értékelésének öntudatát. És éppen ezért kedves nekünk ez a rajzzal irott könyv, mert minden kompoziciójának van mondanivalója. Meglátjuk a gondolkodás mélységét, a benső szellemi tartalmat, egy ifju emberét, ki élete fordulópontját ekként örökíti meg, bucsúzván a falutól és új tanulmányok befogadására kimegy a nagy világba. Eltemeti az ábrándokat és ami ezután jöhet, az nem lehet már diadalmas életrekelés a nyugat tanulságain.

Ha végiglapozzuk Kozma könyvét, rögtön szembe ötlik a gondolkodás tudatossága. Az első rajza merőben más, mint az utána következők. Két részre van osztva. Felső része őszi tájékot ábrázol naturalisztikusan. Alsó része ornamentika. Itt még teljesen különválva jelentkezik e két elem. A következő rajzokban már egygyéforrad és ezzel úgy fokozza a hatás erejét,

1908. évi Wellisch-pályázat. Első díj Mende Valér

Concours Wellisch de 1908. Premier Prix Valère Mende

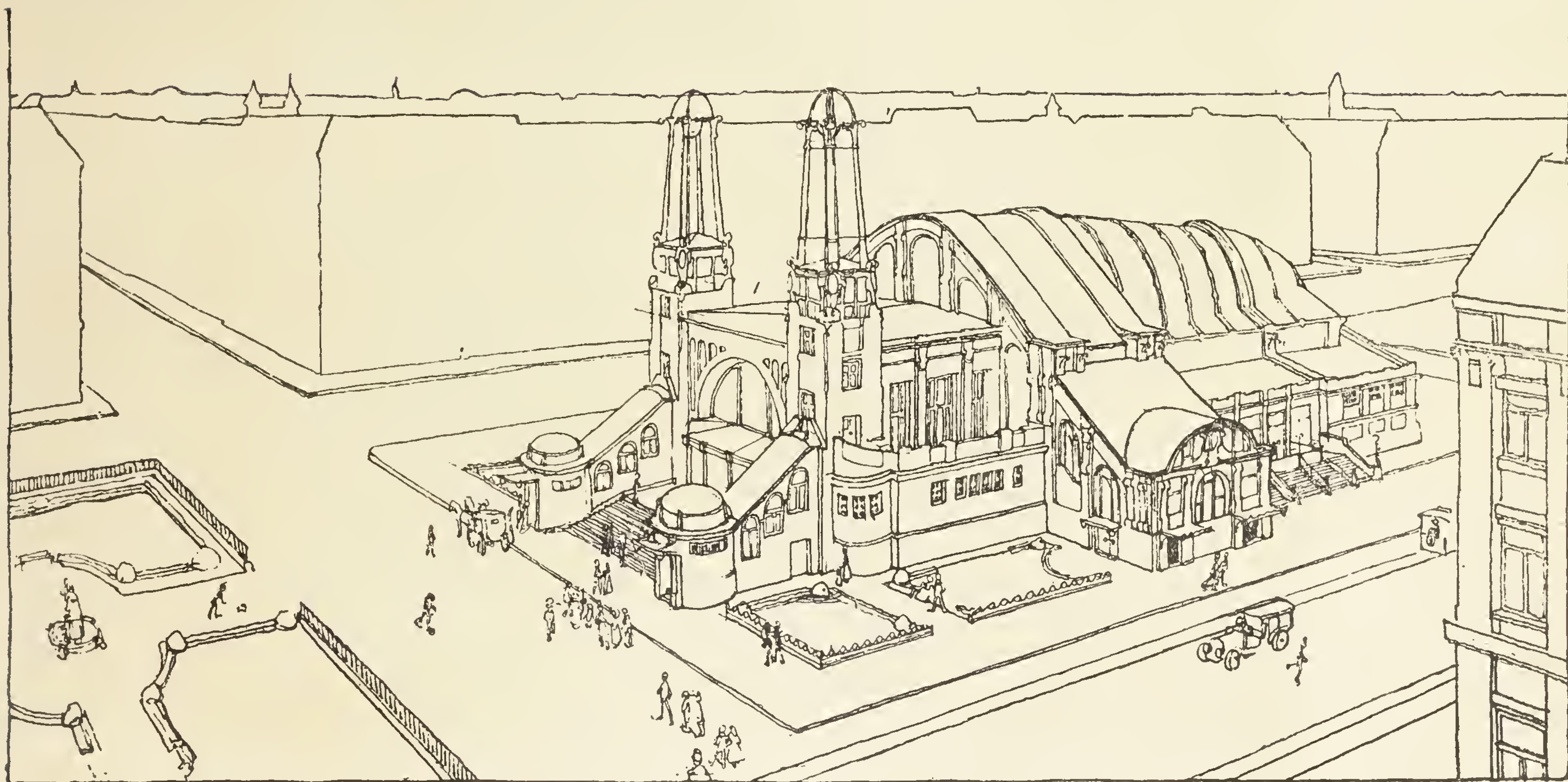

Alaprajz

Projection horizontale

Távlati kép

Vue en perspective

mint a modern muzsikusok a hangok keverésével a zenei hatásokat.

Vegyük a fehértemplomos rajzát. Más megelégedett volna a templom architektonikus értékeinek dekoratív transzponálásával, esetleg hátteret komponált volna hozzá. Kozma haladása itt is szembeötlő. Ő az egész komplexumot egybekomponálja. A repülő madarak és a felhők vonalainak egybestilizálásával eleven vibráló környezetet (kerülöm a háttér szót, mert az szinte átformálódik nála) teremt; komolyan merev némasággal bontakozik ki az imbolygó meleg levegőből a karcsú fehér templom. Szóval ami a természetben mozgás, azt ő is mozgássá stilizálja és ami ott mozdulatlan, az nála még merevebb, még mozdulatlanabb.

Egy irányító monumentális fővonal lendül végig a lapján és ez magával ragadja az összes részleteket. Összecsendülő harmónikus vonal-ritmust ér el ezzel. Benső mély bánat elégikus hangja zeng e komoly érzéssel, szeretettel készült rajzokból. Ki hinné, hogy a fejfák alól új meleg művészet sugarai törnek ki?

Ornamentális keretek kísérik a rajzait. Ámde nem raknak bilincset a kifelé törekvő kompoziciókra, hanem azok elemeinek dekoratív utánérzései ezek.

Ő diadalmasan bevezeti az ornamentumot méltó helyére, beilleszti a természet adott motivumainak az egyénen átszűrt, stilizált meglátásaiba. Hatalmas perspektíva nyílik meg ezzel a dekoratív művészet előtt.

Óriási út sugárzik előtte. Kifejezheti eszközeivel azt is, amit az utánzó művészetnek nincs módjában természeténél fogva, (mely csakis az adott tények visszaadására képesíti) kifejezni: az Eszmét.

Az út végén ott a szimbólum. Természetesen nem a naturalisztikus művészetnek az eszméket konkrét elemekkel kifejező szimbolizálása értendő ezalatt, hanem magának a stílusnak evolúciója, illetve a szimbolum művészi egyenértékese, a dekoratív megnyilvánulás.

Kozma könyve az első lépés ez út felé. Ennek megállapításával magyarázható meg egyúttal rajzainak a vonalakon túl fekvő benső tartalma.

A rajzok mellett egy komoly essay. Varjas Sándor tárgyalja új hangokon, új gondolatokkal, a szimbólum művészetét. Kevesen ismerik még szerzőjét, de megismerik mindazok, akik nem sajnálnak a cikk minden oldaláért eltölteni egy negyedórát, hogy annak komoly és bensőségteljes hangulatába hatoljanak. — Varjas a művésszel teljesen egybeforrott esztétikus, együtt keresik az igazságot és együtt érik is el, az egyik író-, a másik rajzos tollával.

A megvalósítás a „Világosság" könyvnyomda műve. Minden munkásnak, aki téglát rakott ennek a kis egységes munkának a létrejöttéhez, ott a neve az utolsó lapon azzal a szeretettel, ahogy az első inkunabuláknál: „Klisék Kurcz és társától, szedte Kun Kornél, nyomta Schärf József, kötötte Klein Ferenc. Budapesten 1908 április hóban." BÁLINT ALADÁR.

Iparművészet és Kultúra. — Werner Sombart (Die Kultur. Band XXVI—XXVII). A mű, mely a szakirodalomba gazdasági eszméket visz be, nem tud megbírkózni az iparművészet esztétikájával. Az iparművészetnek szerinte nem képzelhető határozott területe, a képzőművészet és közte átmenetek vannak és sehol sem határozható meg pontosan, mikor végződik az egyik és mikor kezdődik a másik. Igyekszik felsorolással eloszlatni a homályt; segítségül hívja a célt, az anyagot, mint választóvizet, de a két terrénum sehogy sem válik el egymástól. Az architektúra szerinte csak keret, melybe bevonul az iparművészet. Éppúgy nem tud egységesíteni egymáshoz tartozó művészeteket, mint megkülönböztetni homlokegyenest ellenkezőket. — Pedig van egy gondolat, mely sorba nyitja előttünk ennek a homályba burkolt művészetkaosznak ajtait.

Az ábrázoló művészet, ha a természettől veszi elemeit és összefoglalási módjait, ha unikumot ad, utánzó művészet lesz. Ez az, ami szerteszét megtölti tárlatainkat, szobáinkat; egy nagy multú művészet. A másik, mely ifjabb, a dekoratív szimbolikus művészet, mely eszméket szimbolizál, nem a természetből veszi konstrukcióját; ennek csupán fragmentumaiban van nagy multja. Ez a dekoratív művészet, ha nem tartalmi eszméket szimbolizál, hanem kozmológiaikat: alkotja az architektúrát. Architektúra alatt tehát itt egy általános kiterjedt művészetet értek, mely nem homlokzatkomponálást jelent csak; az iparművészet szintén architektúra, csupán a fizikai eszmék nem oly hatalmasak, mint egy épületnél. A hatás nem is fenséges, hanem szép. Ily szempontból az iparművészet igenis zárt és határolt terület, és az utánzó művészettől először abban különbözik, mert dekoratív szimbolikus, másodszor hogy kozmológiai.

Sombart nem látván egységben terrénumát, abba a hibába esik, hogy az iparművészeti termékek konstrukciója és kialakítása között nem lát kapcsolatot. Sőt egyik fejezetében (Kampf um die Technik) egyenesen küzdelmet lát e két elem között. E kapocs elhanyagolása szülte a késői renaissance, barokk, rokokó művészetét, sőt a modern architektúra (tágabb értelemben) kezdetét is, amelyek nekünk kellemetlenek. Ez csak annyit jelent, hogy a mi kultúrális fejlődésünk iránya más mint az előző koroké. Szépségideálunk is más. Enthuziasztikus képzeteink megváltozása hozta magával az ízlésváltozást. Tehát téves ítélet az, mely az előbbi korok művészetét értékelni akarja, mert ennek az értékelésnek nincs alapja. Ezt a hibát követi el S., mikor ahelyett, hogy bizonyos korok esztézisének föltételeit vizsgálná, ami a művészet egyedüli célja, értékeli az eredményeket, lebecsüli a mi modern eredményeinket, sajnálja a középkor letüntét és visszavágyik. Mondom, ez romantikus gondolat. Ez lehetetlenség.

Amit az iparművészet határairól ír, annak sem lehet abszolút értéke, lévén az a határ (már mint a

dekoratív szimbolizálás milyen tárgyakon maradjon el, vagyis mikor kell csupasz és művészietlen tárgyakat készítenünk) ingadozó és ennek a célszerüségéről vitatkozni nem is lehet.

Az iparművészet rövid gazdasági történetére átmenve — leírja mint válik el az eredetileg egy személyben egyesített termelő és fogyasztó (kezdetleges gazd. élet = népművészet) és lesz két személlyé (kisüzem, középkori kézműipar), mint fokozódik a távolság a két gazdasági szubjektum között egész a mai árútermelésig, a nagyüzemig. Természetesen nem mulasztja el itt is az értékelés szempontjait s arra jut, hogy a technika progresszivitása esztétikailag regresszív eredményeket szült.

Megoldandó kérdés szerinte: A mai gazdasági társadalomban az iparművészet kisiparosítása. Erre ismét kitérni nem érdemes.

Az előbbi fejtegetés mutatta, milyen tévedéseket szül különböző korok művészetének értékelése. Ez nem lehet tárgya sem az esztétikának, sem a művészettörténetnek. Ez hamis gondolat, mely hiú erőlködéssé teszi az ő könyve legfontosabb fejezeteit, a modern iparművészet nehézségeinek megoldását. Abszolút művészet nincs; minden művészet kora életjelensége, a kor ideáljai az ő ideáljai, egyszóval ha van vectorának iránya, az a fejlődés irányába esik. Helyes megjegyzésekkel kíséri a művész, közönség és vállalkozó viszonyát.

Az iparművészeti technikák és a gazdasági determinánsok értékelésével készült könyvből hiányzik az iparművészet helyes értése, a művészet és a társadalmi fejlődés kapcsolatának tudása, amik kikerülhetetlen okai a mű tekervényes zsákutcáinak. A szakirodalomban észlelt hiányt a művecske csak részben — és pedig kis részben pótolja csupán. KOZMA LAJOS.

A HÁZ PÁLYÁZATAI

I. Pályázat magyaros fakerítésre:

1. Terveztessék egy fakerítés részlete gyalogbejáróul szolgáló kis kapuval.

2. A tervezet magyaros jellegű legyen.

3. Készítendő egy távlati kép, ceruza- vagy tollrajz, a rajz mérete nem haladhatja meg a 20—25 centiméter méretet.

4. I. díj: 5 darab körmöci arany.
II. díj: 3 darab körmöci arany.

II. „Ex libris“-pályázat:

1. Tervezendő könyvjegy (ex libris) Sipos Henrik részére.

2. A rajzok bármily technikával készíthetők, méretük nem haladhatja meg a 10—10 centimétert.

3. A felirásnál mellőzendő az „ex libris“ latin kifejezés, helyette magyar felirást kell használni.

4. I. díj: 4 darab körmöci arany.
II. díj: 3 darab körmöci arany.

Általános határozatok:

1. A pályázatban minden magyar művész résztvehet.

2. A pályázat titkos, tehát jeligével látandó el, ugyanezen jeligével ellátott zárt borítékban kell, hogy a szerző nevét és lakása címét csatolja.

3. A pályázat lejárta 1908 július 15-én déli 12 óra, mely időig a terveket „A HÁZ“ szerkesztőségének (VII., Rottenbiller-utca 62., III. 1.) kell átadni, vagy ezideig postán feladni.

4. A díjazott tervek „A HÁZ“ tulajdonát képezik és pedig a kerítéspályázatnál a közlési jog, az „ex libris“-pályázatnál pedig a közlési és sokszorositási jog.

5. Minden pályázó tartozik tudatni tervének beadásakor, hogy nem díjazás esetén beleegyezik-e tervének közlésébe, mert a folyóirat a jobb terveket közölni szándékozik, a szerző nevének felemlitésével, és így szükséges, hogy a közlésre kiválasztott tervek jeligés leveleit felbonthassa.

6. A biráló-bizottság tagjai: LECHNER ÖDÖN, MARÓTI GÉZA és „A HÁZ“ FŐSZERKESZTŐJE.

TERVPÁLYÁZATI EREDMÉNYEK

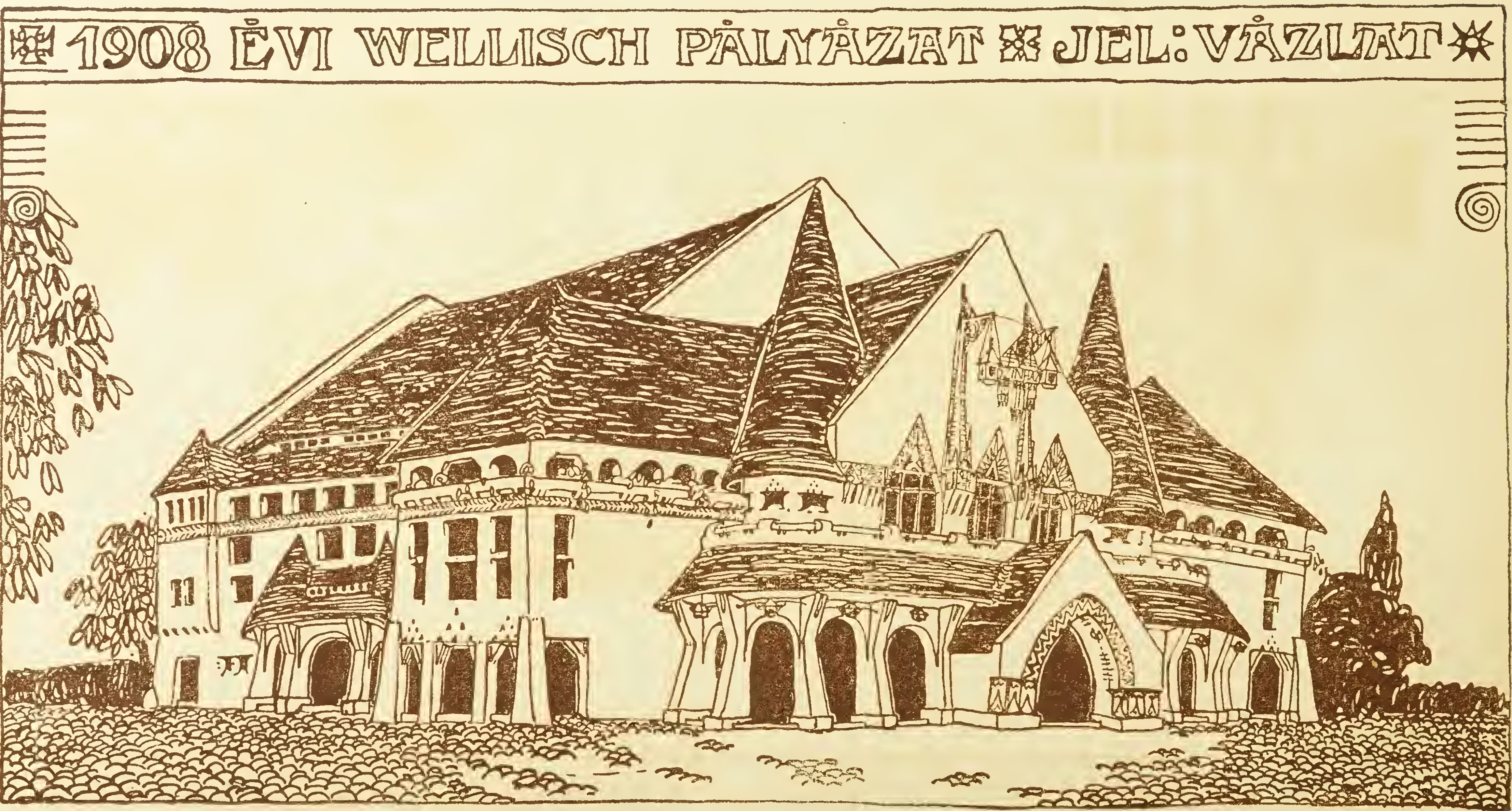
A belvárosi takarékpénztár tervpályázatán három hatezer koronás díjat nyertek: Korb és Girgl, Hübner és Mészner, valamint Bálint és Jámbor építészek tervei. Az igazgatóság egyenként 2000 koronáért megvette: Papp és Szabolcs, Löbl Ferenc (Wien), Hubert és Pauer, valamint Pártos Gyula építészek terveit.

A Magyar mérnök- és építészegylet 1907. évi nagypályázatán az aranyérmet Pogány Móric nyerte el. Ezüstérmet nyert Málnai Béla, továbbá Wannenmacher Fábián.

A budapesti Kossuthszobor-pályázat eredménye: I. díj: Horvay János, II. díj: Róna József, III. díj: Holló Barnabás és Istók János, IV. díj: Kolozsváry-Szeszák Ferenc, V. díj: Kallós Ede, VI. díj: Tóth István, VII. díj: Füredi Richárd, VIII. díj: Margó Ede, IX. díj: Vass és Filipp.

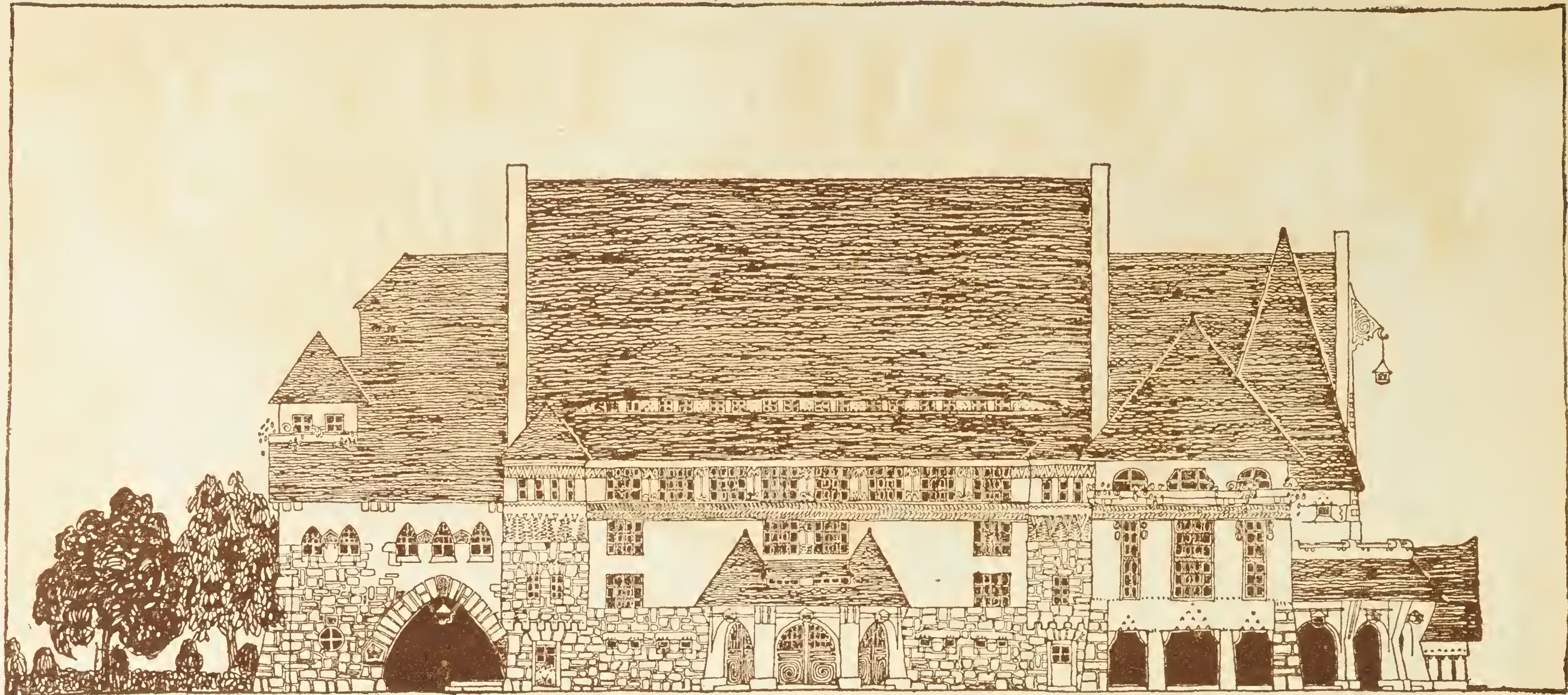
A kecskeméti elmegyógyintézet tervpályázatán Korb és Girgl, valamint Bálint és Jámbor építészek tervei egyenként 5000 koronás díjat nyertek. A 2000 koronás díjat Lechner Ödön és Sebestyén Arthur nyerték el.

1908. évi Wellisch-pályázat. Harmadik díj — Concours Wellisch de 1908. Troisième Prix

Távlat, rajzolta Györgyi Dénes — Vue en perspective. Dessin de Denis Györgyi

1908. évi Wellisch-pályázat — Concours Wellisch de 1908

Hátsó homlokzat, rajzolta Györgyi Dénes — Façade de derriére, Dessin de Denis Györgyi

OLVASÓINKHOZ

Modern építészetünket nemcsak ez ország határain belül, hanem a külföldön is ismertté óhajtjuk tenni, sőt ennek kiváló fontosságot tulajdonitunk művészeink szempontjából.

Ez okból megragadtuk az alkalmat, és a VIII. wieni építészeti kongresszusra való tekintettel „A Ház" második és harmadik számát egyszerre jelentetjük meg, különös gazdag tartalommal.

A külföldön való terjesztés céljaira, az első három szám legjellemzőbb cikkeit francia nyelvű forditásban mellékeljük, hogy a külföldi szaktársak ne csak az illusztrációk, hanem a tartalom útján is tudomást szerezzenek mozgalmainkról. A SZERK.

Leitersdorfer Béla, kinek egyik művét mostani számunkban közöljük, nevét megváltoztatta. LAJTA BÉLA néven e lapban mutatkozik be először az olvasónak.

LEJÁRÓ TERVPÁLYÁZATOK

Máj. 25. Iparművészeti társulat: 1. Magyar jellegű emléktárgyak, díjak: egy 300 kor. és két 150 kor. 2. Fémben sokszorosítandó kisplasztikai emléktárgyak. A tervezővel együttesen megállapítandó megvásárlási összeg. 3. Oltár, díjak: 400 és 200 korona.

Máj. 31. Marcali járás főszolgabírája: Kórháztervezés Marcaliban, I. díj: 300 kor. Megvétel 200 kor.

Jún. 15. Athénben Constantin császár emléke; díjak: 5 drb 5000 kor. és 2000, 1500, 1000 kor.

Júl. 15. „A Ház" pályázatai.

Aug. 31. Budapest székesfőv. tanácsa 4800 koronás építőművészi alapítvány ösztöndíja.

Szept. 18. Kálvinszobor-bizottság Genfben (nemzetk. pályázat). Díjak összege 30,000 frank.

Okt. 1. Műbarátok köre (Váci-utca 25.): 18 képes levelezőlap; díj: egyenként 100 korona.

Okt. 26. Magyar Mérnök- és Építészegylet: aranykönyv és állványa; díj: Ybl-érem.

Okt. 28. Magyar Mérnök- és Építészegylet 1908. évi kispályázata; díj: ezüstérem és 100 kor.

Széktámlára való faragás, tervezte Lajta Béla

Sculpture appliquée sur dos de chaise Dessin de Béla Lajta

VÁZLAT

BÁLINT ÉS JÁMBOR ÉPÍTÉSZEK

A MŰVÉSZ HÁZA ÉS MÁS MUNKÁSSÁGOK

CSAK KISEBB SZEMELVÉNY, mit jelenleg bemutatunk két építész BÁLINT és JÁMBOR munkásságából, ezek közül elsősorban a művész háza érdekel. Ligeti Miklós szobrász otthona, működésének színtere az a kis építmény, mely a Stefánia-út szép fasorai közt, jellegzetes körvonalaival már messziről felhívja a figyelmet. Megalkotni e feladatot, átérezni annak intimitását, egyike azon szép problémáknak, melyek az építőművész fantáziáját a leglelkesebb vibrációra ösztönzik. A feladat amellett, hogy teljesen egy egyén különleges szükségletét kell hogy kielégítse, az általános szükséglet megoldását is tartalmazza, egy művésznek műtermet építeni, mely hangulatos, barátságos interieurjével munkakedvét emelni hivatott. A művész részére alkotni, a művésznek talán érzelmi világa legközvetlenebb hangulatait váltja ki, mintha a maga házát építné, átéli a ház urával, annak lakójával az élet minden fázisát. És innen, hogy a kis ház oly derüs, hogy csábító formáival, világos tekintetével már messziről int a járókelőknek. Derüsen és jókedvüen mutatja, hogy itt más ember lakik, olyan, kinek nem fényűzés, pompa, nem társaságok fogadása az élete szükséglete, hanem kinek foglalatossága, szivének minden dobbanása a nagy műterem ablaka mögött játszódik le, aki serényen alkot a járókelők közepette, a sétáló tömeg zajos serege mellett, de tőle elvontan és elzárkózottan műterméből arra ki sem tekinthet és független tőle minden gondolata.

A nagy műterem ablak, mennyire beszédes. És beszédes a kis ház egyéb minden része. Itt egy terasz az elfáradt munkásnak pihenőhelye, melynek magas mellvédje mellett az élet lüktetésére, a zajos tömegre vethet egy pillantást és közvetlen mellette a kis műterem; mindezt leirni is fölösleges, aki ránéz a házra, első pillanatra átlát mindent, látja az ablakok elhelyezéséből, hogy mögötte mi rejlik és sejti, hogy mögötte mily munkásság történik, habár a sima nagy falak, miket csak a virág fut be, kiváncsi szeme elől minden intimitást elrejtenek.

És kivül nincs is egyéb, mint puritán egyszerű, nyájas pirosszinű tetőzet, a pirosra festett famunkák és a tetőzethez illeszkedő és oly nagyon illő nagy terasz, melynek pergola övezte mellvédjét két babérfa diszíti, mintha e helyre volnának teremtve. A virág innen is le-lekandikál, a zöld folyondár kedvesen élénkiti a nemesen egyszerű sima falakat és játszva futja be a pergola hideg márvány oszlopait.

Belül a ház csupa jóság, csupa melegség. Kicsiny márvánnyal burkolt előtér nyájasan integet a belépőnek és egyetlen nagy nyiláson át, melyet csak függöny választ el, betekintést nyujt a barátságos hallba. A hall sem az a pompás, hatalmas, főúri váróterem, melynek szertartásos feszessége nyomasztó hangulatával kimértté változtat, hanem egy üde, friss, napvilágos apró helyiség, melynek egyszerű könyvektől körülvett fapadjai, kényelmes bőrszékei kinálják, tessékelik a látogatót.

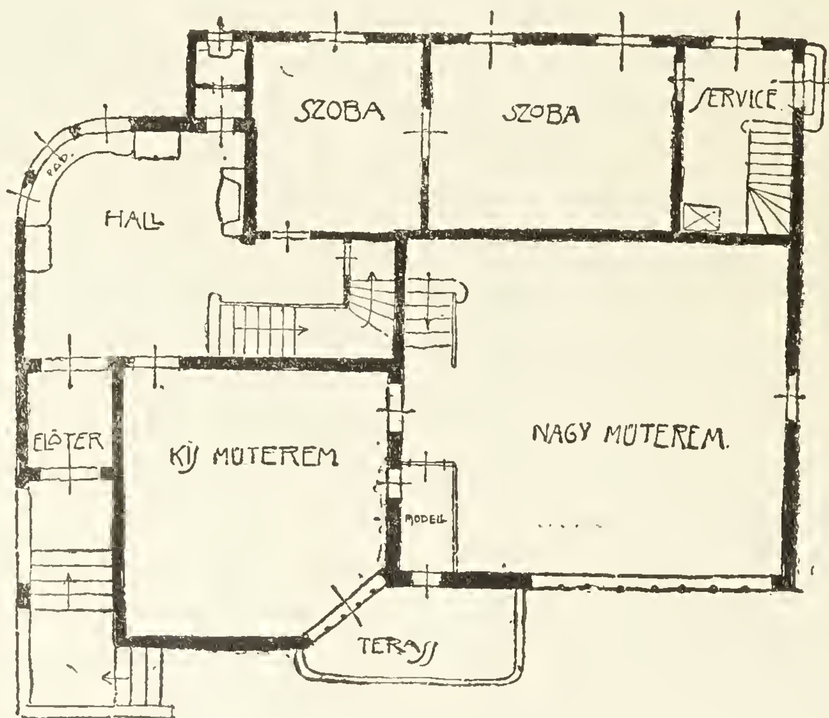
Az innen felvezető egyszerű falépcső, a sok könyv, virág és a szép szobrok kimondhatatlan kedves hangulatot árasztanak. Innen nyilik a kis műterem, tulajdonképen fogadó-

szoba, melyben semmi keresett architektura, sima falak, miket nem dekorál sem gazdag márvány, sem más díszes anyag; itt dolgoznak, itt komoly minden, ez az előcsarnoka az igazi munkahelynek, a nagy műteremnek, melyhez nehány lépcsőfokon jutunk le a nagy márványtömbök és készülő szobrok környezetébe. Amit a ház még ezeken kívül tartalmaz, már szükségletek, a szobrász magánlakosztályai lent a földszinten és fölötte az első emeleten nehány alacsony, szép arányú szobácska, puha fészek, egyszerű és kényelmes.

Ami a külsőn oly barátságosan, oly eltérően a mindennapi élettől mutatkozik, e kis ház alaprajzának logikus kívánalmai folytán önként adódik ki. E házra nem kellett cifraság, dísze, mindene a belső tartalom, mely a külsőn is átsugárzik.

A többi munkásság, amit itt látunk, röpke csapongás egyikféle működéstől a más fajtához. Körülbelül amint az építész az esztendőn át dolgozik. A palota komoly feladata és utána mintegy pihenő egy kiállítás interieurje. Egy-egy templom, egy nagyobb és egy kisebb. És így látjuk legjobban, hogy a változatos és sokféle feladat, mi az építésznek osztályrészül jut, hogy hozza ki belőle a legkülönbözőbb megnyilvánulást. És nem is illeti ezért külön dícséret; az építészet művészetté ott kezd lenni, midőn a feladatok különfélesége, a megfelelő hanghordozásban nyer kifejezést, midőn nem motívumok összeállítása, a falak kárpitos ízű dekorálása, de a belső tartalom érvényesítése egyetlen törekvése, és a művész akkor nyilvánul, ha ezt minél világosabban juttatja érvényre.

Ligeti Miklós műterem házának alaprajza

Bálint és Jámbor terve

A WIENI NEMZETKÖZI ÉPÍTÉSZKIÁLLÍTÁS

IRTA MÁLNAI BÉLA

BLUMENSÄLE hatalmas csarnokait ez alkalommal építészek munkássága avatja küzdőporonddá, rajzok, felvételek megszámlálhatatlan sokasága, miket a világ minden tájékáról küldöttek, hogy a nagy nemzetközi eredmények dokumentumai legyenek. Tíz év szorgalmas munkája, tíz év fejlődésének története rajzokban, — egy egész kultúrhistória. A Blumensäle ósdi épülete ez alkalommal új külsőt nyert, termeit pedig átalakították, néhány nagystílű vonással Wien ifjú művészete nyomta rá bélyegét. A bejáró hatalmas félkör, Potemkin falait jóformán egy éjen át állították fel és a kiállításon résztvevő államok neveivel valamint a kiállítás plakátjaival díszítették, más nincs ezen a kapuzaton, mégis oly jellemző, annyira építészi és annyira típikus Wien művészetére.

Az első terembe, mely az internacionális művészeté, alacsony bejáró vezet, hogy annak hatalmas méretei annál jobban érvényesüljenek. Az ideiglenesség mindenütt meglátszik, de ez nem bántó, sőt előny, hogy a legegyszerűbb eszközökkel határolják el a teret, melynek oly hangulatot adnak, amilyen éppen szükséges. Az internacionális terem, mely Hoffmann tanár tervei szerint készült, fehér falaival és alul alkalmazott fekete és arany díszítésével nem új hang, de a tér valóban hangulatos és ünnepélyes.

E teremben viszontlátjuk a mai kor legjobb mestereit legszebb műveikkel képviselve és ha a rajzok egytől-egyig a publikációkból ismerősek is, még nagyobb öröm e kedves emlékek felidézése és szemlélhetni e gyönyörű eredetieket, miket a reprodukálás esetlegességei nem változtattak meg.

És itt e nemzetközi versenyen, hol az architekturát és rajzművészetet egymással küzdve és egymást kiegészítve együtt csodálhatjuk, óriási rajztudásukkal leginkább bámulatba ejtenek Ohmann professzor és Saarinen, kiknek rajzai a tökély legmagasabb fogalmát képviselik, melléjük sorakoznak az architektura és a rajz legjobb mesterei: Wagner Ottó, Olbrich, Schmitz, Lindgren, Colcutte és helyet nyert e díszes társaságban egy fiatal művészünk, Kós Károly is, kinek rajzai egyedül hirdetik itt a magyar népies mozgalmat. Az oroszok néhány mesteri kollekcióval szerepelnek e teremben, újak, legalább minekünk és törekvéseik szimpatikusak, népies művészeten alapuló műveiken meglepetve látjuk a mieinkkel való rokonságot. Az itt kiállított felvételek közül egy templom (Eglise commemoratif de la victoire de Demetrius sur les tartares 1380) egész stílus alapját vetette meg náluk, melynek legszebb nyilvánulásai: Wasnetzow, Stsuchssew, Pokrowsky és Iljín művei.

Az internacionális teremtől jobbra és balra Ausztria művészete foglal el három hatalmas termet. Nem eléggé válogatott anyag, mert látunk itt modern és sablonos műveket a legeredetibb művészi megnyilvánulástól a hivatalos munkákig. Ez különben

a más államok kiállítását is jellemzi és a kiállítás művészi értékét talán nem emeli, de meglehetős hű képet ád az utolsó tíz esztendő forrongásairól. Egy újabb kongresszus rendezte kiállításon valószínű, hogy a tiszta egyéni művészet fogja a vezető szerepet játszani. Ausztria kiállításán mindazáltal megtaláljuk azokat a műveket, melyek mindegyike egy-egy határkövét jelenti a modern fejlődésnek. Bauer Leopold, Dick Rudolf, Fabiani Max, Hoffmann Josef, Hoppe Emil, Kammerer Marcell, Kotera Jan, Krauss Franz Tölk Josef, Melichar Rudolf, Moser Koloman, Ohmann Friedrich, Pecha Albert, Prutscher Ottó, Schönthal Ottó, Strndad Oszkár, Wagner Ottó betürendben e tervek alkotói.

Ausztria termei mellett van a mi kiállításunk két terme. Anyaga mindannyiunk előtt ismeretes. Konstatálnunk kell, hogy ha nem is sikerült elfoglalnunk az első helyet, nem maradtunk el, főleg megjelenésünk alakjánál fogva. Kiállításunk megjelenése eredeti és eltérő a többiekétől. A csinos szép arányú termet az egyszerű berendezéssel sikerült még kellemesebbé tenni. Barátságos aranysárga falak, keskeny magyaros frizzel határolva, ülőbútorok, gödöllői szőnyegek, Zsolnay-vázák és sok-sok virág képezi a kiállítás keretét. A kiállítás berendezését Tátray Lajos rajzolta, a terem dekorálásán és elrendezésén Balogh Lóránd, Löllbach Kálmán és e sorok írója mutatták meg törekvéseiket. Mintegy száz képből áll a magyar csoport, hatása barátságos, mit még növel a sok egyforma keret, a képek nem függenek egymáshoz nagyon közel és ez szükséges volt, mert mintegy sajátságot látjuk e kiállításon kidomborodni erős színszeretetünket. Nagy kár, hogy a magyaros irányban haladó művészek e kiállításon nem vettek részt, bizonnyal ezek érdekelték idegen kartársainkat legjobban.

Közvetlen szomszédaink, a svédek, egy kis teremben állították ki műveiket. Az egész kis szoba bájos összhatású és komoly művészi munka, melyet maguk a kiállító művészek csinosítgattak Östberg Ragnar vezetése mellett. Néhány kép az egész, de válogatott szép művek, melyek a sárgás tónusú mintás falon némi virágdísz közepette, kitünően érvényesülnek. E kiállítás az, amelyik talán leginkább megközelíti a kívánalmakat. A kiállított művek meglehetősen közös törekvést árulnak el és az összrendezés egységes. Itt látjuk: Anderberg, Boberg, Lallerstedt, Lindegren, Wahlmann, Zetterwahl, és Östberg legszebb rajzait. A terem közepén pedig egy bájos karcsú tornyú templom modellje vonja magára a figyelmet, Wahlmann Lars műve.

A franciák és belgák kis kollekciót küldöttek. Kiállításuk az ő fejlett építészetüket nem mutatja kellőképen. Különösen a belgákra gondolok ez alkalommal, kiknek sok szép modern művét ismerjük, melyek azonban e kiállításon egyáltalán nem szerepelnek. A kiállítás főhibája a rendezés unalmassága, mely nem terjed túl azon, hogy a különben is vegyes anyagot csak egyszerüen a falakra függesztették.

Németország három hatalmas teremben állít ki, javarészt publikációkból ismert műveket. A kiállítás hatalmas megnyilvánulás, nem válik azonban előnyére az a mechanikus elintézés, mellyel túlteszik magukat mindenen. A termek semmiféle hangulatot nem ébresztenek fel, a csupasz falakra akasztott képek a képraktárak unalmas hatását adják. Nem tudott ezen segíteni Dülfer önfeláldozása sem, ki személyesen intézte a helyszínén a képek elrendezését. Feltűnő újítás, hogy a színezett fotográfiák egész seregét állítják ki, megfeledkezve arról, vagy túltéve magukat azon, hogy ennek a művészethez semmi köze sincsen. A németek kiállításának az a terme a legerősebb, mely a magyar kiállítás terme mellett foglal helyet. Itt valóban számos szebbnél szebb alkotást láthatunk, míg a másik két teremben inkább a hivatalos építészet szerepel csak, itt-ott elvétve találunk egy-egy jobb alkotást ezek közt. Úgy látszik, hogy Németország oly hatalmas, hogy a jó és rossz egyaránt megáll és hatalmas talajt talál, az ország gazdagsága azonban a modern művészetnek erős tápot nyujt és tagadhatatlanul a modernség javára billenti a

Vázlat
Kaszab Miklós
rajza

mérleget. A német kiállitás ép úgy, mint a többi államé, nem teljes, többek közt feltűnő, hogy Messel, Fischer, Grenander és Gessner egyáltalán nem állitottak ki.

Az angolok javarészt fotográfiákkal és néhány aquarellel szerepelnek. Kiállításuk egy kis termet tölt be. Amit küldtek, mind komoly kiváló munka, de nem elégit ki, mert Angliától, a modern épitészet bölcsőjétől vártuk volna a legfrissebb alkotásokat.

Mellettük az oroszok frappáns ellentétül, csupa iparkodás, csupa keresés, mely természetesen sokkal kedvesebb az angolok megállapodottságánál. Egyet azonban meg kell emlitenünk tudniillik, hogy a mieink e kiállitást az oroszok javára kissé elfogultan itélik meg. A kiállitás tagadhatatlanul szép és elsőrangú munkákból áll, főleg néhány templomfelvétel és gróf Komarowsky gyönyörű népies kályhafelvételei, de az e nyomokon készült tervezetek korántsem tükröztetik vissza azt a keresetlen naivságot, mely azokat a műemlékeket jellemzi, melyek tanulmányozása folytán eredtek. A rajzok közt néhány bámulatosan művészi, sőt néhány tervezet is olyan, hogy mintegy új fejlődési perspektivát jelöl ki. Az oroszok kiállitása úgy rendezésénél, mint anyagánál fogva is a legteljesebb elismerést vivta ki és osztatlan lelkesedést keltett. A kis termet javarészt népies műtárgyakkal diszitették, faragott bútorok, melyek erősen emlékeztetnek a mi népies munkáinkra, fából faragott ládikák, csuprok és virágtartók, csodás misztikus hatású himzések függönyök és asztalteritőkön, egy öreg könyvszekrény, asztal és egy szép majolika kép egy rögtönzött oltár előtt képezik a hangulatos környezetet. Ezekkel javarészt alkalmunk lesz megismerkedni, amennyiben műbarátaink azokat megvásárolták, úgy hogy a legszebb darabok hozzánk kerülnek. (E gyüjteményt különben lapunkban be fogjuk mutatni.) Az orosz kiállitás művészei két irányban dolgoznak, az úgynevezett klasszikus és a népies irányban; mindkét irány kiválót termel és mindkét iránynak számos ifju művészember a mivelője. Nekünk tagadhatatlanul a népies irány mivelői a szimpatikusabbak, kik közül néhány valóban elsőrangú művész szerepel a kiállitáson. Az orosz művészet különben a fejlődés igen magas fokán áll és ezenfelül is igen nagy még a fejlődő képessége. Mindezekről világos tanuságot tesznek a kiállitáson szereplő gyönyörű publikációk, melyek közül különösen a „Toison d'or“ cimű francia nyelven is megjelenő folyóirat előkelőségre versenyez az angol és német kiadványokkal.

Az olaszok kiállitása kevesebb érdeklődést kelt fel. Műemlékek restaurálása fotografikus felvételekben és rajzokban a kiállitott müvek javarésze. Azon kevés, de szép modern épület, melyeket újabban emelnek, a kiállitáson egyáltalán nem látható.

Amerika kizárólag fényképeket állitott ki, a kiállitás művészi összhatása figyelembe nem jöhet, egyes művek azonban tanulmányozásra érdemesek, sok új szempontot és kiváló ideát tartalmaznak.

Az egész kiállitás a kongresszusnak fontos kiegészitő része, melyet szakemberek nagy haszonnal tanulmányozhatnak, a nagyközönséget azonban kevéssé érdekli, ami az óriási mennyiségű falra függesztett kép mellett nem is lehetséges. A laikus ember ennyi képet fáradság nélkül áttanulmányozni nem képes, annak dacára sem, hogy a rendezéssel és a termek diszitésével iparkodtak némi változatosságot elérni. Igy a kiállitásnak a közönségre való nevelő hatása majdnem elenyésző, pedig kiváló alkalom lett volna azon tény bizonyitására, hogy a modern művészet a világ minden táján elvetette áldásos magjait és hogy a modern művészeti megnyilvánulás a modern szükségletek okszerű következménye. E fontos feladat megoldása az épitészet művészetének népszerüsitése tehát a jövő részére marad fenn. Hathatós segédeszköze lehet ennek a kiállitás, de annak rendezését a szükségletnek megfelelően egészen más alapokra kell fektetni. Ha azt akarjuk, hogy a nagyközönség is megértse törekvéseinket, mint azt a wieni kiállitáson is óhajtották, legalább a naiplapoknak a közönségre gyakorolt buzdító cikkei erre vallanak, úgy kiállitást csakis a társművészetek bevonásával rendezhetünk. A kiállitás olyan legyen, hogy a nagyközönség szemmelláthatóan vezettessék a művészet megértésére. Épületrészek nagy arányú plasztikus modelljei és kellemes interieurök között, hol a társművészetek alkotásai élénkitenék a környezetet, az épitészet ábrázolásai sem tévesztenék el hatásukat. Bevonandó volna e propaganda terjesztésére az irodalom is, a kiállitáson tartott elöadások és ismertető séták hathatós elősegitői volnának a közönség művészi nevelésének.

A wieni kiállitáson e szempontok érvényre nem juthattak, de a szakemberek, kik a világ minden tájékáról adtak itt egymásnak találkozót, azzal a hasznos tanulsággal távozhattak, melyet a közvetlen szemlélés képes csak előidézni.

LONDONI LEVÉL

AZ EARL'S COURT-I MAGYAR KIÁLLÍTÁS ÉS EGYEBEK — IRTA BÁLINT ZOLTÁN

OTTHON kevesen tudják, hogy Londonban most magyar kiállitás van, még kevesebben látták — de annál többan szidják. Miért? Legelső sorban és legfőképpen azért, mert nálunk mindent és mindig szidnak; mert kritizálni jóval könnyebb mint alkotni (Wilde ugyan ennek ellenkezőjét állitja, de alig hiszem, hogy a nálunk divó kritikával szemben is fentartaná paradox állitását!); és végre mert aki szid, az mindig abban a tetszetős illuzióban leledzik, hogy ő különben tudta volna megcsinálni. Hogyan állapitsam meg a londoni magyar kiállitás igazságos értékét? Az a kiállitás nem olyan rossz, mint sokan mondják (csaknem kivétel nélkül olyanok, akik nem látták) és nem olyan jó, amint azt túlvérmes emberek hinni akarták. Az a kiállitás helyéhez, költségeihez és a ráforditott időhöz képest elég becsületes, nem aratunk vele nagy dicsőséget, nagy gazdasági

hasznunkra sem leszen, de szégyelnünk sem kell magunkat érte. Úgy érzem és úgy látom, hogy inkább politikai hasznot várhatunk tőle — azért a néhány százezer forintért pedig, amit ráforditottunk, ez sem becsmérelhető eredmény.

Londoni levél
Az Earl's courti magyar kiállítás és egyebek

Egy dolgot leszögezhetünk tanulságképpen. Ha idején kezdtük volna a munkát és minden hivatott faktor megtette volna a tőle telhető legjobbat — ugyanakkora anyagi áldozattal sokkal különb eredményt érhettünk volna el. Mert tudni kell, hogy ez a kiállitás, miután a különböző „illetékes tényezők" egy évig azon vitatkoztak, csinálják-e, ne-e, néhány rövid hónap alatt létesült. Persze magánkiállitó nagyiparos nem is jött ki egy se — azaz hogy egy igen, Zsolnay Miklós, ő azonban annál szebben. Gyönyörű kollekciója diszére válnék bármely világkiállitásnak. De Zsolnayt dicsérni legalább is pleonazmus. Minél több keramiát látok külföldön, annál nagyobbra becsülöm ami pécsi gyártmányainkat, amelyeknek világhirét a most már sirban pihenő tipikus magyar zseni állapitotta meg, Miklós fia pedig épp oly lelkesedéssel, sokszor áldozattal és törhetetlen fáradsággal még fokozni igyekszik. Kivüle néhány kisebb kollekció jelzi inkább, mint bizonyitja, hogy művészi iparunk van már és pedig bizonyos nemzeties irányban!

Legjobban sikerült képzőművészetünk bemutatása, mely egész sor termet foglal el, művészcsoportok szerint rendezve. Kézdi-Kovács és Déry Béla rendezték a festészeti kiállitást, Szlányi a szolnoki művésztelep kiállitását, Ferenczy a „MIÉNK" kiállitását, Ligeti a plasztikai műveket. A gödöllői művészek kiállitását Undi Mariska rendezte igen szépen.

Művészetünkről haza irni igazán feleslegesnek látszik. Amit Londonban művészeink bemutattak, azt otthon mind ismerik. Érdekes volt azonban az angol nagyközönség meglepetést eláruló viselkedése ami modernjeink között. Tudvalevő, hogy az angol a művészetet nagyon kedveli, de kevéssé érti, különösen pedig nagyon konzervativ. A Miénk művészete itt, legalább a tömegeknél, megértetlen maradt, persze akadtak egyesek, akik annál nagyobb elismeréssel nyilatkoztak Ferenczy, Szinyey-Merse, Rippl-Rónai, Grünwald vagy Kernstock egy-egy képéről.

Gyönyörű anyagára, rendezésére nézve is az iparművészeti kiállitás, amelyet Radisich Jenő rendezett. Kevesen vannak nálunk, akik egy kiállitás rendezését oly biztos kézzel, annyi izléssel és leleményességgel vezetnék, mint Radisich. Ennek a kiállitásnak rendezését ő nem vezette, hanem maga csinált mindent. Gyönyörű dolgokat válogatott össze kiállitása számára otthon és kitünő izléssel és szaktudással installálta azokat ő maga. A kiállitás többi része csaknem egészen hivatalos jellegű. Igen szépen rendezte a kultuszminiszterium kiállitását Erődi Béla, a kereskedelmi miniszteriumét Faragó Ödön, a földmivelésügyi miniszteriumét Földi János, Fischer épitésszel, utóbbi csinálta a főváros installációját is.

A miniszteriumok kiállitása a helyhez és méretekhez képest gazdagnak mondható, én reám elszomoritólag csak ami szép fővárosunk kiállitása hatott, amely bizony mindenképpen sivár.

Ideje volna talán szólnom valamit a kiállitás architekturájáról is, miután speciálisan épitőművészeti folyóiratnak irok. Az Earls-Court-i kiállitás gazdája a „The London Exhibitions Limited" részvénytársaság. Ez a társaság úgy tudom 14 év előtt létesitette ezt a vállalatot, amint cime is mondja, kizárólag kiállitási célokra. Hatalmas területen London délnyugati részén háztömbök között, vasuti pályák áthidalásával épült, három tömegben tagozva. A középső hosszas formájú terület középpontja az ú. n. Imperial Court, egy nagy arkádos udvar, közepén zenepavillonnal, köröskörül kiállitási termekkel. Ehhez egy nagy arena-cirkuszféle csatlakozik, ezentúl van az igazgatóság szárnya, másik oldalán egy utca kezdődik, ez az utca kiszélesedik, itt vannak aztán mutatványos bódék stb.

A West London Extension Railway vasuti vonalát híd öleli át, amely a terület másik főrészéhez vezet. Ez a terület háromszögalakú. Az átfogónak megfelelőleg egy hatalmas épület emelkedik itten, a két befogó által alkotott szögbe U alakú épület illeszkedik. A két épület között szép mesterséges tó van.

A terület harmadik főrészét a „Midland Railway" vonalát áthidaló bazáros híd köti össze az Imperial-Court-tal. Itt egy igen szép park van, ünnepélyek csarnoka és egy kényelmes szép klub helyiségei. A egésznek jellegzetes kiállítási architekturája van, nagy fehér tömegek, néhány erős szín és főleg architektonikus vonalaknak effektusos világítása különösen este igen vonzó képet ad. A víz, a fák és szép virágok nagyon kedvessé teszik az egészet. A kiállítást leginkább este látogatja az angol közönség — meg szombaton délután (vasárnap egész nap zárva van!). Innen van, hogy nálunk az örökösen gúnyolódók szeretik Ős-Budavárával összehasonlítani, ami azonban alig jogosult!

Fentebb említettem a kiállítás utcáját. Ez az egyetlen rész, amely évről évre más és más képet visel. A házsor emeletes, igen primitív faszerkezettel. Az emelet azonban csak arra szolgál, hogy a házak mögötti sivár kilátást maszkirozza. Kiállítási célra csak a földszint való. Ez az utca volt már mindenféle. Tavaly keleti utca volt, az idén „Hungarian Street" — Magyar utca. Ennek házaiba helyezték el a háziipari kiállítást. Gróf Batthyányi Lajosné e csoport elnöke. Az ő lelkes fáradozása csodákat teremtett máris otthon a háziipar terén és szeretettel munkált azon, hogy e csoport ne csak méltó és szép legyen, de anyagi eredménnyel is járjon. Mondhatom, nem hiába fáradozott. A kiállításnak ez a része igaz hatást tett és sokszor voltam tanuja, hogy elragadtatás felkiáltásait hallhatták egyik-másik parasztihmzés, csipke, szőnyeg és egyéb aplikált munka előtt előkelő izlésű angol hölgyek és urak. Azt hiszem, ennek a résznek meg is lesz a morálison kivül az anyagi sikere is. Egy bizonyos már is, az, hogy igen hazafias és szociális szempontból értékes munkát végeztek azok a hölgyek, akik gróf Batthyány Lajosné és gróf Andrássy Tivadarné vezetésével a háziipari munka újra fellendítését, művészi irányítását tűzték feladatul maguk elé, és hogy ha az a lelkesedés, a mellyel munkájukat eddig végezték, nem fog lankadni, minden arra mutat, hogy népipari tárgyainknak biztos piacot fog lehetni külföldön teremteniök.

A Magyar utca tervezésére Bálint és Jámbor építészeket kérte fel a grófné. Hogyan oldottuk meg feladatunkat, arról magunk semmiesetre sem lehetünk illetékesek beszélni. A szakembert mégis érdekelni fogja, milyen nehézségekkel kellett küzdenünk. A szerkezeti rész fából van. Még pedig elég korhadt és rozoga konstrukció. Ezen lényegesen változtatni nem lehetett. Kötve voltunk a magasságokhoz is és a legtöbb esetben a meglevő nyilásokhoz. A kivitelt a részvénytársaság vállalta. El lehet képzelni, milyen küzdelme volt az építészeknek, ha csak annyit mondok, hogy a társaság a főpárkányon kivül minden párkányt és tagozást egyszerűen fel akart festeni a kulisszaszerű falakra, az ablakok üvegezését pedig fekete festéssel pótolta.

Amit lehetett, mégis kiveszekedtünk és az egész, úgy a hogy létesült, elég változatos lett. A homlokzatok motivumait magyarországi műemlékek után állitottuk össze, lehetőleg olyanokat használván fel, amelyek sem 96-ban Budapesten, sem 900-ban Párisban nem szerepeltek.

Ebbe az épületcsoportba kerültek, amint mondtam, a háziipari cikkek. Az Izabella kir. hercegasszony védnöksége alatt álló egyesület tárgyai, a gróf Batthyány Lajosné elnöksége alatt álló ú. n. Tulipán-szövetség tárgyai, azonkivül a Kereskedelmi Muzeum népipari tárgyai. Kopperly Döme, a Muzeum igazgatója, kitünően rendezte a sokféle tárgyat, amelyeknek változatos formájában, szineiben, rajzában népünk lelke látszik visszatükröződni.

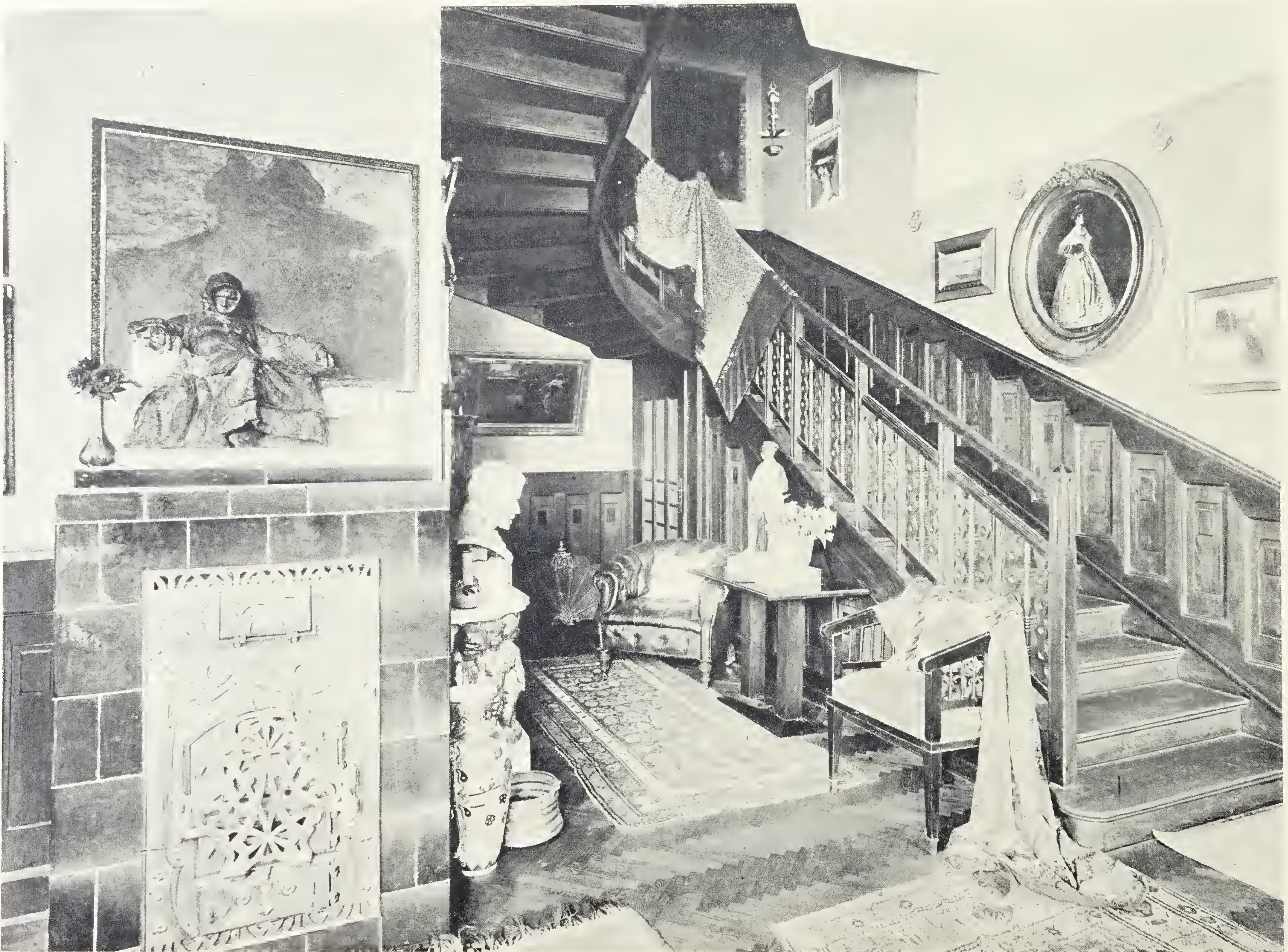
LIGETI MIKLÓS MŰTEREM HÁZA — STEFÁNIA-ÚTI HOMLOKZAT — TERVEZTÉK BÁLINT ÉS JÁMBOR

Ligeti műterem házának oldalnézete — tervezték Bálint és Jámbor

HALL-RÉSZLET LIGETI MŰTEREM HÁZÁBAN — TERVEZTÉK BÁLINT ÉS JÁMBOR

HALL-RÉSZLET LIGETI MŰTEREM HÁZÁBAN — TERVEZTÉK BÁLINT ÉS JÁMBOR

TELEPES TEMPLOM

BÁLINT ÉS JÁMBOR TERVE

A NAGYBÁNYAI TEMPLOM — BÁLINT ÉS JÁMBOR TERVE

VELENCEI KIÁLLÍTÁS — TERVEZTÉK BÁLINT ÉS JÁMBOR

A WIENI ÉPÍTÉSZETI KIÁLLÍTÁS: MAGYAR OSZTÁLY

A BERENDEZÉST TERVEZTE TÁTRAY LAJOS

MÜNCHEN 1908-BAN

A MÜNCHENI KIÁLLÍTÁS — IRTA PALLÓS ARTHUR

BAVARIA-SZOBOR hátterében festői épületek széles csarnokai tárják elénk a bajor főváros fejlett művészetének, műiparának kiállítását. Mily hatalmasan fejlett önérzete egy városnak, az erőnek milyen tudata kellett ahhoz, hogy a világ bírálószava elé állítsa e kiállítást, mellére ütvén: nézd, „minden" amit itt látsz, müncheni munka, müncheni ízlés, müncheni művészet! Ebben a bátor kijelentésben rejlő erőt érezzük mindvégig a kiállítás tanulmányozása alatt. És mennél tovább megyünk útunkon, annál inkább növekszik csodálatunk a „deutsche Kunststadt" virágzó művészete nagyságán, mely a kiállítást egy város alkotásává tette és exclusive csak azt mutatja be, ami kizárólag müncheni.

Az általános dispositióban a kiállítás megalkotói a Bavaria-szobor mögött elterülő tágas park szabályosságához alkalmazkodtak. A szobor arcvonala, tengelye egyúttal a kiállítási területnek, amely körülmény szinte kínálkozott a kihasználásra. Jobbra-balra a szobortól és tőle mintegy 200 m távolságra van a két főbejárat a két épületcsoportnak megfelelően.

Ezek közül a jobboldali épületcsoport a tulajdonképeni kiállítást magában foglaló, a baloldali a szórakoztató és frissítő pavillonok csoportja, mely két csoport közt mint összekötő láncszem a kiállítási nagyvendéglő talált elhelyezést.

Természetesen a jobboldali, a csarnokok csoportja az, mely tartalmával már napokra le tudná kötni a tanulmányozó figyelmét, de analizáljuk előbb az összhatást.

A kiállítási csarnokok főbejárója tisztán a célszerűségen alapuló egyszerű pénztár és garderobe-fülkék homorú alaprajzú sorozatát mutatja. A belépő figyelmét gyönyörű perspektiva bilincseli le. Egyenes vonalban parkokkal, díszépületekkel szegélyezett udvar hátterében pillantja meg a nagy csarnok főbejáróját. Impozáns architektonikus gondolat volt ezen axis megteremtése. Ezen cca 300 m hosszú díszudvaron, mely egy haránt álló colonneaddal csaknem két egyenlő részre van osztva, a látvány vonzósága viszi előre lépten-nyomon a szemlélőt. Az udvar baloldalát egy bájos haemicyclust alkotó épületcsoport határolja, ennek magva a színház (Künstler Theater) jobb- és baloldali tartozékai a kávéház és a bazár; jobboldalát az egyik főcsarnoképület hosszhajója szegélyezi, mely a színházbejáróval szemben azonban nagyon diszkrét, nem feltünő kapuzattal bír; a célzatosság nyilvánvaló, nem akarja elterelni a figyelmet az axis végpontjában a colonneadon túl kacérkodó gyönyörű csarnok főbejáratától, mely aztán a csarnok egész hatalmas homlokfalát dominálja. Szükségesnek tartottam ezen térkialakító gondolat szépségét e helyen különösen kiemelni, ámbár sajnos, a szavak nem elégségesek e szépség tükröztetéséhez. Amilyen fontos a színész hanghordozása a szavalat klasszikus széppé tételéhez, amint a szónoki forma is a körmondatok végére helyezi a csattanót, úgy nyílvánul a szépség szabálya a teret alkotó épületek értelmes csoportosításánál is, és ezt a szépséget igazi klasszicitással oldották meg a müncheni kiállítás megalkotói, olyan megoldást építvén, mely nemcsak kiállítási, hanem városépítési, tehát maradandóbb jellegű problémáknál is kiválóan volna alkalmazható.

A tér első része ünnepélyes hatású, a colonneadon túl a füzérekkel díszített vakolt homlokzatok nemes és egyszerű volta már első alkalomkor is otthonossá teszi a tartózkodást, talán azért, mert a látogató már 300 métert jött odáig egyenes, biztos irányban, ami a tájékozottságot növeli, mely körülmény rendkívül fontos és különösen kiállítások

szituálásánál szem előtt tartandó; ezt mindazok tapasztalhatták, akik kiállítási csarnokok tömkelegében a zegzugos járás bizonytalanságával már vesződtek. Ezen második díszudvar nevezetes látványossága négy óriás kandelaber, mely a vasbetonépítésnek remeke; aligha építettek valaha vasbetonból ilyen karcsú alkotmányt.

Hat csarnok foglalja magában a müncheni műipari-kiállítók tárgyait. Ezen csarnokok csoportosítása szerencsésnek mondható, amennyiben csak egyetlen zárt udvar keletkezett, míg a többi nyílt csatlakozásban van.

A csarnokokban hömpölygő közönség egyes helyeken a csarnokok között kellemes változatosságképen gondozott parkrészletek közvetítésével hol egy modern temetőt, hol egy nyílt gépcsarnokot, hol egy urnákkal díszített columbariumot pillant meg, hol a modern tervezés sokféleségét szemlélheti.

A nagy csarnok főhajója a fent leírt tér középvonalában épült fel, a szemlélőt tehát egyenes vonalban vezeti tovább. A sötétes tónusban tartott vestibülből egy, az uralkodó hercegregens tiszteletére épült helyiségbe jutunk, e körül csoportosul öt, a kiállítás megalkotói tiszteletére épült csarnok. Ez talán a legnagyobb megtiszteltetés, amiben a művészi vezetésért építészeket részesíthetnek; ez az öt név: Theodor Fischer, Hans Grässel, Friedrich v. Thiersch, Franz Hocheder és Gabriel v. Seidl. Titánjai a német építőművészetnek, akiket szűkebb hazájuk, München most a kiállítás középpontjában mutat be a világnak munkájuk sorozatában.

Th. Fischer tanáré egy sárga csempékkel kirakott kiállítási szoba. Főtárgya az épülő jenai egyetem remek kivitelű gipszmodellje.

Grässel, a müncheni temetőbejárók tervezője, hangulatos ábrázolásaival ragadja meg a figyelmet.

Hocheder tanár termét a bajor közlekedésügyi palota modellje díszíti.

Tovább haladva a főaxisban egy kúttal díszített udvarba jutunk, melynek szoboralakja Saake Wilhelmtől való. A színben, hangulatban egyaránt művészi kiképzésű nagy udvar körül csoportosulnak a különböző műiparok termékeinek kiállítása.

Mielőtt a belső gazdag tartalom méltatására térnék, kiegészítem a kiállítás másik részének, a frissítők, vendéglők és szórakoztató helyek leírását.

A csarnokcsoport és szórakoztató pavillonok között teraszszerű magaslaton talált elhelyezést Emanuel v. Seidl nagyszabású műve, a kiállítási nagyvendéglő. Mint kiállítási épület talán még eddig utól nem ért pompával, belső díszítéssel megépítve, mint szórakoztató hely célszerű, minden időjárásban használható pazar csarnok.

Magva egy cca 40 m hosszú és 40 m széles terem, magas, terjedelmes tükörboltozattal, mely Münzer gyönyörű freskóival harmónikus lefedése egy méretei dacára is bájos interieurnek.

E nagy teremhez jobb- és baloldalt egy-egy alacsonyabb, ha hosszméretekben nem is sokkal kisebb étterem csatlakozik és ezek folytatásukat találják egy-egy fedett, de a park felé nyílt terraszban, melynek tömör belső falát temperában festett groteszk panneau-k tarkítják.

Ugyancsak Emanuel v. Seidl műérzékének fényes bizonysága egy, a nagyvendéglő középfeljárójával szemben, a kiszélesedett sétány másik oldalán elhelyezett gyönyörű vizijáték, melynek csörgedezése és lezuhanó víztömegei a körülvevő skulpturák keretében elragadó hangulatát adják egy egész város ünneplő kedvének, mely ebben a kiállításban jut kifejezésre.

Az itt elhelyezett szoborművek: mythologiai állatokat megfékező aktok, a fantáziát, erőt, gazdagságot és szépséget szimbolizálják és Ebbinghaus, Behn, Bleecker és Hahn müncheni mesterek alkotásai.

PARKBAN ÁLLÓ FAHÍD

KASZAB MIKLÓS RAJZA

Egy kanyarodással a mulatságok városa integet felénk sokféle színeivel; céllövőbódé, hullámvasút és egyéb általánosan ismert népmulatságok csarnokaival, többé-kevésbbé jól megoldott művészi külsővel.

Az élvezetnek szánt ezen épületek között elszórtan a komolyabb elemet képviseli egynehány, hol egy modern vasuti őrház teljes berendezéssel együtt kapja el figyelmünket, hol egy japán teaházra bukkanunk, sőt egy eredetiségében érdekes, teljesen szétszedhető és részeiben elszállítható nyárilaképületet is találunk.

Nem volna teljes a müncheni kép, ha az óriás sörcsarnok hiányzanék belőle. Nem is hiányzik, sőt hatalmas dongacsarnoka már messziről dominálja a szemhatárt. Ez már a typikus kiállítási építmény az ideiglenesség látható jellegével, tisztán fából, a fehérkék mázolás és a füzéres-koszorús díszítés elemeivel úgyszólván felcifrázva. Szerkezete is érdekes: a csarnok hossza 55—60 m, dongájának fesztávolsága cca 35 m, hét-hét méter távolságban puhafa-deszkából ácsolt rácsos tartók képezik bordázatát, amelyre a dongaintradoss van fektetve és belső héjazatát hornyolt deszkázat képezi.

Áttérve a kiállítás belső tartalmára, itt a sokféleségben, megállapított rendszert veszünk észre. Elsősorban városi kiállítás lévén, felölel mindent, ami egy város kereskedelmére, épitkezési modorára, iparára, művészetére, intézményeire jellemző. És a kiállított anyagra nézve megállapitható, hogy a tökéletesség szempontjából ha nem is kész, de így is befejezett ez a kiállítás, mert nem volt kész még június végén egy hónappal a megnyitása után, e tekintetben nem tévén kivételt a többi kiállítás között, melyek legtöbbje akkorra készül el, mikor már bezárják.

Egy séta a kiállításon jobban tájékoztatja az idegent arról, hogy mi minden van ebben a csodavárosban, mintha hónapokat töltene Münchenben. Az egyes kiállítási szobák: a csarnokok területének deszkafalak által osztott, felülvilágitott belterei, tehát ebben a régi bevált kiképzési modorban épültek ezek a bájos fülkék és itt a padló, a falborítás, a falkárpit, a gipszdíszítés mind harmonikusan illeszkedik a kiállított tárgyak természetéhez.

Nem lehet célja e rövid tanulmánynak minden szobát leírni. Szorítkozzunk egynehányra.

A képcsarnok sárga selyem falkárpit, fekete fénytelen faburkolat, fehér gipszdíszítés a mennyezet felülvilágító kerete, a padló posztóáthuzattal ellátva.

Régiségek terme, barnára pácolt falburkolat zöldes kárpitmezőket keretez, a menynyezetet fakonzolok támasztják. A padló ú. n. fakeramit mintás anyaga. Egymást váltják fel a legízletesebb úri-, öltözö-, háló- és lakószobák, márványos csarnokok, főúri lakberendezések.

A kiállítók közül vezérhelyet foglal el a „Werkstätten für Handwerkskunst" műipari társulat, mely szakavatott művészek vezetése mellett és tervezése szerint a nemes anyagok felhasználásával egyszerű stílusú formákban mondhatnám irányitó hatással van München lakberendezéssel foglalkozó iparágaira. Hasonló nevű és nem kisebb jelentőségű műhely a „Vereinigte Werkstätten für Kunst im Handwerk" is, melynek élén oly jelentékeny művészi munkaerők vannak, mint A. Krüger és Bruno Paul.

Rendkívül bájos előbbinek egy zeneszobája, mely diófában elhelyezett elefántcsontintarsiaival oly találón illeszkedik egy zenének szentelt helyiség gyöngéd hangulatába.

Gabriel v. Seidl tanár tervei szerint készült O. Fritzsche bútorgyárában egy modern német formákat mutató fehér szoba. Pompás hatású egy fejedelmi fogadó- és egy dolgozószoba M. Ballin gyárából. Eredeti fonott bútorokat gyárt kitünő vékonyszálú nádanyagból Mosler Julius gyára, hasonlóan elsőrangú munkákat látni a Fochler, Beissbarth & Hoffmann, Hallhuber, Pössenbacher, Witt és más cégektől.

A Léderer-palota homlokzata

Bálint és Jámbor terve

Az I. számú csarnokban van kiállítása a „Müncheni mérnök- és építészegyletnek", melyben különösen az építészek munkája van számos tervezettel, modellel, aquarellel és fotografiával képviselve; mindjárt e mellé sorakozik az „akadémiai építészek egyesülete".

A II. számú csarnok a városi építészeti és mérnöki hivatal terveit, modelljeit, a fémipari gyártás produktumait, az aranyműves és ötvösipar remekeit stb. tárja elénk.

A III. számú csarnok csaknem felerészben oszlik meg a Münchenben rendkívül fejlett és az alkotó-művészeteket jelentékenyen népszerüsítő grafikai és reprodukáló műipar, másrészt a müncheni iskolaügyhöz tartozó intézmények és a tanulók kiállítása között.

A IV. és V. számú csarnokokban aztán gazdag tárlatát találjuk a gépipar, a műszergyártás, a jóléti intézmények, a hangszerkészités, az üvegáruk, a kémiai produktumok, a konfekció, a szerszámgyártás, az épitő-ipari anyagok, a szövészet, a ruházati cikkek és az újabb időkben az ipart jelentékenyen foglalkoztató sport-cikkek kiállításának.

E rendszeresitett sokaságban aztán milyen számos újítás ragadja meg a figyelmet, arra itt helyszűke miatt kitérni nem lehet.

A kielégített várakozás érzésével hagyjuk el a kiállítás tanulmányozása után ezt a felejthetetlen parkot, melyben az emberi tudás huszadik századbeli fokmérője van megalkotva, elgondolkozva, hogy vajjon a haladás fokmutatója meddig szállhat még felfelé...

KUNSTSCHAU KIÁLLÍTÁSA

WIEN 1908

IRTA GULÁCSY LAJOS

EGY HELYET megalkotni művészi produkciók számára, melyek nemcsak halvány képét nyujtják a képzőművész vágyainak, nemcsak töredékei nagy érzéseknek, de a mai embert a jövőbe vezetni, kitünő perspektívákat nyitni meg, melyek nemcsak felfrissülést, de teljes megujhodást jelentenek; ez a feladat már a „Ver Sacrum" idejében élénken és sürgetőleg izgatta azokat, kík ma a Kunstschau megteremtésével bebizonyították, hogy egészen más dolog az életet áthatni művészettel, mint egy vásárcsarnokot teleaggatni festményekkel, melyek igen szép dolgok lehetnek, lokális igényeket esetleg ki is tudnak elégiteni, de semmi közük a művészethez.

A művészet sorsa nem egyes jól, rosszul sikerült vászontól van függővé téve, nem is kovácsolhatunk elveket, melyekhez igazodni kényszerül.

Környezetet kell teremteni.

Hiába érzi fiatalos lelke minden hevülését belé munkájába a művész, ha megbénult, földhözragadt, szegény izlésű környezete meg sem értheti, nem hogy élvezni tudná.

A Kunstschauban félre hárítva minden akadály, mely korlátozna bennünket az élvezetben és megértésben. Fokozatosan vezet be a mai lélek, a mai érzések misztériumába. Ami kaotikus volt a secesszió első éveiben, az kirekedt innen s a nyugalmas nagy fiu büszkén mutogatja erejét. A gyermekben még nem tudtunk bízni, de a gladiatorrá fejlődött ifjura örömmel nézünk, fején látjuk csillogni a jövő nagy álmok dicsfényét; — a nagy művészet visszatérését merjük remélni.

Ők nem riadnak el a mult szép eredményeitől, Egyiptom és Hindostan pogány művészete, mely gigászi fönségével örökké hirdetni fogja az eszme megszilárdulását az emberformálta anyagban, nem ismeretlen előttük. — Emberi érzéseket céloznak. Nem hódolnak az avult esztétika szépségelméletének. Új szépségeket keresnek a lelkesedés oly nemével, mely csodálatos ma, mikor a divat szeszélyei, a társadalmi együttélés kis hivalkodásai, lassankint kiirtanak minden nagy emberi hevületet.

Mindazok, kik a Kunstschau törekvéseit egy divat szolgálatában vélik látni, erősen tévednek. A mi e kiállitáson a nagy összhangot bénitani törekszik, éppen a divatszerű jelleg, mert, sajnos, belékeveredik kislátású emberek kisigényű munkássága, meddő küzködése is ebbe a nagy hegygörgető munkába.

Gustav Klimt olyan picturát tár elénk, melynek megitélésénél figyelembe kell venni azt a hatalmas evoluciót, melyen az irodalom a legutóbbi időben átment és látásunkat, azt a látószöget, melyet annakelőtte birtunk, teljesen megváltoztatta.

Realisztikus törekvések már csak a studiumnál engedhetők meg anélkül, hogy a képzőművészt ne vádolnók az egyoldalúsággal. A műnél, az igazán joggal magasabb szempontokat célzó műnél, ma már megkivánjuk azokat a kvalitásokat, melyek az egyéni vágyakat olyképpen juttatják érvényre, hogy azok bennünket nemcsak külön érzéslüktetésbe, külön extázisba, de egyszersmind egészen más világba vezetnek.

A művész egyéni világába.

Klimt alakjai nem az életből vannak kiszakitva, nem is vizionikus képzelmények, vagy spiritualisztikus látományok. Egyszerüen festői vágyak nyernek itt életet. Egymásba fonódó amorf alakzatok képeznek csodálatos összhangot, melyből a hárfa siró zenéjét véljük kisugározni látni. A zenét látjuk. A szinek csillogó, dús, gazdag muzsikája, mely belélopkodja érzetünkbe azt a csodálatos extázist, melyet csak egy mai, intenziv kulturéletet élő individuum tudhat élvezni, egy különös elragadtatást, mely nagyobb gyönyörűséget, tisztább, nemesebb izgalmakat okoz, mint bármely más a művészethez kapcsolt élvezet.

Szimbolumait maga teremti meg. Önmagában találta meg a titkot, érzékelhetővé tudni tenni a forma gazdag nyelvén az érzékfölöttieket.

A myrha illata az akáciák és ambra illatával olvadoznak össze, hogy a szenvedélyek nemesen érzéki jajdulásait, a szent fájdalmakat enyhitsék, melyek ott vivódnak a virágtenger arany levegőjében és belésóhajtanak az Aloek fehér, remegő kelyhébe.

Boldog gyerekek, kik e század ébredő művészetének bölcsőjénél épültök, kik nem vagytok bekényszeritve egy avult felfogás pókhálós börtönébe, a méreg nem lopta még belétek azt a gyötrelmet, mely elveszi a fogékonyság minden himporát.

Nem rabolta el még tőletek senki szent álmaitok tisztaságát; úgy álltok a fönséges szépségek virágos kertjében, mint szent kis királyok fehér liliommal kezükben egykor régen állottak az aranyveretű kapu előtt, mely a nagy emberi örömök hajlokába vezet...

A Kunstschau kiállitói ezek a gyermekek. Tiz, tizenketten vannak, tiz, tizenkét évesek csupán.

Apró képecskéik nyitják meg a kiállitást.

Ártatlan álmok, ártatlan kedvességű érzések.

Fra Angelico, a kedves Beato Angelico jut eszünkbe, ha őket látjuk.

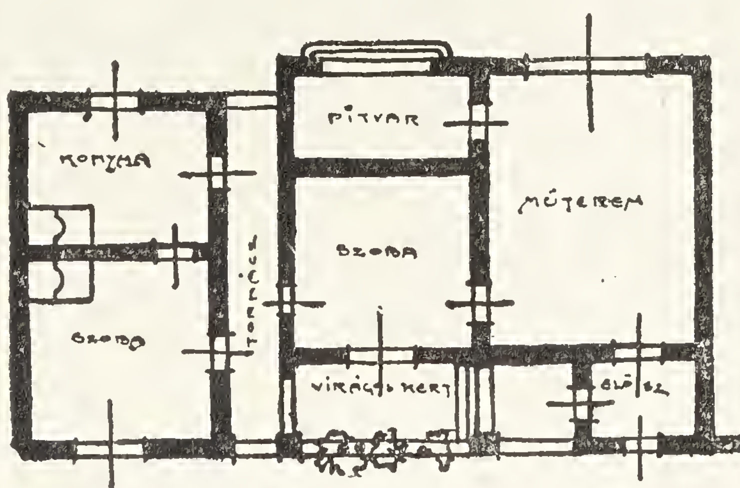
Szimbolumként lebegjenek előttünk tisztaságukkal.

A művészet szent nyiltságára tanitsanak bennünket.

KALIVODA KATA: MŰTEREM LAKÓHÁZA

Kalivoda Kata műterem lakóházának alaprajza
Tervezte Kiss Géza

JEGYZETEK

VÖRÖSMARTY SZOBRA

KALLÓS és TELCS. Architektura MÁRKUS GÉZÁ-tól

Aki a szobor koncepciójától elvonatkozott részletekben akar gyönyörködni, annak kedvesek lesznek a képek, miket lapunk hozott. Aki a koncepciójának törekvéseibe akar hatolni, annak egy séta a múzeum kertjébe adja a legjobb illusztrációt. A Nemzeti Múzeum előtt áll egy költő szobra. Balról Piroska, jobbról Miklós, középen Arany. Architektura és szobrászat közt semmi kapocs. A költő és alakjai közt semmi kapocs.

A Gizella-téri szobrász akart. Neki csak az a baja, hogy nem egy pillanatban született az eszméje meg az anyaga, a technikája, szóval a médiuma. Ő többet akart, mint amire a médiuma képes. De ez a törekvése nemes és nagy. Gondoljuk el a nagy tömeget, — melyet csak kevesebb realizmussal kellett volna megmintázni (ez az, amit a bírálók nagy része még hibául rótt fel, és a kezek, lábak, izmok arányában, súlyában keresett mindent) — amint egy gondolattól egyesítve énekli a nemzet költeményét. Gondoljunk egy sziklából kinőtt tömeget, — gondoljuk el magunkat, mert hisz mi is vagyunk ott — és nézzük, mint emelkedik ki ebből a tömegből a költő. Nincs ott a neve — még a két szózatsornak se kellene ott lennie. Hiszen ez a demokrata szobor ép onnan veszi erejét, hogy mindenki rajta van.

A törekvés tehát az, hogy egy hősi énekeket éneklő, régi magyarokat visszaváró Vörösmartyban azt fogja meg, ami a demokrata Magyarországra jellemző. A tömeg és a költő ugyebár nem képzelhető el együtt, egyszerre naturalisztikusan — ahogy Aranynál. Tehát a realizmusból le kell nyesni egy kicsit. A tömeget tömegnek kell mintázni. Úgy hogy az a tömeget jelentse nékünk. Silhoutte-ben össze kell vonni, plasztikában inkább a bas-reliefből származtatni, sőt a kontrasztban addig kell mennie, hogy a plasztika a síkábrázolásnak egy sajátságát vegye magára: az egy pontból való nézés szükségességét. Megjegyzem, ez úgyis föltűnik a szobron, mert oldalt a Váci-utcából nem nyujt kielégítő képet, s az a baja is van, hogy körüljárható. Jobb helye lett volna, ha a bank elé kerül, a Váci-utca tengelyébe. Mögéje pedig sűrü zöld falat bokrokból.

E médiumát messze elhagyó szobor: állomás, mely jelzi a követendőket. A mai Magyarországot pedig kitünően jellemzi. Hazafias eszméket 1908-ban így mintázták meg. K. L.

HEBBEL-SZINHÁZ — BERLIN

Kaufmann Oszkár Berlinben élő hazánkfiának jutott osztályrészeül, hogy egy, az építész ambícióját legjobban kecsegtető feladatot oldjon meg; egy magánszinháztársaság megbízásából tervezte a berlini Hebbel-szinházat és feladatának fényesen megfelelt. A cél: egy magánszinház intim jellegét egyszerű eszközökkel kidomborítani, jelesen tükröződik a nagyrészt terméskőből alkotott homlokzaton.

Egész külső megjelenése kissé megdöbbentő, komoly, de ez éppen nem a ridegség, hanem az értelem, a leszűrt ízlés komolysága.

Egész dísze egy domború, ívben épített zárt erkély, mely, mint főmotívum, uralja a főutcai homlokzatot.

Jellemző díszítő elem gyanánt használja Kaufmann úgy a homlokzaton, valamint a belső kiképzésben a polygonszerű kristályalakú világító testeknek a falakba való beépítését.

A szinház 800 hallgató befogadására képes. Ezek zöme a földszint padsorain, a többi a két erkélyen talál elhelyezést. Meglep a szinház belseje nemes egyszerűségével. Fényezett szilfaburkolat homorú hajlásokban vöröses színével kitünő burkolati anyagnak bizonyult itt; a finom hajlatú felületet erős sötétszínű palisander-keretek tagolják.

A proscenium szokásos kiképzése helyett egyszerű képkeretet épít (homortag 1·5 m átmérővel), melyben a szinpadi kép, mint bekeretezett festmény tűn elő. A gondolat nem új ugyan, a bayreuthi szinháznál is úgy van, de a kivitel modernsége elismerésre méltó.

A többnyire zenenélküli előadásokra szánt Hebbel-szinházban egy mélyített, de lefödhető hely a zenekar számára lehetővé teszi operák előadását is.

Mint pozitív tanulságot vonhatjuk le, hogy a szinház belső kiépítésének fával való teljes burkolása az akusztikát kitünővé teszi. P. A.

KÖNYVISMERTETÉS

Karl Scheffler: Moderne Baukunst. (Julius Bord 1907. II. k.) A modern architekturát embrió korában nézegeti S. A terhelt, epigonos, unalmas (nekünk) multat még mutatja az új építészet, de vannak elért eredményei. Végigmenve ezen terrénumon, technikai törvényeket fejtegetve elhullatja gazdag tudá-

RÉSZLETEK A VÖRÖSMARTY-SZOBORRÓL KALLÓS ÉS TELCS SZOBRÁSZOK

RÉSZLETEK A VÖRÖSMARTY-SZOBORRÓL KALLÓS ÉS TELCS SZOBRÁSZOK

RÉSZLETEK A VÖRÖSMARTY-SZOBORRÓL — KALLÓS ÉS TELCS SZOBRÁSZOK

RÉSZLETEK A VÖRÖSMARTY-SZOBORRÓL KALLÓS ÉS TELCS SZOBRÁSZOK

sát az autodidakta író. Példáit Berlinből veszi. A jókat épúgy, mint a rosszakat. Az egész könyvön az objectív bíráló nyugalma ömlik el, aki tudja, hogy a művészet kora szükségleteit szolgálja. Csak ott élesedik ki hangja, ahol a merész spekulánsok karmaiba jutott tudatlanokat világosítja föl.

Ez a nyugalom a legnagyobb haszna könyvének. Azok, akik megszokták, hogy a művészetben bűnről, dekadenciáról, becstelenségről, alávaló hazugságról beszélnek, ámulni fognak. A művészet nem merev abszolut valami, épúgy folyik, mint a történelem, velünk változik. Modern neki aki él és élő szerves, hozzánk alkalmazkodó egészet alkot. Nem tömegek és vonalak játékát, színes, virágos, cicomás túlhajtásokat ért alatta, hanem technikát jól értő építészek mély, a konstrukcióból, materiából megszülető kompozicióját, amelyik kompozició a mi korunké, a mi kulturánk fejlődési irányába esik. Nem régi kulturkeretek föltárása a homlokzat, ez a fizikai eszmék szimboluma. Nem a stílusért épül a ház, nem kívülről befelé. Nem népművészeti recept varrottasai, tejmerő kanalai, pásztorfái, fejfái kellenek eltorzítva egy önálló formanyelv megteremtésére. Önálló, modern szellemű ember, aki korában él és a kultura tagja. Az erő nem kívülről jön. S nem a nyílások alakja, a falak cicomája az architektura. Moderne Baukunst a címe a könyvnek. Aki elolvassa ezt a nyugodt, egyszerű gazdag könyvet, az tudja, hogy a modern architekturának is a szükségletekből lassan-lassan adódnia kell. Hisz modern a mi architekturánk is, mondaná valaki, mivelhogy építkezünk benne. De ő modern alatt, mondom, először tökéletes tudását érti a technikának (1. szükséglet, 2. konstrukció) és ennek a kettőnek szép kifejezését. A sallangokat, ormokat, tornyokat, cifraságokat átengedi — a kárpitos építészeknek.

Röviden fölsorolom a mű külső és belső lényegét azok számára, akik könyvismertetést magáért a könyvért olvasnak, akik ezeken a tételeken elgondolkoznak, s S.-t meg akarják ösmerni. A könyv kvart alakú, ízlésesen beosztott, gyönyörűen nyomtatott mű, 27 műmelléklettel, 190 oldalon s következő fejezetekre oszlik: I. Vas és kő, bérház, üzletház, lakóház. II. Vallásos építészet, akadémikus építészet, emlékmű, restaurálás. III. Iparművészet, művészettanítás. Rövid tartalma: Architektura és a többi művészetek. Anyaghasználat és monumentalitás. Erőproblémák szimbólumai: formák. Kőarchitektura: tömeghatás; alkalmas a kifejezésre. Vasarchitektura, vonalhatás, egyedül nemalkalmas. Kőarchitektura legalkalmasabb a formanyelvre. Modern architektura, incrustatiós architektura. Naturalizmus az architekturában: formanyelvnek az anyagból való leszármaztatása. Modern ember ízlését nem sérti a vashíd, a gyárkémény a természetben. A modern hídon bezzeg sértik a „klasszikus" kőarchitekturák. Polgári Versaillesok. Vas plasztikát nem kíván. Szükséglet és szépség. Konstrukció és szépség. Bérház nem karakterisztikus szükséglet. Eredménye ne is legyen szép. A bérház nem önálló ház. Gondolatok a sorépítéshez: „Reihenkunst". Utcaépítés: tömbházak. Ez karakteres szükséglet. Hogy lesz az egyformaságból, ha tömeggel párosul, monumentalitás. Kriterium a lakások elrendezésére: utca vagy égtáj? Régi városok elrendezése nem áll modern városra. Tradició nem szolgaság. Gót templom mellett Wertheim áruház: szép (Rostock). Állványos ház szebb a bevakoltnál? Technika küzdelme a konvencionális hazugságokkal. Messel és az üzletház. Örök szépség? Messel—Schinkel. Profán épület és a monumentalitás. Lakóház. Házat építtetni és házat rendelni? Papirművészet. Irányok. Lakóházkolónia bírálata (Schlachtensee). Kertek. Falusi templom. A posthumus gotika és renaissance: karikaturák. Régi stílusgyakorlatok. Primitívek. Fantaszterek. Kulturhüvely? Lehet tanítani művészetet? Utánzás művészet? Vilmos császár építészkedik. „Udvari művészet." Múzeumról. Reprezentáció. Frigyes császár múzeuma. Emlékmű ma. Kényszerművészet. Plasztika. Colleoni és Maison Frigyes császára. Siegesallee. Restaurálás. A „nemes vonalak" és „abszolut szép??" Műromok. „Történelmi hangulat." „Látszat csal." Épület mint kiállítási tárgy. Utca-múzeum. Történelemhamisítás. Iparművészet. Naturalizmuson át a stílizmusig. A nagyipari építészet. A rajzolók gárdája. Naponta 8 óra művészet Havonta x koronáért. Művészet koronáért. Művészeti iskolák. Díszítési mánia. Építész-kárpitosok.

A szöveget illusztráló képek Ashbee, Behrens, Dülfer, J. Hoffmann, Messel, van de Velde művei. Ára fűzve 8 K 40 fillér. K. L.

A művészetek és a stílus. Irta Koronghi Lippich Elek dr. A „Magyar Iparművészet"-ben megjelent mély tartalmú tanulmány, díszes kis könyv alakjában látott napvilágot. A tanulmány a stílus fejlődésének feltételeire vet hatalmas világítást és messzelátó perspektívával jelöli ki művészetünk fejlődésének útjait. Az egyéniség csapongása nem vezet stílus alakítására soha. „Örök maradandósága csak az oly egyénnek jut, aki az ő individualitását bele tudta kapcsolni a művészet örök törvényeibe, kinek művészete a hagyományokkal szemben nem helyezkedett a tagadás álláspontjára s ki emellett lelke táplálékát korának és fajának eszményeiből merítette." Az „architektura" a művészetek alapja, az összefoglaló művészet, melynek keretében kell, hogy a többi művészetek kifejlődhessenek. Rajongó lelkesedéssel állapítja meg azon feltételeket, melyek alapján a magyaros művészet kifejlődhet. Az egy eszmeközösségben élő művészek képesek stílust teremteni, ez eszmeközösség nálunk az önmegismerésből eredhet, melyet csak egy módon érhetünk el, ha leszállunk a néphez. „Fajbéli tulajdonságunk ez utolsó, hű letéteményeséhez. Ez a becsületes jó nép őrizte meg nekünk egykor mindenkitől elhagyott és megvetett gyönyörű nyelvünket, ő emelte költőinket európai jelentőségre, fölsegít minket ő a művészet stílusához is." Koronghi Lippich Elek lapunkhoz írt előszavában már vázolta e fontos elveket, e kis könyvecske teljesen megmagyarázza mindazt, amit egy előhang szűkös keretében csak érinteni volt módja.

Olvassák e tanulmányt, kiket a nemzeti művészet tüze lelkesít, melynek minden sora érett és szigorú logika, és egyenes irányt szab a fejlődésnek a magasabb rendező szempontok alapján. □

A Vörösmarty-szobor. Irta Sajó Aladár. Kiadta a szobor-bizottság. 1908. E könyvben a Vörösmarty-szobor keletkezése és elkészültének történetét adja a szerző a legnagyobb részletességgel és lelkiismeretességgel. A könyvben megtalálunk minden adatott onnan kezdve, hogy az „Otthon" megindította a mozgalmat a szobor megalapítására. Beszámol a költségek összegyüjtéséről, a szoborpályázatok kiírásáról és eredményeiről, valamint a szobor elkészítésével megbízott művészek munkásságának minden részletéről. A könyvet számos illusztráció díszíti, melyek a pályanyertes terveket, valamint a szobor készítését, a márványba faragást mutatják be. Ára 5 korona. □

A HÁZ PÁLYÁZATAI

A határidőig beérkezett a magyaros fakerítés pályázatára 25 terv. Jeligék: Kerthez, Magyar népművészet, Ősi forma, Konstrukció, Rácsos, Ács, Horti, Aiglon, Pergola, Irásos, Galambos, Rajzolt stilizált szív, Rajz körben (4 db), I. M. N. Rajzolt szív, Tilinkó, Göröntsér, Hímes kapu, Kis kapu, Galamb, Vékony deszka kerítés, Komám, Nem mind arany, ami fénylik, Véső.

Az ex-libris pályázatra beérkezett 76 terv. Jeligék: Jókai, Munka, Szobrászat (3 db), Bolygó (3 db) Hungar, Non est vita (4 db), Déri 21 (4 db), Magvetés, 1908 (2 db), Könyvjegy 1—2—3—15 (15 db), Böske I, Petőfi, Gondolat, Jolánka, Mindent a művész, Tökéria, Nulla dies s. linea, „P" (4 db), Szironta (3 db), Göröntsér (8 db), Motto, „X", „K. H." (2 db), A jó pap holtig tanul (9 db)), Art, (4 db), Csendes (2 db). A pályázat eredményét a jövő lapszámban közöljük.

Középkori építészetünk topográfiája cím alatt első számunkban ismertettük Pasteiner Gyula dr. egyetemi tanár nagybecsű akadémiai székfoglalóját. Pótlólag ehhez azt kívánjuk megjegyezni, hogy a nevezett közleményt az Akadémiai Értesítőből vettük át minden változtatás nélkül.

TERVPÁLYÁZATI HÍREK

A székesfőváros ösztöndíj-pályázata, a Ferenc József koronázási jubileumi alapítvány 1907. évi 4800 koronás műépítészeti díjára f. évi augusztus hó 31-ikén lejár. A kormányhatóságilag jóváhagyott alapító-okirat rendelkezéséhez képest elhatározza a székesfőváros tanácsa, hogy a pályázók egy a villaövezetben fekvő 40 öl utcai homlokzatu (75·86 m.) és 30 öl (68·27 m.) mélységü, 1200 négyszögöl területü szabályos, köröskörül kertekkel övezett telken építendő mintaiskolaépület tervét tartoznak kérvényükkel kapcsolatban bemutatni. Az iskola-terv nem kiviteli, hanem csak vázlatos terv legyen, úgy hogy az épület- vagy alaprajzok, homlokzat és metszetrajzok 1 : 200 méretben készítendők, a helyszíni rajz pedig 1 : 500 méretben rajzolandó. A tervezendő iskola óvodával kapcsolatos elemi iskola legyen. Az óvoda a szükséges előszoba és mosdóval, különálló kis várószobával a gyermekek kisérői részére, ruhatárral, munkateremmel, játszóteremmel, pihenővel, klozetekkel, fedett és szabad játszótérrel legyen tervezve 40—60 gyermek részére. Az elemi iskola körülbelül 10 iskolai tanteremmel tervezendő (5 fiu-, 5 leányosztály, egyenként 50—60 tanulóra), igazgatói irodával, tantestületi szobával, szertárral, két várószobával, kapus páhollyal, tornateremmel, tornaszertárral és tornaöltözővel és mosdóval, továbbá napközi otthonnal az alagsorban vagy egyéb emeleten. Mindez a szükséges folyosókkal, mosdókkal és klozetcsoportokkal. Ezeken kívül gondoskodni kell igazgatói, óvónői, dajka- és egyéb szolgalakásról, továbbá szabad játszóterekről a fiúk és leányok részére, szintúgy zuhanyos fürdőkről is. Pályázónak teljes szabadságára bízatik nemcsak az építészeti stíl megválasztása, hanem az is, hogy tömb- vagy pavillon-rendszerben véli-e legsikeresebben megoldhatónak a kitűzött föladatot. A pályázó a köbméter szerint számított megközelítő költségvetést is tartozik csatolni. A pályázati hirdetés, valamint az alapító okiras egyes példányait a tanács közoktatásügyi ügyosztályában (Központi városház, IV. ker., Városház-utca, II. em. 225. sz.) bárki díjmentesen megkaphatja. Akik a kiírt alapítványi díjra igényt tartanak, erre vonatkozó kérvényüket, az alapító-okiratban kikötött föltételeket igazoló hiteles okmányokkal s a fent kívánt tervekkel fölszerelve nyujtsák be a tanács segédhivatalához (Központi városház, I. m. 107. sz.)

Az 1908. évi Ybl-pályázat programmja. Terveztessék a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet bőr bekötési táblával ellátott „Aranykönyve", melynek célja az, hogy abban az Egyesület kitüntetettjeinek névsora megörökíttessék. A bekötési tábla rajza 28 cm. széles, 37 cm. magas legyen; megrajzolandó a könyv háta (vastagsága) is, mely 5 cm. széles. A kívánt bekötési táblán: „A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Aranykönyve" föliratot és technikai allegóriákat kell feltüntetni. Kívánatos, hogy az alkalmazott díszítőelemek a magyar ornamentika köréből vétessenek. Ugyanez vonatkozik a megkivánt állványra is. Az „Aranykönyv" állványon nyugszik, amelyet a terem szegletébe lehet állítani. A könyv maga üveg alatt nyerjen elhelyezést. Az üvegszekrény és a könyv legyen könnyen kezelhető. Az állványszekrény egyszerűen és ízlésesen készüljön, olyan elrendezéssel, hogy a könyv jól szembetünjék, de amellett a környezettel összhangban álljon. Az állvány anyagának megválasztása a tervezőre bizatik. A pályázaton csakis a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet tagja vehet részt. A pályázat kellékei: a bekötési tábla természetes nagyságú

rajza, az állványszekrény 1 : 5 léptékü rajzai, végül műszaki leírás. Pályadíj az egyesület Ybl-érme és elkészíttetés esetén a díjszabás szerinti tiszteletdíj. A pályaművek az egyesület titkárához névaláírással, avagy jeligés levéllel nyujtandók be. A biráló-bizottság tagjai: Csányi Károly, Hikisch Rezső és Wälder Gyula.

A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet 1908. építészeti kis pályázata. Tervezendő egy teljesen szabadon álló artézivíz-ivócsarnok a Városligetben, a Műcsarnok mögött, a mai ivócsarnok helyén. Pályadíj az egyesületi ezüstérem és 100 korona jutalom. A pályázaton a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet minden tagja résztvehet. A pályatervek jeligével és jeligés levéllel nyujtandók be az Egyesület titkári hivatalához. A biráló-bizottság tagjai: K. Császár Ferenc, Lux Kálmán és Rerrich Béla.

Plakát-pályázat. Pozsony szab. kir. város idegenforgalmi bizottsága oly célból, hogy a bel- és külföldi utazóközönségnek figyelmét a városra és környékére felhívja, művészi becsü színes plakátra pályázatot hirdet. A pályázaton csak oly befejezett mű vehet részt, mely a közvetlen reprodukcióra alkalmas. A reprodukciónál túlnagy technikai nehézségeket okozó körülmények kerülendők. A tárgy mikénti felfogása a pályázó szabad választására van bízva. A plakát nagysága 63/95 és rajta nagyobb betükkel „Pozsony“, kisebb betükkel („Pressburg, Presbourg“) és „Hongrie“ szók helyezendők el. A plakát alsó szélén a szöveg elhelyezésére 15 centiméteres szalag üresen hagyandó. A pályázaton minden magyar honpolgár részt vehet. A kitűzött feltételeknek mindenben megfelelő pályaművek díjazására Pozsony szab. kir. város idegenforgalmi bizottsága 3 díjat tűzött ki és pedig: I. díj 300 korona, II. díj 200 korona, III. díj 100 korona. A díjazott pályamű tervezője a pályanyertes művet a bizottság kívánságának megfelelően esetleg átdolgozni köteles, mely munkájáért külön díjazásra igényt nem tarthat. A díjazott tervek és azok bárminő alakban leendő sokszorosításának joga Pozsony szab. kir. városára megy át. A pályaművek felett az idegenforgalmi bizottság által külön e célra felkért jury dönt. A pályázat titkos. Minden egyes pályamű külön jeligével látandó el. A jeligével ellátott zárt boríték tartalmazza a tervező nevét és lakcímét. Névaláírással ellátott pályaművek figyelembe nem vétetnek. A pályaművek 1908. évi október hó 1-éig Pozsony szab. kir. város idegenforgalmi bizottságának jegyzőjéhez (Brég Jenő tb. levéltárnok, fogalmazó, Városház) címezve küldendők. Az összes pályaművek legfeljebb 10 napon át való kiállításának jogát a bizottság fenntartja magának. A kiállításon esetleg magánosok által megvenni szándékolt pályaművek eladását a bizottság szívességből közvetíti.

A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet 1908—1909-ik évi építészeti nagypályázata. Tervezendő a főváros közterén teljesen szabadon álló nyilvános könyvtár-épület. Az épület tartalmazzon egy nagy olvasótermet, mintegy 500—600 m² alapterülettel, valamint egy-egy hírlap és folyóirattermet egyenként 120—150 m² alapterülettel, két kiállítási termet egyenként 100—120 m² alapterülettel, egy nyilvános előadások tartására szolgáló termet, mintegy 150—200 m² területtel. Két könyvtárkezelő részére egy-egy szoba tervezendő egyenként 36—50 m² területtel, továbbá a közönség részére négy speciális dolgozószoba, egyenként 36—50 m² területtel, a könyvtárigazgató részére kétszobás iroda, valamint ötszobás lakás modern mellékhelyiségeivel. A könyvraktár az olvasóteremmel kapcsolatban mintegy 800.000 kötet könyv befogadására tervezendő a modern kívánalmak szemmeltartásával. Ezeken kívül az épület tartalmazzon kellő nagyságú előcsarnokokat, tagas lépcsőt, ruhatárakat, toilettehelyiségeket, melléklépcsőt, valamint a közönség részére szolgáló buffet- és dohányzóhelyiségeket. Mindezek a tervező belátása szerint egy magas földszinten, vagy ezen kívül egy emeletsoron helyezendők el. Az épület alápincézendő. A souterrainban elhelyezést nyerjenek egy szolga- és egy kapuslakás, mindegyik két szoba és konyhával, továbbá két, egyenként egy szoba és konyhás szolgalakás. Ugyancsak a souterrainban helyezendő el a hírlapraktár, könyvkötészet csomagoló helyiségek, ládaraktár, a központi fűtés helyiségei, kamrák stb. Szükséges minden emeletsor alaprajza, két homlokzat és legalább két metszet: 1 : 200 méretben, a főhomlokzat és metszetjellemző részéről 1 : 50 méretű rajz, esetleg egy távlati kép. Egy rajzlap mérete sem haladhatja meg az 1 m²-t. Más rajzokat mellékelni, valamint a rajzokat díszes vagy üvegezett keretbe foglalni nem szabad. A pályázatban részt vehet a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet minden tagja; a tervek lepecsételve, jeligével és jeligés levél kíséretében a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet titkári irodájában 1909. évi január 6-án este 6 óráig adandók be. Pályadíjak: I. díj az egyesületi aranyérem és a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által engedélyezett 1200 K-ás utazási ösztöndíj, esetleges második díj az egyesületi ezüst érem. A biráló bizottság tagjai: Jónás Zsigmond, Lechner Ödön, Nagy Virgil, Orth Ambrusz és Sándy Gyula.

VEGYES

Egy amerikai iskola. Joseph Broome építész egy tervet készített, hogy érhető el szerinte az iskolaépítkezéseknél a legnagyobb biztonság. Tervén az iskolaépületben egy fő központi köralakú terem körül küllő alakjában csoportosulnak az egyes tantermek. Szabályos távolságokban, mindegyik mint különálló egész is megoldva, kijáratokkal és lépcsővel, belső oldalán pedig összeköttetésben a főépülettel. A központi épület úgy szolgál, mint egy összegyüjtő, gyülekező hall (assembly). Nyolc ilyen tantermet helyez el sugár irányában; az egyes osztályok tanulói teljesen elkülönítve is közlekedhetnek, tűz vagy egyéb baj esetén a torlódás a kijáratoknál nemcsak elkerülhető, de így teljesen kizárt is, mert az egyes osztályok nem

is érintkezhetnek. Míg eddig terveken a nyolc és tizenhat tanteremmel biró iskolák legfeljebb 4 kimenettel vannak tervezve és 2, legfeljebb 3 lépcsővel, addig az ő iskolatervén 8 tanterem mellett is 18 kijáratot létesít sajátságos megoldása révén. ▽

TERVPÁLYÁZATI EREDMÉNYEK

Az ujpesti internátus tervpályázatán az első díjat Kotál Henrik, második díjat Fleischl Róbert, harmadik díjat Sebestyén Arthur nyerte.

Kiskunfélegyháza városszabályozási tervpályázata. I. díj Wälder József Sopron, II. díj Pirovits Aladár Budapest, III. díj Balog Lipót Szabadka.

A wieni hadügyminiszteri palota tervpályázatán az első díjat König Károly wieni, a második díjat Sommerlath és Marschalko wieni, a harmadik díjat Komor és Jakab budapesti építészek nyerték. Megvásároltattak Förk és Sándy és Augenfeld Alajos tervei.

LEJÁRÓ TERVPÁLYÁZATOK

Aug. 31. Budapest székesfőv. tanácsa 4800 koronás építőművészi alapitvány ösztöndíja.

Szept. 18. Kálvinszobor-bizottság Genfben (nemzetk. pályázat). Díjak összege 30,000 frank.

Okt. 1. Műbarátok köre (Váci-utca 25.): 18 képes levelezőlap; díj: egyenkint 100 korona.

Okt. 26. Magyar Mérnök- és Építészegylet: aranykönyv és állványa; díj: Ybl-érem.

Nov. 28. Magyar Mérnök- és Építészegylet: artézi-víz ivócsarnok; díj: 100 kor. és ezüstérem.

Nov. 30. Pesti hazai I. takarékpénztár háza.

1909. Jan. 9. Magyar Mérnök- és Építészegylet: könyvtárpalota; díj: aranyérem és 1200 kor.

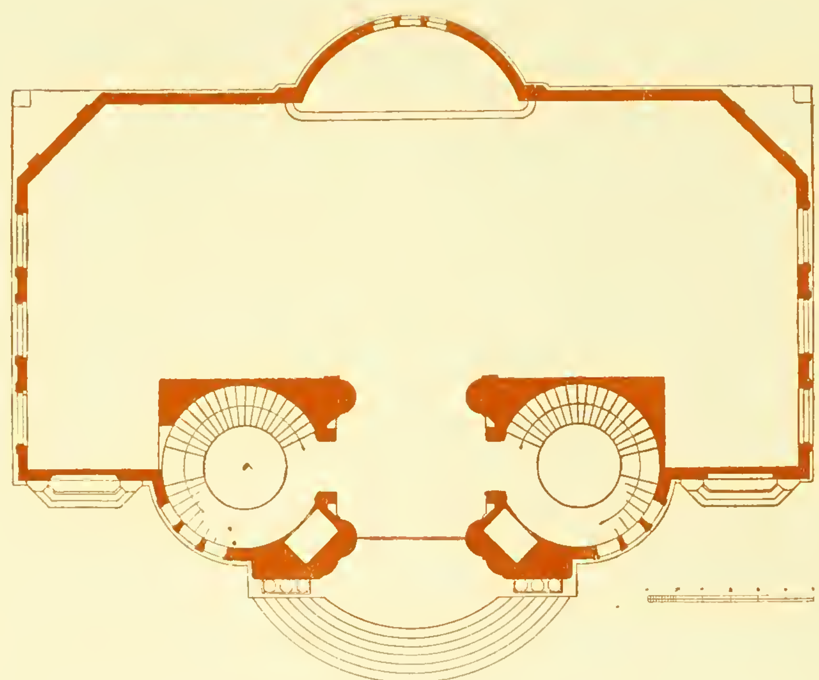
Máj. 15. Kossuth-szobor Debrecenben (150.000 kor.); díjak: I. a megbízás, II. 6000 kor., III. 3000 kor.

Könyvdísz

Kozma Lajos linoleum-metszete

MAGYARORSZÁG ÁLLANDÓ
MŰCSARNOKA VELENCÉBEN
TANULMÁNYOK MARÓTI
GÉZÁTÓL

A VELENCEI MŰCSARNOK ALAPRAJZA.
RÉSZEKRE OSZTHATÓ KIÁLLÍTÁSI TEREM.

OLDOG FÉRFI AZ, AKI ÉLETE HARMINCAS ÉVEINEK ELEJÉN OLYAN KIFEJLŐDÉSI FOKÁRA JUTOTT MŰVÉSZETÉNEK, MINT MARÓTI GÉZA. EZT AZ ALKOTÁSI VÁGYTÓL IZZÓ FIATAL EMBERT NEM LEHET EGYSZERŰ „CSAK DEKORATÍV SZOBRÁSZ“ CÍMMEL ELINTÉZNI. OLYAN QUALITÁSOK NYILADOZNAK BENNE, HOGY IDE S TOVA MINT EGY RENESZÁNSZ „UOMO UNIVERSALE“ ÁLL ELŐTTÜNK. MÉLYEBBEN BEPILLANTVA MUNKÁSSÁGA KÖRÉBE, KITÜNIK, HOGY NEMCSAK MINTÁZ, HANEM FEST, RAJZOL, SŐT — HORRIBILE DICTU — ÉPÍT IS.

TÉRALKOTÓ KÉPESSÉGÉRŐL MÁR A MILÁNÓI KIÁLLÍTÁSON ADOTT JELEKET. A KÜLFÖLDI SZAKLAPOK, A STUDIÓVAL ÉLÜKÖN, A BEMUTATKOZÁST KEDVEZŐEN FOGADTÁK; ÚGY HOGY ENNEK AZ ELSŐ EURÓPAI ÉRTÉKŰ SIKERNEK FOLYTATÁSA SEM MARADHATOTT EL. EGYELŐRE CSAK A VELENCEI MAGYAR HÁZRÓL ADUNK SZÁMOT, DE, MINT A JELEN SZÁMUNKBAN KÖZÖLT VÁZLATOKBÓL SEJTENI LEHET, MÁS, NAGYOBBSZABÁSÚ TERVEK IS VANNAK KÉSZÜLŐBEN.

A VELENCÉSEK CSUPA ROKONSZENVBŐL TELKET ADTAK AJÁNDÉKBA MAGYARORSZÁGNAK. AZON ÉPÜL MOST EGY ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSI CSARNOK: A MAGYAR HÁZ. MARÓTI KEZÉBE VAN LETÉVE AZ ÉPÜLET SORSA, TÉRDÍSZPOZICIÓ, HOMLOKZAT, ELRENDEZÉSEK ÉS FŐDÍSZEK TŐLE VALÓK. CSAK AZ ÜVEGABLAKOKAT TERVEZTE NAGY SÁNDOR ÉS A MOZAIKOKAT KÖRÖSFŐI ALADÁR. (MINDKETTŐT KÉSZÍTI RÓTH MIKSA.) A KERÁMIAI RÉSZT ZSOLNAY SZÁLLÍTJA, A VASBETON MELOCCO PÉTER MŰVE S A BÚTORZATOT KIS JÓZSEF ASZTALOS CSINÁLJA. A TECHNIKAI RÉSZT DONGHI DÁNIEL VELENCEI ÉPÍTÉSZ ELLENŐRZI.

MARÓTI VÁZLATAIRÓL NEM KELL SOKAT ÍRNI. AZOK ELMONDJÁK A MONDANIVALÓJUKAT MAGUK. LEGFŐBB SAJÁTSÁGUK, HOGY Ő MAGA JELEN VAN A VONALAK KÖZT S LEOLVASNI ENGEDI, HOGY MINT VETTE ESZÉBE FELADATÁT, HOGYAN INDÚLT MEG BENNE A FORMALÁTÁS ÉS MIKÉNT ÉLEDTEK FEL AZ ANYAGOK S AZOKNAK AZ ELRENDEZÉSI MÓDJAI. GONDOLATAI MINDIG ODA VANNAK KAPCSOLVA A TÖRTÉNETI, ETHNOGRÁFIAI, DE FŐLEG AZ ÉRZÉSBELI MAGYARSÁGHOZ. AMIT FELADATUL KAP, AZT ÁTÉRZI, AMIT ÁTÉREZ, AZT MEGFORMÁLJA. A HATVÁGÁST ÉP AZÉRT AZ JELENTI, HOGY SOKFÉLE ELEMET RENDEZ EGÉSSZÉ; FORMÁK, ANYAGOK ÉS SZÍNEK VÁL-

TOZATOS SORÁT ELEGÁNS HARMÓNIÁVÁ, AMELYNEK HÁTTERÉBE MINDIG BELESZÖVŐDIK A MAGYAR VONATKOZÁS, FÖLÖTTE PEDIG OTT LEBEG A MODERN IPARMŰVÉSZET FŐELVE: A RENDELTETÉSNEK MEGFELELŐ SZERKEZET, A GYAKORLATI CÉLSZERŰSÉG.

ESZTÉTIKAILAG MARÓTI KERÜLI AZ INGERLŐT, KERESI A MEGNYUGTATÓT. MEGOLDÁSAIBAN NEM HAGY NYITVA NYUGTALANÍTÓ KÉRDÉSEKET, MINDEN TÖREKVÉSE AZ ÖSSZECSENDÜLŐ NYUGODT VÁLASZRA IRÁNYUL.

MONDJÁK, HOGY A HÍRNEVET KÖNNYEBB MEGSZEREZNI, MINT FOLYTON-FOLYVÁST MEGÚJÍTANI. MARÓTI VÁZLATAI ARRA ENGEDNEK KÖVETKEZTETNI, HOGY Ő ERRE RÁ FOG CÁFOLNI, NEKI MÉG NAGY SIKEREKRE VAN KILÁTÁSA.

DR. CZAKÓ ELEMÉR.

Magyarország állandó műcsarnoka Velencében
színes ablakok: „Atilla udvarháza“

Nagy Sándor tervei után

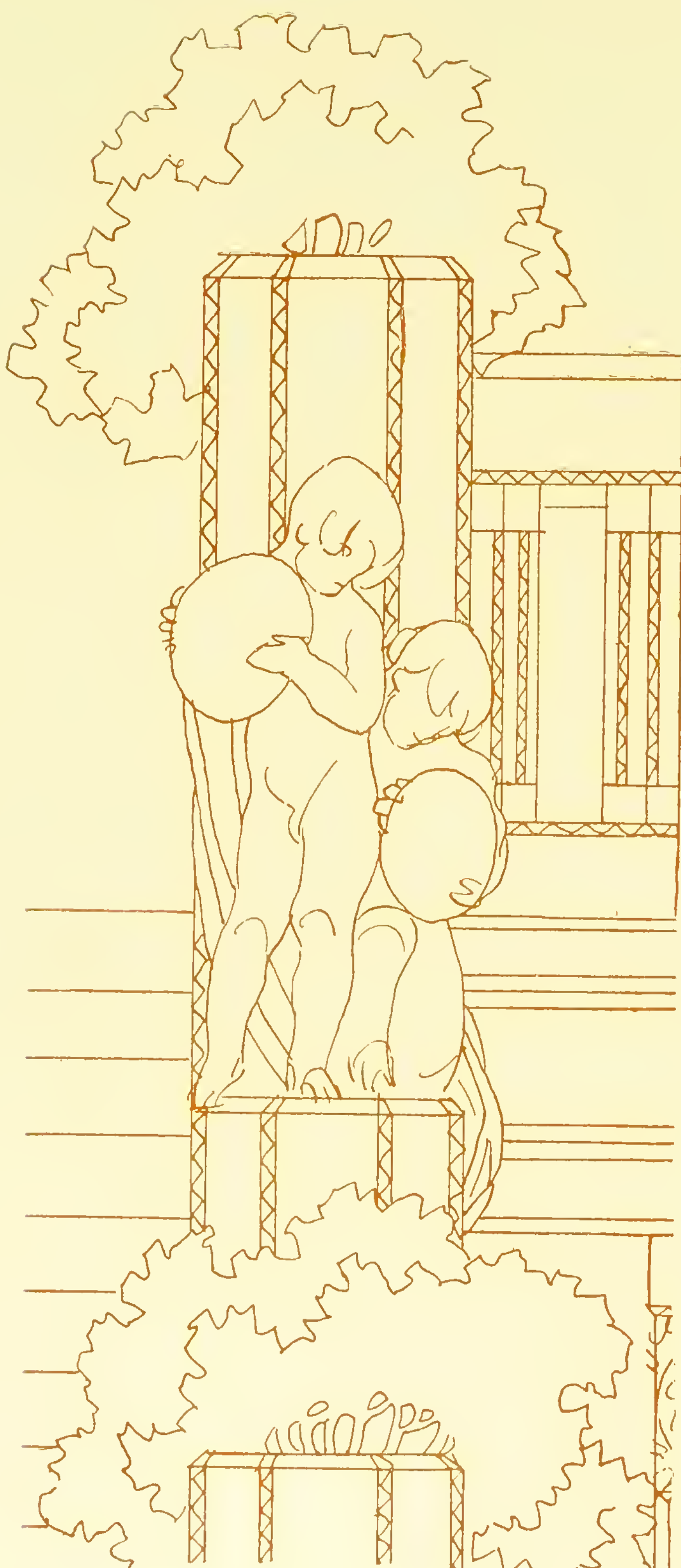

MAGYARORSZÁG ÁLLANDÓ MŰCSARNOKA VELENCÉBEN
RÉSZLET

MARÓTI GÉZA TERVE

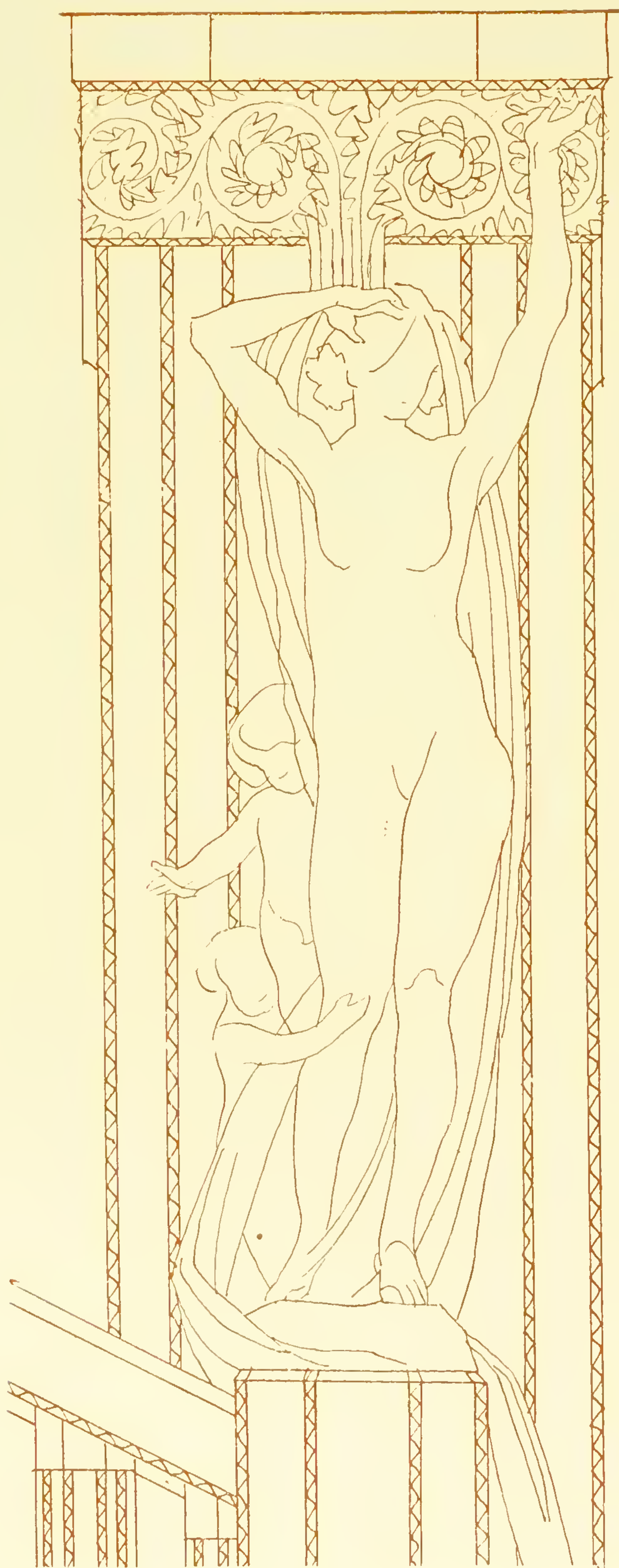
VÁZLAT — MARÓTI GÉZA RAJZA

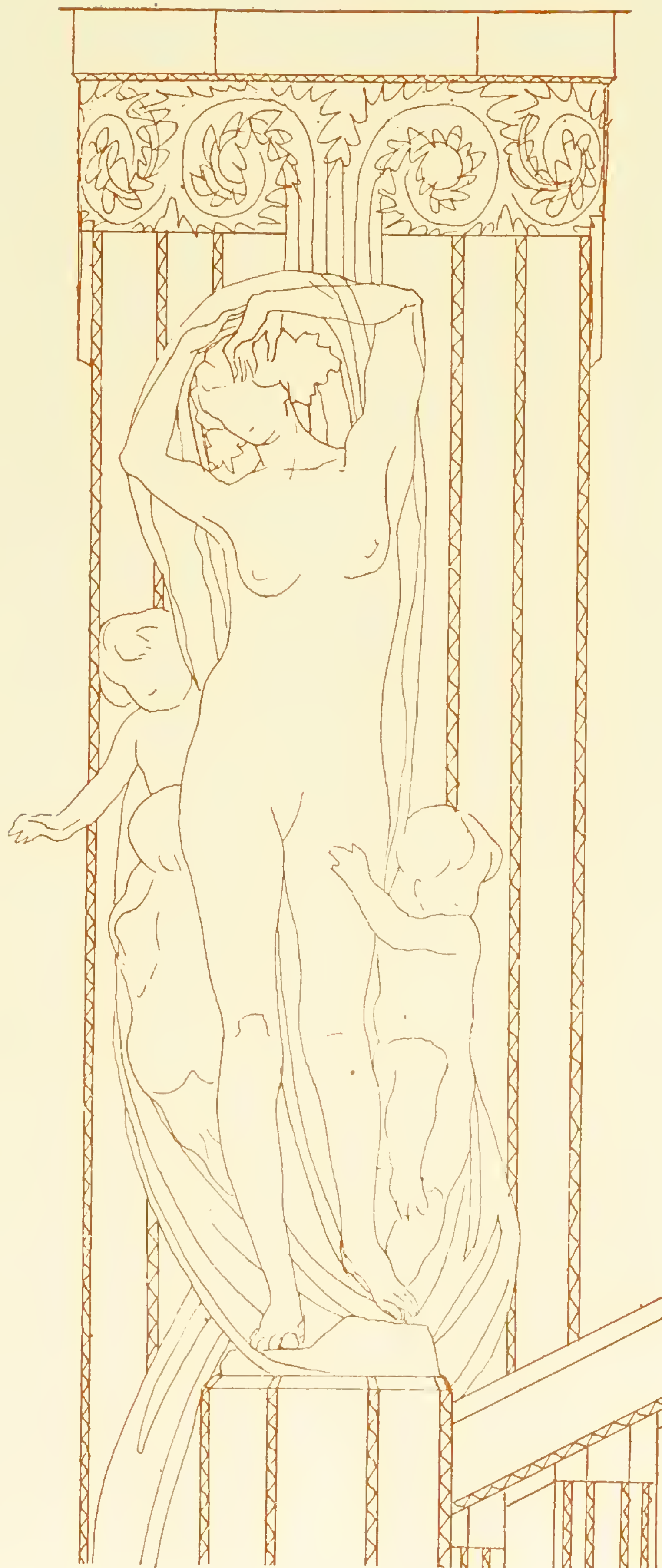
VÁZLAT
MARÓTI GÉZÁTÓL

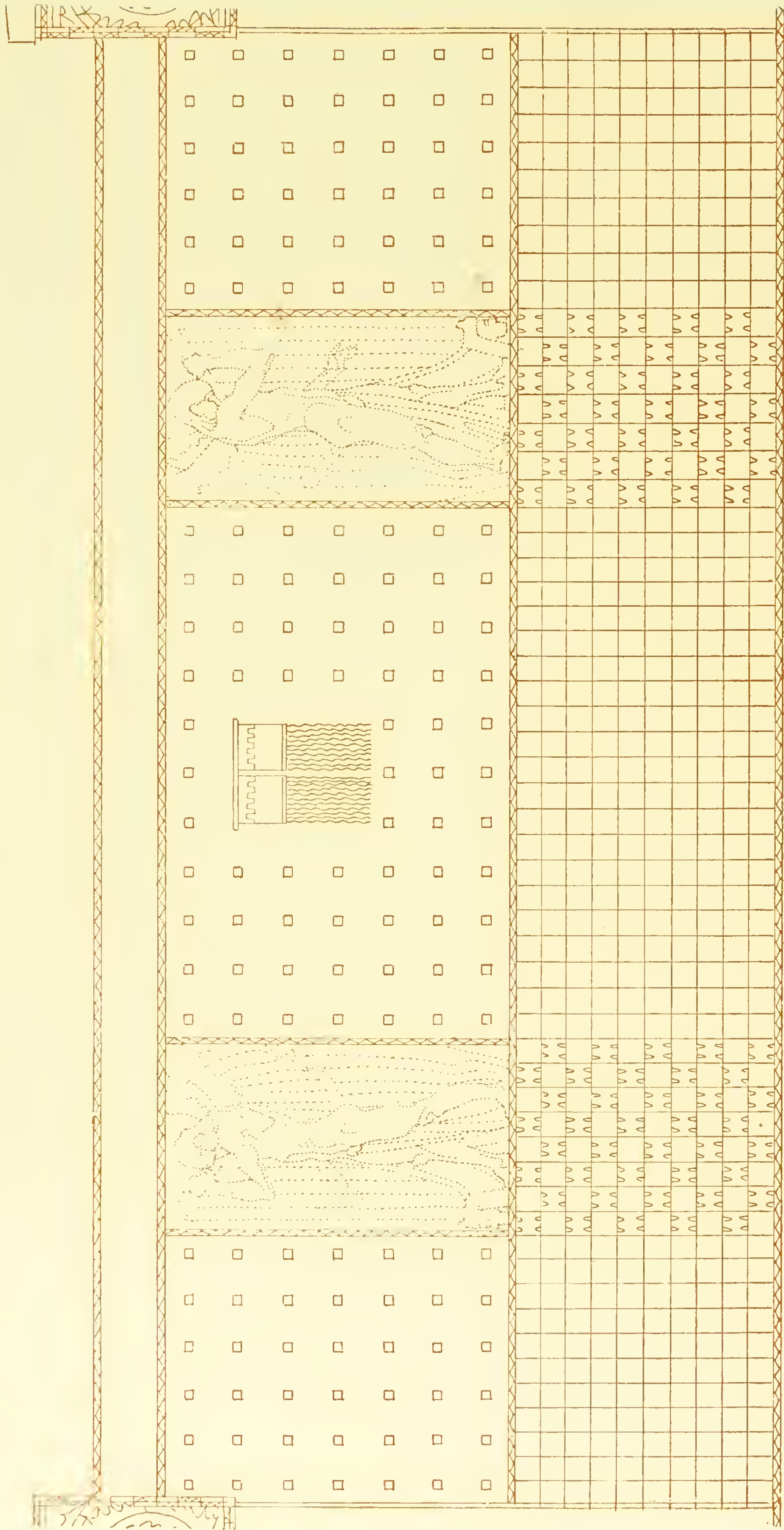
VÁZLAT
MARÓTI GÉZÁTÓL

VÁZLAT
MARÓTI GÉZÁTÓL

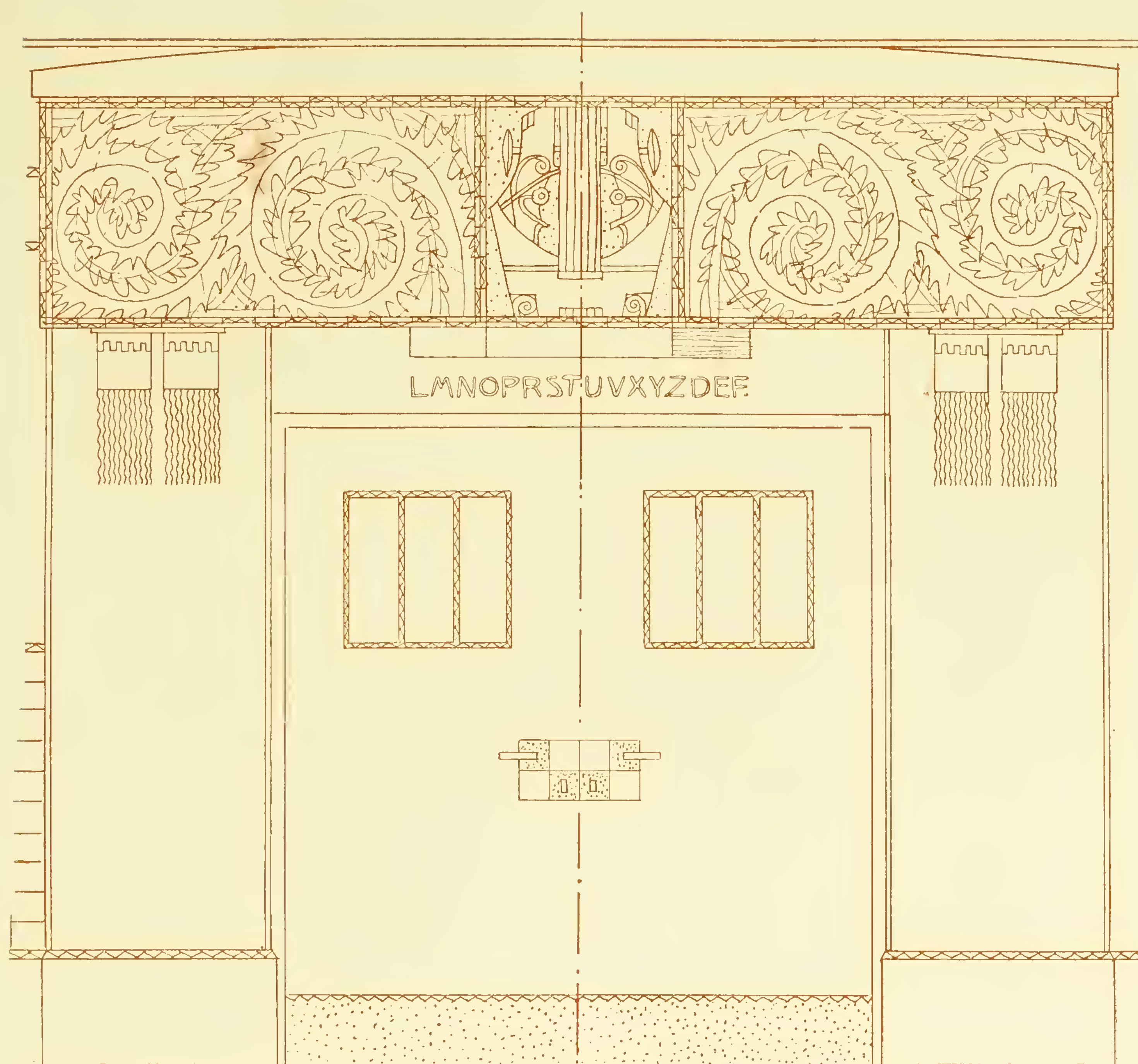

VÁZLAT
MARÓTI GÉZÁTÓL

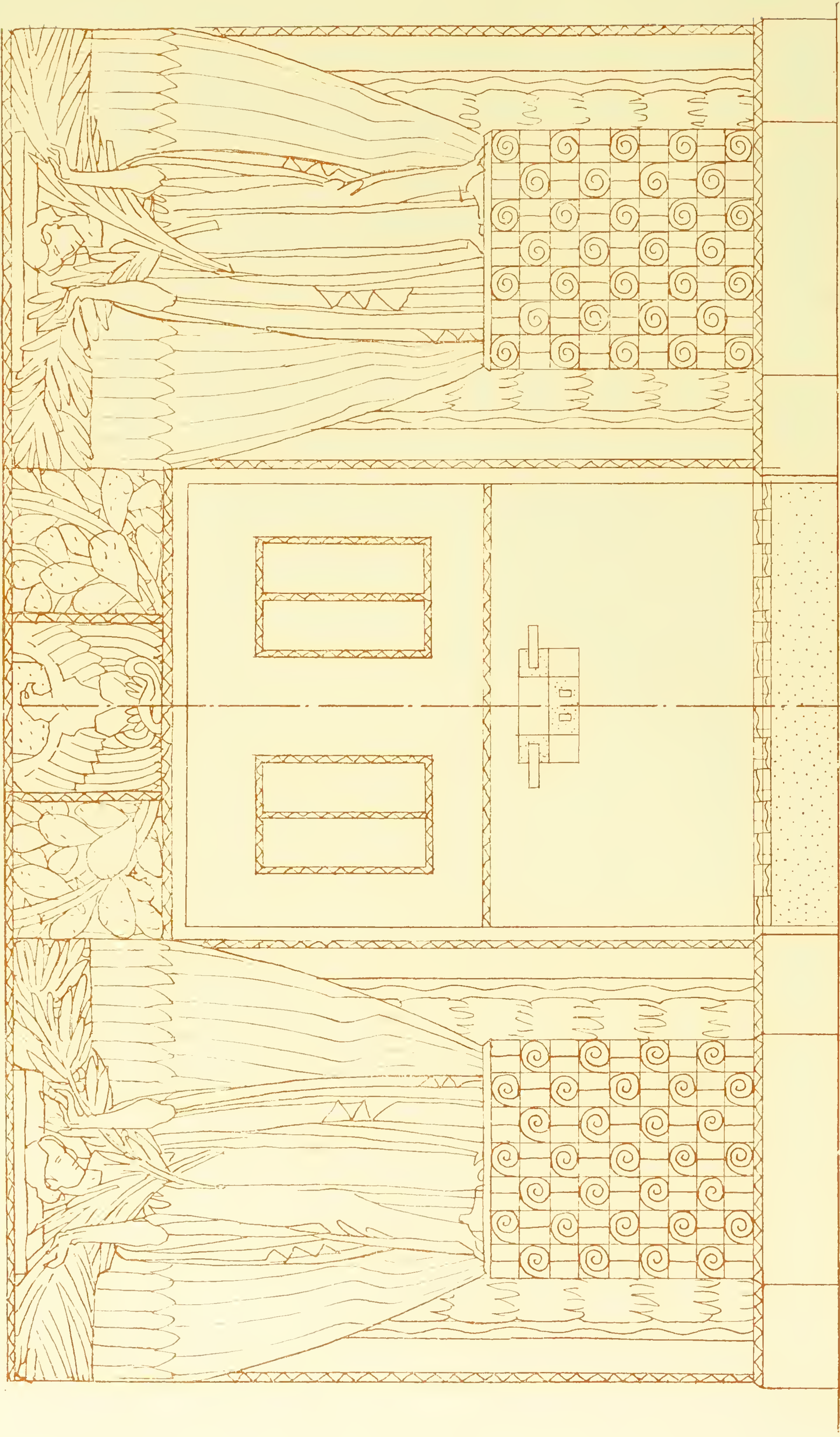

FALKIKÉPZÉS

TANULMÁNY MARÓTI GÉZÁTÓL

BEJÁRÓ AJTÓ TANULMÁNY MARÓTI GÉZÁTÓL

KAPURÉSZLET — TANULMÁNY MARÓTI GÉZÁTÓL

INTERIEUR — TANULMÁNY MARÓTI GÉZÁTÓL.

VÁZLAT MARÓTI GÉZA RAJZA

A MILÁNÓI KIÁLLÍTÁS MAGYAR OSZTÁLYA. TERVEZTE
□ MARÓTI GÉZA □

A DUCOK A „MAGYAR IPARMŰVÉSZET"-BŐL VALÓK

HALL

MILÁNÓI KIÁLLÍTÁS

HALL-RÉSZLET

MILÁNÓI KIÁLLÍTÁS

GALAMBOS UDVAR AZ UJJÁÉPÍTETT KIÁLLÍTÁSON — MILÁNÓI KIÁLLÍTÁS

HALL-RÉSZLET MILÁNÓI KIÁLLÍTÁS.

ÁTJÁRÓ AZ UJJÁÉPÜLT KIÁLLÍTÁSON

MILÁNÓI KIÁLLÍTÁS

RÉSZLET A HALLBÓL MILÁNÓI KIÁLLÍTÁS

RÉSZLET A GALAMBOS UDVARBÓL

MILÁNÓI KIÁLLÍTÁS

RÉSZLET A ZENESZOBÁBÓL MILÁNÓI KIÁLLÍTÁS

ELŐCSARNOK MILÁNÓI KIÁLLÍTÁS

ÁTJÁRÓ A GALAMBOS UDVARBÓL

MILÁNÓI KIÁLLÍTÁS

HALL-RÉSZLET MILÁNÓI KIÁLLÍTÁS

DISZÍTÉS MILÁNÓI KIÁLLÍTÁS

DISZÍTÉS

MILÁNÓI KIÁLLÍTÁS

OLBRICH M. JÓZSEF

□ 1867—1908 □

„SEINE WELT ZEIGE DER
KÜNSTLER, DIE NIEMALS
WAR, NOCH JEMALS
SEIN WIRD.“

NYOMASZTÓ vak nyári éjszakák feketeségén keresztül gázoló, tüzet izzadó lokomotív képe tünik elém, mikor ilyen súlyos, új értékeket megteremtő dolgozó Ember hull a sírba, fiatalon, bucsúzatlanul. Az éjszakák sötét kárpitját meghasogató, az emberi kultúra száguldó, eszméket kapcsoló, termékenyítő vaskolosszusához hasonlatosak e harcos apostolok. Fölbukkannak, felszántják a tespedt mezőket, hogy majdan betakarítsák a dús termést a követők és eltünnek. Eltünt ő is. Elnyelte a soha be nem telő feneketlen mélység. Kezéből hirtelenül, majdnem munkaközben kihullott a fürge iron, az a varázsvessző, mellyel egész világot keltett életre. Ő maga elment, de amit teremtett, annak javarésze pompázó virága marad vajudó korunk lázas művészetének.

Forradalmár volt. Munkás, teremtő forradalmár. Boldog harcosa annak a gyönyörű küzdelemnek, mely az anyag jegyében indult és útjának minden fordulója egy-egy diadal volt.

Sok-sok esztendő hibáját, tévedését korrigálta Olbrich és korrigáltak meg harcostársai, és ha ma körülbelül egy évtized multán mérlegre helyezzük az eredményeket, önkéntelenül csodálkozunk, hogyis lehetett másképen dolgozni, miért nem dolgoztak a többiek is úgy, mint ez a tábor, mikor ez a természetes, ez az igaz. Még ma is tart ez a küzdelem, és ha utcáinkon végigmegyünk, látjuk, szinte halljuk, amint a két tábor munkái, a házak, valósággal vitáznak egymással. Fölösleges azonban a gipsz- és malterkorszakra és az iparművészet „fából vaskarika“ elvére több szót vesztegetni.

Olbrich építész volt, építész a szó legszorosabb és legtágabb értelmében, ki nem elégedett meg a falak felépítésével és tető alá helyezésével, de az utolsó tapétáig, íróasztalig, szőnyegig, maga tervezett mindent. Szeretettel, megértéssel. Egységes egészet adott. Nemcsak a fa, kő és vas komponense volt az, amit ő alkotott, keze nyomán megszólalt a papir, réz, selyem, bőr, száz meg százféle anyag, mindegyik a maga nyelvén, és mégis, a hangok összessége harmónikus, gyönyörűen felépített szimfoniába olvadt.

Tervezett az iparművészet legapróbb tárgyaitól kezdve a monumentális épületekig mindent, egyenként felsorolni is sok volna. Művészetet teremtett maga körül.

Olbrich művészetének két határköve, a hinterbrühli magánvilla és a Hochzeitsturm a darmstadti kiállításon.

És közben a wieni secessió épülete, a legfontosabb, mely annak idején valóságos kinyilatkoztatás, harci riadó volt. Ha vannak is hibái, jelentősége óriási. Mintha össze lenne sürítve benne egy maroknyi csapat erejének, öntudatának, vágyának minden molekulája. Makacsul, elszántan kiáltja oda a háztömböknek ez az érclevelekből összefont kupolájú kis ház: enyém a jövő!

A többi munkái: csupa tudatos keresés, ötlet, találékonyság, mindegyik magán viseli egy friss csapáson haladó tehetség bélyegét. A játszi és komoly feladatok szakadatlan láncolatát egyforma értékkel oldja meg, mindig azt nyujtva, amit a feladat megkiván. A darmstadti művészkolónia representativ monumentális épülete, az Ernő Lajos hesseni nagyherceg háza, művésztársai pavillonjai, a nagyszabású baseli pályaudvar, a düsseldorfi Tietz-áruház és az álomkép varázslatát nyujtó Princesshäuschen, mind-mind az igazi művészet bódító hatását árasztják magukból.

Boldog Olbrich. Sokat álmodhatott, és sokat teremthetett, sokat dolgozott és sokat tévedett. Ez természetes is. Készen nem kapott semmit, sem ő, sem társai. Nekik kellett elődeik hagyományaitól menten, sőt gyakran azok ellenére megteremteni formanyelvüket. Önmaguknak kellett önmagukat megtalálniok. Nagy feladat. És ha megfigyeljük Olbrich munkáit a megteremtésük időrendjében, szembeötlő a haladás, a leszürtség. Mint valami nevető óriás teremt mind biztosabb kézzel, mind világosabban, érthetőbben. Ki tudja,

hol végződött volna útja, ha ily korán el nem távozik. És ha követjük őt azon az úton figyelmesen, szeretettel, amelyet hasított, amelyen járt, sugaras kupoláival, ívei és pilléreivel, elénk tűnik céljainak, törekvéseinek magasba szökkenő palotája: a Monumentalitás!

* * *

Olbrich 1867-ben Troppauban született. A wieni képzőművészeti akadémián Hasenauer, majd Wagner tanítványa lett. Wagner tanai termékenyítőleg hatottak munkáira, kinek hatása alatt vált a modern küzdők legelsői közé. 1898-ban építette fel a wieni secessió kiállítási palotáját, amely munkája volt hírének megalapítója. Egy évre rá Ernő Lajos hesszeni nagyherceg, a kiváló mecenás meghívására az első darmstadti kiállítás vezetését vállalja el, melyen alkalma volt néki és művésztársainak szabad akarattal, teljes művészi meggyőződéssel újat alkotni, úgy hogy e kiállítás hatása egész Németország művészetére fordulópontot jelent. E kiállítás legmonumentálisabb épülete a központi pavillon, az Ernő Lajos háza és ehhez sorakoznak Habich, Christiansen és az Olbrich-ház. A második darmstadti kiállításon az úgynevezett „Dreihäusergruppe" keltette fel a figyelmet, melyek, mintha egész más művész alkotta volna őket, a megújhodott Olbrich művészetét tárták elénk. 1904-ben a St.-Louis-i világkiállítás berendezési munkálatait végezte. 1905-ben a darmstadti kertművészeti kiállításon és 1907-ben a kölni kiállításokon lep meg újabb és újabb ötleteivel. Utolsó művei a darmstadti képzőművészeti palota, valamint az épülőfélben levő nagyszabású Tietz-féle árúház Düsseldorfban.

BÁLINT ALADÁR.

A HÁZ PÁLYÁZATAI

„A HÁZ“ pályázatai. A biráló-bizottság tagjai: Lechner Ödön, Maróti Géza és „A HÁZ“ főszerkesztője a beérkezett tervek fölött következőképen döntöttek: 1. KERÍTÉS-PÁLYÁZAT. Beérkezett 25 terv. A biráló-bizottság a kitűzött egy második díj mellett még egy második díjat itélt meg:

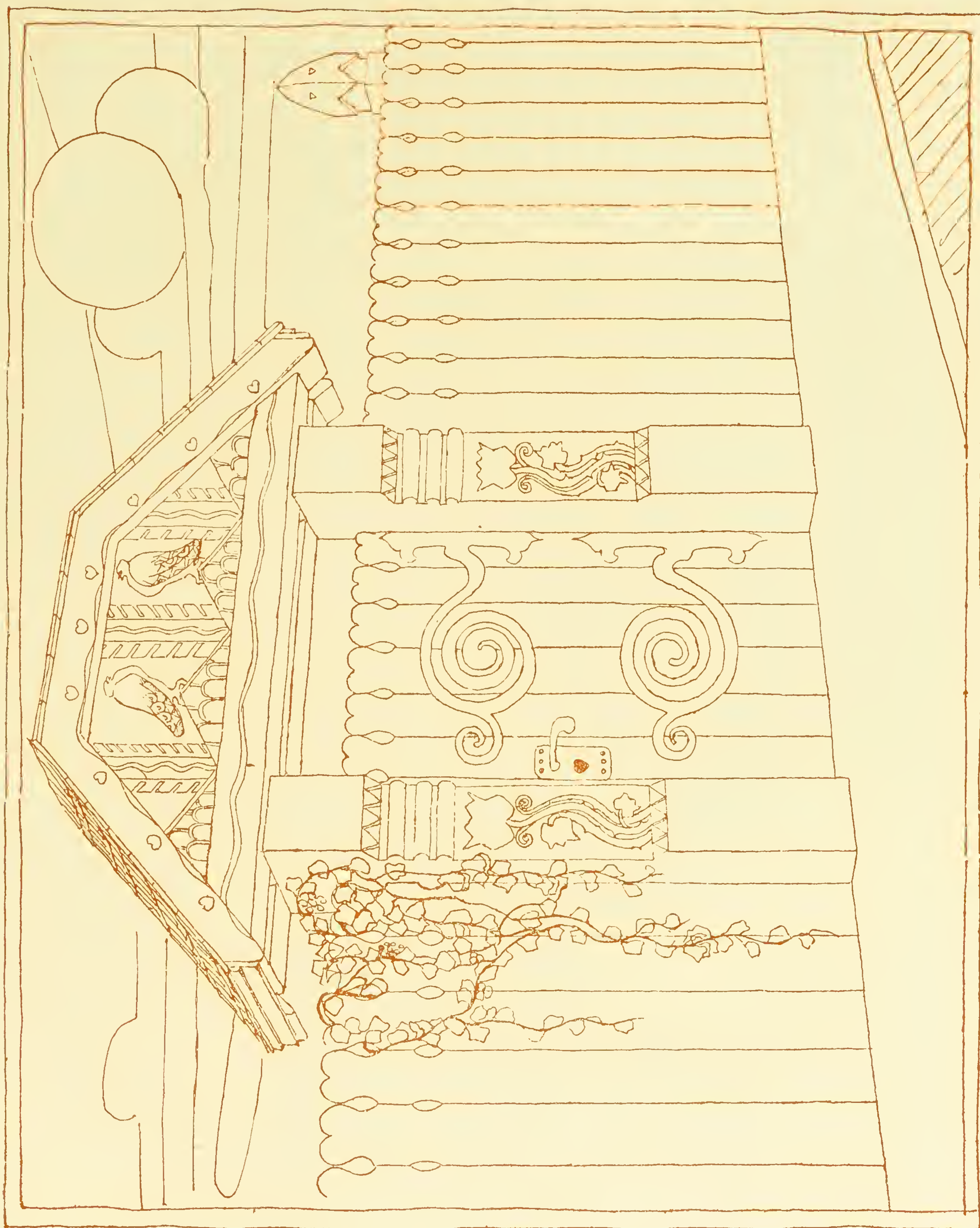
I. díj. Jelige: „Kis kapu“, szerzője: HOFINGER ERNŐ.
II. díj. Jelige: „Göröntsér“, szerzője: GREFF LAJOS.
II. díj. Jelige: „Hímes kapu“, szerzője: WÄLDER GYULA.

Dicséretben részesültek „Galamb“, szerzője: IFJ. GALTER JÁNOS, valamint a „Véső“ jeligéjű tervek.

EX-LIBRIS-PÁLYÁZAT. Beérkezett 76 terv. A biráló-bizottság javaslatára kitűzött pályadíjakat még egy második díjjal toldottuk meg:

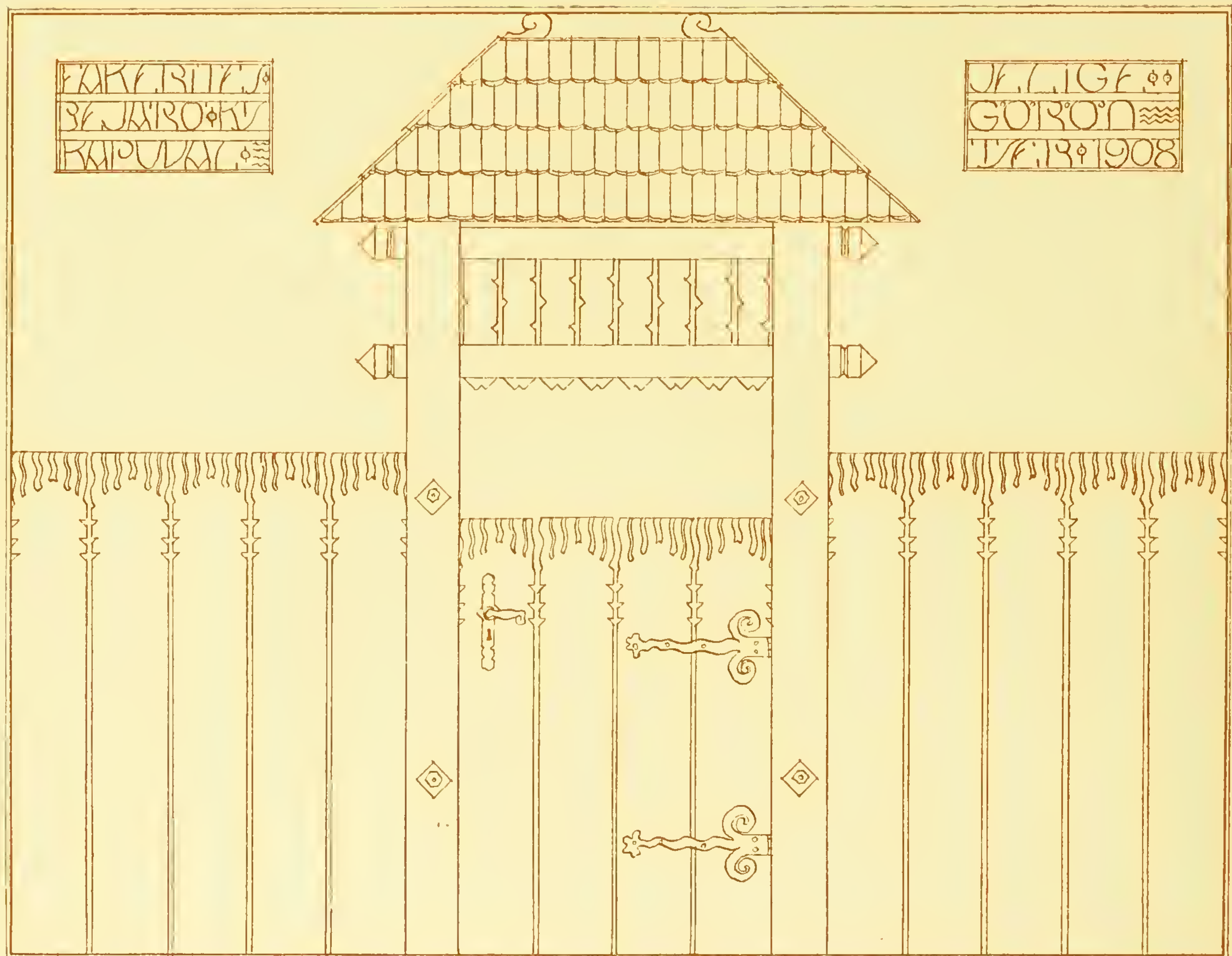
I. díj. Jelige: „Munka“, szerzője: KOZMA LAJOS, München.
II. díj. Jelige: „Göröntsér“, szerzője: GREFF LAJOS.
II. díj. Jelige: „X“, szerzője: GARA ARNOLD.

Dicséretben részesültek, GREFF LAJOS-nak e számban megjelenő további tervei és az „Aiglon“ jeligés terv.

KERÍTÉS-PÁLYÁZAT
I. DÍJ

HOFINGER ERNŐ

KERÍTÉS-
PÁLYÁZAT.
II. DÍJ

GREFF LAJOS

KERÍTÉS-PÁLYÁZAT
II. DÍJ.

WÄLDER GYULA

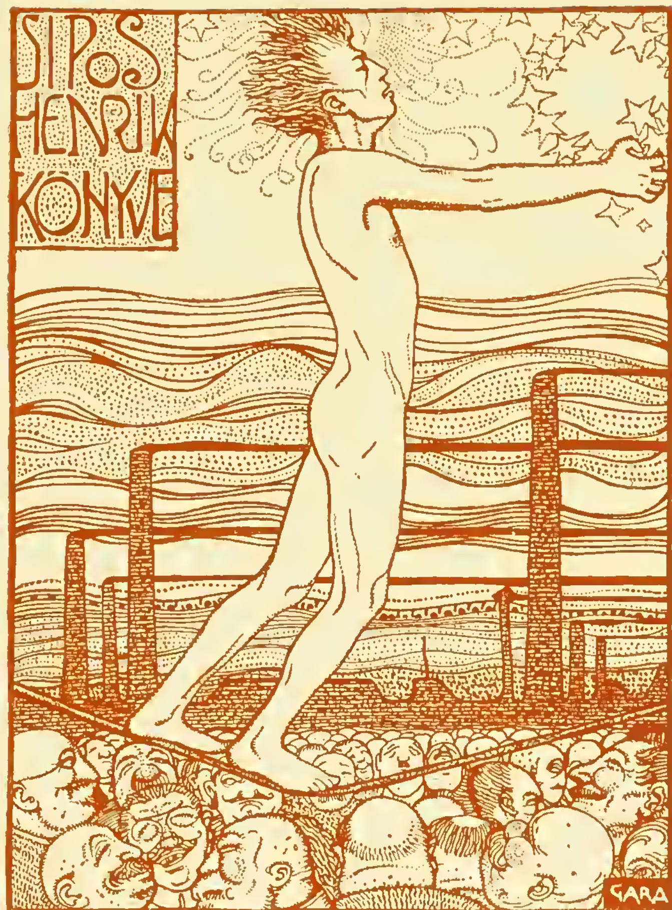

KERÍTÉS-PÁLYÁZAT
JELIGE: GALAMB. MEGDICSÉRT TERV

IFJ. GALTER JÁNOS, MISKOLC

I. DÍJ. KOZMA LAJOS.

II. DÍJ. GARA ARNOLD.

II. DÍJ GREFF LAJOS

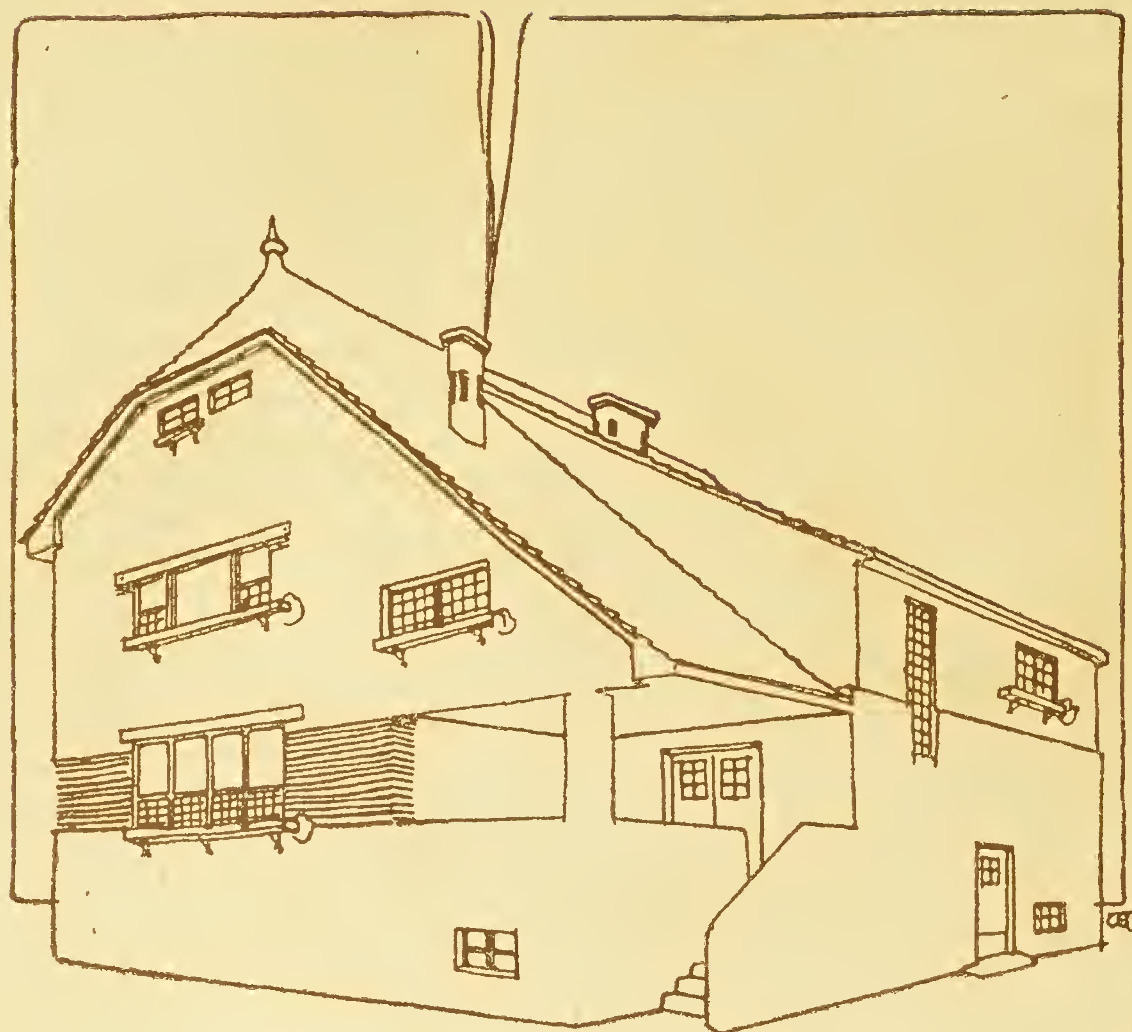
„EX LIBRIS" PÁLYÁZAT

THOROCKAY WIGAND EDE
VÁZLATAI

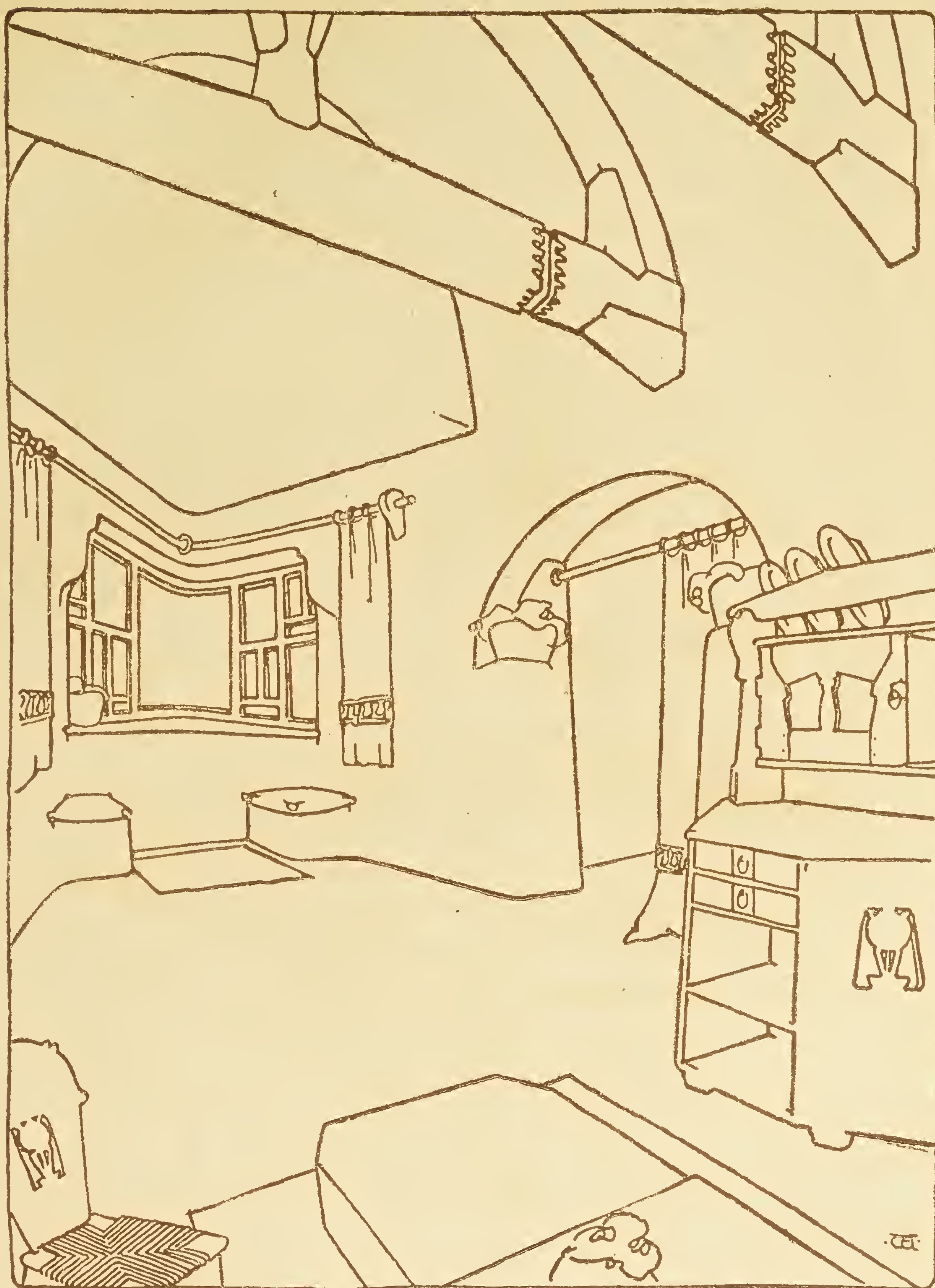

VÁZLAT

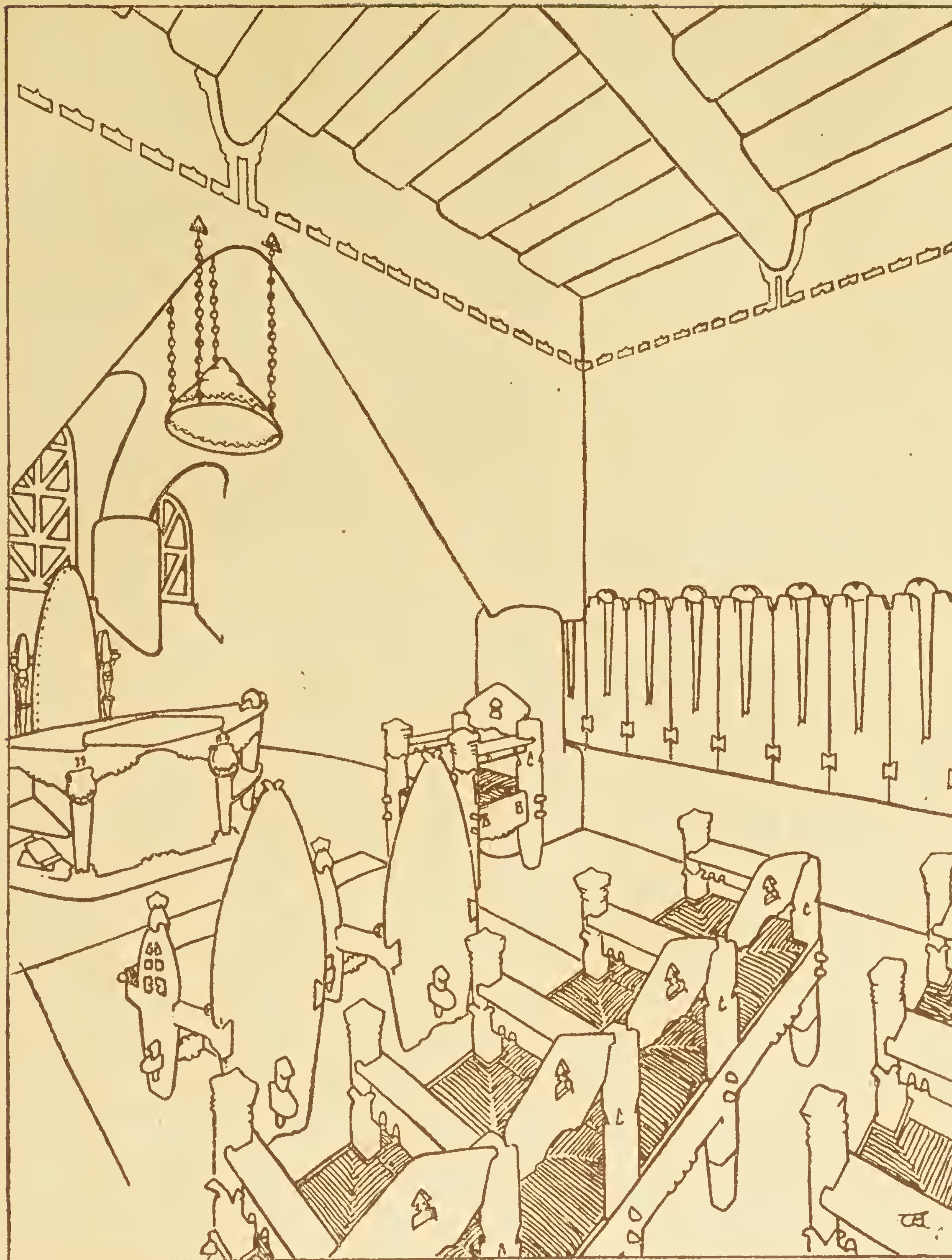
DR. BERNÁDY POLGÁRMESTER HÁZA MAROSVÁSÁRHELYT

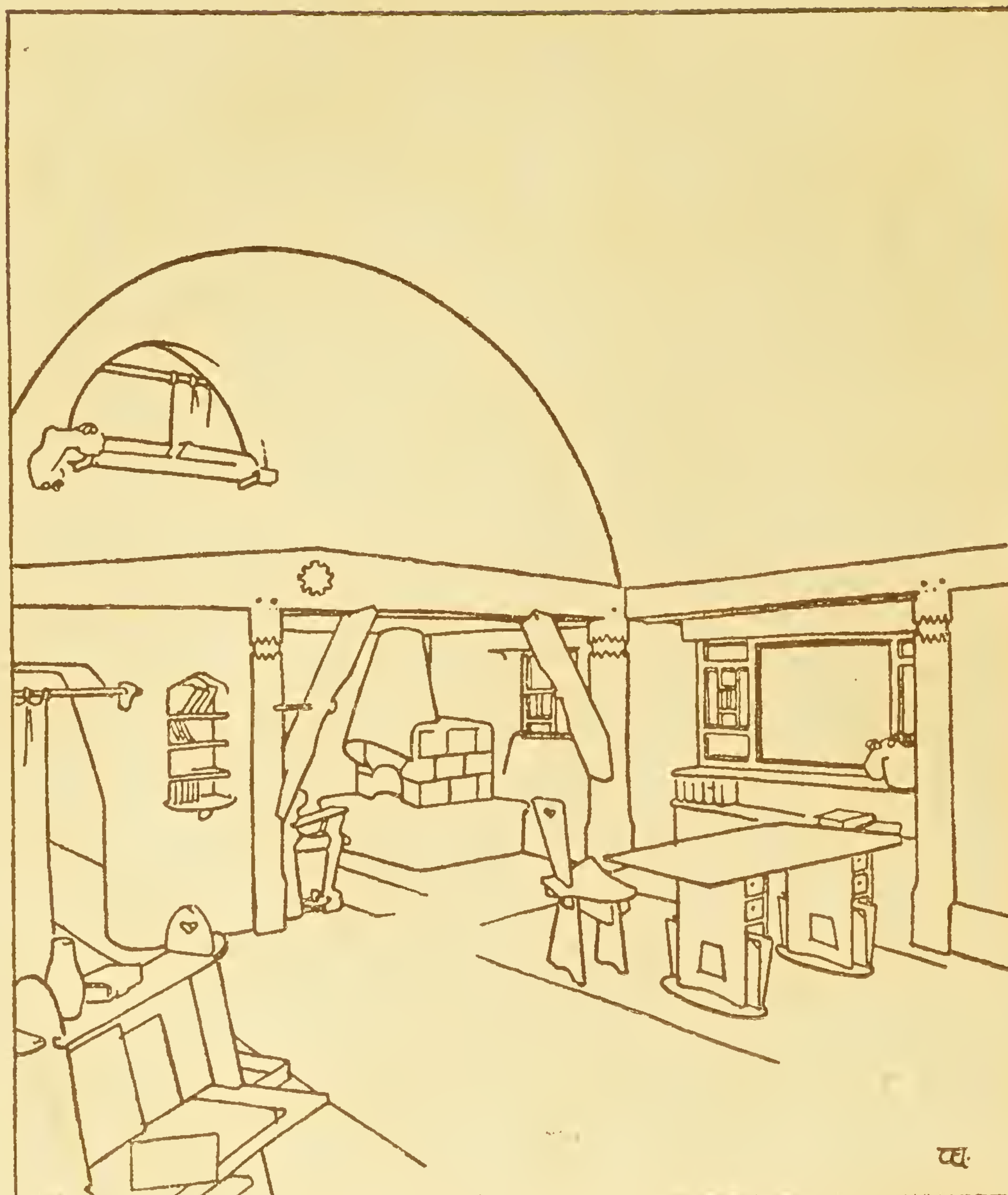
Ebédlő

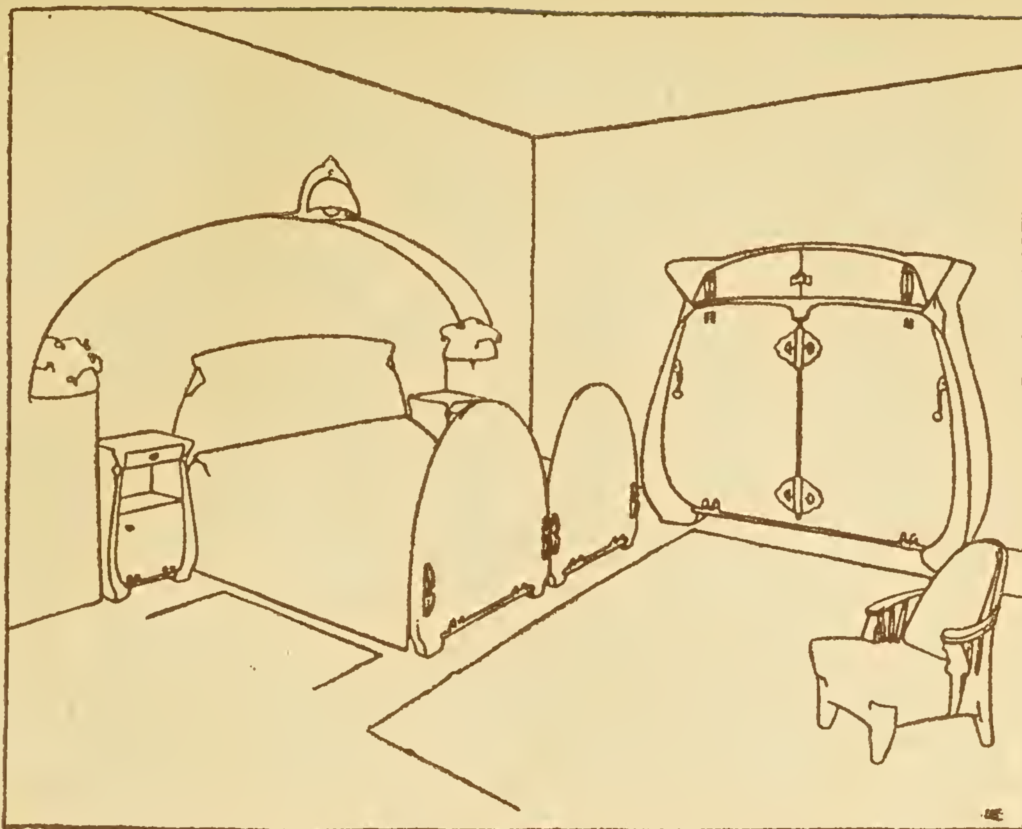
HALL

Polgári esketőterem

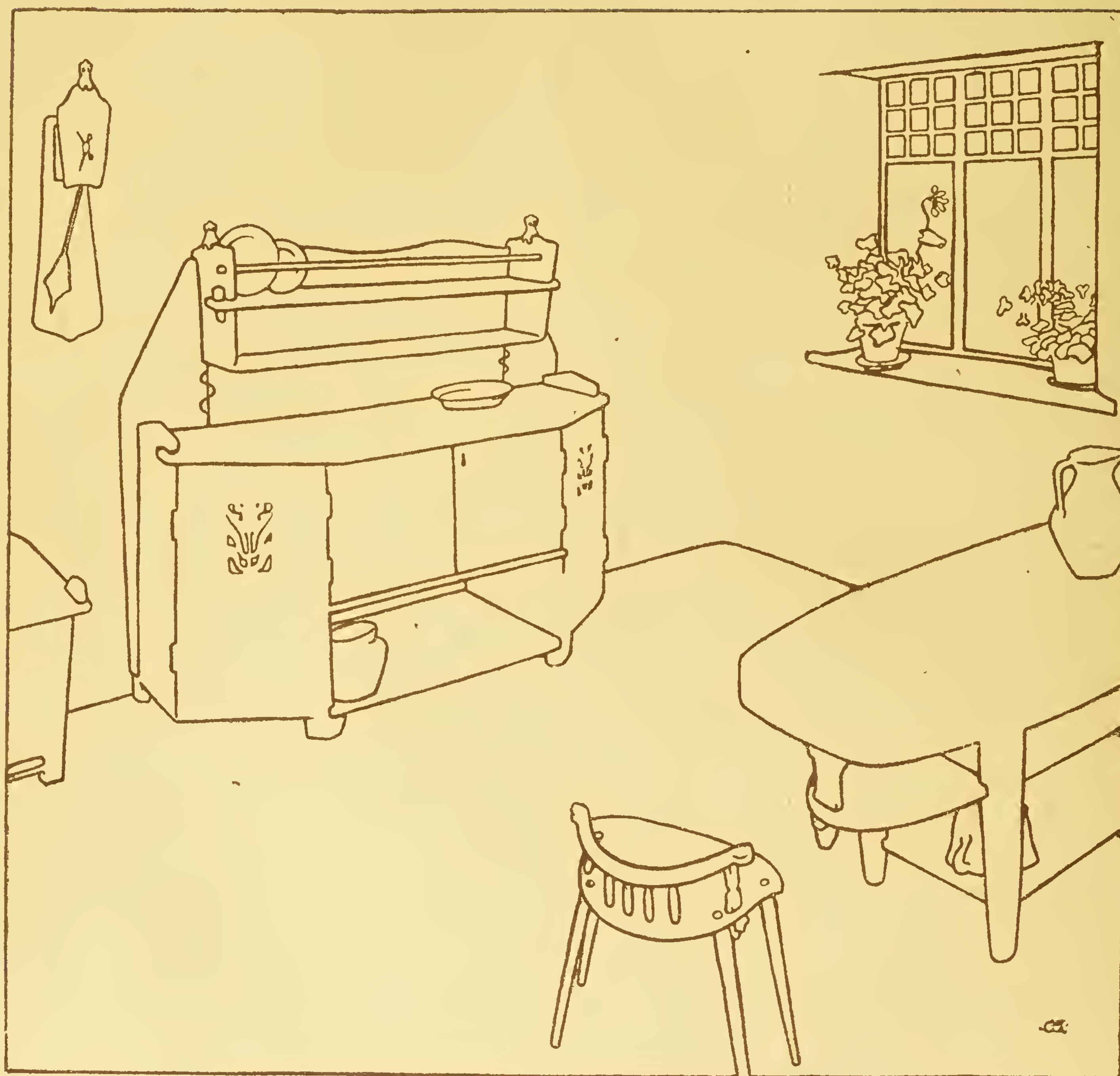
MŰTEREM

HÁLÓSZOBA

DOLGOZÓSZOBA

Konyhaberendezés

WIGAND EDE MŰVEI

IRTA MARGITAY ERNŐ

A HÁZ
Épitőművészeti
folyóirat

TT ÜLÖK az íróasztalom mellett, s nézem, hogy pereg le csörögve a vázámból a vadszőlőnek elszáradt, bíborpiros levele . . . Tavaly ilyenkor még Wiganddal együtt tűnődtünk a magyar iparművészet jövendőjén abban a kicsike műteremben, amelynek alacsony, széles ablakában vérvörös muskátlik égő bokrétája himbálózott, a belsejében meg mesébevaló írott varrottasok, régi erdélyi bokályok ékeskedtek . . . A berendezését a gazdája tervezte. Kék volt abban a szobában minden, s a nemes vonalak élesen rajzolódtak a meszelt fal fehérségére . . . Olyan finom volt az egész, mint ez a néhány vázlat és kép, amelyről írnom kellene.

Bajos dolog az, mikor az emberfiának jóbarátjával kell foglalkoznia. Mégis, ahogy a munkássága eredményét vizsgálgatom, elfog az örömnek az érzése, hogy íme nem hiába indult el iparművészeink legelseje Erdély hegyei közé. Nem. A magyar népi művészet számtalan emléke között új fejlődésnek indult, művészetében megfinomodott, emelkedett. . . . Emlékezzünk csak . . .

Wigand volt az, aki reneszánsz motivumok mellékize nélkül tervezte meg az első magyar ebédlőt, anno turini kiállitás és akkor, amikor még sokan, a nálánál idősebbek, fiatalabbak egyaránt a Jugendstil zavarosában halásztak, alkotta meg az ő külön, egészen egyéni deszkastilusát, amely abban különbözött egyéb jó magyarok munkáitól, hogy művészet volt bennük, hogy ízlés volt bennük, szóval hogy: rájuk lehetett nézni . . . Aki nem hiszi, nézze meg a hazai, külföldi lapok Wigandról szóló közléseit. Más valószínűleg megállott volna ezen az állomáson, mert magas pozició megtartása könnyebb mint az új ösvényen való megindulás. Wigand ehelyett lázasan kutatott, keresett tovább . . . Ha valaki tudja, úgy én tudom . . . Belevette magát Kalotaszegbe, Somogyba, gyüjtött, rajzolgatott, fotografált, tanult. Hogy azután amit látott, fel is merte használni, az nem hogy vétek, de egyenesen kötelesség. Azt kevesen tudják, hogy a Morris-széknek valamelyik angol farm faszéke volt az apja, azzal azonban mindenki tisztában van, hogy elsőrangú iparművészeti alkotás. Ezt én onnan is tudom, hogy sok művészünk serényen variálja, mint ahogy sokan pörgetnék művészkedésük silány orsóján a körösfői, göcseji emlékeket is, ha a Moderne Bauformen s a Biedermeier-Motiven havonként hoznák szürke meg szines nyomásban s nem kellene őket fáradságos munkával úgy gyüjteni, mint ahogy a méh a mézét különböző virágok kelyhéből hordja össze s dolgozza fel.

Művészetének átmeneti korszakában nagy síkokkal, vonalakkal dolgozott, amellett értett még ahhoz is, ami a művészetet a bútorcsinálástól megkülönbözteti. Ez pedig az, igen tisztelt publikum, hogy minden Wigand-interiőrnek megvolt és megvan a maga, egészen különös bája, a hangulata, szóval az a valami, ami nem egyéb mint művészet. Nem árt megjegyeznünk, hogy a csak jó bútor meg a művészi bútor között ég és föld a különbség.

Az Iparművészeti Társulat egyik pályázatát egy magyar konyha nyerte meg. Felesleges talán említenem, hogy ezt is ő tervezte. Hogy jó volt, azt nemcsak a zsüri jelentette ki. Nem. Magyar bohémek is megvették ebédlőnek. Ezzel nem azt mondom, hogy konyhának rossz volt, dehogy. Csak az következik belőle, hogy a finomsága, az ötletessége jóizlésű emberek lakásává volt képes avatni.

Azután sorra jött a magyar bútorok egész tömege. Iskola, nappali, háló, úri, fogadószobák glédája, leányálmok fészkének puhasága . . . Igen, sorra mind. Ha volt bennük hiba, tektonikus tévedés, hát az se volt baj. Kaptunk cserébe egyéb gyönyörűséget bőven, ami másutt hiányzott és hiányzik. Hatással volt minden artisztikus emberre az artisztikumával.

Amellett tervezett apró házakat, kunyhókat és legutóbb megteremtette „A falu"-ját, ahol a vámsorompótól kezdve, gémes és kerekes kút, méhes, virágház, csőszkunyhó, lakóház, templom, parókia olyan, mintha valami meséskönyvből vágták volna ki őket. Abból a meséskönyvből, amely arról az álomországról regél, ahol minden ember jó, minden ember boldog s ahol az élet egyedül, egyesegyedül csak szépségből áll. Akik a Műhely kiállításán láttak belőle valamit, azok azt mondják, hogy élvezet volna a Wigand községében való lakás . . . Én meg, Isten ugyse', bakternek is elmennék bele.

Természetes, hogy a komoly művészi munkához elsősorban idealistának kell lenni, mert a pénzszerzésre jobb ha kereskedelmi árút rajzol az ember napszámba. Angol dohányzót, cifra ellenben rongy ebédlőt a fővárosi magyarnak.

Ezért van az, hogy a művészek eleje mind szökdös vidékre, ahol még mindig egészséges a levegő, hol a falu csendje, lilapárás alkonyata hangulatot lop a túlfinomodott lelkekbe, ahol önmagunknak is — csak a művészetért — dolgozhatunk. Ezeknek az alkotásoknak azután mindenike olyan önvallomásféle, nem látunk sehol nagyképűséget, konvenciót, megalkuvást bennük.

A Wigand marosvásárhelyi újabb munkái ilyen örvendetes meglepetések. Ottidőzése művészeti szempontból határozottan nyereség. Akár lakóházainak vázlatát, akár interiőrjeinek rajzát nézem, feltünően tiszta s új formaérzés csendül ki belőlük, a régi jó tulajdonságok megtartása mellett. Olyan ez az ember, hogy a neve nélkül a magyar lakásművészet el sem képzelhető. Nem, mert európai magasságon, egy-két fiatal építőművésztől eltekintve, egyedül csak Wigand mozog és számításba komoly verseny esetén mint művész csak ő jöhet.

. . . De minek beszélek . . . Aki ért a szóról, eldiskurálgatnak azzal ezek a képek is elegendőképpen . . .

NAGYVÁROSOK TEREI

IRTA DALLOS JÓZSEF

GY VÁROS szép és esztetikai tekintetben megnyugtató képe főleg a terek elrendezésétől és művészi kiképzésétől függ. E feladat kielégítő megoldása a modern városépítés legfontosabb feladatai közé tartozik. Egyes városrészek, igen gyakran egész városok, határtalan egyhangúságának oka a terek elrendezése és kiképzése tekintetében a művészeti szempontok figyelmen kívül hagyásában rejlik. Az e téren elkövetett hiba nehezen, néha egyáltalán nem javítható, mert a terek szoros kapcsolatban állanak az úthálózattal, s minden a helyzetet szanálni célzó módosítása a város szabályozási tervének később tetemes, sokszor elviselhetetlen anyagi áldozatokat követel.

Igen fontos tehát a terek különféle céljának, s e célokhoz fűzött technikai és művészeti szempontoknak ismerete, melyek a terek létesitésénél irányadók kell hogy legyenek.

A terek jelentősége az idők folyamán nagy változásokon ment keresztül. Az ókorban a nyilvános élet a tereken koncentrálódott, itt tartattak a népgyűlések, ünnepélyek, itt beszélték meg a mindennapi eseményeket, adás-vétel vásártereken történt, úgy hogy egészen jogosult Aristoteles azon kijelentése, hogy az agora (tér) nélkül város el sem képzelhető.

Még a középkorban is a nyilvános élet egy része tereken játszódott le, ott tartattak népünnepélyek, processziók stb.

Ma a napi eseményekről hirlapok útján értesülünk, a vásárterek jelentősége is csökken, minthogy az adás-vétel zárt csarnokokba vonul vissza, s megszünnek lassanként a népünnepélyek is a nyilvános tereken, úgy hogy a modern városok tereiről a nyilvános élet úgyszólván eltűnt. A városi élet a XIX. században nagy mértékben fejlődött ugyan, azonban a modern városi emberre nézve a tér megszünt oly jelentőségű lenni, mint amilyen volt életmódjánál fogva az ó- és középkori városi emberre nézve.

A terek célja ma is igen sokféle. Így szolgálhat a különböző irányokból jövő forgalom felvétele és más irányokba való terelésére, szolgálhat vásári célokra, a város diszitésére, monumentális épületek, emlékművek és szobrok elhelyezésére. Nincs természetesen kizárva, hogy egy és ugyanazon tér több célra szolgál, így a városok diszitésére szolgáló sétaterek például monumentális épületek, szobrok elhelyezésére is alkalmasak lehetnek.

Forgalmi tér keletkezik, ha utcakeresztezéseknél a forgalom zavartalan lebonyolítására kell teret létesitenünk, mely tisztán a forgalom felvétele és elosztására szolgál.

Az ilyen tér, ha a különböző irányokból jövő forgalom minden irányban elosztandó, legcélszerűbben kör- vagy sokszögalakú, ritkán négyszögalakú is lehet. Ilyen köralakú tér Párisban a Place de l'Etoile, a Place d'Italie stb. A tér közepéről a sugárirányú utcák perspektivája az, ami különösen vonzó és gyönyörködtető a szemlélőre nézve. Természetesen ilyen tér létesitése nem mindenütt nyújt szép képet, ahhoz élénk forgalom, világvárosi mozgalmas élet és változatos architektura szükséges.

A forgalom lebonyolítását közvetítő terek szobrok, emlékművek felállítására nem alkalmasak s esztetikai tekintetben nincs is általában jelentőségük.

A nyílt vásárterek jelentősége csökken s helyüket a fedett vásárcsarnokok foglalják el.

Kisebb városokban a vásártéren áll a városháza, templom, iskola, ez a színhelye az ünnepélyeknek s itt történik az adás-vétel, a hét bizonyos napjain.

Vásárterekre még a nagyvárosokban a vásárcsarnokok mellett is szükség van a külső kerületekben. A vásárterek s csarnokok helye olyképen választandó, hogy az élelmiszerekkel ellátandó városrész forgalmi hálózatába jól bele illeszkedjék. Kocsiút és közúti vasutak a vásárteret lehetőleg ne szeljék át. Fővárosunkban a központi vásárcsarnok helyének megállapítása például nagyon szerencsésnek mondható. Egyrészt ugyanis a Duna szomszédságában áll, mely a vízen való szállítás előnyénél, az olcsóságnál fogva a gyorsan nem romló árúk szállítását közvetíti, másrészt a körút közvetlen szomszédsága úgy a pályaudvarokkal, mint a szomszédos helységekkel való forgalomnak jó lebonyolítását teszi lehetővé.

A vásárterek díszítésre inkább alkalmasak mint a forgalmi terek. A díszítés történhet szökőkútakkal, szobrokkal és fásítással.

A város díszítése és a közegészségügy szolgálatában állanak a növényekkel, fákkal beültetett parkirozott sétaterek, melyek egyrészt változatosságot visznek a nagyvárosok épülettömkelegébe, másrészt árnyas üdülőhelyeket nyújtanak meleg nyári napokon a város lakósainak.

A dekoratív jellegű dísztérnek célja csupán az, hogy nyugvópontul szolgáljon a szemnek s változatossá tegye, díszítse az utcát, tehát forgalmas útvonalra, oda helyezendő, ahol sokan látják. Ezzel szemben a sétatereknél, melyek a hygiénia szolgálatában állanak, fő a zajtalanság, pormentesség s árnyék.

Túlzás azonban e tereket a „város tüdejé"-nek nevezni. Jól méretezett avenuek, körútak, — mint légcsatornák — egy nagy városnak levegőviszonyát kedvezőbben befolyásolják mint a szórványosan elhelyezett parkok. Fontos szerepük e square-eknek az, hogy növényzettel beültetett felületük napnyugta után gyorsabban sugározza ki a meleget mint az utcák burkolata, vagy a házak falai s így este kellemes nyugvó- és üdülőhelyéül szolgálnak az élet mindennapi küzdelmétől fáradt városi embernek.

Ex-libris
Kozma
Lajostól

Még egy fontos szempontra kívánom a figyelmet felhívni. Minden nagyvárosi ember öntudatlanul is érzi azt a kellemes hatást, melyet rövid távolságokhoz szokott, ideges, fáradt szemére egy nagyobb sík, zöld, begyepesített terület megtekintése tesz. Nyugtatólag hat szemére s egész idegrendszerére. Ebből a szempontból is fontos tehát a square-ek szerepe. Különösen ott, ahol a város közelében nincsenek természeti szépségekben bővelkedő kirándulóhelyek, kell, hogy a város lakóssága parkok létesítésével kárpótoltassék.

A dísz- és sétaterek Angliában vannak különösen elterjedve. Franciaországban és Belgiumban csak utóbbi időben kezdenek sétaterek létesítésére nagy gondot fordítani. Azonban a franciák, mint mindenben, úgy ebben is a fősúlyt a külső fényre helyezik, tereik inkább a városok díszítésére szolgálnak, s a lakosság által hozzá nem férhetők. Németországban és Ausztriában e sétatereket fasorok s a várak sáncain levő sétányok helyettesítik. Előbbiek a kevésbé széles, nagyforgalmú, poros utcákon csak tengődnek s az architekturára is zavarólag hatnak, utób-

biakat a városok belső részének lakossága a nagy távolságok miatt nem élvezheti. E helyen említem meg azon érdekes, utopisztikus eszmét, melyet egy német orvos vetett fel a „Medizinische Reform“ hasábjain. Berlin sétatereinek, parkjainak számát a lakosság számához viszonyítva kevésnek tartja s oly módon gondolja általában a nagyvárosok centrumaiban az üdülőhelyek számát szaporíthatónak — aránylag nem nagy költséggel (?) —, ha a meglevő terek felett circa 50 m-re vasszerkezeten nyugvó plateaukat — függőkerteket — létesítünk, melyekre a lakosságot liften lehetne felszállítani. A lakosság kényelméről székek, asztalok elhelyezése által gondoskodik. Tervének esztetikai megoldását pályázati úton gondolja elérhetőnek.

A forgalmi és vásárterektől eltérőleg a sétaterek a forgalom által nem zavart, por, füst és zajtól lehetőleg megkímélt helyen létesitendők.

Angliában és Németországban igen el vannak terjedve a nálunk teljesen ismeretlen gyermekjátszóterek, melyek hygienikus szempontból igen fontosak, amennyiben a városi ifjúság üdülőhelyéül szolgálnak.

Az ismert német nemzetgazdász, Eberstadt e gyermekjátszóterek fontosságát a gyermekhalandóságra vonatkozó statisztikai adatokkal bizonyítja. Ezen adatokból kitűnik, hogy ama városokban, hol a gyermekek játszóterek híján az utcát használják játszóhelyül a gyermekbalesetek száma aránytalanul nagyobb.

Ilyen gyermekjátszótér a Kölnben levő Zülpicher Platz. A napnak csak bizonyos óráiban nyitják meg e teret a gyermekek és kisérőik részére. Padokkal, asztalokkal és játszásra szolgáló homokkal fel van szerelve.

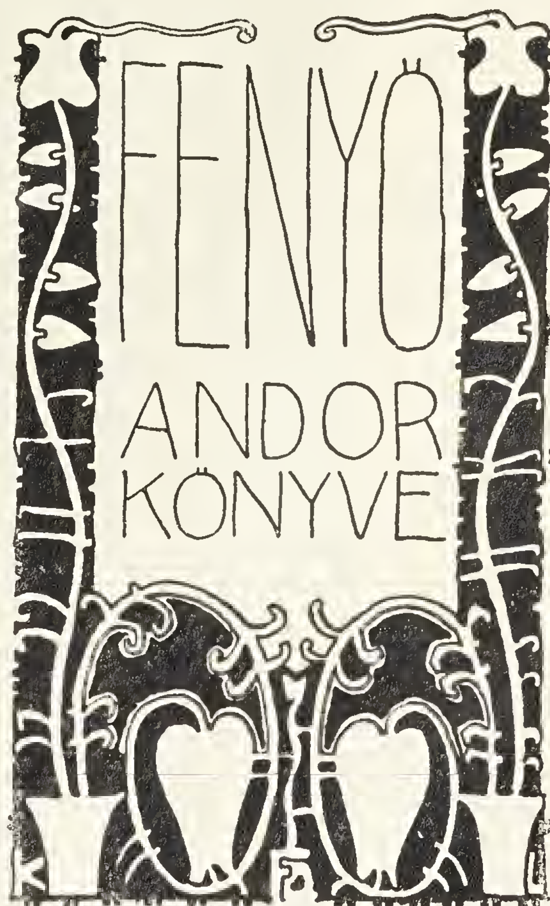
Monumentális épületek előtti előterek arra szolgálnak, hogy az épület architekturája érvényesüljön s kiképzése zavartalanul élvezhető legyen.

Az előtér a fenti céloknak akkor fog megfelelni, ha az épületmagassággal egyenlő mélységű, illetőleg még jobb, ha a mélység a magasság $1^1/_2$-szerese. Házsorba épített monumentális épületek nem képesek érvényesülni; némileg javíthatunk a művészietlen, rossz hatáson, ha az épületet a rendes házvonal mögé visszaléptetjük és szárnyépületekkel a szomszéd tűzfalakat elfedjük, mint azt például a milanói San Carlo templomnál megtették.

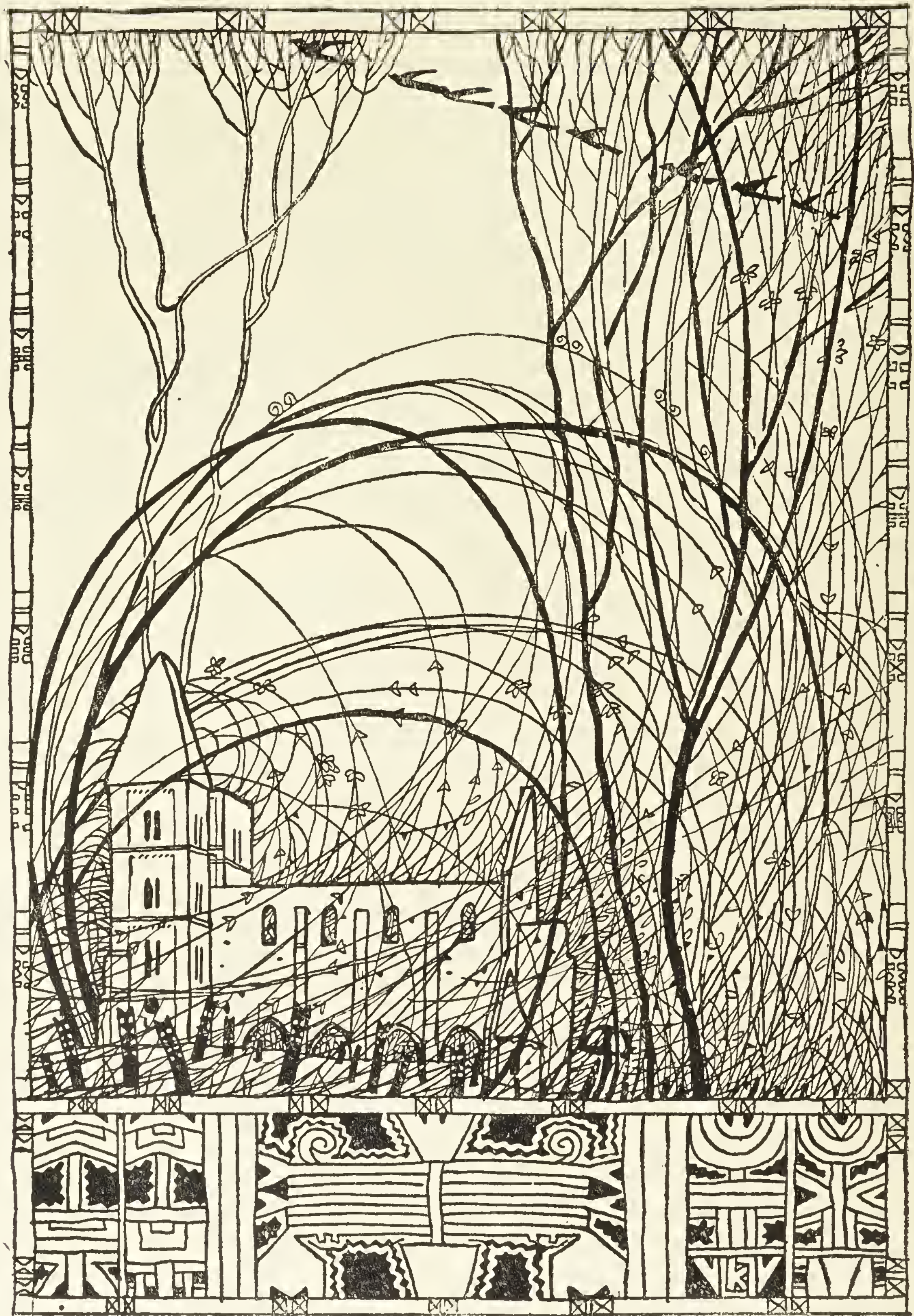
A nagyjelentőségű monumentális épületeket, — melyek gazdag architekturával bírnak, lehetőleg teljesen szabadonállón kell elhelyeznünk, utóbbi különösen akkor bír fontossággal, ha a tűzrendőri szempont is a szabadonállást követeli, mint színházak, könyvtárak, múzeumok, templomok és kórházak esetén.

Szabadon álló épület esetén a fent előírt méretnek az összes látirányokban való megadásával kell az architektura érvényesülését lehetővé tenni; természetesen a főhomlokzatra különös súly helyezendő.

Legmonumentálisabb ilyen térelrendezés a Szt. Péter-tér Rómában. A tér három részből áll, a Piazza Rusticucciból, a középső ellipszis alakú térből, melyet a híres Bernini-féle 284 dóroszlopból álló oszlopcsarnok vesz körül s a tulajdonképeni templomelőtérből, melyet egy zárt oszlopcsarnok szegélyez, honnan szabad lépcső vezet a templomhoz. A tér közepén a híres $25^1/_2$ m. magas egyiptomi obeliszk áll vörös gránitból, az ellipszis két fókusában pedig hatalmas vízsugarakat lövelő szökő-

Ex-libris Kozma Lajostól

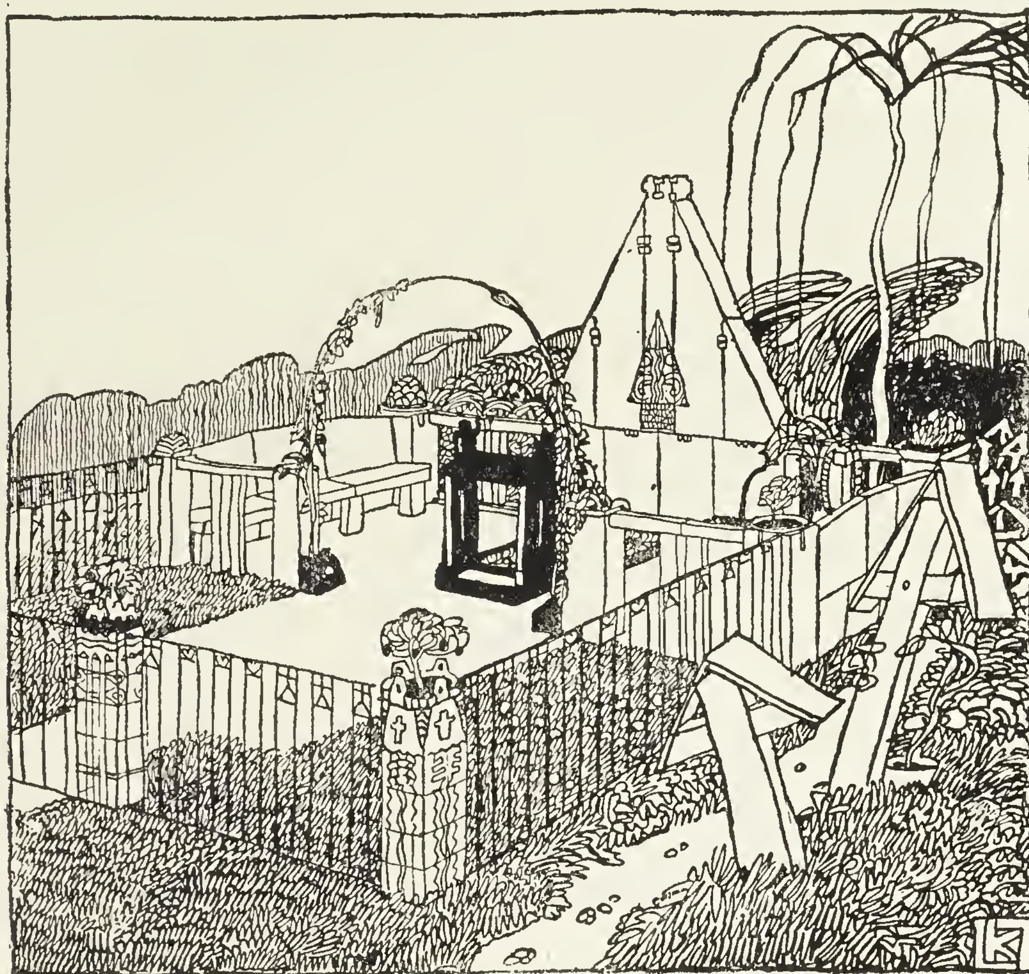

Őszi változás — Kozma Lajos rajza

kutak. A tér egyik átmérője 273 m, a kisebbik 226 m, területe 57000 m². Szobor felállítására a forgalmi tereken kívül valamennyi tér alkalmas. Helytelen a szobrot egy vagy több utca tengelyébe beállítani tekintet nélkül a forgalmi viszonyokra, vagy arra, hogy harmóniában áll-e a szobor a környező épületekkel és utcák külsejével. Parkírozással a szobroknak mindig művészi hátteret tudunk létesíteni s ezzel egyszersmind a szobor hatását is fokozzuk.

A művészeti szempontok elemzése megköveteli, hogy a terek alakjáról, nagyságáról és emelkedési viszonyairól szóljak kissé részletesebben.

A terek alakját illetőleg a szigorú geometriai szabályosság és szimmetria, amelyre modern terek tervezésénél törekszenek, teljesen fölösleges és nem szükséges kelléke a jó

SÍREMLÉK VÁZLAT

KOZMA LAJOS RAJZA

perspektivikus hatásnak. A veronai Piazza d'Erbe például teljesen önkényes alaprajzi vonalozással bír, kellemes hatását azért senkisem vonhatja kétségbe.

E teret nem tervezte senki, a tervező városrendező művész kezét itt a város fejlődése és az idő helyettesíti.

Ami a terek nagyságát illeti, ez egyrészt a forgalom nagyságától, másrészt a rajta emelt épületek magasságától függ. Általában nem mondhatjuk, hogy a tér hatása egyenes arányban növekszik a területtel; mert bizonyos határon túl való növelése a tér nagyságának a teret unalmassá, sivárrá, üressé teszi, a rajta álló épületre vagy szoborra pedig káros befolyású, mivel ez nem képes dominálni a teret. A tér hatására tehát az bír döntő befolyással, hogy a rajta álló épület vagy szobor és a tér területe a helyes arányban álljanak egymáshoz. Ez az arány általános érvényű számokban természetesen nem fejezhető ki.

Maertens, ki a városrendezés optikájával behatóan foglalkozott, arra az eredményre jutott fejtegetéseiben, hogy oly nézete a térnek, mely a rajta álló épület magasságának 2—3-szorosánál nagyobb, az építmény érvényesítésére káros befolyású.

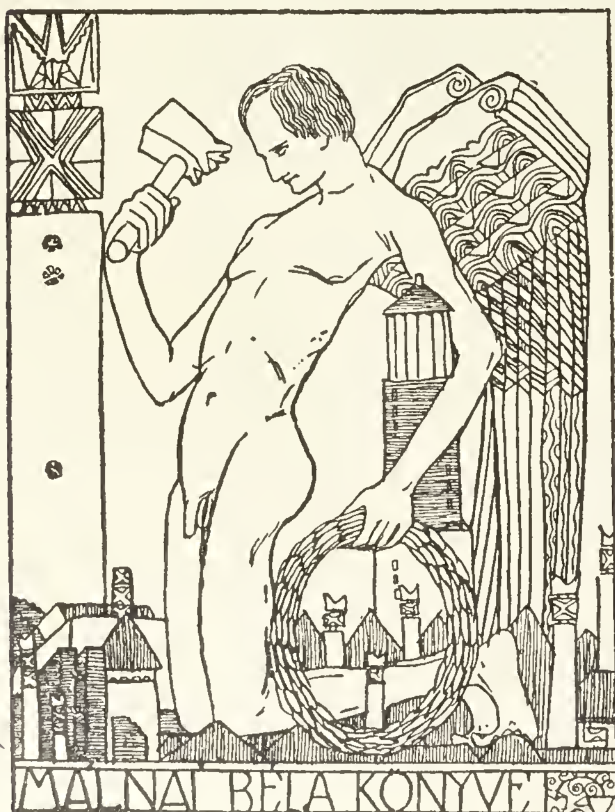
A terek hatását nagy mértékben csökkenti a térre torkolló utcák szélessége. A mai 20—40 m. utcaszélességek mellett a térre nyíló utcák nyugtalanná, szaggatottá teszik a tér külsejét, hacsak elegendő nagy térterület nem áll rendelkezésre. Tehát a tér területének megállapításánál a térre nyíló utcák száma is kell hogy figyelembe vétessék.

Fővárosunkban kétségtelenül első helyen áll a terek között a barokk elrendezésű patkóalakú Szabadság-tér. Alaprajzilag szerencsés alakján kívül természetesen a rajta elhelyezett monumentális épületek is hozzájárulnak ahhoz a rendkívül kedvező hatáshoz, melyet a szemlélőre gyakorol. A terek figurális díszítésére több gondot kellene fordítani.

A szobroknak jelentősége kettős. Egyrészt az élő nemzedéket a multra való emlékezés szálaival fűzik hazájához, másrészt díszítik a tereket s így magát a várost.

Szép csak az a város lehet, hol a középületek elhelyezése és architekturája, a hídak, az utcák és terek elrendezése egységes, művészi koncepció. A szobrok csak másodrendű díszítő elemek; ugyanaz a szerepük a város díszítésében, mint a képnek a lakásban. Nálunk, hol a város egyes részeire nézve évtizedekkel ezelőtt megállapított szabályozási terv egyáltalán nem felel meg a modern igényeknek s így sürgős revízióra szorul, a város más részére nézve pedig egyáltalán nincsen szabályozási tervünk, korai dolog még hiányzó szobrokról beszélni. Elsősorban a szobrok elhelyezésére alkalmas tereket kell létesítenünk. Hisz' ha egy-egy új szobor elhelyezéséről kell gondoskodni, hónapokig ankéteznek az illetékes körök, míg egy meg nem felelő helyet találnak. Egyelőre tehát nem nagy baj, ha le kell mondanunk a szobroknak a Bädekerben biztosított csillagairól s arról a bädeker-dicsőségről, melyért egyes német városok versenyeznek, mikor tereiket szobrokkal túlzsufolják. Ami a szobrok elhelyezését illeti a tereken, az esetben, ha a tér nem nagy és szabályos alakú, legcélszerűbb a szobrot a tér középpontjában elhelyezni. A szobornak a tér szélén való elhelyezése nagy tereknél célszerű, mert egyrészt jó hátteret kap a szobor, másrészt jobban képes érvényesülni. Monumentális épületek tengelyébe állítása valamely szobornak nem előnyös, mert az épület főportálja egyrészt nem képez jó hátteret, másrészt az így elhelyezett szobor eltakarja az épületnek leggazdagabb kiképzésű részét. Ezt a szabályt már az egyiptomiak is betartották, mint tudjuk obeliszkjeiket a templomok bejáratai mellett, kétoldalt helyezték el.

A terek nivellementja lehet vízszintes és emelkedő, utóbbi monumentális épületek elhelyezésére kevésbé alkalmas. Emelkedő szelvénnyel bíró tereken, amennyiben ez nem kerülhető el, a monumentális épületek csakis a felső részen helyezhetők el. Az itt emelt épületek architektonikusan kiképzett, terraszos alépítménnyel igen jó hatásúak, különösen ha a parkírozással díszített előtérből az építmény terraszok, lépcsők és feljárók közvetítésével emelkedik ki. A terek, mint az előadottakból kitűnik, a városok díszítésének hatalmas segédeszközét képezik, ezért ezek elrendezésére, kiképzésére a város szabályozási tervének megállapításánál első sorban súlyt kell helyezni.

Ex-libris Kozma Lajostól

Bárczy István kerti ebédlője

Tervezte Wigand Ede

EBÉDLŐ

TERVEZTE WIGAND EDE
KÉSZÍTETTE MÓCSAY LAJOS

MŰBARÁT EBÉDLŐJE

TERVEZTE WIGAND EDE

SZALON

TERVEZTE WIGAND EDE
KÉSZÍTETTE SCHMIDT MIKSA

ZALA MŰTERME TERVEZTE WIGAND EDE

POHÁRSZÉK

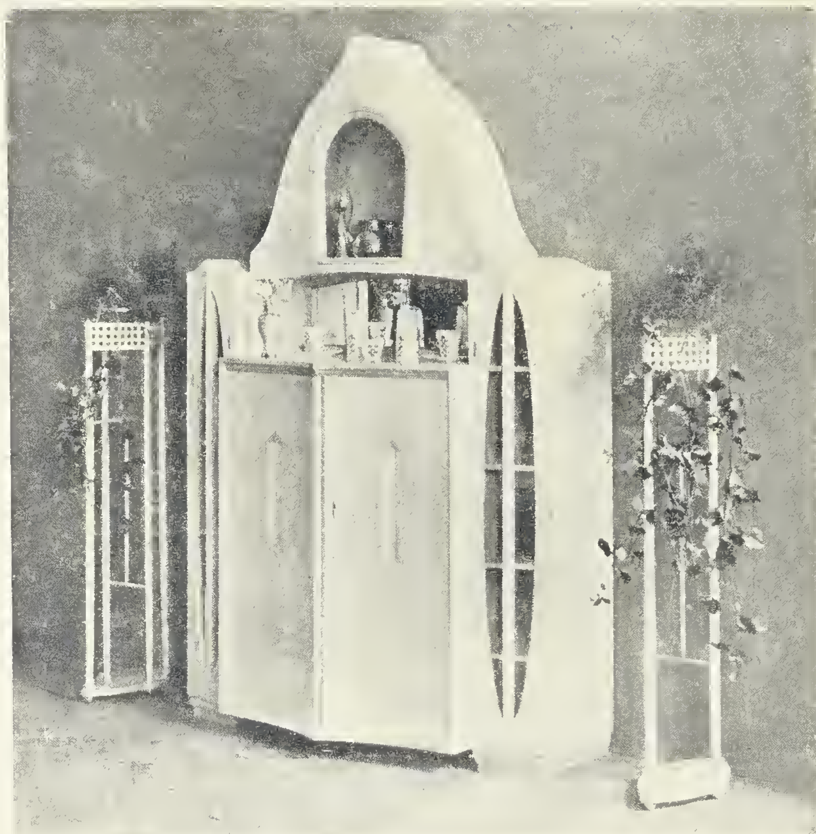
TERVEZTE WIGAND EDE
KÉSZÍTETTE MÓCSAY JÓZSEF

Reggelizőszoba — Tervezte Wigand Ede
Készítette Schmidt Miksa

Uri szoba — Tervezte Wigand Ede

Ezüstszekrény

Tervezte Wigand Ede

Milanói kiállítás

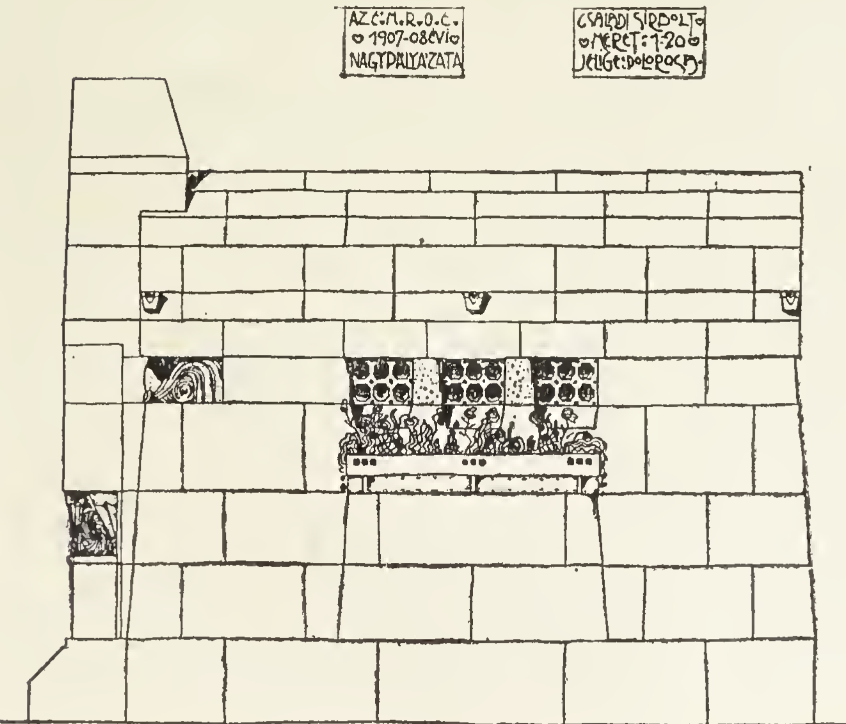
Ebédlő

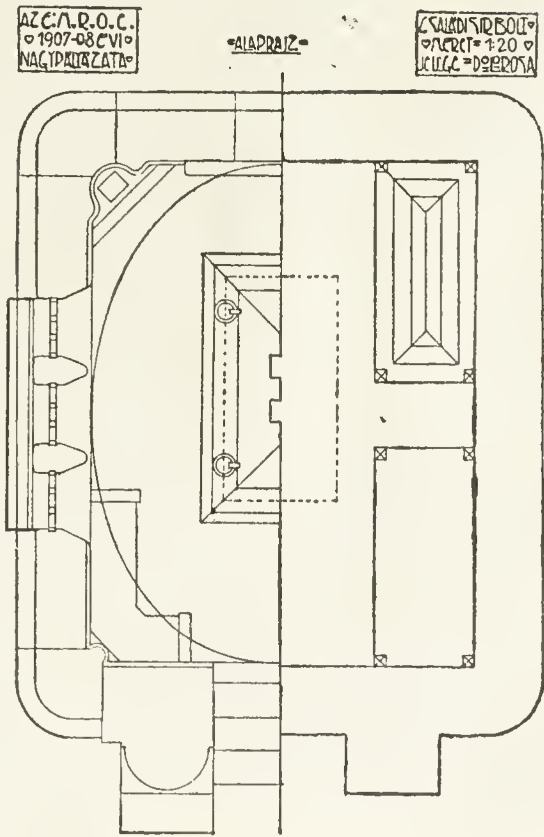
Tervezte Wigand Ede

CSALÁDI SÍRBOLT TERVEZTE HERTZ BÉLA, ARAD

Az „Építészeti és Műszaki Rajzolók Országos Egyesülete" nagypályázatán aranyérmet nyert mű.

NYARALÓK ÉS MÁS EGYEBEK

LEVÉL A SZERKESZTŐHÖZ

NAPOKBAN a fővárostól felfelé eső, közelfekvő Dunapartokon barangoltam; az ember így kóborlásai közben lát és hall egyetmást, és ezekből szűrődtek le bennem az alábbi megfigyelések, amelyek között talán olyanok is akadnak, amelyek „A Ház“ olvasóit érdekelni fogják.

Az utam elsősorban egy dunamenti kis városba vezetett, amely egész közel a fővároshoz, a bécsi vasútvonalon fekszik, kitünő közlekedéssel; nem csoda, ha számos fővárosi hivatalnok-ember lakja. Itt kezdenek most valami villakolóniát építeni; úgy látszik, mindenféle hangzatos reklám nélkül, pusztán a szükséglet folytán. Felépült itt már vagy 12 ház, és épül a közel jövőben még vagy egy tucat. Magasrangú állami tisztviselők, tanáremberek és hasonlók építtetik ezeket, és mert egész közel fekszenek a városhoz, akár egész éven át lakhatók. Engem annyiban érdekelt közelebbről a dolog, hogy a házak egy részét egy újabb találmányú anyagból építették, valami szénsalak, kavics, homok és cement keverékből álló betonmasszából készült üreges quaderekből. Kérdezősködéseimre azt a választ kaptam, hogy ezeket a quadereket ott helyben állítja elő az illető telkek tulajdonosa a feltalálótól megvett engedély alapján; de bizony nem valami nagy szeretetnek örvend ez az új anyag, mert a legtöbb ház mégis csak a régimódi, rendes, némelyek szerint talán már elavult, de azért mégis csak a legjobban használható agyagtéglákból épült. Egy pár ottani építőmester, akikkel alkalmam volt beszélni, úgy nyilatkozott, hogy az új építőanyag rosszul készült, nem tartalmaz elég kötőanyagot (persze, a cement drága), kézzel morzsolható, nem elég szilárd, és éppen ezért úgy hírlik, hogy a feltaláló már meg is vonta volna a készítési engedélyt. Ugyanezek az emberek azt állítják, hogy lehetne ezt az anyagot jól is készíteni, jó hozzávalókkal, elegendő kötőanyaggal, de hát akkor valószínüen olyan költséges lenne, hogy aligha fizetődnék ki.

Én magam is megnéztem a belőle készült házakat; az épületek vakolatlanul állnak, és közelről tekintve a durvaszemcsés, kavicsos, teljesen egyforma, élettelen felületek nem valami jó benyomást gyakorolnak a szemlélőre. Messziről nézve a nagy kockák rendkívül szokatlanul hatnak, alig tudnám megokolni, hogy miért; talán az a látszat, hogy ezek a házak kőkockákból épültek, és az a tudat, hogy bizony ez nem kő, hanem valami üres massza, kelti ezt a bizonytalan benyomást.

Jó magamnak az egész új telep egyéb okokból sem tetszik; az eddig épült házak, villák között bizony nem találtam egyet sem, amely előtt érdemes lett volna egy percre megállni. Egy pár német vagy svájci villa, a szokásos zsindelytetővel meg az obligát tornyocskákkal, meg egy pár egész rendes, sablonház, a jól ismert minták szerint: ez az egész. Hogy-hogy, kérdeztem magamtól, hiszen ezeket a házakat nem valami építési spekulánsok csinálják, hanem úri emberek, a saját gyönyörűségükre, a saját kényelmükre, szinte azt szeretném mondani, hogy a saját hasonmásukra; hát annyira kevés nálunk a jó ízlés, a törekvés arra, hogy ne örökösen a megszokott típusokat ismétel-

gessük, hanem, ha már készíttetünk valamit magunknak, a mi céljainkra, a mi szükségleteinkre, hát akkor legyen is abban valami egyéni, valami kissé művészi, valami, ami nincs a rendes kaptafa után elszabva. Mi egyszerű polgáremberek vagyunk és nem mecénások, nekünk ház kell és nem művészet; nekünk nincs módunk arra, hogy műremekeket építtessünk, hanem egyszerű, rendes, a mindennapi élet céljaira alkalmas lakóhelyeket — mondhatnák ezek a jó urak.

Szerkesztő uram, ezek a közkeletű, minden szájon forgó igazságok, amiket Önnek valószínűleg már ugyanannyiszor volt alkalma hallani, jellemzik legélénkebben azt a nagyfokú eltévelyedést, amiben mi, jó magyarok, olyan mélyen leledzünk. Hiszen éppen az egyszerű, a rendes, a mindennapi, a bennünket folyton körülvevő dolgoknak kellene a szépet tartalmazni, mert ezek vannak örökösen körülöttünk. Hiszen az egész modern építő- és iparművészeti forrongás a maga hazájában: Angolországban, éppen ebből indult ki: nem főúri, hanem polgári lakásművészetet produkálni, nem gazdag mecénások, hanem a mindennapi élet számára dolgozni, művészetet hozni oda, ahol eddig a sivár sablón ülte orgiáit; lemondani minden felesleges cafrangról, a tornyocskákról, a főúri szalónokról, az aranyozott rokokó- és empire-bútorokról, a főúri berendezéseket utánzó, csupa hamisítványt tartalmazó intérieurökről, és megteremteni azt, ami minden civilizált, kulturált embernek az ideálja kellene hogy legyen: az ő házát, az ő otthonát, a meleg, barátságos fészket, ahol nincs sok, de ami van, az jó, igaz és becsületes, amely otthonnak a külseje is az, ami a belseje: megfelelő a célnak, igaz és őszinte, nem mond többet mint amit kell, nem akar többnek látszani mint ami valójában, és éppen ez igazság erejénél fogva, a maga egyszerüségében és mesterkéletlenségében művészi.

Csakhogy: és itt elérkeztem arra a helyre, ahova a címnél fogva elérkeznem kellett: a nyaralókhoz; a nyaralókhoz úgy is mint emberekhez, a nyaralókhoz úgy is mint építményekhez. Lássuk azonban, hogy ki nyaral nálunk itthon, a főváros, vagy városok közelében? Az, ugyebár, akit a munkája odaköt, aki a foglalkozása miatt nem tud szabadulni a várostól, de aki, mihelyt szerét teheti, megszökik innen, messze, messze, valamely zajos, sőt minél zajosabb fürdőhelyre, ahol minél elegánsabb, minél nemzetközibb, minél lármásabb legyen a publikum, minél több a szórakozás, mert hiszen a farsang már oly régen elmult, és a jövő tél még oly messze van. Kinek kell nálunk csendes, árnyas, kényelmes, melegen otthonos nyaraló, villa, családi ház, kertváros, vagy nevezzük aminek akarjuk, de olyan valami, ami lényegében nem tartalmaz egyebet, mint befelé való, intenzív életmódot, egy bizonyos fokú lemondást, — nem nélkülözést, hanem önkéntes lemondást — a világi élet csillogó (sokszor hamis fénnyel csillogó) gyönyörűségeiről. Nekünk szórakozás kell, nem intenzív élet; nekünk többet ér a külső látszat minden művészetnél, nekünk olcsó luxus kell, nem belső értékek. Mi szórakozni akarunk télen-nyáron egyaránt, nem kipihenni egy idegőrlő életmód fáradalmait, hanem a szórakozás közepette feledni a bajokat, a gondokat. Kifelé élünk, nem magunknak; a mi fővárosunk a kávéházak városa, nem a családi házaké, holott alig van egy főváros a világon, amelynek a környéke olyan tömegesen kínálná az alkalmas helyeket a csendes, pihenő, nyugodt életmódra, mint éppen a miénk. A szentendrei Dunaágban — a világ egyik legszebb folyamvidékén — egymás mellett vannak a paradícsomszépségű, szebbnél szebb helyek, melyek erre a célra mind alkalmasak.

Az angol ember, akinek nincs elég módja arra, hogy saját házat építsen magának künn a zöldben, hogy évenként egy pár hónapig mégis kiszakítsa magát a nagyváros gőzköréből, és a szabadban, a természet szépségei között, a pihenésnek és saját magának élhessen, lemond minden kommoditásról, kibérel a Themzén valami rozzant bárkát, berendezi úgy-ahogy, odavontatja valami szép helyre, és pihen, és él, és nem unatkozik,

hanem rekonstruálja magát ismét egy esztendőre. A Dunának említettem részei vannak legalább olyan szépek, mint a legszebb Themze-részletek, és én alig-alig láttam egy-egy emberlakta helyet. És mégis azt hiszem, hogy a helyzet nem egészen reménytelen. Imitt-amott, nem nagyon gyakran, de mégis láttam egy-két házat a Dunapartokon, amik azt bizonyítják, hogy akadnak nálunk is művészi izlésű úriemberek, akik fogékonyak a szép iránt, és vissza nem riadva a ma még kellemetlen közlekedési viszonyoktól, egy-egy művészlelkű műépítővel összefogva, szépet és kiválót produkálnak. Ott láttam a szigetben egy Jámbor mester építette úriházat, amely bármely angol úrilakással bátran felveheti a versenyt; ott áll Zebegényben Rauscher professzor háza, eredeti, magasra nyuló, élénk szinű tetőszékével, meg a dömösi Dunaparton egy roppant bájos, mesébe illő hangulatú kis parasztház; a tervezője kilétét nem sikerült megtudnom.

Hiszen elvégre a kultúra, ha lassan is, de mégis csak halad nálunk is; a viszonyaink — mint minden tekintetben — úgy ebben is megjavulnak, és egyszer csak lassan-lassan, ha ballagva is, ha sántikálva is, elérkezünk oda, ahol ma a Nyugat tart.

SZIGMA.

EX-LIBRIS

GARA ARNOLD RAJZA

JEGYZETEK

KÖNYVISMERTETÉS

Der Architect, Karl Scheffler. (Gesellschaft, X. Band. 1 K 80 fill.) Ezt a könyvet gondolkodó építészeknek írták. Ezt a könyvet tisztánlátásra éhező építészeknek adták ki. És olyanoknak, akik nem hárítják el maguktól az olvasás szükséges voltát, akik hisznek a gondolatok inspiráló erejében, — s magukat nem becsülik olyan túlsokra, hogy csalhatatlanságukban minden architekturáról szóló könyvet félredobjanak. Azoknak, akiknek a „filozofálás" vétek a művészet szent berkei ellen, azoknak kár magokat fárasztaniok.

*

Sokan foglalkoztak már avval a kérdéssel, hogy az építésznek, mint művésznek, milyen feladatai vannak egy társadalomban, hogy viszonylik ő a többi művészhez, vajjon mik az okai, hogy ma annyi suszter hagyja ott a kaptafáját, hogy sokan megtanulható mesterségnek tartják, mások pedig a régiek iránti kegyeletből reneszánsz, gótikus vagy bidermeyert játszanak unos-untalan. De senki nem írt még olyan objektíven és olyan szépen az architektus szerepéről, senki nem világított be olyan élesen ebbe a boszorkánykonyhás nagyműhelyű gyáriparba: korunk architekturájába. Senki sem szedte széjjel a mi képzeletünkben olyan egységesnek gondolt építőművészt olyan híven: vállalkozóspekulánssá, bürokratává, mesteremberré, tudóssá, „művésszé".

*

A szerző először tisztázza az építészet s a többi művészetek határait. Az építészben más egyént lát mint a festőben, szobrászban. Ha ezek igazán individuális művészek, úgy az építész nem igen értékelheti meg az ő egyéniségét a kőmasszákban, neki inkább konvenciókkal kell törődni. Ezt úgy érti, hogy senki sem csinálhat új építészetet, s ha korok csináltak is, ez lassú munkája volt az egyéneknek. De megmagyarázni nem tudja a két művészetnek ezt a különbségét. A 14. oldalon azonban nagyon közel jár hozzá: „Minthogy az építészet a művészi részét illetőleg nem egyéb a nehézségi erő témájának kimeríthetetlen variációjánál, a gravitáció és merevség örök küzdelmének az ábrázolásánál, aránylag kevés formával rendelkezik. De ezeknek tökéletesen éretteknek és tisztáknak kell lenniök, ha a természeterő elrejtett életét az ő elemi, mindig visszatérő nyilvánulásaiban ki akarják fejezni." Ha a természeti erő elrejtett élete neki azt a fizikai eszmét jelenti, amit minden szép épületben a tömegek viaskodásának, küzdésének, teherátadásának egyensúlyra hozásában láttam, úgy a határ élesen meghúzott. Az architektura (iparm.) tehát fizikai eszméket szimbolizál, művészeti részében nem tűr meg semmi hazug takarót, semmi kegyeletes reakciót, semmi dekoratőr fantáziát, de egyes-egyedül ahhoz az épülethez való, annak tendenciájából kialakuló, annak a fizikai eszméiből kisarjadzó formanyelvet. Ez a formanyelv elsősorban az épületé (monumentális, vagy bájos), másodsorban a fajé (magyar, nem magyar), harmadsorban mutat egyéni koefficienseket. A mai törekvések mennyire nem helyesek itt-ott, mutatja ennek a sornak a fordított alkalmazása.

*

Belenéz a tömegek nagy koncertjébe, nagy zengő muzsikává olvadó harmóniáit minden időknek megérti és konstruktív elemeire szedi. Neki az architektura nemcsak megfagyott muzsika. Nem zabolátlan virágfantáziák berke. Nem zsibárusnak a legelőkelőbb utcákra hurcolt boltja. Nem börzespekulánsok, iparépítészek, kis süldő rajzfiuk tömegábrándja. Ő analizál. Az építészet térbeli művészet. Eleme: a vízszintes terjedés, minden korok népeinek társadalmi szükségleteiből fakad. Leghűbb történelem emberek viszonyáról, belső életéről. Sohasem az egyén munkája. Mindig a társadalomé. Görög ház férfi-, női lakosztálya, román bazilika rituális szükségletei, reneszánsz paloták reprezentáló termei mellett falba rejtett lépcsők, sötét kis hálószobák, modern hullaégető félig gyárias, félig ünnepies megjelenéseig, mind a kor és nem egyén munkája. A függőleges tagozás (metszet), a konstrukció, az anyagok statikája, a tudomány, amit a szükségletek kielégítéseül ezer spekuláló fej, dolgos kéz kitalál, egyszerűsít, fejleszt, az építész ölébe készen jut. A tér két kiterjedése, mint a kor függvénye, mint az építésznek a parancsolója, melyet megsérteni tudatlanság, a médiumon elkövetett vétek, mely megbosszulódik a harmadik elemen, a formanyelven. A formanyelv, elkezdve attól a primaire formájától, hogy a szoba két méretéhez a harmadikat arányosan választom, egész addig, míg a fizikai eszméket a formák nyelvén szimbolizálom, az építész tulajdonképpeni művészi feladata. De nem úgy, hogy el lehetne választani a két elsőtől. Hisz már az alaprajz elrendezésében, megoldásában a célszerűség mellett már egy primitív dekoratív erő nyilatkozik

meg, mely minden emberi munkában ott van, ahol területek bizonyos rendben következnek. (Kert építészete, főleg alaprajzi.)

S a harmadik elem sem kizárólag az építész műve. Éppen mivel új formanyelv csak akkor keletkezhetik, ha az előbbi két technikai elem új (új termelési mód), bizonyítja, hogy ez az új formanyelv a maga általános vonásaiban, minthogy a konstrukción alapszik — s nem azt fedi el — közös, és csak a „hogyannak" az árnyalataiban mutat egyéni jelzőket.

A XIX. sz. második felében meginduló elfajulást rajzolja meg típusaival egyetemben. Szükségesnek látja a fejlődést. Hisz maga az óriási építenivaló szaporította meg a félig építészek nagy gárdáját, akik nem értek rá univerzálissá fejlődni; a kor ízlésének ez a paróka, smokk iránya épp oly igaz. Tehát nem bűn az, hogy így építettek akkor, ez csak szükséges. Föleleveníti a még Ervin Steinbach korában egy személyben egyesülő, de a kapitalizmustól elparciált tehetségeket egy gyönyörű színes seregszámlában. Nem építész, hanem: vállalkozó, hivatalnok, tudós, mesterember és művész. S megrajzolja egyenként ezeket az alakokat. A társadalom kitünő jellemzése. És homerosi jellemzése. Cselekvéseikből látjuk a polipkarú vállalkozót, aki néha nagy csodát is lát, ahol a tervező és a megrendelő egy személyben rójja össze a kalibákat; a nagy archeológust, aki modulusokban és partesekben tud minden üres kultúrhüvelyt és borzad a haladástól; a bürokratát, aki pályázatok fölött ítél nagy pártatlansággal, nagy esztétikai érzékkel; a mesterembert, aki ipari vállalkozásnak látja az egész ügyet, s a művészt, a papirosok félelmes vonalozóját, aki az ő sufittáiban minden materiális vonatkozástól megszabadulva, csakis az ideális szépnek hódol... Megjelennek nekünk a reneszánsz parlamentek gótikus részletekkel, amik egy csapásra születtek meg a földből éretlenül, elnagyolva, összetákolva, a görög templomot utánzó múzeumok, a modern vashidakra akasztott klasszikus és reneszánsz kőkölöncök, a della Robbiás földalatti villamoslejárókápolnák, apszisos, körüljárós, bazilikafürdők, patrícius firenzei paloták vakolatlan, piszkos bérházakul, eh, ki tudja e végtelen nyomorult hadat itt elősorolni. Ott az utca, végig kell menned, s azt hiszed álom, rossz álom kínoz, vagy műtörténetet tanulsz és rossz „súlbájspil"-okat építettek szerető tanáraid.

*

A fő a stílszerűség volt. Ki mert egy gótikus templom mellé modern házat emelni? Hisz az szentségtörés volna. A „stílszerűség" a fő... Ó, szabadíts meg a gonosztól.

*

Látja, hogy az architektura nem lehet forradalmi. Az architektura az előbb tárgyalt elemeinél fogva elsősorban; másodsorban mert realizálásához pénz kell és az mindig a kevesebb ember tulajdona: mindig függő. „Az építész nem alkothat a jövő számára", mondja Scheffler. Az építész csak relatíve lehet forradalmi. Ha fölismeri kora fejlődési irányát, s ennek ízlésében alkot, leszámol minden konzervatív törekvéssel, mikor már idejüket múlt korok ízlését tukmálnánk rá. Így az építész már akkor forradalmi, ha azt teszi, amit a költők előtte már 50 évvel, a tömegek előtte 100 évvel megalkottak. De a pénz, a pénz! A szabad kereskedelem megteremtette a „szabad művészet"-et. Mindenki épít, ahogy tud, mert a ház tulajdon, s akinek nem tetszik, hunyja be a szemét. Hogyan lehetne akkor az utcáinkon közlekedni? azt nem tudom. Talán lebontanák a szurrogát palotákat?

*

Augier egész élete végéig írt drámákat. De olyan ósdiak voltak már, hogy minden színházigazgató visszautasította.

Sok öreg építész játszatja még rozzant sípládáján a gót és reneszánsz melódiák mellett a legújabb külföldi repertoirt (vannak öreg fiatalok is). És ezek az invalidusok mégis építenek, sőt csakis ők építenek. Ha külföldi jő, otthonosan érzi magát. Csupa emlék. Ha talján jő, keresztet vet az Oktogon két kis majolikakápolnája előtt, átnéz a Strozzihoz, és a régi Műcsarnokhoz, azután „boldogan" haza megy. Hungária olasz provincia. De így járnak a németek is, angolok is, s talán a bécsi kiállítás óta kedves barátaink, az oroszok is... Mi architekturánk, jöjjön el a te országod!

Olvassák el Scheffler könyvét, kérem. K. L.

Ethnographia, és a Magyar Néprajzi Társaság Értesítője (1908. 1., 2. Magyar Nemzeti Múzeum kiadása.) Sajátos közéletünk egyik jellemző tünete, hogy az igazán kulturális célok szolgálatában álló és értékes munkát végző intézmények csendben, ismeretlenül teljesítik hivatásukat. Vajjon hányan ismerik az ethnographiai társaság működését? A legtöbb ember néhány pitykés dolmányt, cifra subát képzel el az ethnographia alatt. És egyáltalában nem a társulat hibájából. A társaság 1907. évi tagjegyzéke 927 tagról számol be mindössze. Ha átlapozzuk a társaság kettős folyóiratát, mely 1907-ben 700 oldalra terjedő, becses adatokat tartalmazó illusztrált vaskos kötetet tesz ki és ha tekintetbe vesszük, hogy a folyóirat előfizetési díját is benfoglaló tagsági díj csupán hat korona, akkor szomorúan kell konstatálnunk a taglétszám ijesztően kicsi volta mellett egyúttal kulturális életünk elmaradottságát és egyoldalúságát. Mindnyájan tudjuk, hogy a néprajzi kutatások eredményei nemcsak a modern tudományokat betetőző szociológia, hanem az alkalmazott művészetek, de különösen az építőművészet fejlődésének milyen hatalmas lendületet adtak. Most egy forrongó és csak az irányaiban tisztázódott művészeti evolució közepette, minden elmélet híjján maga a gyakorlati élet is elénk tárja a nép művészeti elemeinek abszorbeálására irányuló tendenciákat. Mint felfrissítő vérfolyam, úgy hatnak azok a beszivárgó elemek. E társaság már esztendők óta gyüjti, rendezi, feldolgozza azt a rengeteg anyagot, mely az országban szerteszórva még mindig elég beszédesen hirdeti a

nép szükségleteinek kielégítését célzó eszközök, termékek épkézláb, józan készítési módját, művészetét. Nagyon sok olyan tárgy kerül felszínre a kutatások nyomán, mely bizonyos alkalmazási módnak, megoldásnak, stílusfejlődésnek a szellemét, történetét hívebben tárja a vizsgálódó elé, mint sok-sok iskolai magyarázat. Szeretettel kell közelednünk e beszélő tárgyak felé, hogy megérthessük nyelvüket, mert mindnyájunk számára van azoknak mondanivalójuk. Az ethnographiai kutatások eredményeiről nagyon pontosan, tudományosan és népszerű, megérthető módon számol be a társaság kettős folyóirata. Megérdemli, hogy olvassuk, terjesszük és — vásároljuk. B. A.

Munkásházak — Kertvárosok. Köteteket lehetne teleírni a nagy ipari és kereskedelmi centrumokban összeverődött népesség kedvezőtlen, sokszor megdöbbentő egészségi viszonyairól és a minden emberi szempontot mellőző bérkaszárnyaépítkezésről, a tuberkulózis melegágyairól stb. stb. Külföldön, angol példák nyomán, mindinkább előtérbe nyomul a városépítészetben a decentralizációs tendencia. Több kertváros alakul. A Moderne Bauformen augusztusi száma a Reutlingen mellett fekvő Gmindersdorfot ismerteti, megfelelő magyarázatok kíséretében. E munkáskolóniát Ulrik Gminder reutlingeni cég alapította, idejekorán fölismerve azt az igazságot, hogy egészséges területen, tiszta lakásban lakó munkás munkaereje jóval felülmulja az egészségtelen, zsúfolt oduban tengődő, esetleg onnan a korcsmákba menekülő munkás munkaerejét. A hét hektárnyi dombos, erdős területre épített kertvárost Theodor Fischer stuttgarti építőművész tervei alapján M. Zimmermann építette. 1904—1908-ig kisebb-nagyobb, egy és több család részére épült 48 házban ezidőszerint 1256 ember lakik (151 család). A házak előállítási ára 14 és 90.000 márka között ingadozik. A városka közepén levő vásártérről ágaznak széjjel az utcák. A házak egyszerűek, de nem sivárak; ízléssel készültek és mindenütt a célszerűség elvei szerint, semmi sem akar másnak látszani, mint amicsoda és ha hozzávesszük azt is, hogy a belső berendezések egységes terv alapján készültek, akkor megállapíthatjuk, hogy olyan művészet vert tanyát e kis helyen, milyet nagy városok legtöbb palotájában is hiába keresünk. A gyáros természetesen tisztában volt munkásai anyagi helyzetével, azonban uzsorásszerepre sem vállalkozott. A házbérekből mégis megtérülnek az építés költségei. Minden ház dél felé tekint. A terület 68%-a kertekre van szánva, míg az épületekre 12%, az utcákra 20%. Szóval tekintetbe vették a higiénikus követelményeket is. Ugyanezektől a gondolatoktól áthatva, több német gyáros épített kisebb telepeket. Dyckerhoff cég Amoneburgban, Kornelius Heyl Wormsban, ugyanott Dörr & Reinhardt és többen. Mindegyik épület, külsejével és belső berendezésével egyetemben, gyönyörű példája annak, milyen szépen és művészettel és főleg milyen olcsón lehet egészséges és tiszta lakóhelyeket építeni a lelketlen kőrakások, piszkos téglakaszárnyák helyett. B. A.

TERVPÁLYÁZATI HÍREK

A debreceni Kossuth-szobor pályázata. Debrecen szab. kir. város közönsége által felállítandó Kossuth Lajos szobor tervezésére s kivitelére pályázat hirdettetik. A pályázatban csak magyar állampolgárok vehetnek részt. A szobor mű kiviteli költsége 150,000 koronát meg nem haladhat. A pályadíjak következők: I-ső díj: a kivitellel megbízás. II-ik díj: 6000 korona. III-ik díj: 3000 korona. Ezenkívül fentartja a szoborbizottság magának azt a jogot, hogy a pályaművek közül 1000—1000 koronáért kettőt megvehessen. Az I-ső díj csak abszolut becsű műnek ítéltetik oda; a II. és III. díj azonban az aránylag legjobb két pályaműnek minden körülmény között ki fog adatni. A pályaművek 1909 május 15-én déli 12 óráig nyujtandók be Debrecenben a szobor-bizottsághoz. A részletes pályázati feltételek, valamint a Nagytemplom előtti tér helyszínrajza, mely téren a szobor elhelyezendő, a hivatalos órák alatt a városi mérnöki hivatalban (Simonffy-utca 2/b. II. em. 12. sz.) megtekinthetők és díjmentesen megszerezhetők. Minden pályázó pályaművének benyujtásakor köteles írásban kijelenteni, hogy a pályázati feltételeket ismeri s magára kötelezőnek elfogadja.

Háromezer koronás nagy díjpályázat amatőrfényképekre. A magyar amatőrfényképezés fejlesztése és terjesztése körül évek óta lelkesen fáradozik a magyar amatőrfényképezők kitűnő szaklapja: „Az Amatőr“. E cél érdekében nem riad vissza semmiféle anyagi áldozattól sem. Élénken bizonyítja ezt az a nagy díjpályázat is, mellyel fokozott munkára és magyaros témák keresésére és feldolgozására kívánja serkenteni amatőrfényképezőinket e szaklapjuk szerkesztősége. A háromezer korona összértékű díjakat elsőrangú, értékes fényképező gépek, felszerelések, művészi plakettek, készpénzdíjak, oklevelek stb. képezik. A képek beküldési határideje ez év november elsején jár le. A pályázatra beérkező összes képeket nyilvános kiállításon mutatja be „Az Amatőr“ szerkesztősége. A nagyszámú értékes díjak megítélésére

EX-LIBRIS
GARA ARNOLD
RAJZA

kitünő amatőrfényképezőkből, festő- és szobrász-művészekből, műkritikusokból és a sajtó képviselőiből most alakítja a zsürit a szerkesztőség. Részletes pályázati feltételeket és mutatványszámot díjtalanul küld: „Az Amatőr" szerkesztősége, Budapest, VII/29. Barosstér 15.

A Kereskedelmi miniszter ösztöndíja. Az építési és műszaki rajzolók országos egyesülete részére a kereskedelmi miniszter 400 koronás utazási ösztöndíjat adományozott, mely összegből az egyesület tagjai részére évente pályázatot rendez.

TERVPÁLYÁZATI EREDMÉNYEK

A Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetsége palotájának tervezésére öt építőművészt szólított fel szűkebbkörű pályázatra. A beérkezett tervek fölött a Szövetség vezetőségéből álló bírálóbizottság, kiegészítve magát Lechner Ödön, Korb Flóris és Petz Samu építészekkel, alábbiak szerint döntött. I. díjat nyerte: Vágó László és József. II. díjat: Komor Marcell és Jakab Dezső, III. díjat: Bálint Zoltán és Jámbor Lajos. Megvásároltatott Porgesz és Sugár, valamint Messinger Alajos tervei. — A Szövetség a kiviteli tervek kidolgozásával Messinger Alajost bízta meg.

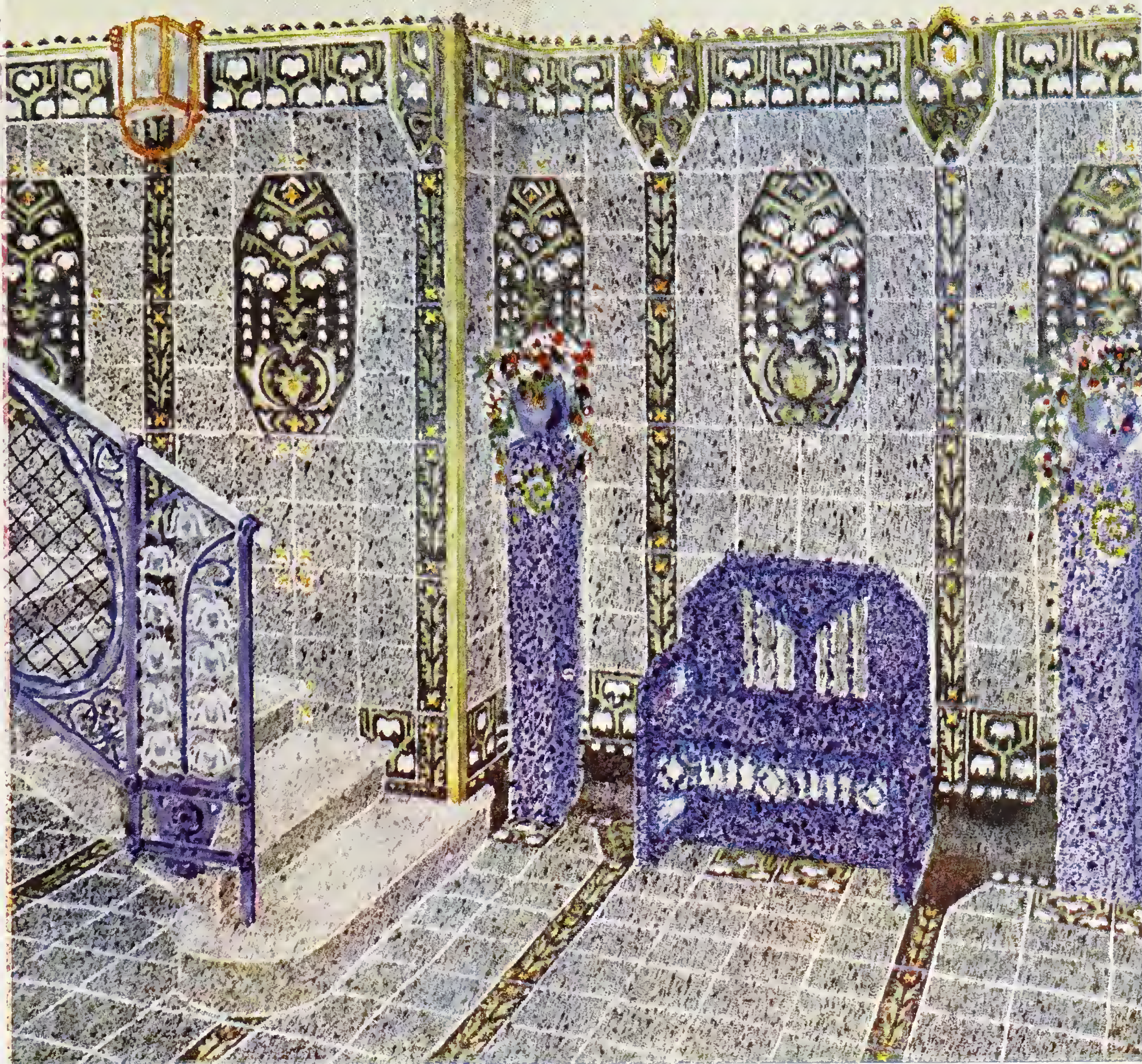
LEJÁRÓ TERVPÁLYÁZATOK

Okt. 10. Munkásházak pályázata; díjak összege 7500 K.
Okt. 26. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet: aranykönyv- és állványpályázata; díj Ybl-érem.
Nov. 28. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet: artézi víz ivócsarnok; díj 100 K és ezüstérem.
Nov. 30. Pesti Hazai Első Takarékpénztár háza (szükebb körű).
1909. jan. 9. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet; könyvtárpalota; díj: aranyérem és 1200 K.
Május 15. Kossuth-szobor Debrecenben (150,000 K); díjak: I. a megbízás, II. 6000 K, III. 3000 K.
Május 21. Hódmezővásárhelyi ref. egyház temploma; díjak: 400 és 200 K.

EX-LIBRIS

GARA ARNOLD RAJZA

GUTENBERG-OTTHON ELŐCSARNOKA 1907

VÁGÓ LÁSZLÓ
VÁGÓ JÓZSEF

VÁGÓ LÁSZLÓ
VÁGÓ JÓZSEF
MUNKÁI

ÍRTA ÉS RAJZOLTA
VÁGÓ JÓZSEF

VÁZLAT·VÉSETT:
FARAGÁSHOZ

MINDEN ÉLET örök forrása a természet. A természet, melyből számüzve az emberi babona és tévedések szülte csodák, melyben nincs önkény, nincs váratlan, hanem minden törvényszerűen a kényszerű szükségből fakad. Nincs külső önkény, mely hat nap alatt ront, bont, alkot, teremt, csak egy, a természetben önmagában rejlő őserő van, melynek évezredes fejlődése, az alakulások során szükségszerűen fejlődött eredménye az, amit mi ma természetnek, világnak látunk.

ENNEK az önkényt, szabálytalanságot, ugrást nem tűrő természetnek öléből nőtt ki az ember. Nem kivül álló felsőbb hatalom helyezte be önkényesen, készen a készbe, hanem amint a fejlődés során az ember keletkezésének létfeltételei megvoltak s a természetben beállt a kényszerű szükség, világrajött önkénytelen és kikerülhetetlenül a természet földi életének legújabb gyermeke: az ember.

NMAGÁBÓL alkotta a természet az embert s így ez mint a testéből való test részesévé lett a nagy természet életének. Ugyanaz a hatalmas alkotó életerő forr, lüktet ereinkben, ugyanaz a kényszerű szükség vezeti fejlődésünket is mint az egész nagy természet életét. — A természet ez új alakulatában önálló életet kezd s a fejlődés során aztán az ember képes lesz mintegy függetleníteni magát az őt szülő természettől, s mint kívülálló megfigyelő szemléli azt. E megfigyelés eredménye, hogy a külső, érzékelhető benyomásokból fogalmat alkotván magának a természetről, lassankint önmagában az egész természet tükrét, képmását ismeri fel.

AZ EMBERBEN így öntudatra kelt természet önkénytelen visszatükrözése, ábrázolása a művészet. — A megismerés hiányossága gyakran elhomályosítja az emberben a külső természet ily önkénytelen életrekelését. A babona, a tévhit, a megrögzött szokás gyakran elnyomják az emberben forrongó egészséges ősi ösztönt.

EGY-EGY korszak téves híte évszázadokon kísért s mikor az emberben rejlő természeti őserő már elviselhetetlennek találja ezeket az önkényesen ráerőszakolt bilincseket, olyankor ismételten felhangzik a vágy a természet után.

TUDÓSOK, majd költők, művészek hívják, csalogatják, küldik az embert. Vissza a szabad természetbe, ki a zöldbe, ki az éltető napsugárra! A naturalizmusnak nevezett szellemi mozgalom hívó szavát aztán sokan félreértik. Egy kis zöld füvet és kis napsütést végcélul tekintenek, holott ez csak eszköz kíván lenni a szabaduláshoz, s célja nem is a külvilág megismerése, hanem hogy a közvetlen érzékeinkre ható külső benyomások élénk befolyása alatt ismét feltaláljuk az önmagunkban rejlő, — bár önkény s megszokás által gyakran elnyomott, — de azért szakadatlanul élő, forrongó, alkotó természetet.

A TERMÉSZETNEK az emberi lélekben való öntudatra ébredése azonban nem oly egyszerű, mint első pillanatra látszik. Mert attól az időtől, hogy az ember megszűnt pusztán természeti lény lenni, hanem tömörülve embertársaival társadalmi életet él, attól kezdve maga a társadalom élete, szerkezete, fejlettsége époly kényszerű erővel ható tényezővé lett az ember életében, mint maga a természet.

DE HISZ a társadalom maga is az emberi természetből önként fakadó szükségszerűség, mely époly törvényszerű fejlődésnek van alávetve, mint bármely más természeti életjelenség.

OST MÁR az ember nemcsak a természet gyermeke, hanem környezetének, összes embertársainak, társadalma fejlettségének, előrehaladottságának is függvénye. Az emberi megnyilvánulásokat tehát két hatalmas tényező állapítja meg. Az emberben ősidőtől élő természeti erő és a társadalmi alakulatnak nevezett jelenben létező tényleges élet. Csak az, ami ezen megadott szükségszerűségnek önkénytelen következménye csak az lehet igaz, az lehet művészi.

HA A TERMÉSZETBEN megvolt egykor a lehetőség és a szükségesség arra, hogy mammuthok éljenek, úgy ma, mikor ennek a lehetősége és természeti szükségessége megszűnt, semmi önkény, még a legmagasabbnak képzelt hatalom sem képes újabb mammuthot létre hozni. Csak épen a véges és gyakran tévedő emberi elme képzeli magáról az ily lehetetlent s gőgös elbizakodottságban akadályokat gördít a természet s az élet szavának megnyilvánulása elé.

MIKOR MÁR rég megszűntek azok a lehetőségek és parancsoló szükségességek, melyeknek önkénytelen visszatükröződése egyes korok társadalmi, művészi és tudományos megnyilatkozása, akkor még mindig akadnak emberek, egész társadalmi rétegek, melyek e kihalt ősléyeket továbbra is életben tartani, vagy pedig új életre kelteni akarják. Pedig ha a természet a megadott szükségszerűségen kívül semmi külső önkényt nem tűr, s a művészet ezen önkényt nem tűrő s az emberben öntudatra kelt természet megnyilatkozása, akkor minden ami a megnyilatkozás útját állja erőszak s az így létrejött művészi termék erőszakolt, hibás, hazug. — Tökéletesen mindegy aztán, mi ez az önkény. Hirtelen fellobbant divat, üzleti számítás, — vagy régi időkből ránkmaradt vallási, társadalmi nézet, ősi szokás vagy művészi hagyomány. Ami évszázadok előtt az adott viszonyok önkénytelen megnyilatkozása, ha még oly szép is, ma már csak kihalt csontváz, múzeumi mammuth, melyet feltámasztani csak korcs alakban lehet.

AMI AKKOR törvényszerű szükség, az ma önkény: a mult megváltó forradalmi tekintélye a jelen akadályt gördítő elnyomó zsarnoka. Föl kell szabadítani hát a művészetet e esarnokaitól. A művészetet nem lehet újjászülni, hanem újból teremteni kell.

ERMŐ TALAJ a körülöttünk nyüzsgő élet, bennünk adva a természet ős alkotó ereje s csak dolgos kéz kell, mely e kettőből édesen illatozó virágokat fakaszt. Természet és társadalom, megismerés és együttérzés ez az a két nagy szükségesség, mely bennünk hússá, vérré válva Énünkké lesz s most már mint belső lelki szükségesség tör útat

az önkénytelen művészi megnyilatkozás: a felszabadult emberi lélekben öntudatra ébredt való élet.

MINDEN KORSZAK egyaránt alkalmas tehát önálló, új művészi megnyilvánulásokra, legfeljebb csak mérőfoka változik aszerint, amint e kettős, gyakran ellentétbe kerülő hatás segíti vagy lerontja egymást.

TETŐPONTJÁT pedig akkor fogja elérni e művészi megnyilatkozás, ha ember és emberiség, természet és társadalom nem lesznek ellentétesek, ha az emberben öntudatra ébredt természet és az összemberiség, a társadalom szükségessége egy és ugyanaz lesznek. Ez az összhang eredményezi aztán a jövő igaz, legnagyobb művészetét.

ORVASZTÓ LEVEGŐ, sehol egy tenyérnyi ég, lábam alatt kő-akantusz a rét. A láthatárt elzárják mohos kőromok, körülrajzanak csonka oszlopok; tógás, koturnusos síri szellemek zajtalan, némán, nesztelen, avult szépségszabályaikból szőnek szemembe szürke hályogot. — Dohos pinceszag árad, gyilkol a halotti csend, de előttem kitárul a rét, buján tenyésző tarka szőnyeget ígér. — Ragyogón süt a déli nap, a távolból az élet hangos, nyüzsgő zaja árad, a kasza peng, kattog a gép, — szerény vadvirágok varázsos illata hív és én megyek. Sűrű botlás az utam. Nyomában gúny és gáncs fakad, de én megyek előre a Szabadság, a Művészet felé.

AMIT MÉG a hagyományok súlya alatt dolgoztunk, azt gyüjtöttük itt össze, hogy mintegy leszámolván vele, könnyebben haladhassunk az új, szabadabb, igazabb úton.

VÁGÓ JÓZSEF.

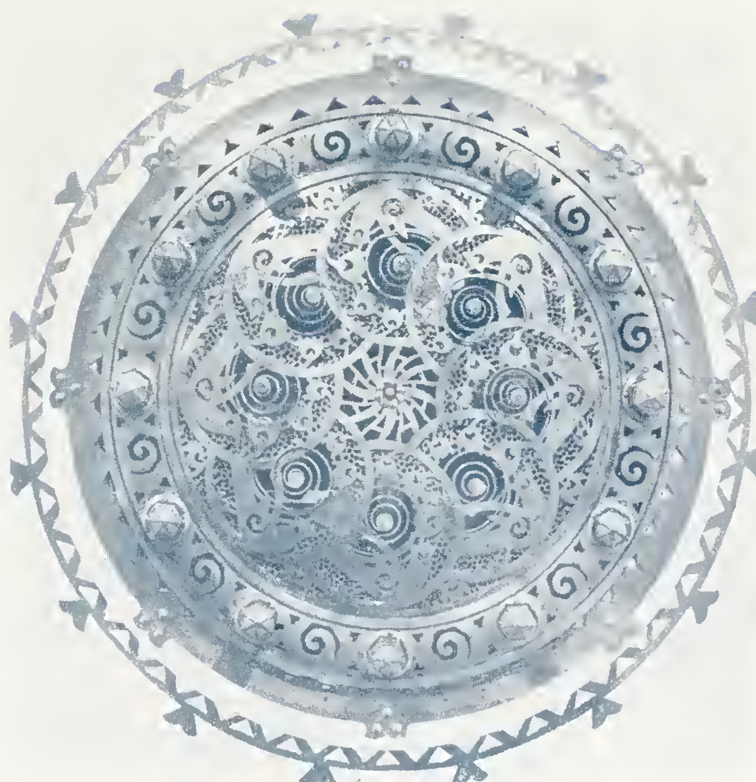
GUTENBERG-OTTHON 1906

Intim színház 1907

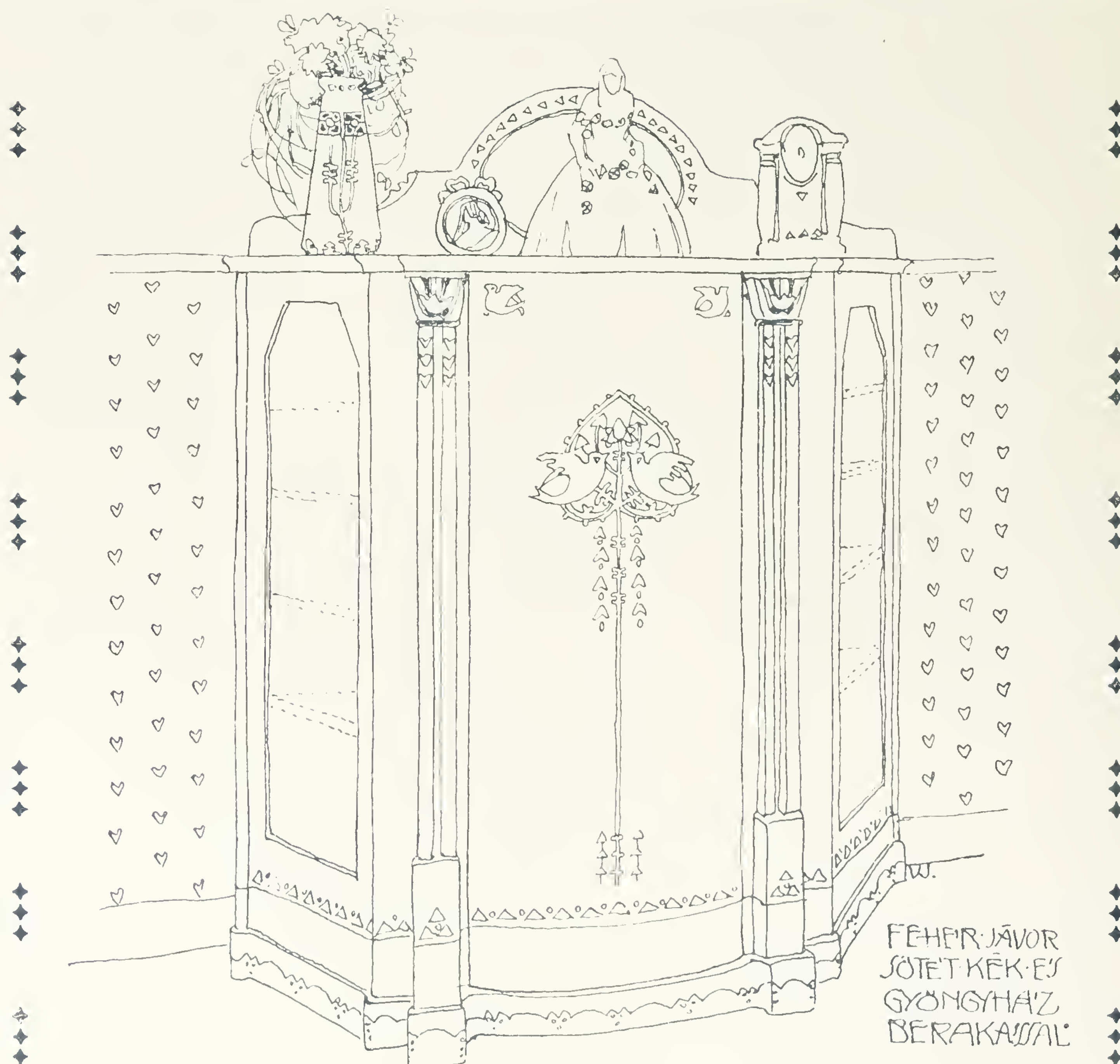
Nézőtér

Intim-színház Mennyezet-rózsa 1907

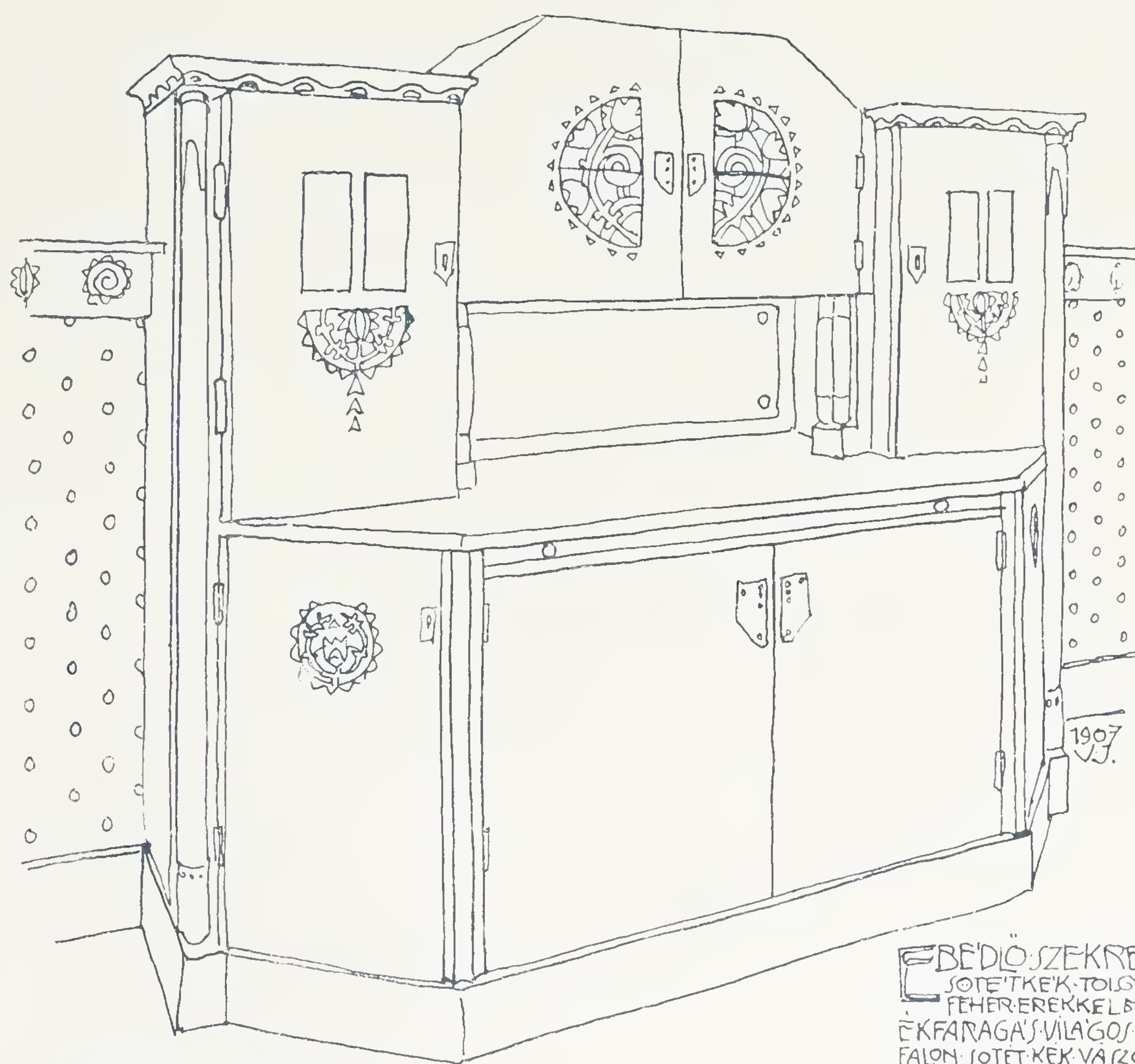
INTIM-SZÍNHÁZ — FALFESTMÉNY, ZORD A.

SZALONSZEKRÉNY — 1907

INTIM-SZÍNHÁZ — FALFESTMÉNY, KISS R.

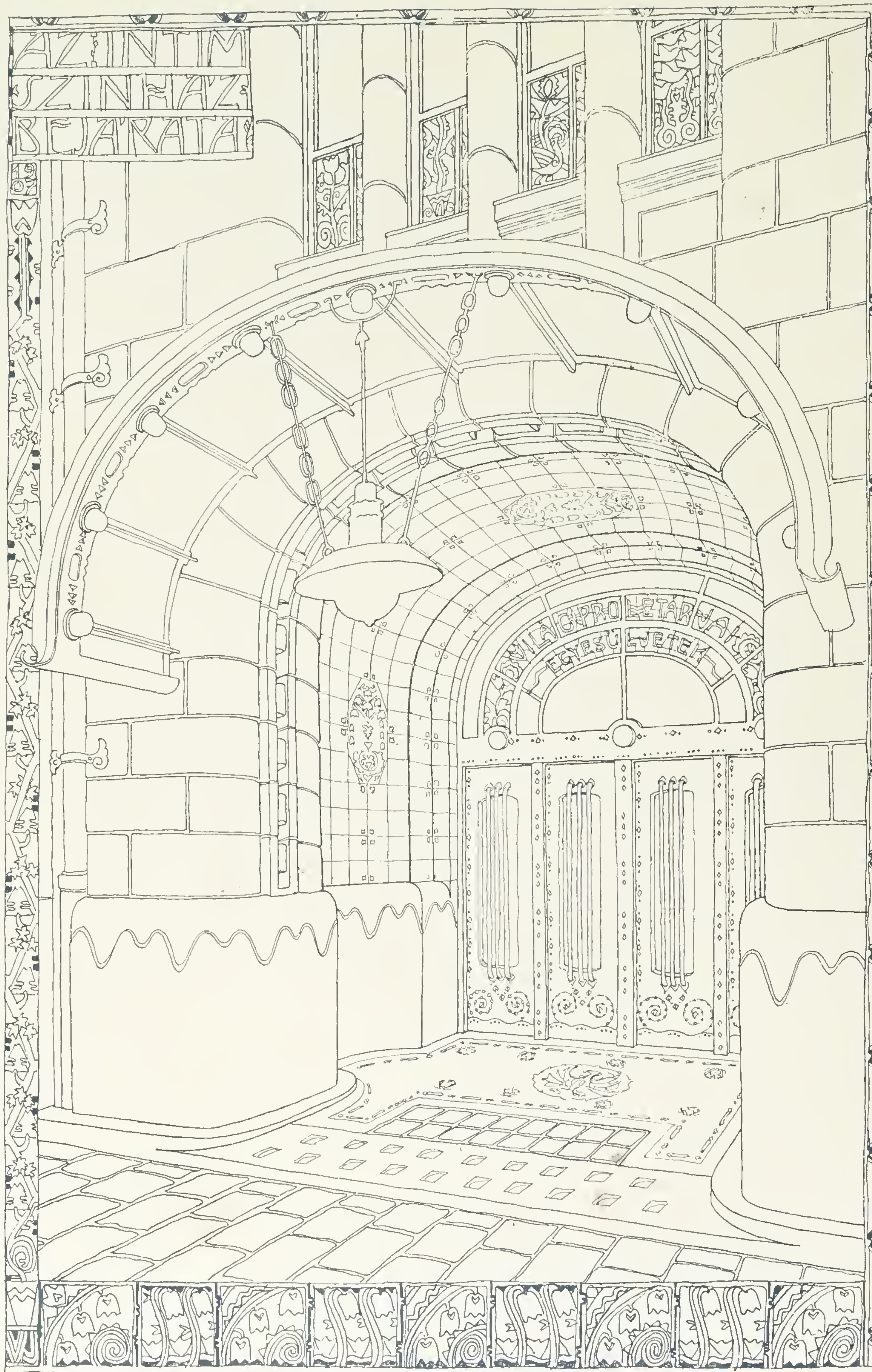

EBÉDLŐ-SZEKRÉNY — 1907

INTIM-SZÍNHÁZ

1907

INTIM-SZÍNHÁZ 1906

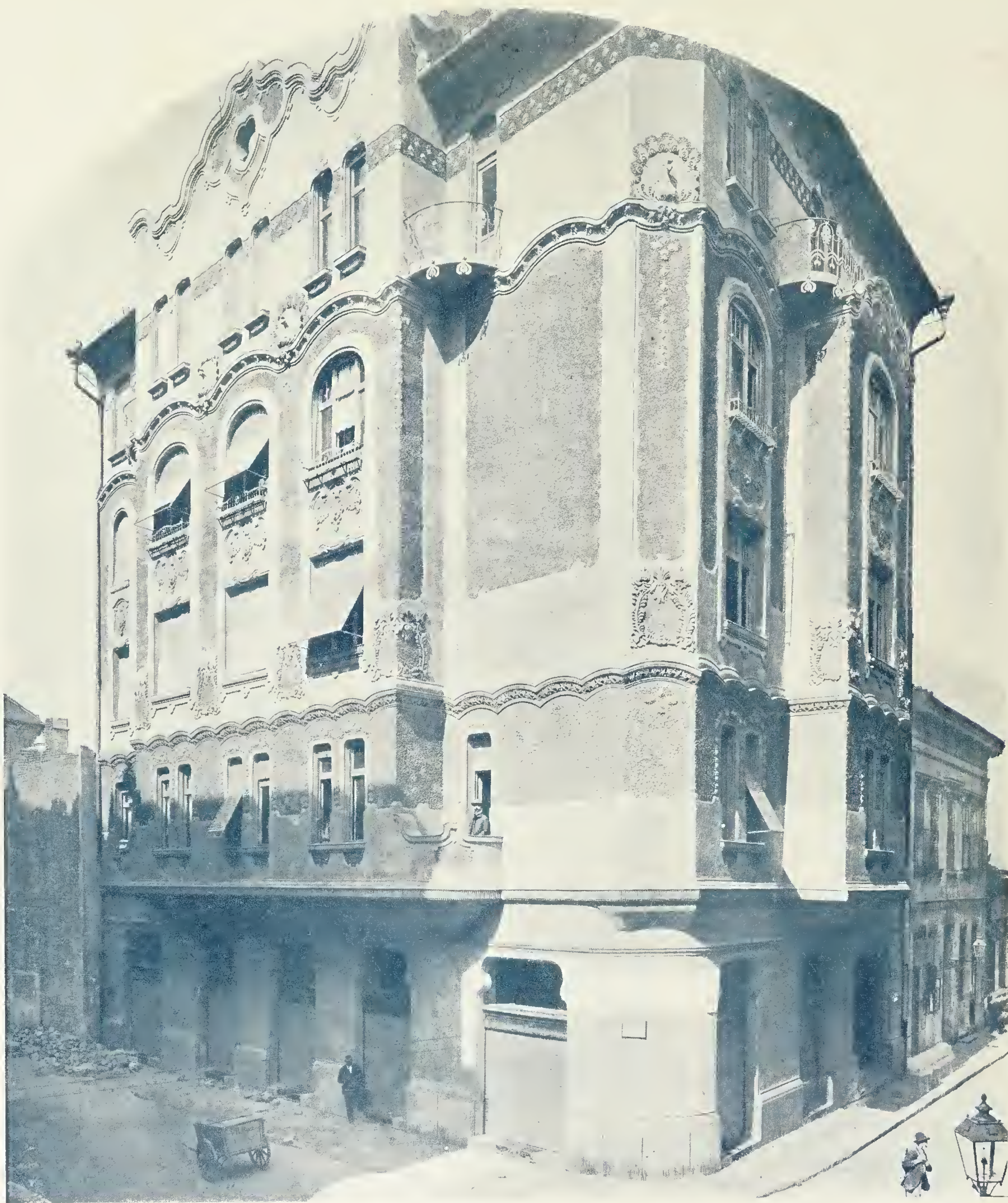
EZ AZ KAPU 1906 ÉVBEN KÉSZÜLT BUDAPESTEN

BÉRHÁZ·KOVÁCSOLT·KAPUJA

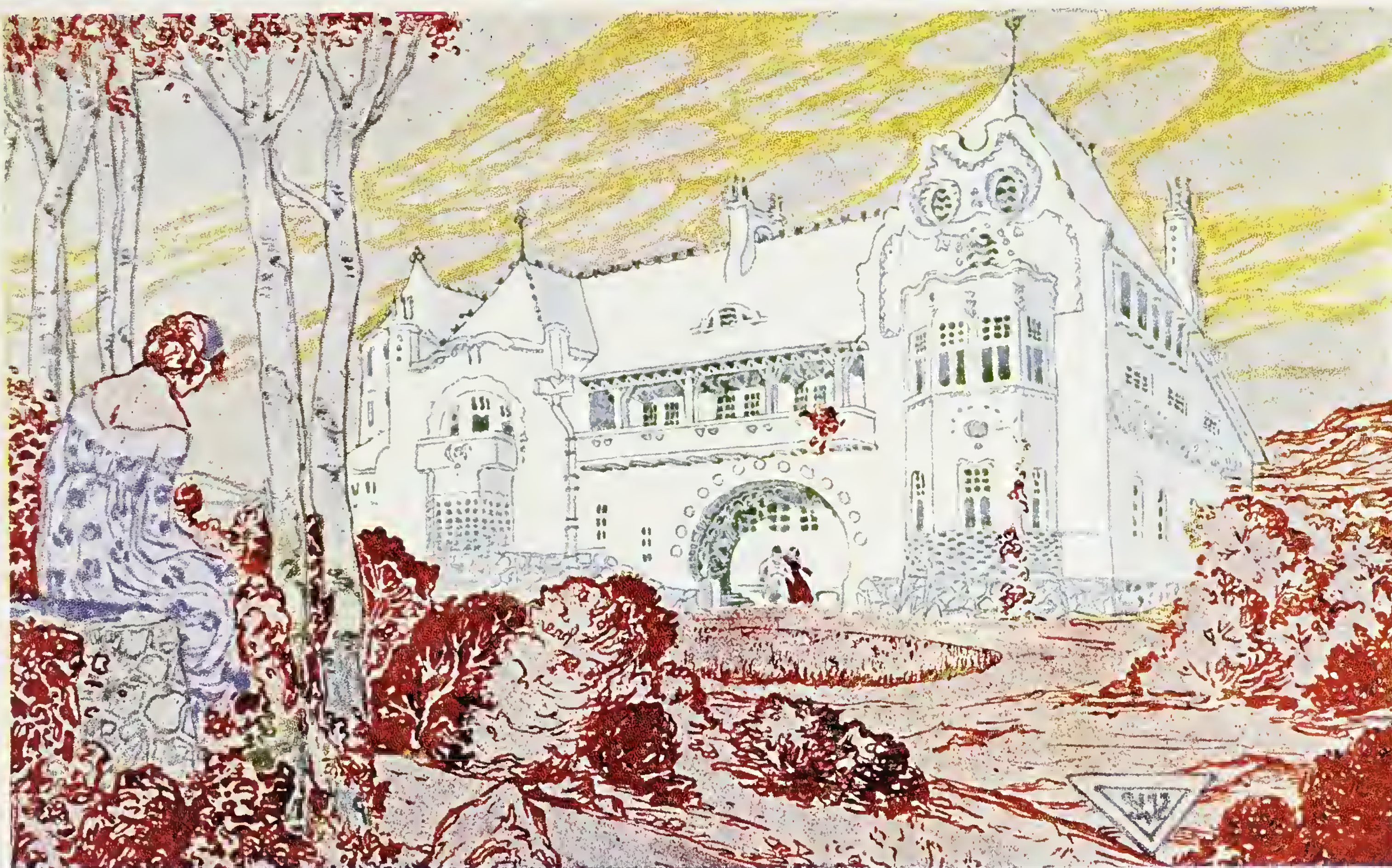
1905

PETŐFI-HÁZ: VAKOLAT·DISZITÉSEK:

BÉRHÁZ 1902

NYARALÓ

VÁGÓ LÁSZLÓ
VÁGÓ JÓZSEF

BÉRHÁZ 1905

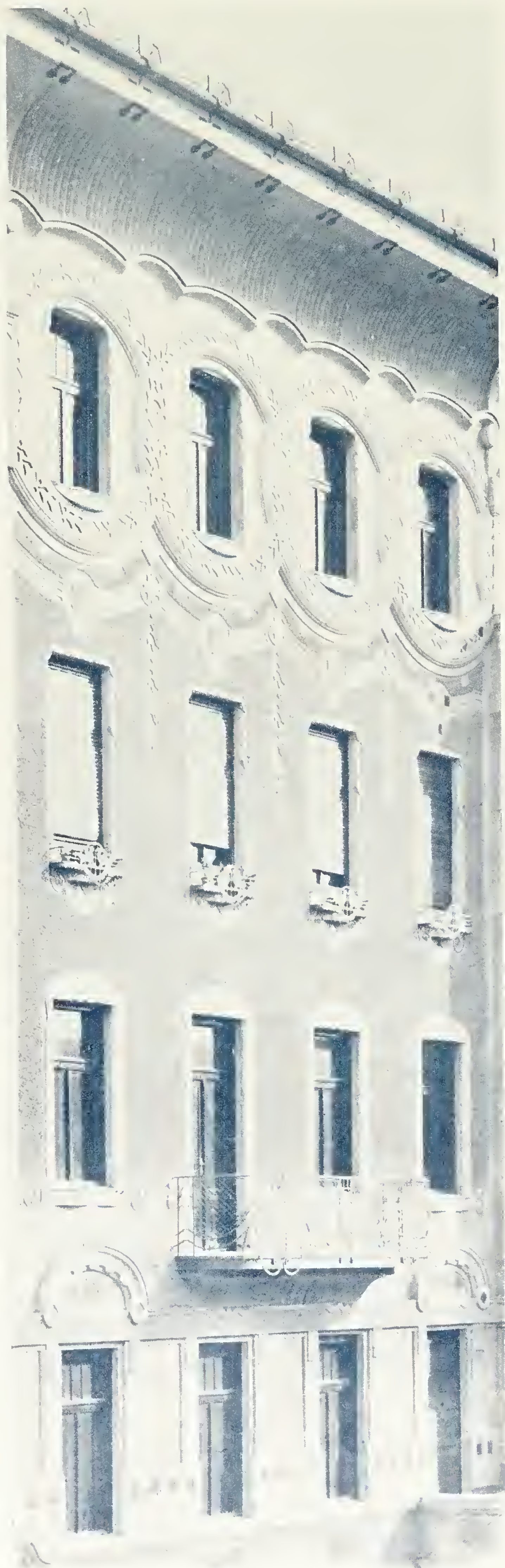

Szabadkai városháza pályaterve 1905

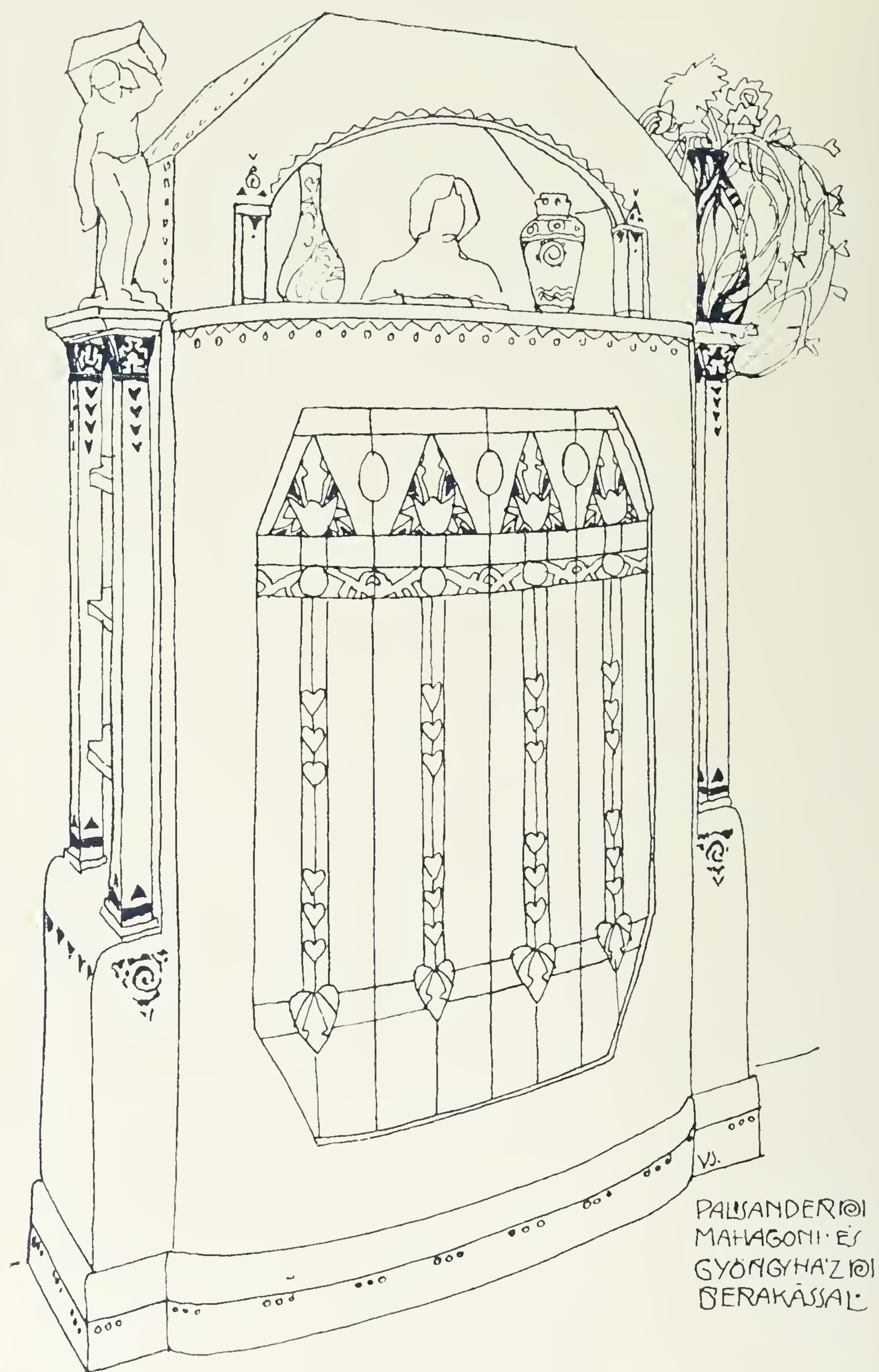

ESZÉKI VÁROSHÁZA PÁLYATERVE 1906

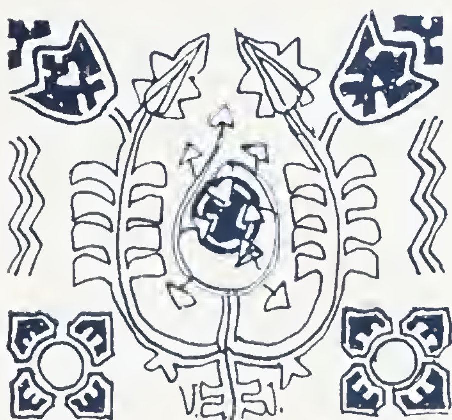

BÉRHÁZI RÉSZLET 1903

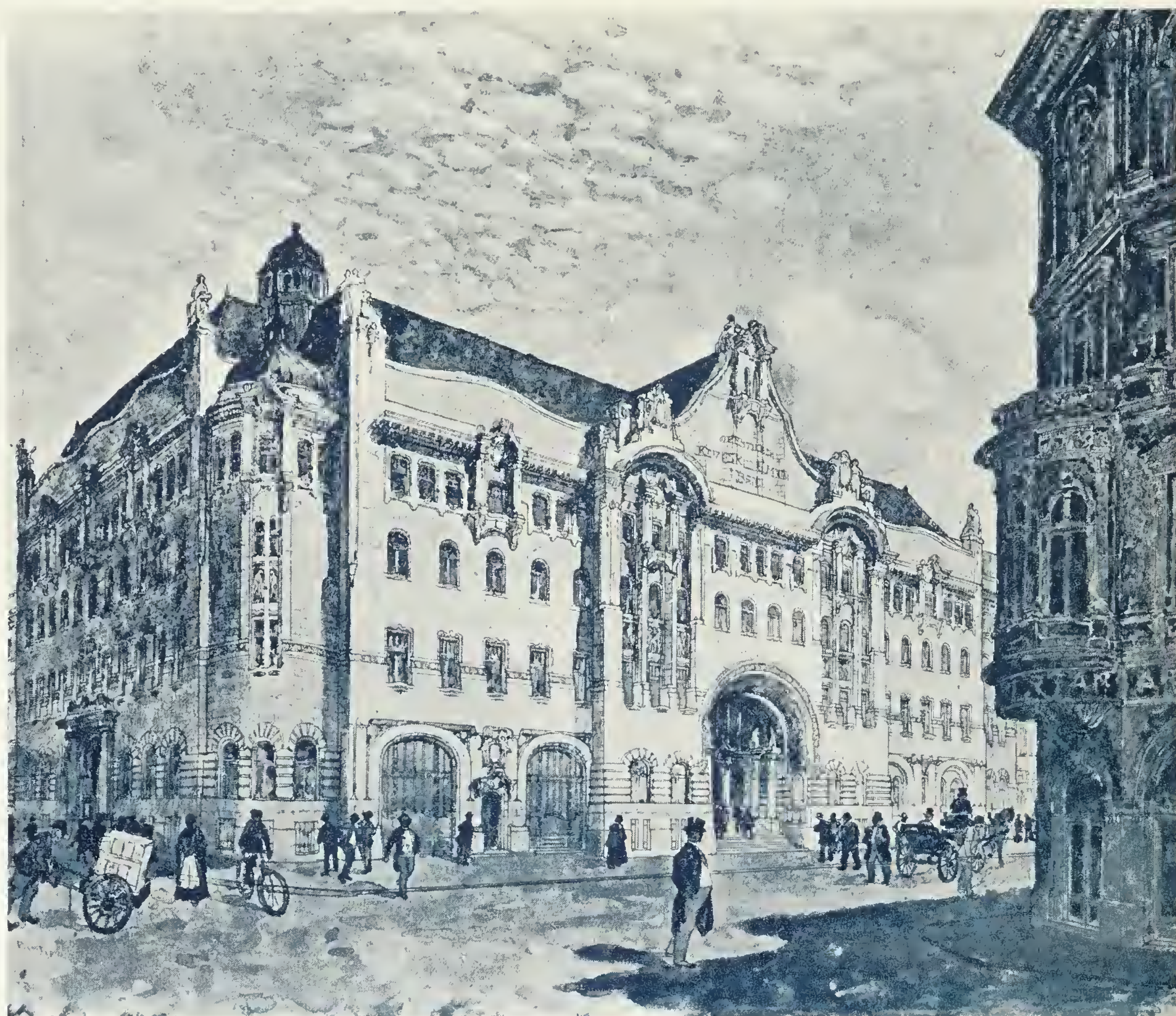
EZÜST SZEKRÉNY

PIANINO
FEHER
ARANY
MAZOLT
PUHAFA

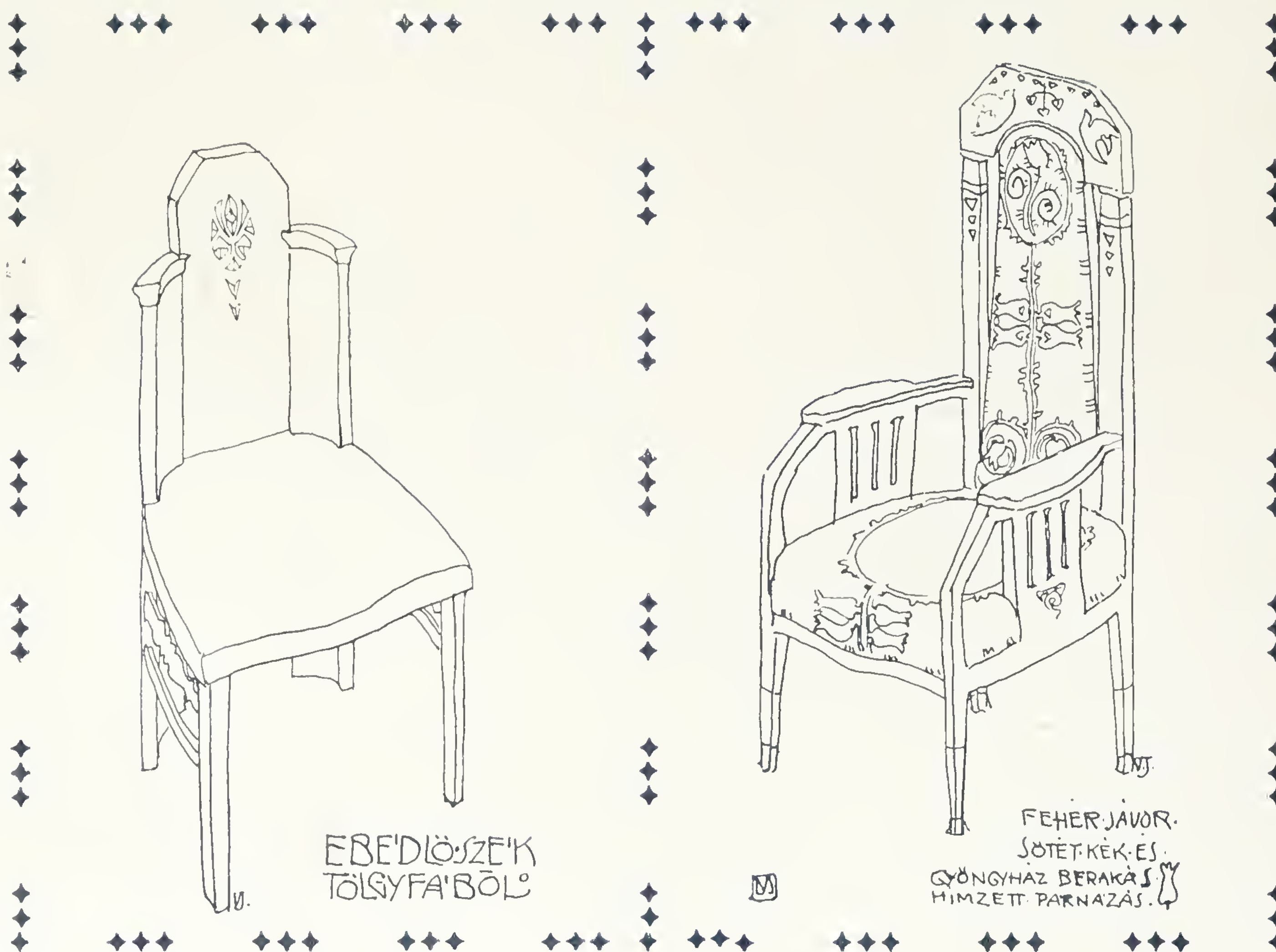

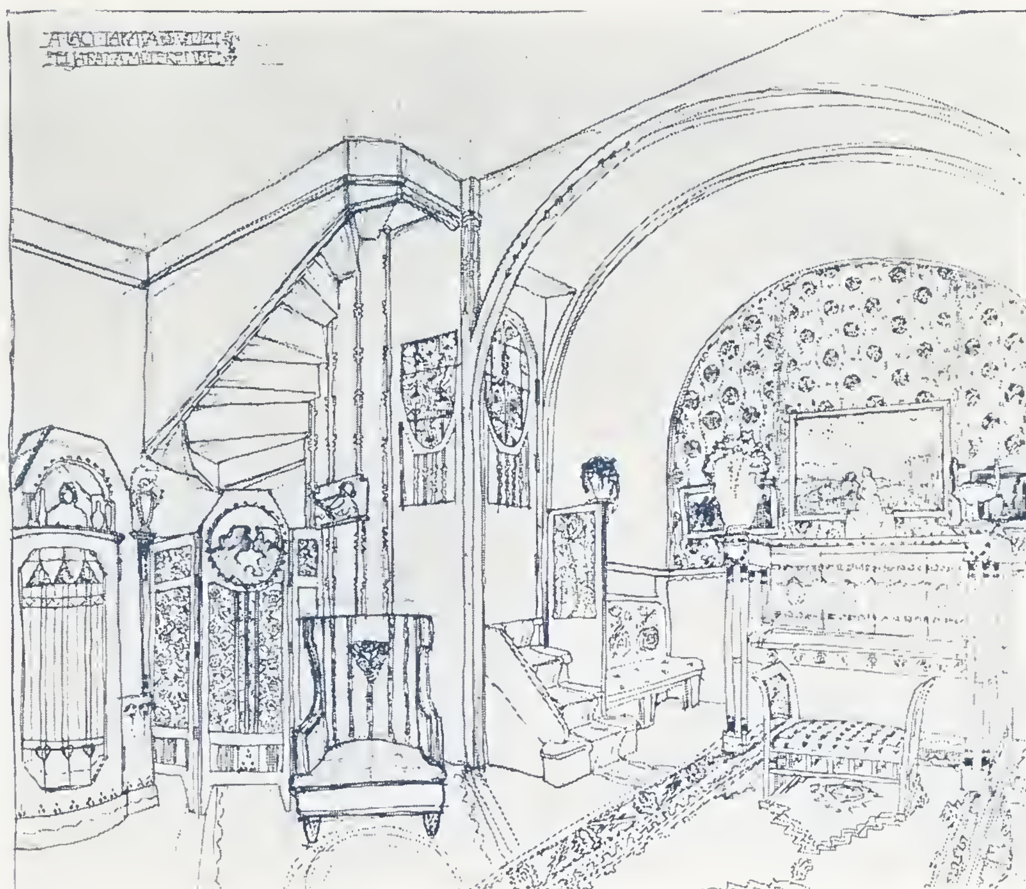

KERESKEDELMI BANK PÁLYATERVE 1904

BÚTORRAJZOK

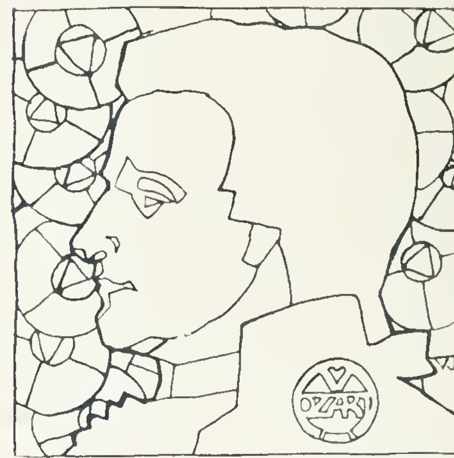

INTERIEUR 1907

GRIEG

MOZART

INTERIEUR 1907

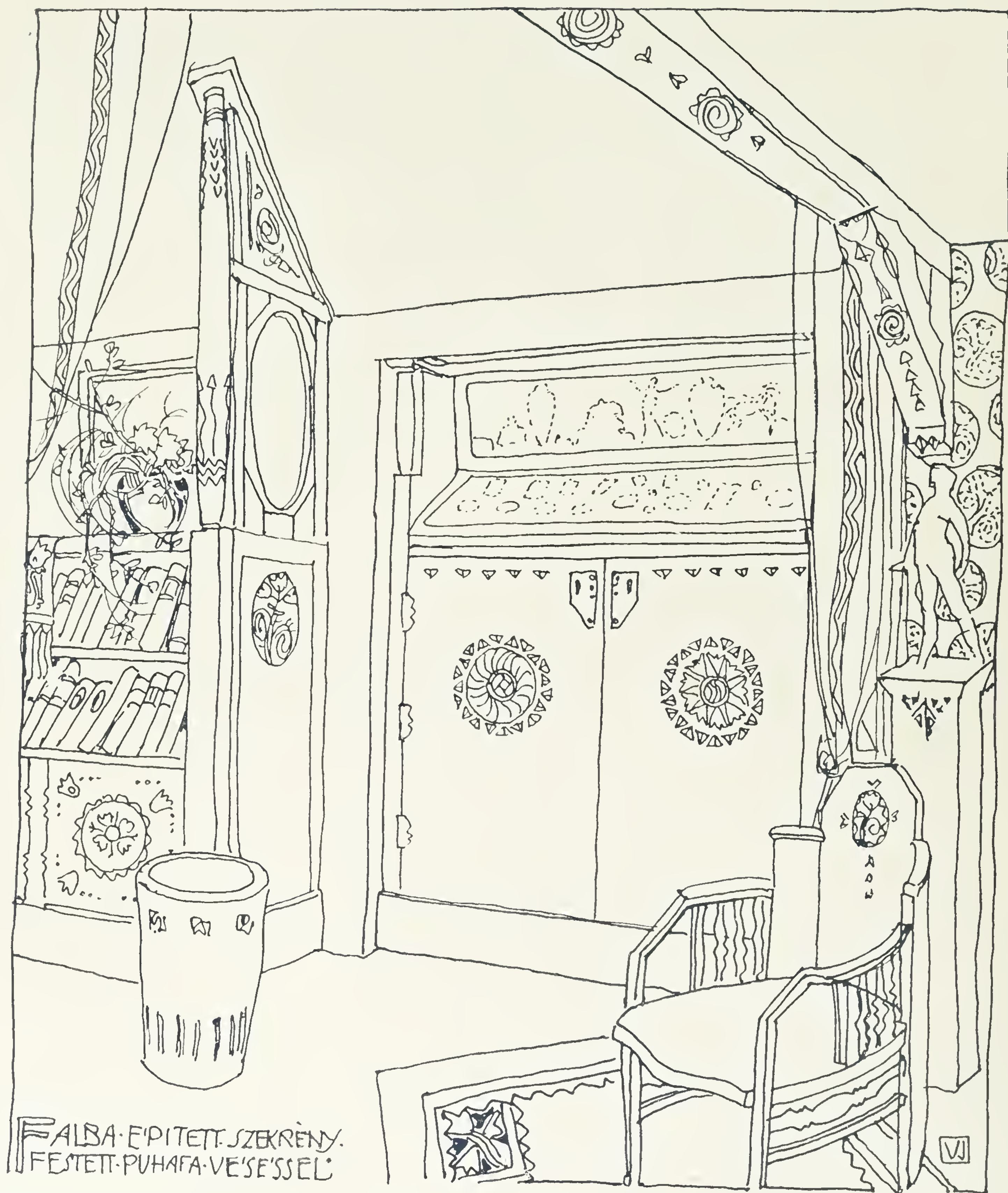

WOLF.

BIZET

Műterem-sarok

1907

ARADI EREKLYE-MÚZEUM VÁZLAT 1902

MODERN·KÁVÉHÁZ
BUDAPESTEN·

VÁZLAT·VÉSETT·FARAGÁSHOZ

TANYAI HÁZ

VÁGÓ LÁSZLÓ
VÁGÓ JÓZSEF

KÉPES LAPOK

ÍRTA KOMOR MARCELL

I.

Z UTI BENYOMÁSOK, ha még oly intenzívek, megfakulnak, elhalaványodnak csodálatosan rövid idő multán. Ha több városon utazunk keresztül, úgy lehet, teljesen elfelejtjük az első stáció legkarakterisztikusabb látványosságát, mire a negyedik, ötödik városba érünk. Bizonyos filiszteres vérmérséklet segítene itt némileg, ha volna ugyanis azonfelül annyi nyugodt és szabad időnk, hogy minden érdekes motívumot körülményesen feljegyeznénk, leírnánk. De hiszen tudjuk, hogy rendszerint csak a valamennyire elfoglalt építész utazgat, és pedig azzal a célzattal, hogy művészete körébe vágó problémákat tanulmányozzon; viszont éppen az elfoglaltság nem engedi meg, hogy egy helyt sokáig időzzön, ha lehető sokfélét akar látni. Igy aztán arra nincs érkezése a még oly gyorskezű művésznek, hogy egyes különösen tetsző művek legjellemzőbb részeit vázlatkönyvébe bejegyezze, annál kevésbé jut ideje a szerzett benyomásokat szavakban megrögzíteni.

Nekünk építészeknek ily körülmények közt örvendenünk kell a képes levelezőlapok bohó divatjának, amely az átlag-utazótól megvonja az utazás nyugodt élvezését; nincs állomás, ahonnan „ánzixot" küldeni legelső kötelességének ne ismerné. S e divatnak hasznát látja a tanulmányúton levő művész, főleg pedig építész, aki minél több ily felvételt gyüjthet egybe, anélkül, hogy magának kellene a fotografálás kényelmetlenségeivel megküzdenie.

A képes lapok természetesen épenséggel nem szokták a nevezetes látnivalókat kimeríteni; sőt a felvételek összeválogatása is igen sokszor vall a helyi nyomdásznak művészi intelligencia nélkül való ízlésre. A régi műemlék helyett szívesebben reprodukálja az új és nem éppen ízléses pallérmunkákat. S ha véletlenül művészi alkotásokat is fotografál, a legritkább esetben vezérlik művészi szempontok s ez meg is látszik az „anzixon". Sokat követelnék, ha még tovább mennék, és megkívánnám, hogy az építészeti alkotás szerzőjét is nevezze meg a nyomtatvány; ezt még a kultúra országában, Németországban sem teszik meg.

Pedig Németországban igazán a kultúra szempontjából intéznek el mindent, legalább a kultúra elnevezéssel sehol sem fukarkodnak az önérzetes germánok. Van ott Nakt-Kultur, Ehe-Kultur, Ausstellungs-Kultur, Tanz-Kultur, Briefmarken-Kultur, Ansichtskarten-Kultur, sőt még igazi kultúra is. S a különböző kultúrákba beskatulyázott mozgalmakat saját külön egyletek és lapok útján terjesztik és fejlesztik, sokszor bizony a kacagtató karrikaturáig, de még többször az egész emberiség számára végezve a legérdemesebb, a legtiszteletreméltóbb kultúrmunkát.

A képes levelezőlap gondolata német agyban született meg; s a „Fliegende" a megmondhatója, mennyire komikusan kapták fel a hóbortos divatot; de kultúra lett ebből is és én hálásan gondolok a „feltalálóra", mert benső örömmel nézegethetem most a kilószámra összevásárolt kis képeket, amelyek feltett szándékom ellenére elmaradt feljegyzéseimet pótolják.

Nézem az első stációmnak, Bécsnek képeit. Ám dobjanak rám követ, akik Bécset politikai vonatkozások nélkül emlegetni képtelenek, de én a világ legszebb modern városát látom benne; az emberi művészet legtöbbet s legszebbet Bécsen produkált modern keretben; a gyönyörűséges olasz városok sok század művészi maradványai, de Bécs Mária Terézia királynő óta állandóan épül és szépül; és gyönyörű ez a város, jóllehet természeti fekvése meg sem közelíti Budapestét.

A Mária Terézia-korabeli barok stílus motivumaiból idővel kifogytak a bécsi építőművészek, de árván sohasem maradt azért Wien, amely a tapogatódzás korából is oly héroszokat mutathat fel, mint aminők Hansen, Van der Nüll, Schmidt Frigyes voltak, hogy többeket ne említsek. S bár a történelmi hagyományok alapján életképes építőművészeti iskolát megalapítania egyiknek sem sikerült, alkotásaik, megalkotott épületpéldányaik minden korokban fogják hirdetni a dicsőségüket.

S amikor azt hittük, hogy immár teljesen kimerült a bécsi építészet, akkor támadt egy Wagner Ottójuk, aki buzgó tanulmányainak eredményeit, a jól megtanult renaissance formákat sutba dobva, mély megvetéssel a sablónnak egyedüli jogosságát hirdető közönség véleménye iránt, visszatér a legprimitivebb formákhoz és megalapítja a legmodernebb, a legbécsiesebb stílust, amelynek életképességét a nagytehetségű tanítványok nagy serege hirdeti s amely nem marad meg az építőművészet szűkebb keretei között, hanem átcsap festő-, szobrász- és iparművészetre egyaránt s rányomja félre nem ismerhető bélyegét valamennyi igazán modern bécsi műalkotásra. A bécsi Wagner-stílus ma már megvan, hiába kiáltják ellenesei tele torokkal, hogy ezt megcsinálni nem lehet s még oly buzgalommal sem fog sikerülni.

A „Kunstschau“ kiállításán mindenfajta művészetet mutatott be százharmincöt Wagner-tanítvány; már én csak annak látom őket, akár kis erszénykéket himeztek, akár majolika- vagy üvegmozaik-díszt komponáltak, akár építettek, az ősz mester művészi elvei tükröződnek műveikben s ha a kiállítás anyagi deficittel járt is, a morális győzelme teljes. S az ánzixok kedvesen illeszkednek bele ebbe a keretbe, a Kolo Moser, a Josef Hoffmann és a Wiener Werkstätte többi művészeinek kedélyes, művészi rajzai.

Egy sablónos németországi útat tettem meg: Münchenen át az obligát rajnai hajóút abszolválásával Hamburgig jutottam el s innen lefelé Berlinen, Prágán keresztül kerültem vissza Bécsbe, illetve Budapestre. Tengernyi kép rajzik előttem. A müncheni kiállításról már sok szó esett. Csodálatos ez a német „Ausstellungs-Kultur“. Egy a münchenihez csak távolról is hasonló méretű kiállítás rendezésével járó költség és munka a magyarságot évek hosszú sorára merítené ki. S Németország évente 3—4 nagyobb arányú kiállításon alul dehogy is adja. A drezdai óriási arányú kiállítás alig zajlott le, máris megszületett a müncheni, amely az izárparti művészeti empórium minden téren való teljesítőképességét fényesen bizonyítja, elsősorban pedig a vasbeton-technikának művészi mezbe öltöztetését mutatta impozánsan. S alig néhány állomással odább, teljes csendben, szerényen huzódik meg a stuttgarti Stadtgartenben a legpompásabb építészeti kiállítások egyike. S az ánzixok mosolygó büszkeséggel beszélik el nekem, hogy nemcsak „biedermeier“ után indul a német modern építőművész, hanem hogy egyszerűségükben teljesen új formákat találnak ki például a württembergi építőművészek, élükön Theodor Fischerrel, Paul Schmohllal, különösen finomak pedig a butoraik. Theodor Fischert egyébként München is magának vindikálja Gabriel Seidl, Thiersch és Hocheder mellett.

Már megzavar a sok képes lap; nem tudom, melyiket említsem előbb; a Seidl múzeumát, a Fischer iskoláit, temető-épületeit vagy a Hocheder Volksbadját. Meglehetős ismerőseink ezek a hozzánk beözönlő német építészeti folyóiratok révén, de igazán élvezni ezeket a képeket csak akkor tudjuk, miután természetben láttuk az ábrázolt műalkotásokat.

Karlsruhe, Mannheim és Heidlberg érintésével Darmstadtba jutok. Fölötte érdekes város még akkor is, ha nincsen benne az a páratlan művészettel megcsinált kiállítás, a „Hessische Landesausstellung für freie und angewandte Kunst". Itt „összedolgoztak" a művészek a dirigáló épitők keze alatt; itt még a talajszín és a vegetáció is belejátszott a kiállitás művészi megjelenésébe. Még a vendéglős söröskancsója, evőeszköze is stimmelt a nagy architekturához. A „Platanen-Hain" árnyas ülőhelyeiről a „Hochzeits-Turm"-nak csak egyes részletei látszottak; a szép, architektorikus elrendezésben sorakozó platánfa-koronák egy-egy részét el-elfödték; szóval Olbrich mesternek nemcsak a torony össztömegének jó hatásáról kellett gondoskodnia, hanem a részletek finomságáról is; de nem is felejti el egyhamar ezt a tornyot és a puritán ünnepiességgel csatlakozó kiállitási csarnokot, aki csak egyszer is látta. A tégla, a kő, a vakolat, rézbádog és cserép színegyvelege előkelő modernséget, önmegtartóztatást mutat. Nem féltek itt a művészek a közeli orosz kápolna bizarr, bizantikus sokszínűségétől, sőt az ellentét művészi hatását értékelve, nem födték el kerítéssel, hanem meghagyták a kápolnát mintegy a kiállitás keretében. Albin Müller szintén művészember, de Olbrich mellett nem lehetett más szerepe, mint az, hogy ne rontson. És nem is rontott, bár veszedelmesen közel áll épületeihez a Hochzeits-Turm. Ime a bécsi Wagner Ottó tanítványa a tanultakkal eljő Darmstadtba s itt a maga részéről tovább tanit és beleviszi a német pedáns ridegségre hajló épitőművészetbe a bécsi kedélyt. A darmstadti művész-kolónián álló villák nem telivér németek; bécsi szellemet, bécsi levegőt lehelnek és Müller és a többi építészek már Olbrich tanítványai.

E kiállításon a német mesterek kis villáikkal, munkáslakóház-tipusaikkal remekelnek. A német közönség a legolcsóbb lakóháztól is megköveteli a művészi megjelenést s nem elégszik meg azzal, hogy az épület „egyszerű" legyen, mint amivel minálunk egy sokfejű zsüri ki volt elégithető. Olcsóság és művészet, jobban mondva, az olcsóság dacára művészet az, amit a tervezőnek produkálnia kell, különben nem reflektálnak a szolgálataira. Nézem őket és gyönyörködöm a darmstadti munkásházakban, Metzendorf, Wienkoop, Mahr és főleg ismét Olbrich remekműveiben. A munkásnak is kijár részükről az intérieur művészete s a még oly olcsó eszközök lakályos, kedves otthonhoz juttatják az intelligens szegény embert. Söt ha nem is intelligens, kell hogy a mindennapi érintkezés révén beleneveLödjék az otthont alkotó tárgyak művészi értékének becsülése, szeretete.

Az egyes városokat nem tudom különválasztani épitésznevektől; például Karlsruhe emlegetésével magam előtt látom Billinget, a nagy erejü németet, aki sokat alkotott otthon és sokat rontott — minálunk. A Kaiserplatzon álló aranyos háza, amelynek homlokzata nem egyéb mint két „rizalit", diadalívszerűen összekötve és amely mögött mélyen benyuló zsák-utca kétoldalán művészi szeszélyeséggel tervezett családi lakóházak, villák sorakoznak; ez a csoport a legszebb Billing-alkotás, valamint a Stephansplatzon álló bájos kútja, melyhez hasonlót alkothatni megóv bennünket a szükmarkuság és rövidlátás, amely a város területéből dehogy is engedne akkora parkot kihasitani, amelyen az ilyen nagy sugaru körmedence az architekturájával és gyönyörűséges női aktjaival érvényesülne.

(Folyt. köv.)

A JÖVŐ ÉPÍTÉSZETE

ALÓBAN a jövő építészetéről esett szó, a Magyar Építőművészek Szövetségében, Medgyaszay Istvánnak „A vasbeton művészi formájá“-ról tartott előadásán. Ünnepélyes, komoly formában hangzottak el a szavak, melyeknek legfontosabb következménye az lesz, hogy az építészek ezután gyakran fogják a megindított kérdéseket tárgyalni és saját hatáskörükben gyűjtik az adatokat a felmerülő esetek tisztázásához. A történelmi visszapillantás után, mely szükségképen abból az okból kellett hogy tisztázza azt, hogy minden idők építőművészete, a szerkezetekben levő erőproblemák kifejezését juttatta érvényre, az átmenet nyílt és logikus volt a jövő anyagára, a vasbetonra. Az ókor és középkor kőépítészete az anyag tulajdonságainál fogva eltér a vasbeton formavilágától. Legközelebb áll hozzá a fa formanyelve. „Két körülmény azonban örökké el fogja választani a két anyag formavilágát: az egyik az, hogy a fa húzó és nyomó szilárdsága majdnem egyenlő, míg a vasbetonnál a vasszálak elhelyezése szerint, a húzott rész szilárdsága tíz-harmincszor akkora; a másik elválasztó körülmény az, hogy a vasbeton alakja és mérete mind a három dimenzióban majdnem független.“

Épen ez a nagy alakíthatósága a vasbetonnak lesz az, mely a formanyelv egységes kifejlődését megnehezíti, mely majdnem lehetetlenné fogja tenni, hogy a vasbeton-architektura oly egységes stílussá fejlődhessen, mint a történelmi stílusok voltak. Nehéz az erők kifejezésmódjának logikus meghatározása, mert míg a szükséges tömegek egyszerű alkalmazásáról van szó, a tiszta számítás eredményeképen jelentkeznek az új formák, de midőn az ily nyers formákat érzékeltetni kell, midőn az erők kifejezésmódját kell megtalálni, könnyen botlik más anyagok belső tulajdonságait érző gondolkodásunk. Hamis cirádává válik, mit az egyedül helyesnek tartunk, mert ekkor nem a számítás vezet többé, hanem saját érzékünk, mely ma még nem lehet eléggé fegyelmezett egy sajátos, majdnem minden irányban modifikálható anyag formálásában. Azt hiszem, még nem hagytuk eléggé a szerkesztő mérnököket szabadjára és ami fő, mi magunk sem sajátíthattuk el a vasbeton-konstrukciókat annyira, mint az szükséges volna, hogy formákat teremthessünk. A mai vasbetonépítmények legszebbjei ténylegesen azok, amelyeket a mérnök szerkesztő ereje az építész közbejötte nélkül teremtett meg és ott, ahol az építész közreműködik zavarólag hat, mert az ő érzéke konzervatív. A perspektiva nem is tisztázott. Lehet, hogy a vasbeton jövendő architektusa csak a száraz számítások embere fog lenni és a stíltiszta vasbeton-architektura, a kifejezésmódok teljes eltekintésében fog állani, a mai művészi érzés a tervezésnél másodrendű faktorrá devalválódik. De ha ez meg is lesz, csak átmenet, mert végül az architektus szerepe megint kell hogy fölénybe jusson, — de csak akkor — ha az anyag tulajdonságai teljesen birtokában lesznek.

A történelmi stílusok fejlődésére sok század volt szükséges. A vasbeton formanyelve sem lehet rövid idők szüleménye. Igaz, hogy a görög templom architrav rendszerét és a keresztény boltozatok komplikáltabb statikáját jóformán a művész érzéke és századok kísérletei hozhatták csak létre, mivel szemben áll az, hogy a vasbeton belső

tulajdonságait a rajzasztal mellett számitásokkal és grafikus meghatározásokkal állapitjuk meg, úgy hogy a kisérletek hosszas időtartama nagyon redukálódik. Nem szabad figyelmen kivül hagyni azonban azt a körülményt, hogy viszont a vasbeton anyaga oly sokféleképen modifikálható, a szerkezetek annyi variációja lehetséges, ami feltétlenül megnyujtja időben, ha nem is annyi századokra, az igazi formanyelv kifejlődését.

A másik fontos faktor, mit előadásában Medgyaszay István is emlitett és Pecz Samu tanár felszólalásában még inkább megvilágitott: az anyag előállitási módozatai. Ha egy vasbeton szerkezeti elem szükséglete azt kivánná, hogy annak keresztmetszete változó legyen is, az előállitás egyszerűsitése szól ellene és lényeges változást hoz létre a számitó és formákat érző épitész kifejezésmódjában.

Nehány eredmény máris mutatkozik, miket Medgyaszay logikusan vezet le és alkalmaz. „Ha a szerkezeti elemeket a lehető legkevesebb anyaggal oldjuk meg, tehát csak a húzott részekbe helyezünk szerkezeti vasat: úgy a nyomott részek keresztmetszete átlag húszszor nagyobb lesz, mint a húzott részeké. A nyomott rész, tehát zömök, vastag lesz, a húzott rész keskeny, vékony. Ez egy olyan sajátosság, mely egyedül a vasbetont jellemzi."

Érdekesen vezeti le a vasbeton formanyelvének egy másik alapelvét előadásában. A vasbetonépitmények, miket példákban mutat be, megoldásaikban leplezetlenül őszinték, sőt érdekesek is, de mint helyesen mutat rá, anélkül, hogy szépérzékünket kielégitenék.

„A nagy korok remekművei is őszintén voltak megszerkesztve, közvetlenül, könnyen áttekinthettük az erők játékát, az épitőelemek szerepeit, de azontúl még gyönyörködtettek is. Szépek voltak.

Ha a dór oszlop törzse helyébe mértani hengertestet állitanánk, a terhelést éppen oly helyesen és őszintén venné át, de ugyanaz sudarasitva, entasis szerint faragva már szép is.

Miben van tehát a különbség? Egy finom elváltoztatásban, abban az igen fontos csekélységben, amely a fényképet a művészi arcképtől elválasztja: az érzőlélek kifejezésében.

A sudarasitásnak nemcsak az a célja, hogy az optikai csalódásból eredő nehézkes hatást elkerülje. Az oszlop törzse felveszi a párkányzat súlyát. Hogy az ezt érző görög művészlélek a szemlélőben a hasonló érzést felkeltse, az oszlop törzsét sudarasitotta az entasis ruganyos vonala szerint. Így már érezzük, hogy a kissé domború törzs nyomásra van igénybe véve és érezzük azt is, hogy azt a nyomást ruganyos szilárdsággal el is viseli. A dór oszloptörzsön még egy fontos jellemzést találunk: a biztos állás jellemzését. A felső átmérő valamivel kisebb, mint az az alsó, — csak egy ötödrésszel — de a görög művész elérte a törzs megnyugtató hatását.

Be kell tehát ismernünk, hogy az eddigi vasbetonműveink formavilága nem eléggé kifejező, nem művészi, nem él. Sejtetnünk, éreztetnünk kell műveinkben a természet örök erőinek játékát. Érdeklődve és gyönyörködve kell hogy lássuk, mint a gótikus dómban, hogy adják át terhüket a boltmezők és boltsapkák játszi könnyűséggel az összefonódó bordákra, szinte gondos szeretettel hordja azokat az anyaboltöv, amely biztossággal nehezedik a komoly, hatalmas és ünnepélyes pillérekre.

Mi is meg kell hogy találjuk annak a kifejezését a mi világnézetünk formáiban, ahogy a vasbeton, a bordák, gerendák és ivek felveszik terhüket, ahogy tovább adják a nagy rácsos tartókra és oszlopokra, amelyek azt látható nyugalommal és biztossággal hordják.

De hogy érzékitsük meg a holt, merev anyagban az összeszövődő és összebogozódó húzó és nyomóerőknek ezt az örök küzdelmét? Hiszen az erők és a szilárdsági viszonyok tulajdonképen teljesen elvont fogalmak.

A testvér-képzőművészetek felelnek kérdésünkre: a cselekmény ábrázolása által. A festő és szobrász a történet, a mozgás egyetlen pillanatát keresi ki, de mindig a leg-

jellemzőbbet és ez az utolsó pillanatok egyike. Képzeljük el mármost, hogy ruganyos anyagból való oszlopot megterhelünk és végre összerogy. Közvetlenül azelőtt kissé összenyomódik az anyag, minden irányban kitérni igyekezik, kidudorodik. A hengertest kidomborodik. Ez a pillanat és ez a forma jellemzi a nyomást.

Ha ruganyos anyagból való hengert széthúzunk, az elszakadása előtt kissé megnyúlik. Az anyag tömege majdnem állandó marad, tehát a nagyobb hosszúságra megvékonyodik, behomorodik.

Ez a pillanat és ez a forma jellemzi a húzást.

Ez volna tehát a második főelvünk.

Tulajdonképen nem is új. Láttuk, hogy a görögök is így fejezték ki a dór oszloptörzs nyomását.

Igen megnyugtató az, hogy ma — csupán lélektani és szilárdságtani igazságokból következtetve — ugyanahhoz az eredményhez jutunk, ahova évezredek előtt — a művészi formaképzéssel — a finom érzékű görögök. Ezek csak oly igazságok lehetnek, amelyek emberi lelkünk legmélyén gyökeredznek."

E néhány eredmény is bizonyítja, hogy milyen körültekintéssel kell a vasbeton formálásánál eljárni. Hisszük, hogy elsősorban a tervező építészek karolják fel az eszmét és annyi adatot produkálnak a felvetett kérdések megoldásához, mely beláthatatlan időkre fogja kiterjeszteni és meghatározni a gyakorlati munkálkodást. M.

AZ ANGOL TERVPÁLYÁZATOKRÓL

OST, mikor a tervpályázatokat a kereskedelemügyi minisztertől szentesített szabályzatok értelmében fogják a jövőben kiírni és építészi körökben a tervpályázati módozatokat behatóan tárgyalják, talán nem lesz teljesen érdektelen főbb vonásaiban ismertetni az angol tervpályázati kiírásokat. Csak főbb vonásaiban azért, mert a részletek úgyis minden egyes alkalommal módosulnak a helyi kívánságok és szükségletekhez képest; különben is az angol pályázatoknál erősen érvényesülnek az ő nemzeti vonásaik meg a mienktől eltérő speciális építkezési viszonyaik.

Minden pályaterv kiírásánál egy általános ismertetésen kezdik, amelyben megadják a helyszínrajzot, a telek környezetét, esetleg annak már kialakult kiképzését. Nem egyszer utasítják a pályázót arra, hogy az épület elhelyezéséről helyszíni szemle útján szerezzen tudomást. Ugyanez általános ismertetés tartalmazza mindazt, amely a tervezőnek a kívánt irányba való tereléséhez szükséges, az épület homlokzati kiképzését azonban mindig a pályázó építész „józan belátására" bízzák. A pályázati kiírásban megemlítik a zsürit, megnevezik esetleg már a kiírásnál is részt vett és a programm összeállításában segédkező építészeket és az ítélkezés módját, a pályatervek pontos beküldési idejét, nemkülönben a pályadíjakat, a kivitelt illetőleg a kiíró jogát és a megbízást nyerendő építész kötelezettségeit, a kivitelhez szükséges rajzokat, eljárásokat és honoráriumot, amibe a pályadíj nem foglaltatik benne.

Talán túlszigoruan kívánják a programm összes pontjainak betartását, a kívánt lapokat még méretben is egyformán kell elkészíteni, nemkülönben utasítást adnak a rajzolás módjaira, esetleges perspektívára a nézőpontot is sokszor megadják.

Végül közlik, hogy a rajzokat szabad-e rámák, illetve üveg alá tenni vagy nem. A nem kívánt lapokon túl minden beadott rajzot megsemmisítenek és ezeket a zsüri

nem veszi tekintetbe. Nagyobb pályázatoknál részletesen körülírják a kívánt világítás, szellőzés és fűtési rendszerek alkalmazását, az egyes helyiségeknél a szükségelt ablakok mikénti elhelyezését, sőt egyes berendezési tárgyak méreteit is, ha azok már előre a tervben kitüntetendő elhelyezést nyernek.

Az angol tervpályázatokról.

A pályázatnak igen hangsúlyozott pontja az előirányzott építési összeg, aminek be nem tartása egyenesen a kizárást vonja maga után.

Ezek után következik a tulajdonképeni programm, amely az egyes helyiségeknek felsorolását tartalmazza és azok méreteit adja meg, amennyiben azokra szükség van.

Egyik igen érdekes pontja a kiírásnak az, amely felsorolja azon tetteket, amik kizárják, diszkvalifikálják az illető építészt a pályázatból.

Így diszkvalifikálók mindazon kísérletek, amelyek direkt vagy indirekt a pályázó személyének megismertetésére törekednek, úgyszintén a jelige ismertté tétele, vagyis bármily oly törekvések, amelyek alkalmasak arra, hogy az ítéletet befolyásolják.

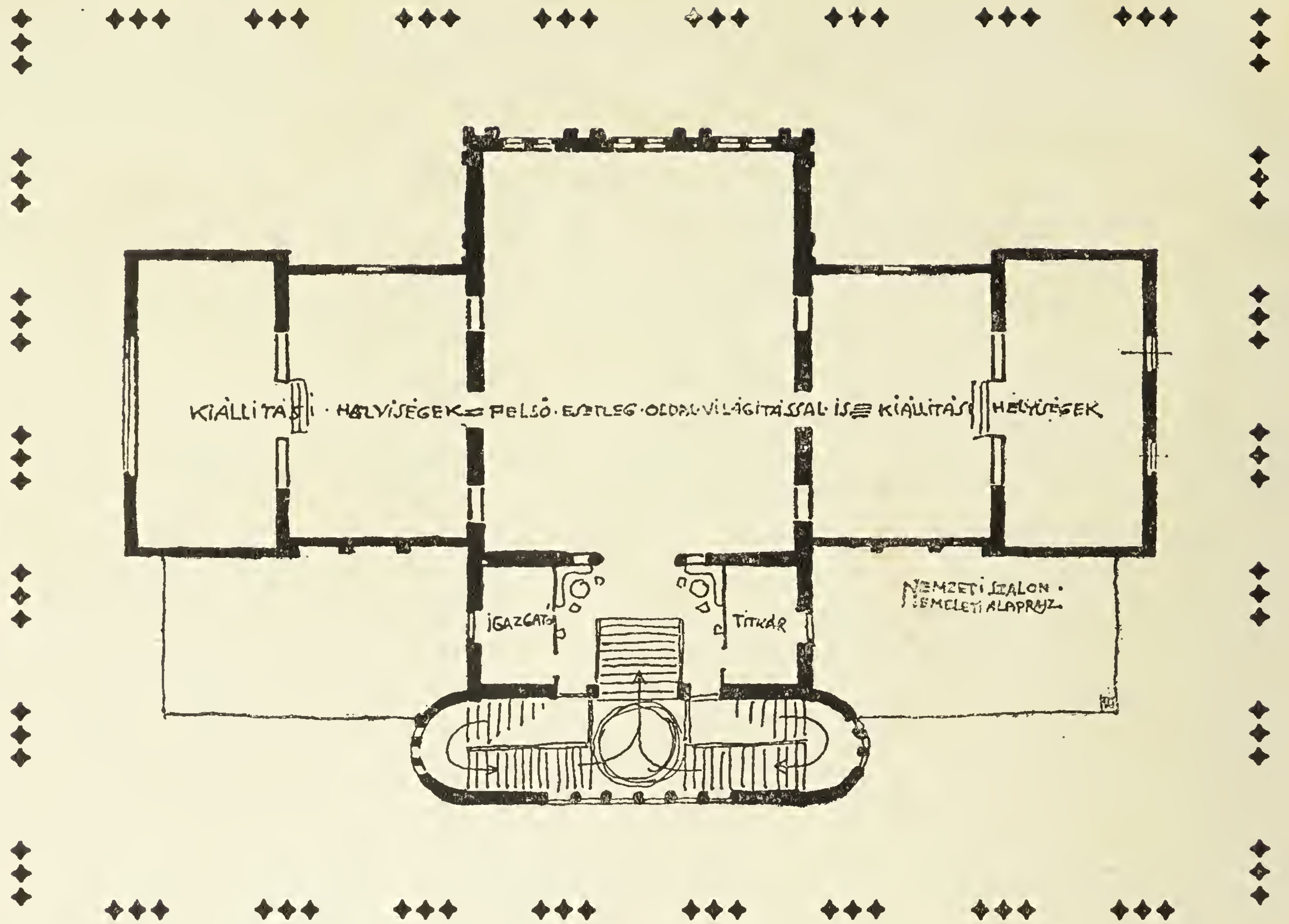
Megszívlelendő jó szokásuk, — pedig talán ott nincsen olyan szükség reá — hogy a jeligés levél nemcsak a „tervező" nevét, de ama kijelentést is tartalmazza, hogy a terv a pályázó irodájában személyes közreműködésével készült!

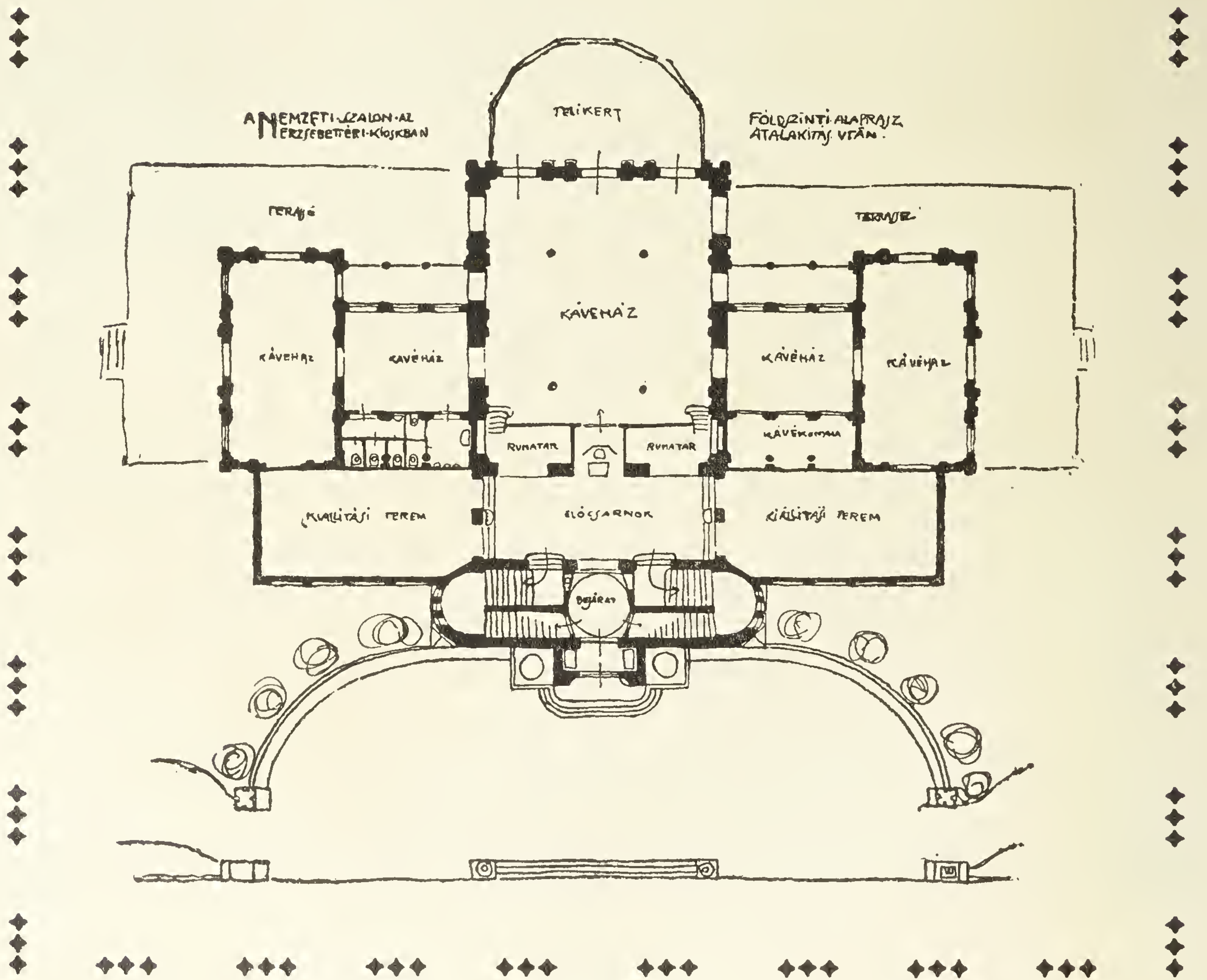
Igen fontos és nálunk teljesen ismeretlen ama eljárásuk, mely a pályázókat jogosítja egy meghatározott időn belül a kiírás után, kérdésekkel fordulni a kiíró testülethez mindama esetekre, amelyek jogosultak és indokoltak, azonban a kiírásban külön felemlítve nincsenek, de a pályázat érdekében azokat előnyösen felhasználhatják és a kívánt irányban vezetik a résztvevőket. A válaszokat, kérdésekkel együtt, nyomtatásban megküldik az összes résztvevőknek, még pedig szintén kellő időben úgy, hogy még azok felhasználhatók legyenek.

Ez az egyöntetű eljárás ennél a pontnál különösen megbecsülhetetlen értéket ad, és bizonyára nem egyszer sok téves iránytól óvja meg a résztvevőket. Nagyon helyes az a tudat, hogy a pályázó ily módon mintegy összeköttetésben áll a kiíróval, míg a terveket készíti és már csirájában megöl sok olyan eltévelyedést, amiről mi csak a zsűri döntése után vagy azután sem értesülünk. S.

KIÁLLITÁSI · HELYISÉGEK = FELSŐ · ESETLEG · OLDAL · VILÁGITÁSSAL · IS = KIÁLLITÁSI HELYISÉGEK
IGAZGATÓ
TITKÁR
NEMZETI SZALON ·
EMELETI ALAPRAJZ.

A NEMZETI · SZALON · AZ
ERZSEBETTÉRI · KIOSKBAN
TELIKERT
FÖLDSZINTI · ALAPRAJZ
ÁTALAKITÁS UTÁN .
KÁVEHÁZ
KÁVEHÁZ
KÁVEHÁZ
KÁVEHÁZ
KÁVEHÁZ
KÁVÉKONYHA
RUHATÁR
RUHATÁR
KIÁLLITÁSI TEREM
ELŐCSARNOK
KIÁLLITÁSI TEREM
BEJÁRAT

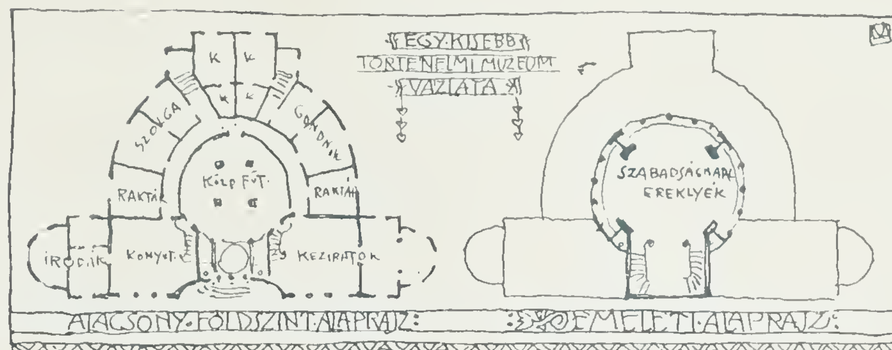

Nemzeti Szalon 1906

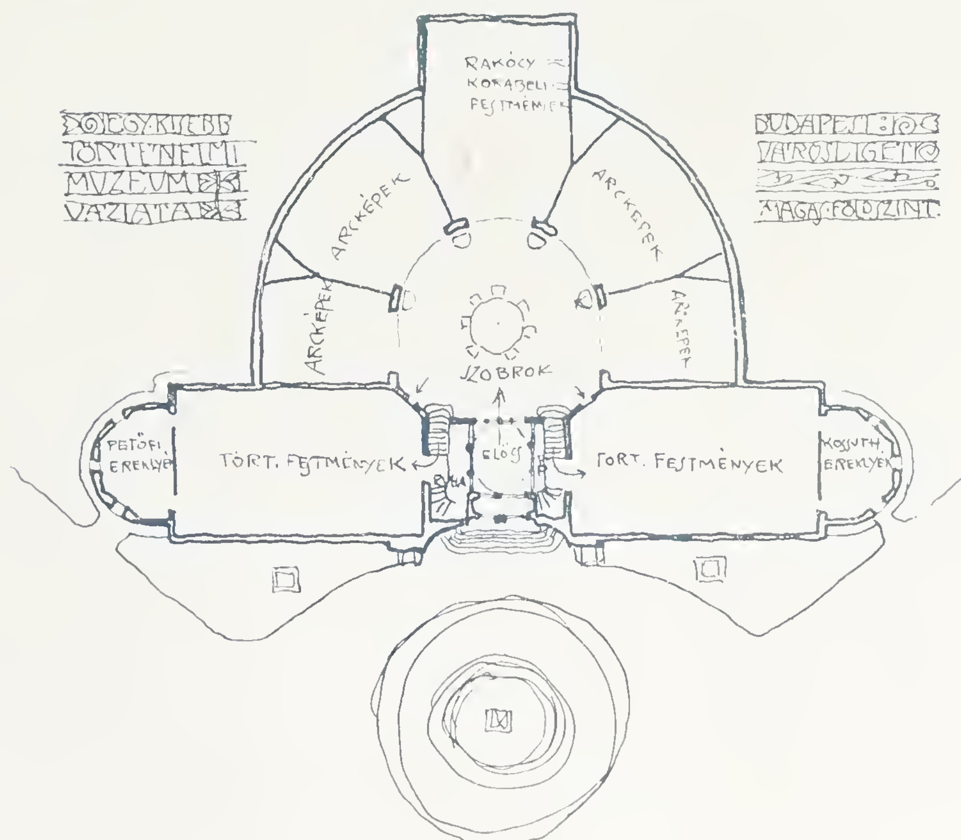

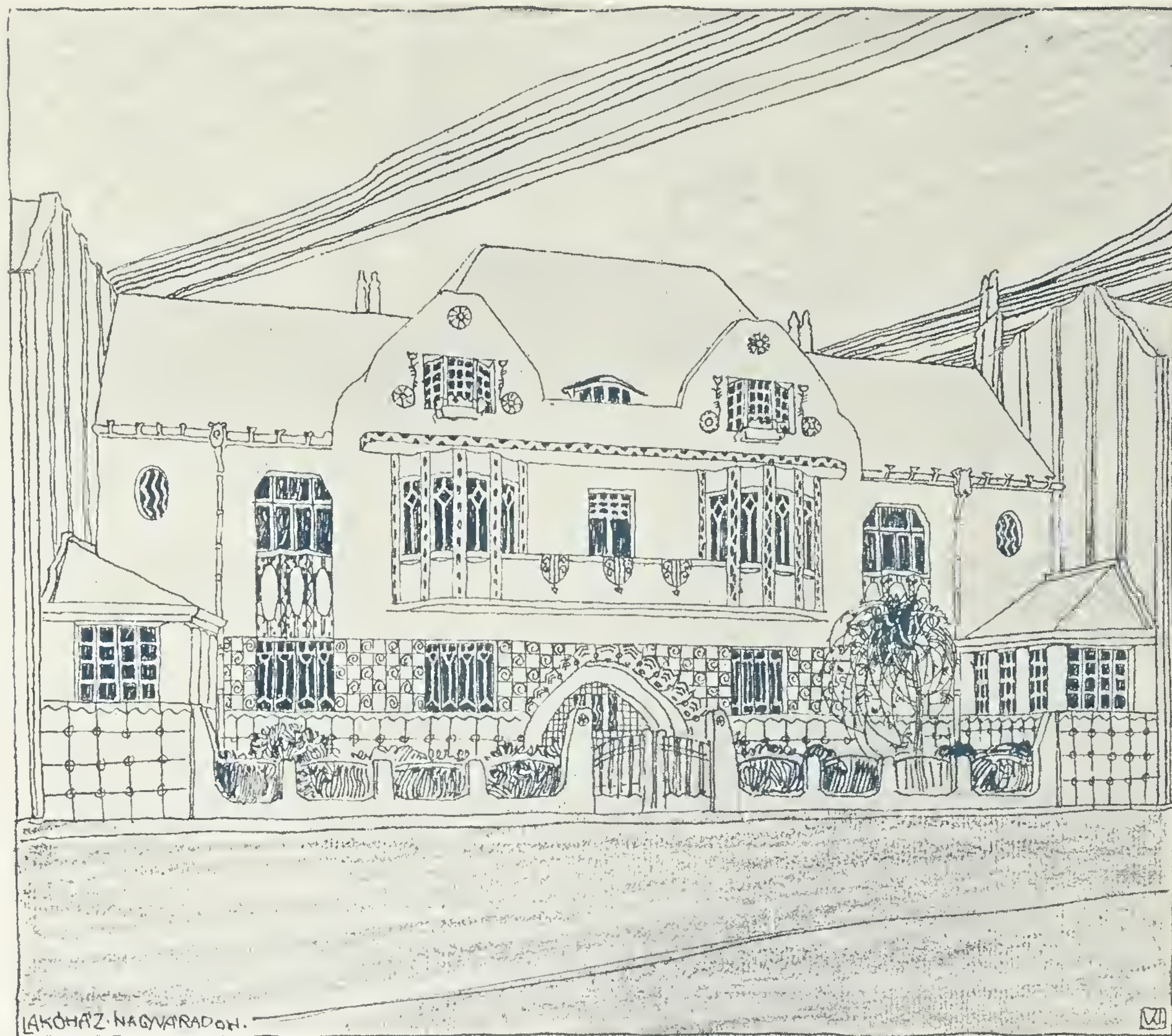
NEMZETI SZALON 1906

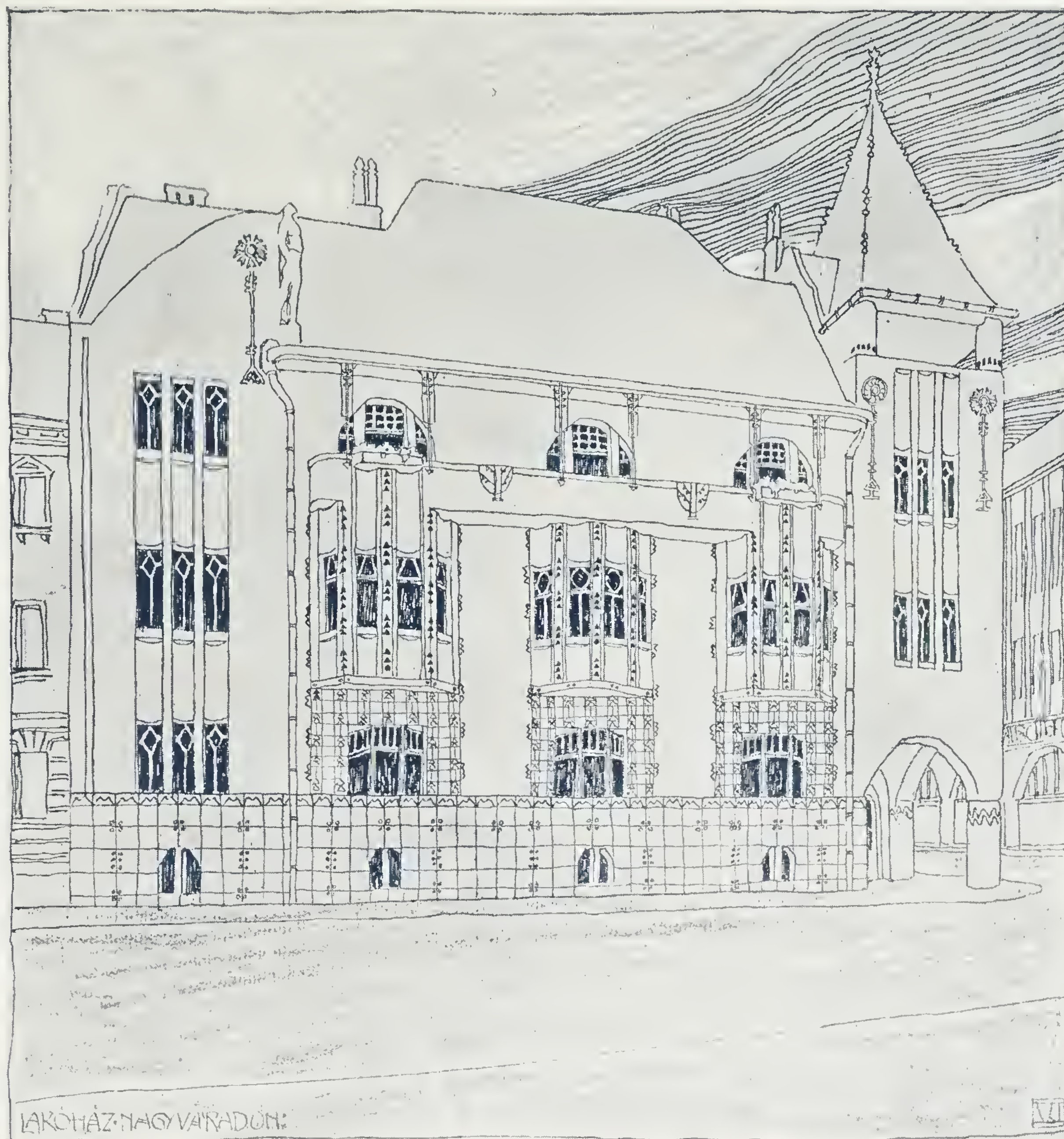
EGY KISEBB MÚZEUM VÁZLATA 1904

Lakóház

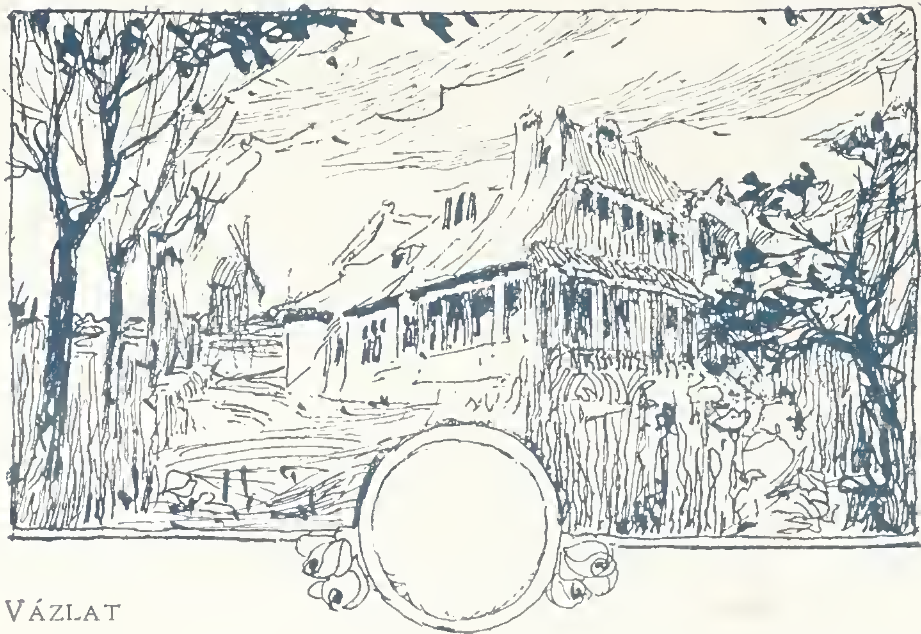
Sírkő-részlet 1907

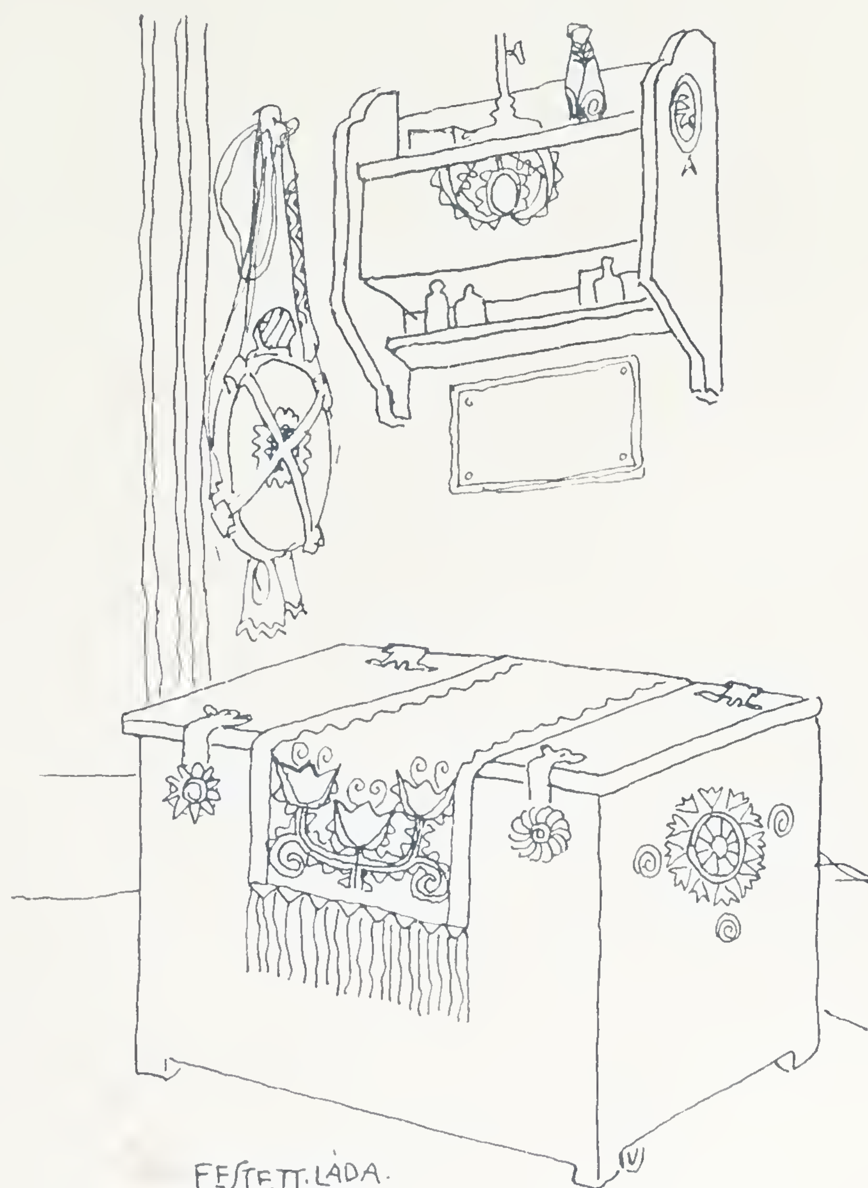

SÍREMLÉK 1907 LAKÓHÁZ

PÁLYATERV 1901

VÁZLAT

FESTETT LÁDA
VESÉSSEL

V.
J.
VÁZLAT·VÉSETT·
FARAGÁSHOZ

A FALU TEMPLOMA

VÁGÓ LÁSZLÓ
VÁGÓ JÓZSEF

Emlékház 1906

VÁZLAT VÉSETT FARAGÁSHOZ

Az iskola 1906

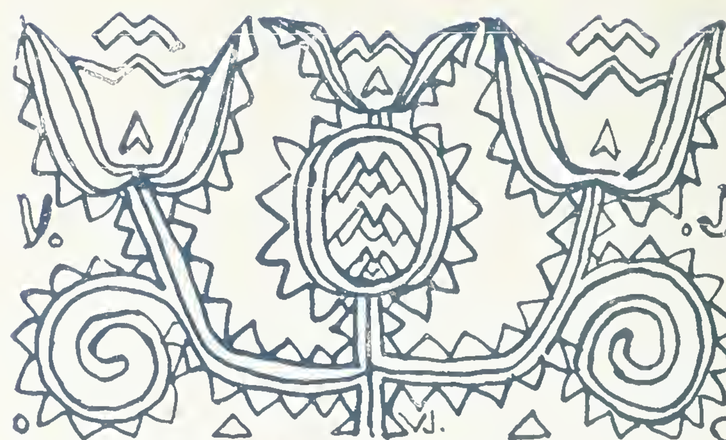

Községháza 1906

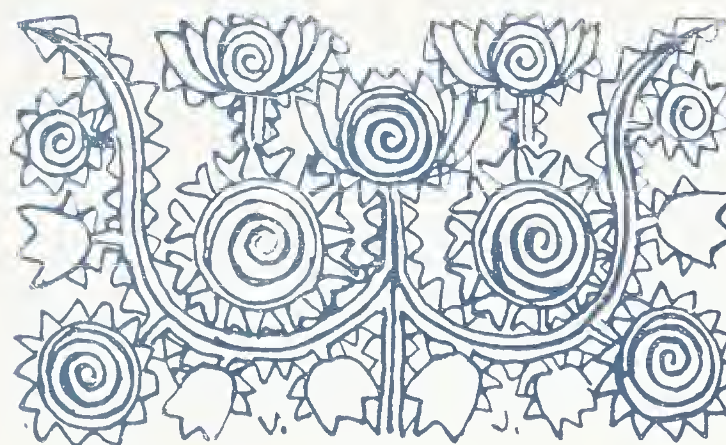
GYERMEKÁGY · FESTETT PUHAFA · KÉK-ZÖLD

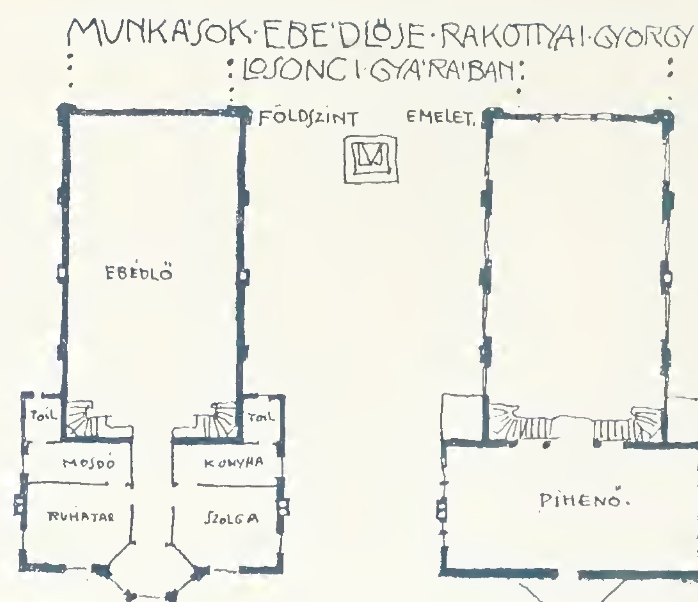
Lakóház 1906

Lakóház 1906

VÁZLAT VÉSETT FARAGÁSHOZ

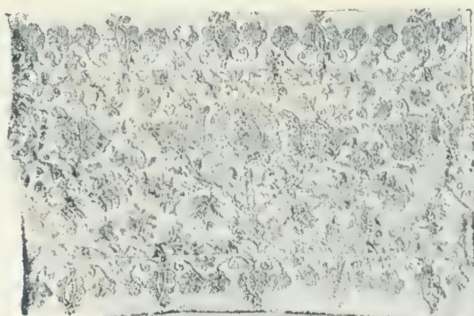

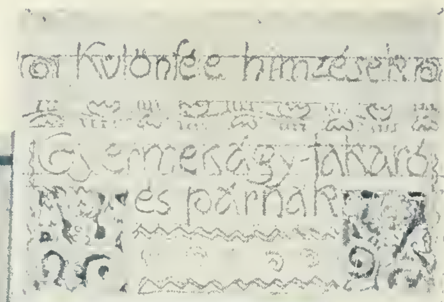
Munkások ebédlője 1906

MUNKÁSOK. EBÉDLŐJE
RAKOTTYAI. GYÖRGY.
LOSONCI
GYÁRÁBAN

MUNKÁSOK EBÉDLŐJE 1906

Különféle hímzések
Gyermekágy-takaró
és párnák

VÁZLAT·VÉSETT·
FARAGÁSHOZ·

JEGYZETEK

Virágok az ablakban. Sajnos, de való, hogy nálunk a virágok iránt igen kevés embernek van érzéke s akinek volna, annak vagy nincsen módja ahhoz, hogy a virágokat felkarolva, lakása környékét kertté alakítsa s azoknak fejlődésében és színpompájában gyönyörködhessék, vagy egy pár eredménytelen, minden szakértelem nélkül tett kísérlet után felhagy a házi vagy a szobai kertészkedéssel. A Magyar Iparművészeti Társulat karolta fel az eszmét és szervezi a propagandát Gelléri Mór választmányi tag jelentős iniciatívájára és remélhető, hogy az építész egyesületekkel karöltve sikerül is szép eredményeket elérni, különösen azért, hogy éppen most ősszel indult meg a propaganda, úgy hogy a kellő előkészületek megtehetők.

A város belső területén természetesen kerteket, parkokat nem alakíthatunk. De ha már ezt nem tehetjük, pótoljuk ezt az ablakok és erkélyek virágosításával. Mennyivel szebbek, barátságosabbak volnának azok a komor épületek, ha ablakaikból és erkélyeikről szép, üde zöldlombú és különböző színárnyalatú virágok csüngenének le vagy futnának fel a falon. Minden ablakból egy kis lugast alkotva. Nézzük csak meg, pl. Berlint, Drezdát, vagy akár a kisebbeket is, hol kezdve a legmagasabb köröktől le a munkásosztályig, mindenkinek tehetségéhez képest virág van az ablakában. A legszegényebb munkásasszony szombaton kikapva a bérét, első dolga legalább egy cserép muskátlit venni, hogy ablakát vele feldíszíthesse s szabad idejében gondosan ápolhassa. Ilyen emberekről kell példát vennünk, kik elfáradva a nehéz munkában, haza térve gondozzák növényeiket, rendesen öntözik, a hidegtől védik s a beteges leveleket leszedegetik. Ily módon évekig eltartják növényeiket, melyek mindig meghálálják a reájuk fordított fáradságot s tavasztól késő őszig dúsan virágoznak. S hogy az ily dús virágzást mi is elérjük, tavasszal alkalmas virágládákba ültetve vagy ujonnan cserepekbe átültetve az ablakba rakjuk növényeinket s a szükséges locsolás, tisztogatás, földporhanyítás s egyéb kisebb teendők gondos elvégzése után, nemcsak dús virágzást, hanem új fiatal növényeket kapunk ápoltjainktól. Hogy hol, milyen növényeket alkalmazzunk, azt az alábbiakból láthatjuk. Igen gazdaságos az olyan növények — évelők — használata, melyek nem igényesek s télen át a szobában, gyér locsolás mellett eltarthatók s tavasszal ismét használatba vehetők. Az ily növények legnagyobb része a korai, illetve utófagyoktól nem szenved, sűrü lombot s állandó virágzást nyujt. Felmerült és nem jogtalanul az a panasz, hogy a virág nálunk nagyon drága. Néhány virágfajtát ismertetünk éppen ezért, miknek beszerzése egyáltalán nem költséges és elég tartósak és az idő viszontagságainak ellentállóak. Nemcsak nálunk, de főleg Németországban a legjobban elterjedt és általánosan kedvelt ablakdíszül szolgál a Muskátli (Pelargonium). A lecsüngő ágakkal bíró és felfelé növő egyaránt használatos piros, rózsa, fehér, lila stb. színű változatokban, melyek egész nyáron virágoznak. Egy másik, a fentebbivel állandóan együtt alkalmazható növény a Tradescantia virginica. Igen gyorsan fejlődő és hosszan lecsüngő ágaival illetve hajtásaival, szép és teljes hatás érhető el. Mindkettő napos, szellős helyet és kevés gondozást igényel. A vadszőlő (Ampelopsis) különböző fajtája inkább erkélyek, rácsok, falak befuttatására alkalmasak, melyek azonban csak a második, harmadik esztendőben mutatják be szépségüket, mert lassabban fejlődnek mint az előbbi dudvaneműek. Akinek e három lagalkalmasabb növényt nincs módjában megszerezni, — nem a növény drágaságánál fogva — hanem talán a tavaszi nagy kereslet miatt, az a következő, szintén alkalmas és szépen díszítő, de nem olyan keresett növények közül kiválaszthatja a magának megfelelőt. Ilyenek a Hedera hélix = borostyán. Tropheum majus altum, egynyári, különböző színű virágokkal. Begonia semperflorens, mely egész nyáron virágzik. B. bulbosa, igen nagy virágú. B. rex, nagy színes levelekkel. Ipomea = futóka, sűrü növésű. Különböző nagyvirágú díszbabok stb. és a cserépbe nevelt nyári virágok legnagyobb része. VIDA GY.

* * *

A Műcsarnok téli kiállítása. Észrevétlenül, a hátsó ajtón besurranók szerénységével, új szó pottyant abba a hombárba, mely hivatalosan magyar nyelvkincs néven ismeretes. Levitézlett az újszülött neve, bár legitimációja nem volt egészen rendben, másnap és harmadnap már több papirnagyhatalom adoptálta a kisdedet. Levitézlett. Körülbelül a valamikor karakán, legénykedő ifjunak, a handabandázó, nagypipájú, kevés dohányú, bús magyarrá való megvénülését jellemezné. E jelző az impresszionizmus híveit illette. Igaz, hogy némi körültekintéssel vágódott a tagló a kemény művészfejekhez. Olyan fejeket sujtott, akik nem is voltak fejek. A sanda mészáros régi recipeje

szerint történt az eset. Talán nem is volna olyan jelentős az egész támadás, ha nem szimptóma volna, csakhogy az. És aki sujtott, az maga is egykori zászlóvivője volt, habár írásban is, a modern művészeti törekvéseknek. Szóval ő maga vitézlett le. A napisajtó majdnem egyértelmüleg hasonló hangokat hallatott. És e megrovás, a modern művészeti irányok halotti bucsúztatója után, mikor elindultunk a műcsarnokba képet nézni, azt hittük, hogy odakünn rémes mészárlást követtek el az istentelen modernek? Dehogy! A régi jó bácsik csendes vásznai meredeztek reánk. A magyar művészek szine, java távolmaradt. Ferenczy, Fényes, Kernstok, Szinyei-Merse sehol. Peske, Kacziány és a többiek mindenütt. Inocent, Ferraris, Balló. Miért? Miért kérdezték a vásznakon túllátók. Hogyha a sajtó és az emberek között kapcsolat nem lenne, ha az előbbi nem irányítana annyira, mint amennyire irányít, nem igen kellett volna firtatni a dolgot. A klikkekről már éppen eleget írt és ír egynéhány naiv lélek. De a sajtó ilyen magatartását szó nélkül hagyni nem lehetett. Ennyit a képek hatásáról.

Magukról a képekről csak annyit, hogy sem jobbak, sem rosszabbak, mint a műcsarnok utolsó kiállításain szereplő képek. Pór Bertalan erősrajzú, diszkrét tónusú arcképét. Herrer Cézár nehány színes vásznát és Vesztróczy 220. számú stílusos, leszűrt higgadt művészettel készült képét leszámítva, alig akad nívós munka.

A műcsarnok vezetősége valahogy ráeszmélt arra, hogy Kézdi-Kovácsék és Endrey Sándorék nem igen vonzanak, sőt még Neógrády sem. Tehát idegen művészek képeit hozták le Budapestre csalogatónak, hogy a tizedrendű magyar portékán is valamiképpen túladhassanak.

Üzleti fogásnak megjárja, hogy a művészetnek mi köze ehhez, azt ki se kérdje.

Tehát itt vannak a hollandusok, belgák és a német Zügel.

A hollandi kollekció valahogy azt a látszatot kelti, mintha a magyar piktorok műcsarnokbeli csoportjának impotenciáját szankcionálná. Mintha így szólnának ezek a képek hozzánk: mit lamentáltok? Nem érdemes. Nem jobb a mi nyugalmas szürkeségünk, kinek se ártó szintelenségünk? A legtöbb vászon emésztő polgárok boldog szunnyadozásának lelki állapotát interpretálja. Régen kipróbált atelierszószok terjengenek bizalmas lomhasággal egy-egy kifelé törekvő szinfolton. Hol vannak a színek örömei? A megcsinálás gyönyörűségei? Azok a szenzációk, melyek egy-egy eredmény nyomán felviharoznak az alkotó művész lelkében. A képek gondosan eltitkolják az ecsetet vezető kéz rezdüléseit. Mindent elpalástoltak. Ez a hollandi kollekció összbenyomása. Azért vannak ott is képek, melyek a sablónok kölönceitől felszabadult Embert mutatják.

Bauer M. A. I. nemcsak festő, hanem — és talán elsősorban — poéta is. Régi templomok, keleti városok álmait szövögeti egybe. Nagy gót székesegyházak homályos falain átszüről̋dő orgonahangját hallatják diszkrét, szinte odalehelt szinei, vonalai.

Breitner G. H. Amsterdam kikötőjének csendes utcáinak lelkét oldja fel meleg színharmóniákba. Tud és nem unalmas. Két olyan tulajdonság, melyért egynémely dolgot megbocsájt az ember.

Verster csendélete anyagszerűség tekintetében elsőrangú munka. Színei is melegek. Körülbelül negyven hollandiai művész száznegyven képe közül ennyi, több az átlagpikturánál.

A belgák valahogy különb legényeknek mutatkoznak ez alkalommal. Nemcsak azért, mert több a jó képük, hanem mert nem borul a termeikre az az unalom, szürkeség mely a holland művészek jobb képein is megfojtja a színeket. Szóval színesebbek, bár nagyon sok képüket a múzeumok patinás előkelősége választja el a ma művészetétől. Mintha tradicióik fonalával lennének egybekapcsolva. Azonban ezek a tradiciók valahogy nem kellemetlenek. Ez a belga művészek intelligenciájának egyik dokumentuma.

Gilsoul Viktor „Házak a csatorna mentén“ című nagyon erős képe egyike azoknak, amelyeken ez a muzeális jelleg a legjobban kidomborodik. Laermans Eugen „Hazafelé“ című képének monumentalitása megkapó. Mélyített színei, rajzának konstruktív ereje egy komoly és nagytudású ember kezét dícsérik. Smits Jacob 574. számú pasztellje puritánságával hat. Pepecselés helyett a fontos motivumok hangsúlyozása, fecsegés helyett komolyság és a jelentéktelen apróságok öntudatos mellőzése.

Mindezeken felül ott vannak a zseniális Fernand Khnopf csodálatos harmóniákba oltott víziói.

És Rops, kit felfedezni egy kissé késő és illetlen dolog lenne, kiről egész könyvtár íródott már össze. Igaz, hogy a veszedelmes rajzait odahaza felejtették, de ami ide került az is megbecsülendő.

Opsomer rézkarcaiban szinte sok a mélység.

A szobrok mögé, egy sötét zúgba dugták a belga kollekció legerősebb darabjait Langaskens Maurice négy pasztelljét. Egy fantáziával és ihlettel teli művészlélek bensőséges megnyilatkozásai e szimbólikus irányú képek. A szőnyegek mellé dugták, míg a nagy termekben agg tehetetlenek terpeszkednek. Jellemző ez is. A német Zügel egész teremre valót küldött. Ő az a bizonyos jó fiú, kit a sajtóbácsik az engedetlen piktorfiuknak követendő példaképpen feltálaltak. Az úgynevezett mellékelt ábra. Állatokat fest en gros. Színei nincsenek, hacsak a kelmefestők indigóját nem nevezzük annak. Ugyanis Zügel maniakusa az indokolatlanul lefokozott színeknek. Fél a naptól, bár helyenként kérkedik a világítási problemák előtérbe állításával. A túlzott és félreértett naturalizmus egyik késő hajtása az ő művészete. München Anno 1870. A Zügel-teremben vannak a másik Zügelnek, névszerint Willy Zügelnek, állatszobrai. Sok megfigyelés és szeretet van az apró bronzaiban. Intimek és nem nagyképüek. Nem akarnak többet mondani, mint amennyit tárgyuknál fogva elmondhatnak. Csodálatosképpen ezeket a szobrokat nem használták fel pedagógiai célokra a tárlat ismertetői, mikor a magyar szobrászokról írtak, pedig nem lett volna teljesen indokolatlan. Ligeti Miklós néhány

portrét állított ki, ezenfelül van egy kútja, de annak az a hibája, ami a legtöbb magyar szobornak, nincs architektúrája. Hogy ez milyen hiba, azt csak akkor tudjuk a maga teljességében értékelni, ha olyan szobor kerül elénk, amelynek igenis van.

Ilyenek Minne George szobrai. Ahogy a renaissance építőművészetnek megvolt a vele összefüggő szobrászata, éppen úgy a mai építőművészetből is következik egy olyan szobrászat, melyet a modern architektura törvényei irányítanak. Ez nem egészen új teória és a gyakorlati része Metzner munkáiban már e stilus teljes kifejlődésében megtalálható. Minne nem fejlesztette annyira programmszerűen ezt a művészeti irányt, mint Metzner, ez azonban munkáinak értékét nem kisebbíti.

Telcs Ede finom tanulmányfejének hatását nagyon lerontja két agyonmintázott női portréja. Szinte leérzik róluk az a rizspor, mellyel arcbőrüket olyan simára esztergályozták. Kisfaludi Strobl Zsigmond „Blau hegedűművész“ című feje erősen kiválik a többi közül. Vágó Dezső, Murányi és Csillag István plakettjei a sikerültebbek közül valók. A szoborterem különben a külföldi nagy mesterek több és kevesebb rutinnal palástolt reminiszcenciáinak tárháza. Aki nem bírja lélegzettel, az pedig tapogatódzik. Olyan programmja, mely valamelyes fejlődéshorizontját is sejtetné, hacsak körvonalakban is, egyiküknek sincs. Hogy kinek a hibája ez, ne firtassuk, aza fő, hogy így van. És ez baj.

Ami a kiállítás építészeti részét illeti, arról bár lapunk irányánál fogva elsősorban azt kellett volna ismertetnünk, keveset mondhatunk. Lehetne ugyan érdemileg foglalkozni egyes tervekkel, de az egész kiállítás nem tekinthető egységes megjelenésnek. Ugyanis a rajzok, pasztellek, vízfestmények közé dugták az építészeti terveket. Szóval nincs kellő környezetük. Igy építészeti kiállítást rendezni nem lehet, mert a képek és az építészeti rajzok belső értéke más, az utóbbiak nem állhatnak helyt magukért, ha az éltető levegőtől fosztják meg, nem helyezik abba a miliőbe, amelyből kikerültek; a ház, a szoba, a részletek, szóval az iparművészet meleg környezetébe.

A rajzok is, miket itt a tervezők elénk tárnak, érzik ennek hiányát, csak szemelvények javarészt, kinek is volna kedve képraktárakba állítani, hol hatása nem lehet, legintimebb szellemi termékeit. A legszebbeket produkálták a Vágó testvérek. Kiállított műveik javarészt e lapokban megjelent rajzokból kerültek ki. Tátray Lajos egy valóban hatásos és kiállítási hangulatra szánt terve, Wälder Gyula gyógyszertára és Kiss Géza rajzai gyakorolnak őszinte és komoly hatást.

B.

ILLUSZTRÁCIÓK

Jelen számunkban folytatólagosan közöljük Vágó László és József terveit. A rajzok Vágó József munkái.

TERVPÁLYÁZATI EREDMÉNYEK

A Magyarországi Kereskedelmi Utazók Egyesülete székházára hirdetett szükebbkörű tervpályázaton az első díjat Pollák Manó, a második díjat Vágó József és László, a harmadik díjat Heidelberg Sándor nyerték el. Az egyesület megvette továbbá Jónás Dávid és Zsigmond, Messinger Alajos és Vida Arthur terveit.

A kispesti munkáslakóházak pályázata. Az egész telep elrendezésére, utca-hálózatának megtervezésére a beérkezett 40 pályázatterv közül a 2000 koronás első díjat „Otthon II“ jeligéjű tervére Palóczi Antal, az 1500 koronás második díjat a „Keresztezett 2 kalapács“ jeligés tervre Fleischl Róbert, az 1000 koronás harmadik díjat „Céltudatos“ jeligés tervre Kotál Henrik kapta. Megvették 500—500 koronáért Pirovits Aladár, Komor Marcell és Jakab Dezső „Átlós utak, közutak“ és Varga László, Lechner Jenő „Magyar munkás, magyar föld“ jeligés terveit. Dicséretet kapott az „Otthont a munkásnak“ jeligés terv. A telepen épitendő munkáslakóházak terveire érkezett pályaművek közül az első 600 koronás díjat Fleischl Róbert, a második 400 koronás díjat Palóczi Antal, a harmadik 300 koronás díjat Schoditsch Lajos és Éberling Béla nyerte el. Megvették 200 koronáért Bierbauer István és Tichtl György, valamint Guóth Béla és Lechner Lóránt terveit, 150 koronáért Wälder József és Wälder Gyula, valamint Árkay Aladár és Kalina Géza terveit.

A balassagyarmati törvénykezési épület tervpályázatán az első díjat Hübner Jenő és Mészner Sebestyén, a második díjat Jablonszky Ferenc, a harmadik díjat Orbán Ferenc pályaműve nyerte. Megvásárolták Warga László és Lechner Jenő tervét.

LEJÁRÓ TERVPÁLYÁZATOK

1908.

Dec. 31. Breznóbánya város tanácsa: vendéglő-tervezés. Kiviteli költség a régi anyag felhasználása mellett 140.000 korona. Díjak: I. 800 korona, II. 600 korona, III. 400 korona. Megvételi díj 300 korona.

Dec. 31. Szombathely város tanácsa: vágóhíd-tervezés. Díjak: I. 1000 korona, II. 600 korona, III. 400 korona.

1909.

Jan. 4. Iparművészeti Társulat oklevélpályázata. Díjak: 600 és 200 korona.

Jan. 6. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet az egyesület 1908/9-ik évi építészeti nagypályázata. Díjak: Egyesületi aranyérem és a vallás- és közokt. miniszterium 1200 koronás utazási ösztöndíja, II. egyesületi ezüstérem.

Jan. 31. Medgyesi ág. evang. egyházközség: gimnázium-tervezés. Díjak: I. 1500 korona, II. 1000 korona, III. 800 korona.

Febr. 1. Építő- és Iparművészeti Rajzolók Országos Egyesülete. Az egyesület 1908. évi építészeti nagypályázata. Díj: egyesületi aranyérem és 200 korona.

Máj. 15. Debrecen város tanácsa: Kossuth Lajos szobra. Kiviteli költség 150.000 korona. Díjak: I. a kivitellel megbízás. II. 6000 korona. III. 3000 korona. Megvételi díj 1000 korona.

Szept. 30. M. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium Rákóczi-emlékmű-tervezés. Kiviteli költség 250.000, 300.000 korona. Díjak: I. 6000 korona, II. 5000 korona, két III-ik díj 3000—3000 korona, IV. 2000 korona.

Dec. 28. Iparművészeti Társulat. Pályázat: egyszerű hálószoba butorra, díjak 500 és 200 korona. Pályázat egyszerű ebédlőszoba butorra, díjak 500 és 200 korona.
Pályázat: intarziás kisebb fatárgyakra, díjak: 200 és 100 korona.

FALMÉLYEDÉSBE·ÉPITETT SZEKRÉNY FESTETT·PUHAFA

VÁZLAT

BÁLINT ÉS JÁMBOR ÉPÍTÉSZEK

KÉPES LAPOK

ÍRTA KOMOR MARCELL

II.

ARLSRUHE ÉS MANNHEIM vidékét ezidőszerint nemcsak Billing építészeti alkotásai töltik meg modern művészi tartalommal; Curjel és Moser ugyancsak itt működnek s egyebek közt mindkét várost egy-egy lutheránus templommal díszitették. De még Billingről el lehet mondani, hogy mindig eredeti, bár finomság dolgában akad nála kivánni való, addig Curjel és Moser szivesen vesznek kölcsön ismert és kevésbé ismert elemeket, de ezeket finom arány- és formaérzékkel használják fel. Templomaik erősen támaszkodnak amerikai és román, illetve amerikai-román mintákra, de a kölcsönvett motivumokat egyéni tudással dolgozzák fel. Őket nehéz kopirozni, épen mert a tömegek csoportositása és arányok alkalmazása erősségük, ellenben Billing szinte felkinálja eredeti vonalait és épitészeti formáit, amelyek nagyon csábitanak az utánzásra, jóllehet művei tömeghatása és ritmus dolgában épenséggel nem kifogástalanok. Egynéhány bérpalotája áll Karlsruhe utcáin, amelyeket egyik-másik utánzója jobban is megcsinálna. A mannheimi műcsarnok reprodukcióban igen szépen hat, de a természetben hiányzik a tömegessége; a reprodukciók alapján azt lehetett hinni, hogy legalább kétszer akkora, mint amilyen, és az előtte elterülő gyönyörű nagy tér is megkivánta volna, hogy helyesebb arányban álljon véle. Épen ellentéte Bruno Schmitz, akinek „Festhalle"-ja rendkivül nagytömegű; jóllehet a nagyméretű Friedrichs-Platz szélén áll, szinte brutálisan nagy tömeget mutat, aminthogy elismerésre méltó művészi tartalma mellett sem kimélhetem meg a hivalkodó architektúra vádjától.

A hivalkodást egyébként igen sok legújabb német épitmény szimbolizálja; bizonyos tekintetben iskola ez ma Németországban, amelynek túltengő nemzeti önérzete a túlhajtott és tehát izlés és finomság tekintetében hiányos pompában fejeződik ki. Klasszikus példája ennek például a wiesbadeni gyógyterem épülete. Több csillogás, mint amennyit Thiersch Frigyes beléje erőszakolt, már igazán nem fér bele. S akárhány fürdővendég, aki magát itt gyógyittatja, még legjobb napjaiban sem látott annyi drága anyagot, amennyi ez épület legalsóbbrendű, bár sűrün látogatott mellékhelyiségeibe halmozódott. Hogy ebben a mindent agyonütő ünnepélyességben a vendégek nagy tömege nem érezheti magát otthonosan, csak természetes. Még a bőségben élők is szerethetik néha a hétköznapi kényelmességet, de itt mindenfelé bele kell hogy ütközzünk a vasárnap merev ünnepiességébe. „Recht viel Edelmaterial!", ez lehetett a jelszó, amelyet a német császár ajkáról leolvashattak az intézők, amikor meghivták az épülő palota felavatóünnepére; de ekkora germán királyi pompa nincs helyén még a császár palotájában sem. Thiersch még mindig a németre forditott olasz reainssance stilust kultiválja imponáló tudással s tisztára a magam hibájának látom, hogy engem nem melegit fel kellően műveinek szemlélése. De talán mégis!

A Frankfurtban most épülő hatalmas arányú ünnepély-csarnok tervezője, mármint Thiersch, csakis mélyen érző nagy művész lehet.

Kezembe akadnak a „Rheingold" felvételei, a berlini Bellevue-Strassera néző, szép arányú, egyszerű, művészies kőhomlokzatával. Bruno Schmitz a mestere ennek is, a szemet kápráztató belsőségeknek is. E művész nem szorul nálunk bemutatkozásra, járt is már itt, az Erzsébet-emlék pályázatának bírálói minőségében s tudva van róla, hogy a germánok hadi dicsőségét sok szép emlékműben örökítette meg. De a merevségében és ridegségében túltengő önérzet az épületeiről is leri. Rheingold belsejének mesés gazdagságában nem tudok egy szemernyi szeretetet és melegséget felfedezni. A különböző nagyot mondó jelzővel aposztrofált termek épenséggel nem invitálnak oly mindennapi ténykedésre, mint amilyen az étkezés. A faragott paliszander- és mahagoni-fával végigburkolt falak és mennyezetek, a sok onyx és márvány mind azt kiáltják felém, hogy csak egy brutális német parancsoló szavára vannak ott, de szívesen takarodnának onnan, hogy szerényebb igényű anyagoknak adjanak helyet. Talán igaztalan vagyok a német építészekkel szemben, amikor ezt a „protztum"-ot felhányom nekik. Talán az építtetők azok, akik a „kost was kost" utasítással követelik a sok helyén nem való ragyogást; talán azt hiszik, hogy ez kell a népnek, hogy ez vonzza a nagy tömegeket. De a Rheingold példája azt mutatja, hogy helytelenül cselekszenek, amikor a közönség pompaszeretetére ily túlzott mértékben spekulálnak. A jó ételt sokkal, de sokkal szerényebben díszített helyiségben is szívesen, vagy talán még szívesebben elfogyasztja a publikum, amely nem hajlandó a helyiség pompájának címén semmiféle adót leróni; épen ezért meglehetősen üresek a Rheingold sok millió árú termei s a természetes következmény a tulajdonos részvénytársaság anyagi romlása.

Nem vesztegetnék ily sok szót ennek a helytelen hivalkodásnak a pertraktálására, ha nem kellene tapasztalnom, hogy a mi Németországból táplálkozó szerény kultúránk közepette épen a hibákat kapjuk fel legmohóbban. S mivelhogy az anyagi erőnk nem nyujtja lehetőségét annak, hogy a csillogó pompát nemes anyagokkal érjük el, hát elérjük — talmival. Szurogátumokkal dolgozunk. Utalok hallatlanul díszes kávéházainkra, amelyeknek kápráztató és értelmetlen fagerenda-mennyezeteit silány gipszből imitálják, amely nyugodtan eltűri, hogy paliszander-, mahagoni- vagy akár ébenfa-színűre fessék; s drága anyagot hazudnak a mázolt puhafa-lambériák s csak úgy zörög a csarnok sok-sok üvegdísze s ragyog az olcsó fémaranyozás.

S míg a németek nem mindig megokoltan díszes homlokzataikat igaz és őszinte faragott kőből készítik, minálunk élelmes újítók, szorgalmasan bújva a német „litteraturát", telivér német kőhomlokzatokat készítenek kő nélkül, silány malterből.

Pedig a vakolatnak is megvan a maga művészi formája; hiszen épen Németországban látom számtalan példáját a simán levakolt homlokzatoknak; ezeket még nem igen honosították meg minálunk, mert a mi háztulajdonosaink az ilyen homlokzatra csúfolódva mondják, hogy „tűzfalarchitektura". A budapesti építtetőnek kőtömb kell, meg oszlop, ha mindjárt vakolatból, gipszből készülnek is.

A túlságosan egyszerű felületek architektúrájának egyébként szintén megvannak a maga veszedelmei. A művészember tudja, hogy az egyszerüség magában még nem jelent művészi értéket. A tömegek helyes aránya, nyílások vonzó ritmusa, a vonalak művészi vezetése, a színek ízléses megválasztása, mind el nem engedhető kellékei a műalkotásnak. De az átlagtervező látván, hogy az ily egyszerű épület tetszik, a legnagyobb könnyüséggel tanul bele, mert nem látva a lényeget, épen csak a szegényes egyszerüséget utánozza, természetesen anélkül, hogy művészi tartalmat is öntene koncepciójába. S ilyen félig pallérembe-rek tervezhették azt a sok villát, amelyeknek a képeit nézem, s amelyeken egyetlen jóleső pontot nem tudok felfedezni. Száraz, lélek és forma nélkül való „egyszerüségek".

Az a körülmény, hogy Németországban a villaépítés mindinkább több tért hódít, méltán felkeltheti irigykedésünket. Alig van német város, amelynek villanegyede ne volna s folyton keletkeznek villakolóniák, jeléül annak, hogy a német tanul az angoloktól. Már a német bérház is olyan, hogy lehetőleg minden lakónak helyesen elkülönített lakást juttat, s dehogy is tűrnék el Németorszában a speciálisan budapesti nyílt folyosót, amelyről az ablakon betekintő idegen szinte kikémlelheti a család életviszonyait. A kellemes otthon iránti fokozott igény fejeződik ki a tömeges villaépítésben. A németek persze nem szivesen ismerik el, hogy az épenséggel nem kedvelt angoltól tanulnak s mintegy dokumentumát nyujtandó annak, hogy régi multja van a német családi lakóháznak is, a „Deutsche Bauzeitung" heteken át cikkezett a német „Diele" multjáról s számos reprodukcióval be nem vallottan azt igyekszik bizonyitani, hogy a németnek nincs szüksége Albion fiainak tanitásaira, hogy a „Hall" már ősidőktől fogva meg volt a németeknél Diele cimen.

Képes lapok

De hiszen nem is ezen múlik; az újabban épült legtöbb német villa egész alaprajzi elrendezése és egyszerüségre törekvő architekturája angol eredetre vall, anélkül, hogy az angolok raffinált kényelmét és fölötte izléses architekturáját elérnék.

Minálunk a városi élet még nem fejlődött annyira, hogy különálló épületben való lakást kellőképen értékelni tudnók. Még a tehetősebbek is többnyire szivesebben laknak bérlakásban, semhogy épenséggel nem kamatozó lakóházat épittessenek. Talán ezer év előtti nomád élet maradványa az a nagy előszeretet a bérlakásból bérlakásba való költözködés iránt.

Németországi barangolásom impresszióit sok-sok szóval rögzíthetném le; hiszen bármely képes lapomat nézem, valamennyiről külön-külön lehetne irni, de ezt már az olvasóval szemben tartozó figyelmem sem engedheti meg. Célom mindössze néhány kiemelkedőbb mozzanat leszögezése lehetett azzal, hogy ha a megjegyzések találnak, okuljunk belőlük.

Külön fejezetet igényelne a német szinházépitészet. Épen a Dülfer dortmundi szinházának képe akadt kezembe. Akkor, amikor Erdélyország székhelyén egy bécsi tervgyár legsilányabb munkájával kell beérnünk a hódoló hozsanna hangjai mellett, a westfáliai kicsiny Dortmund olyan páratlanul szép szinházat kap, mint amilyent Dülfer Martin minden eddigi tipustól gyönyörüen különböző remekművében megalkotott. Fellner és Helmeréket nemcsak hogy nem ismerik el Németországban, de alig hogy ismerik őket, pedig még nem is olyan régen ugyanúgy értékesitették a jól hangzó „specialista" reklámjelzőt a maguk érdekében, mint teszik azt ma Magyarországon és a többi Balkánon. A németek hamar rájöttek a speciálistaság nyitjára s energikusan s önérzetes egyetértésben utasitották vissza a bécsiek feltolakodását. Nálunk a babona azt tartja, hogy az egyetlen helyes szinháztipus az, amellyel Fellner és Helmer kelleténél több példányban boldogitott immár bennünket. Nem is emlitve azt a szégyenteljes állapotot, hogy a magyar architektusok tüntető mellőzésével ránk kényszeritik az idegen épitészek szinháztervező működését, nem is hangsúlyozva a nemzeti sérelmet s azt, hogy idegen nemzet fiai magyar lelket ugyan soha se önthetnek műveikbe, tisztára az épitőművészet modernsége, fejlődése érdekében kell tiltakoznunk a modernség és művészet nélkül való szinházépületek beimportálása ellen. A német hatóságoknak volt bátorságuk oly épitészek megbizására, akik még azelőtt soha szinháztervet nem készitettek s íme, sorjában keletkeztek a szebbnél-szebb új tipusok s az akusztikáért, a jól láthatásért, meg a szinpadi berendezésért épenséggel nem kellett Bécsbe menni. A szinpadi technika ma jelentékenyen fejlettebb Németországban, mint Bécsben; a forgó szinpad eszméje német és több helyen szép sikerrel alkalmazzák. Persze a sikerült műveknek hamarosan akad utánzójuk. Így például épen a dortmundi szinház inspirálta a berlini Neues Schauspielhaus

ismeretlen nevű tervezőjét, párducaival, egyenes vonalú, lapidáris architektúrájával; tervezők gyanánt vállalkozók szerepelnek, akik jó fizetéssel bérbe vesznek egyes tehetségeket. Ez alkalommal a bérbe vett tehetség nem ostromolja az eget és rosszul esik, egy gyönyörű mintára emlékezve; a halvány és művészi szempontból közepes értékű másolatot látni. De még ez a színház is felér bármely hozzánk plántált bécsivel s forgó szinpadján a díszletrendezés mesés effektusokkal dicsekedhetik.

Dulfer inspirálhatta a szintén berlini Hebbel-színház építészét is, aki azonban mégis egyéni, önálló, szép alkotást nyujtott.

Berlinnek harminc egynéhány színháza közül épen a legkevésbé jellegzeteset építette a színházépületek magyarországi egyeduralkodó cége. Heillmann és Littmann, Seeling, Moritz, Sehring, Riemerschmied, valamennyien színháztervezők, akiknek névsora alaposan bővülne, ha kikutatnám az oly német építészek neveit, akikhez színháztervezések sikere fűződik.

Gyönyörüséges pályaház-épületeket mutatnak képes lapjaim. A neu-zehlendorfi, a hamburgi kisebb méretű pittoreszk épületek mellett a nagyobb wiesbadeni, a még nagyobbszabású kölni és hamburgi. Meglehetősen ismeretesek az újabb keletű német pályaudvarok, a lehető legmodernebb koncepciók, mík legtöbbnyire tervpályázat útján kerültek felszinre és megvalósulásra. Még a kis Darmstadt is nagyszabású felvételi épület emelését tervezi s a pályázaton Olbrich is részt vett volt.

A német pályaudvarok a legnagyobb változatosságot mutatják művészi megjelenésükben, de az építésük programmjának első és legfőbb pontja a forgalom helyes és gyors lebonyolíthatását követeli, meg a közönség lehető könnyű tájékoztatását és életbiztonságát. A pályatesten a közönség közlekedése még csak nem is lehetséges; az aluljárók hálózata a helyi viszonyokkal legkevésbé ismerős idegent is oda kalauzolja, ahol a vonatára várhat.

Minálunk az összes pályaházakat egyetlen hivatal tervezi, egyetlen, rég elavult sablón szerint. Bár az Építész-Egylet felírt a kereskedelmi miniszterhez, hogy ezt a művészetellenes rendszert szüntesse meg és hirdessen pályázatot az egyes felvételi épületek terveire, a miniszter azt válaszolta, hogy a mi pályaházaink praktikusság és művészet dolgában teljesen kielégítők, miért is tervpályázatok hirdetését megokoltnak nem tartja. Nem akarom miniszterünket jobban tájékoztatni, de szavai után ki kell jelentenem, hogy nem is érdemlünk jobb és szebb állomásépületeket, ha a legilletékesebb faktor meg van velök elégedve.

A nagy áruház ma már német specialitás, jóllehet Franciaországból származik a gondolata. Alig van valamire való város, amelynek saját külön Tietz-e ne volna, hogy más neveket ne említsek. Berlin belsejében nincs lakóház; áruházak vagy üzleti épületek váltakoznak itt, szemet kápráztató szállodákkal. A kereskedelem hatalmas fellendüléséről beszélnek mindez áruház-épületek, amelyeknek koronája a „Wertheim“, de amely mellett a „Kaufhaus des Westens“-nek sem kell szégyenkeznie.

S a nagyszabású hôtelek, a templomok s az iskolaépületek? Tömérdek hely és szóbőség kellene valamennyinek jellemzésére. De én egyelőre összecsomagolom képes lapjaimat s várok alkalomra, amellyel visszatérhetek kedvenc témámra, a németországi építészet jellemzésére.

MŰTEREM-BÉRHÁZ — KOSZTOLÁNYI GYULA

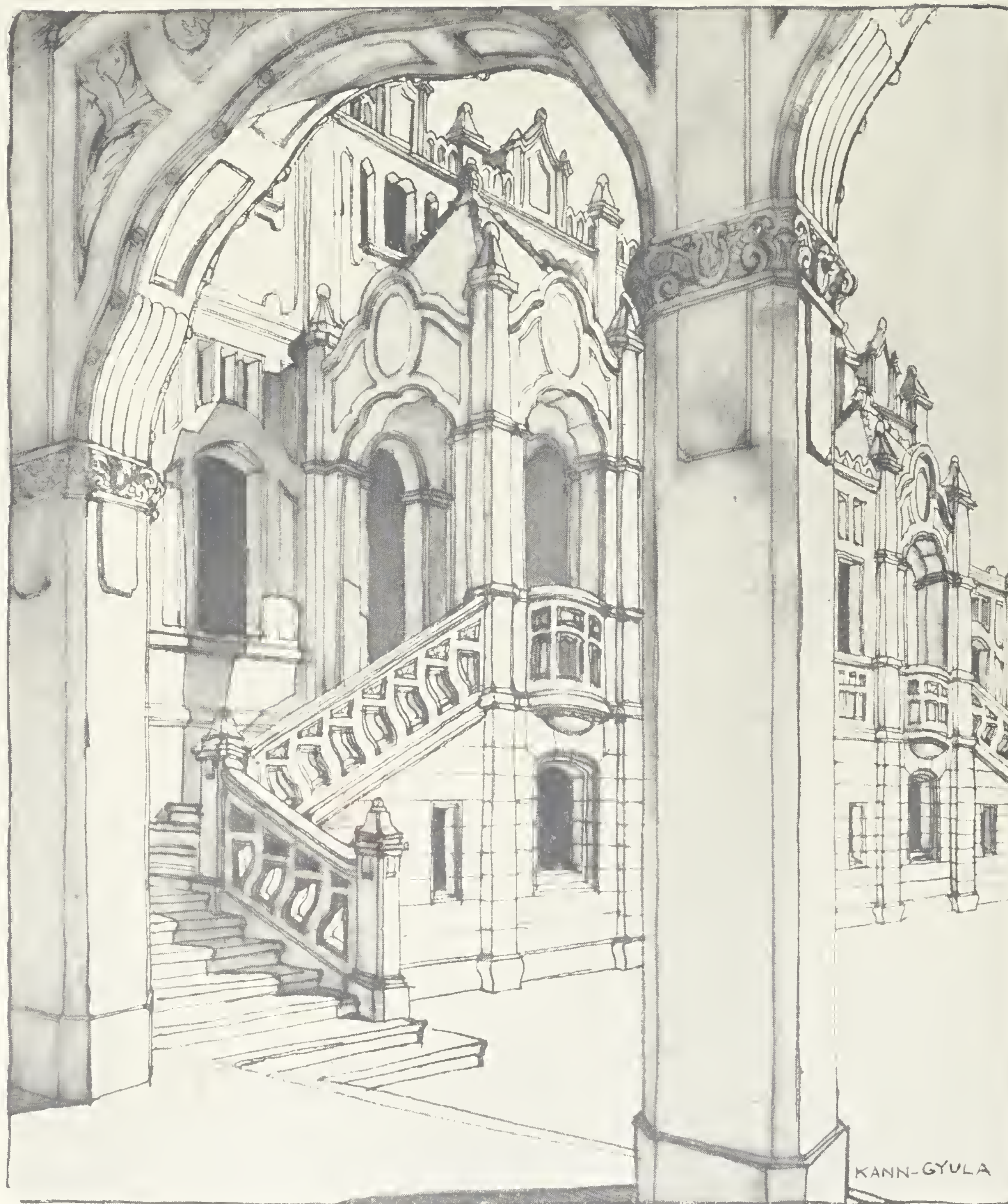
KOSZTOLÁNYI GYULA
ÉPÍTÉSZETI VÁZLATAI

KÁNN-GYULA.

KANN-GYULA

KÁNN·GYULA

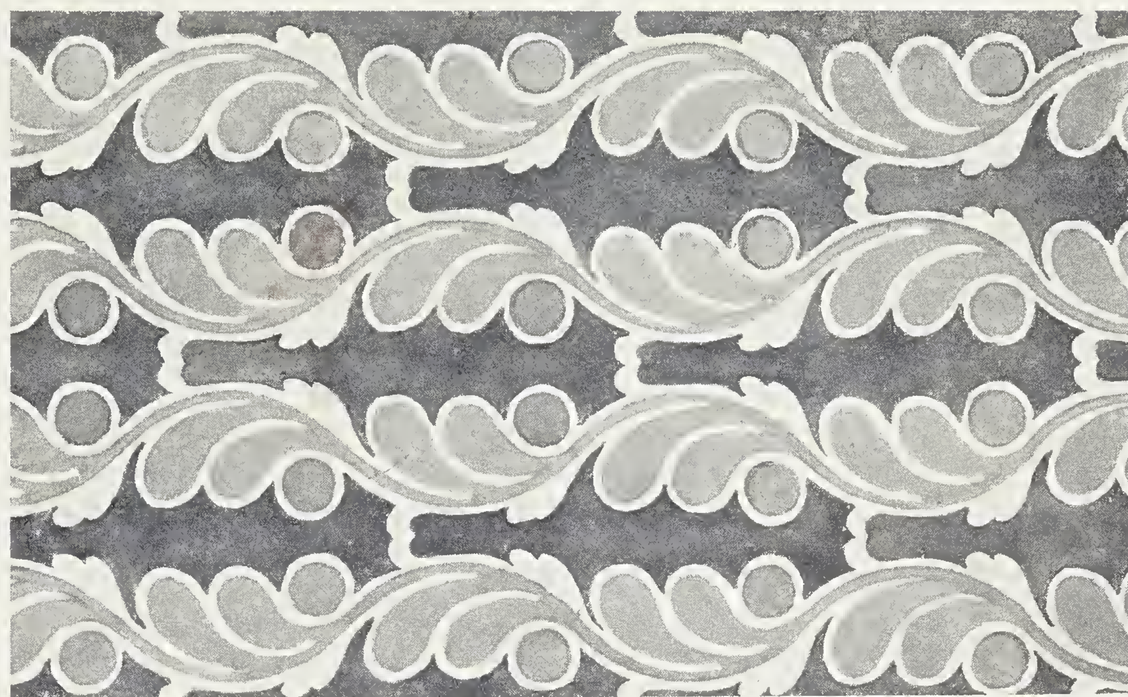

KANN-GYULA

KANN-GYULA.

TAPÉTA-TERVEK KOSZTOLÁNYI GYULA

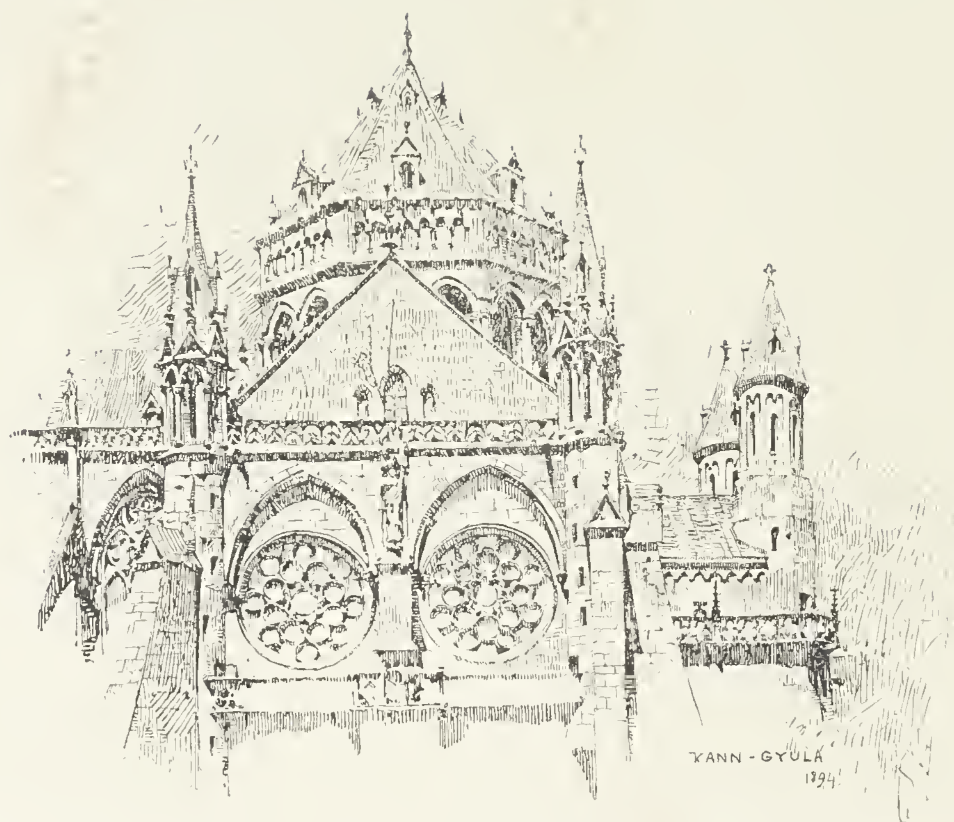
FESTMÉNYEK KOSZTOLÁNYI GYULA

FESTMÉNYEK KOSZTOLÁNYI GYULA.

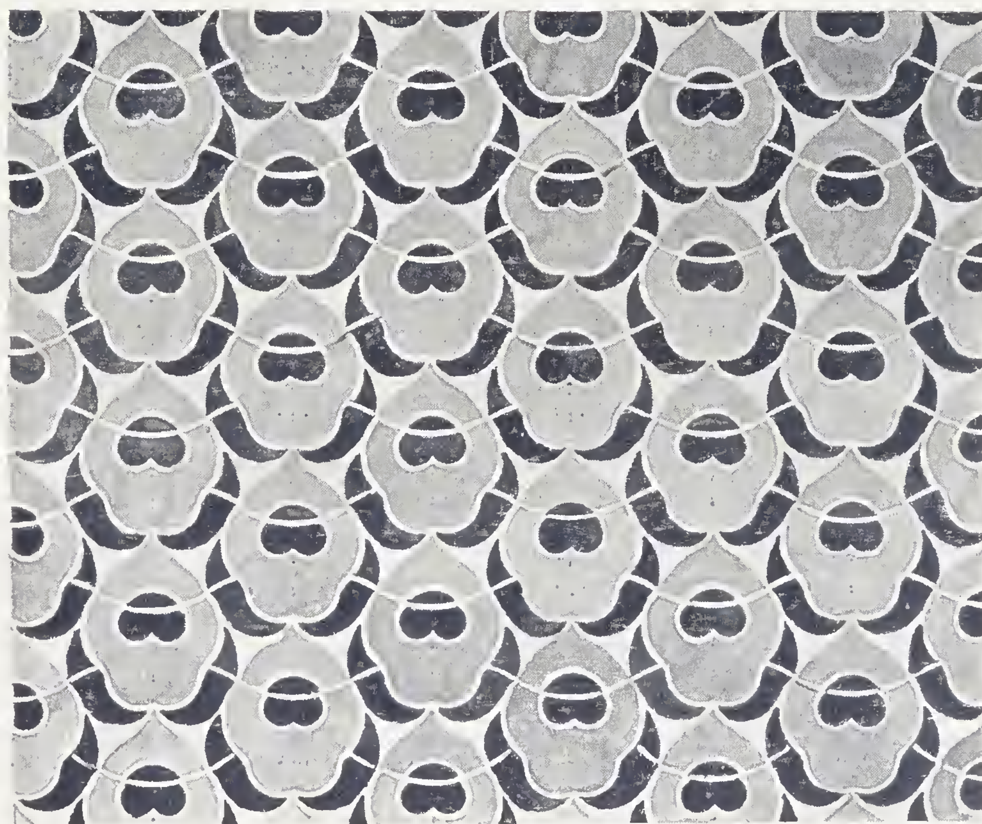
ÚTI VÁZLAT KOSZTOLÁNYI GYULA

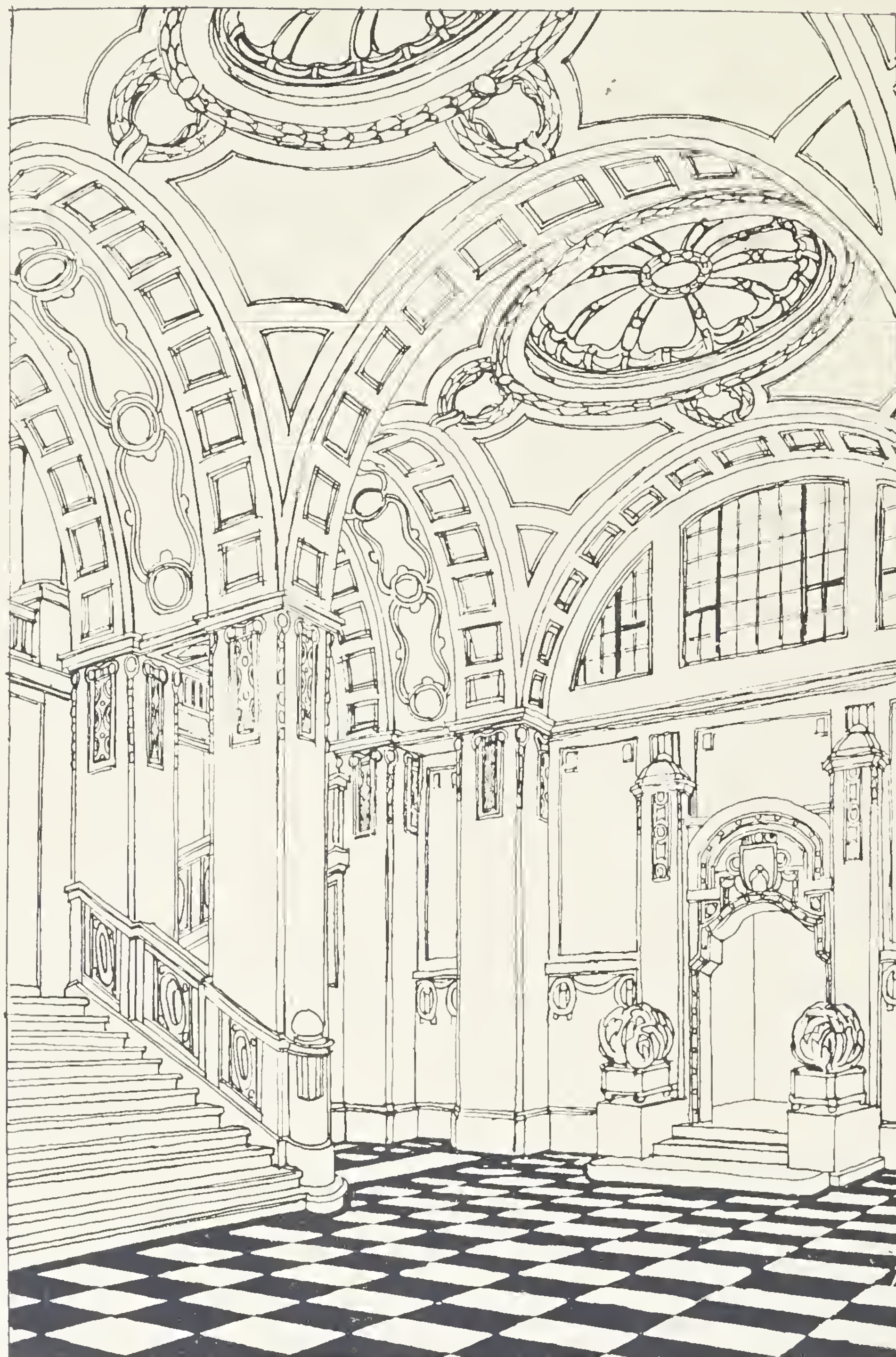
FESTMÉNY KOSZTOLÁNYI GYULA

ÚTI VÁZLAT KOSZTOLÁNYI GYULA

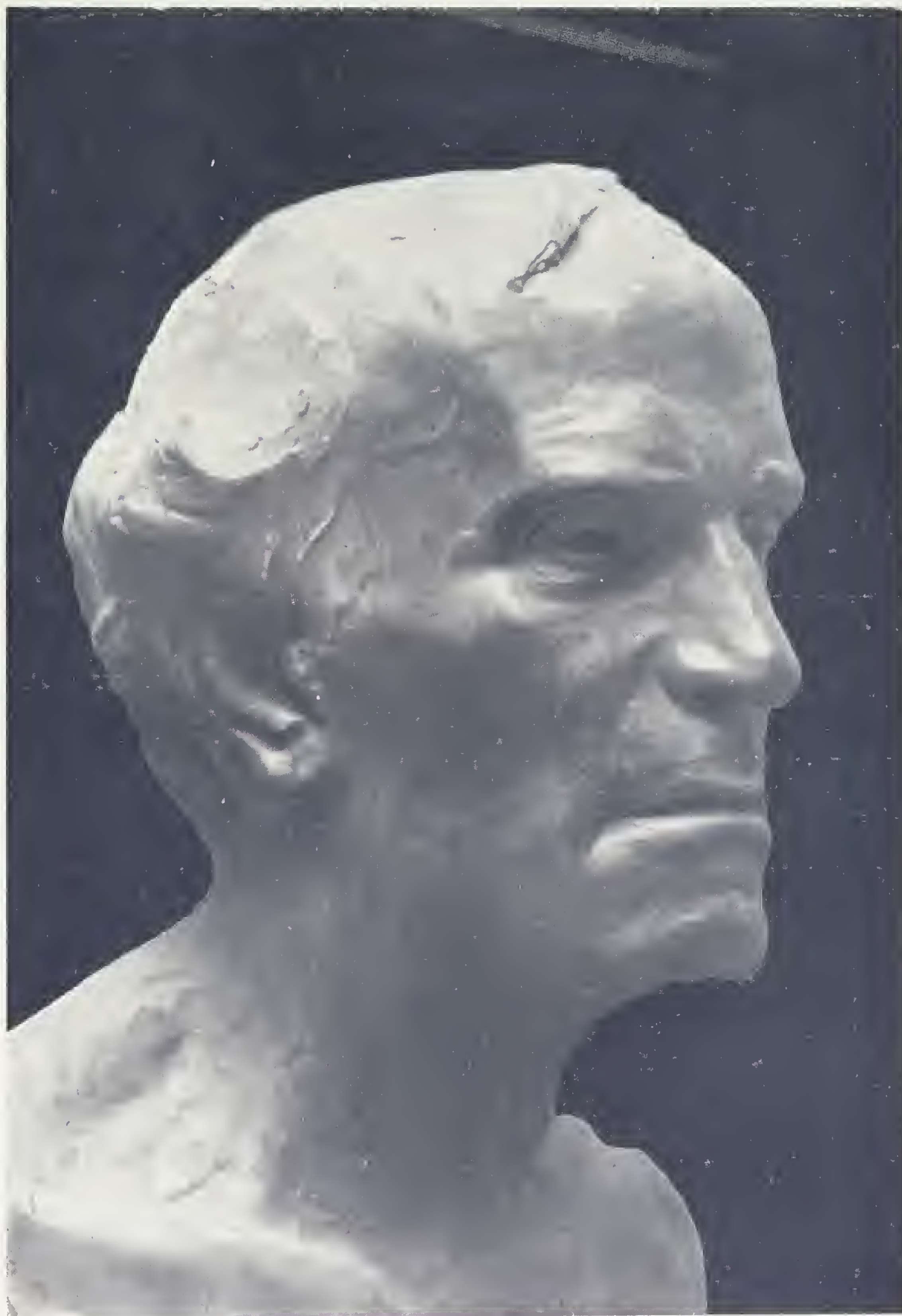

TAPÉTATERV KOSZTOLÁNYI GYULA

VÁZLAT

KOSZTOLÁNYI GYULA

SZOBOR KISFALUDY STROBL ZSIGMOND

SZOBROK KISFALUDY STROBL ZSIGMOND

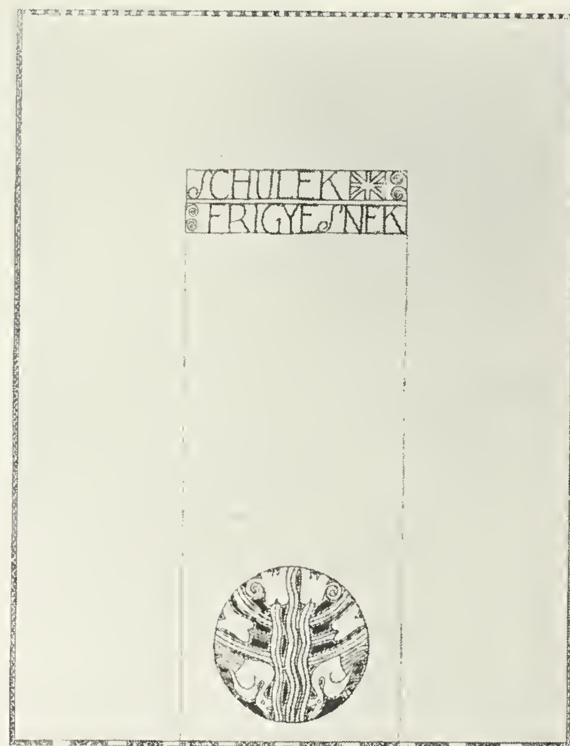

Szobrok

Kisfaludy Strobl Zsigmond

Bekötési tábla, pergamen

Schulek Frigyesnek átadott üdvözlőirat

SZERETETT MESTERÜNK

Nagy szeretettel és lelkesedéssel vettük a hírt hogy Szeged városa századokra szóló monumentum építésével bízta meg Méltóságodat. Minthogy már hosszú idő óta nélkülözte a magyar építőművészet egy legnagyobb alkotó erejének munkásságát, örömmel ragadjuk meg az alkalmat hogy Méltóságodat szeretett Mesterünket szívből üdvözöljük és azt kívánjuk hogy friss erőben és egészségben lássa megvalósulni alkotásait.

BUDAPEST 1908 DECEMBER HÓ

Kozma Lajos rajzai után

Felirat pergamenre rajzolva

Veszprémi szinház — Medgyaszay István

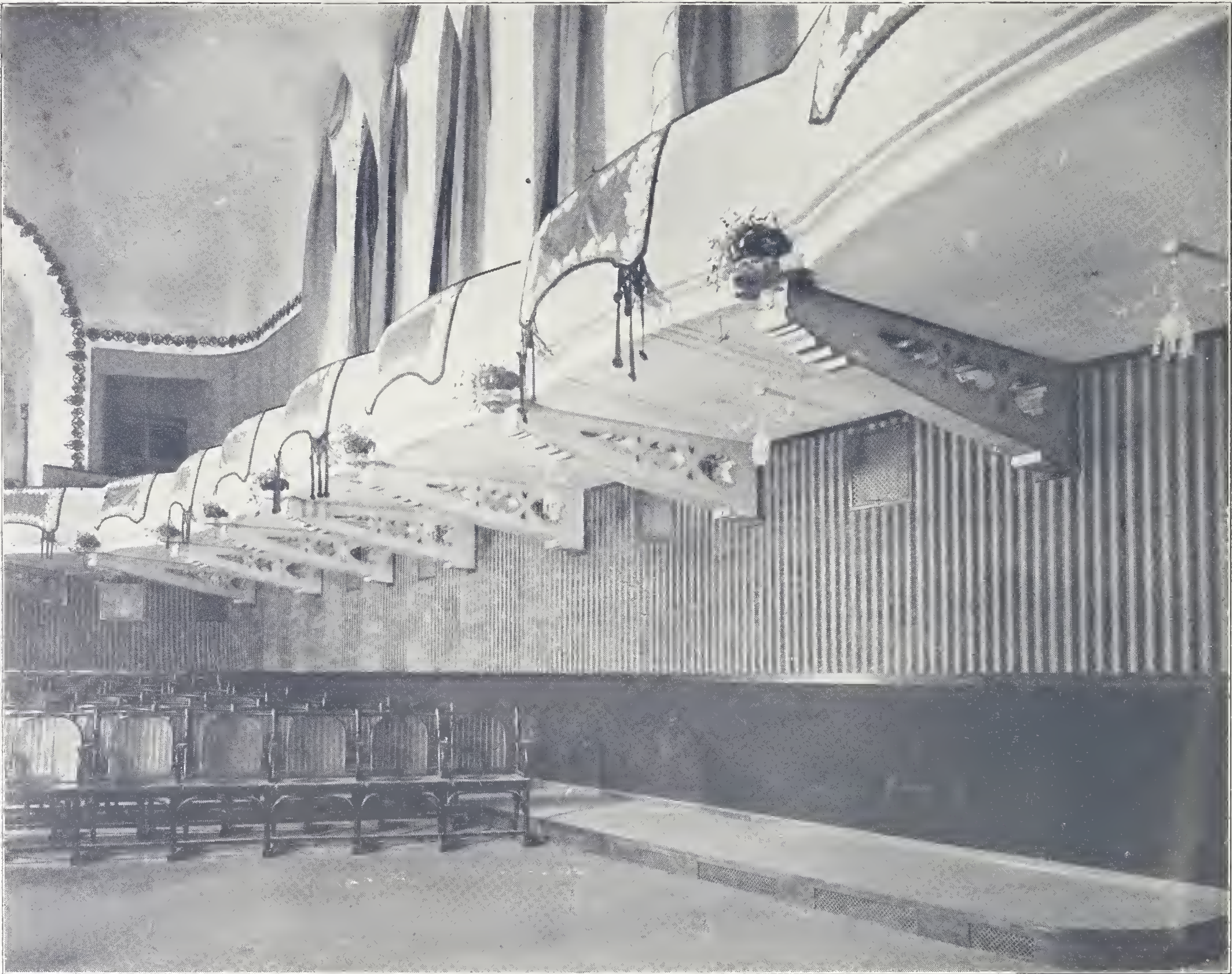
VESZPRÉMI SZINHÁZ — MEDGYASZAY ISTVÁN

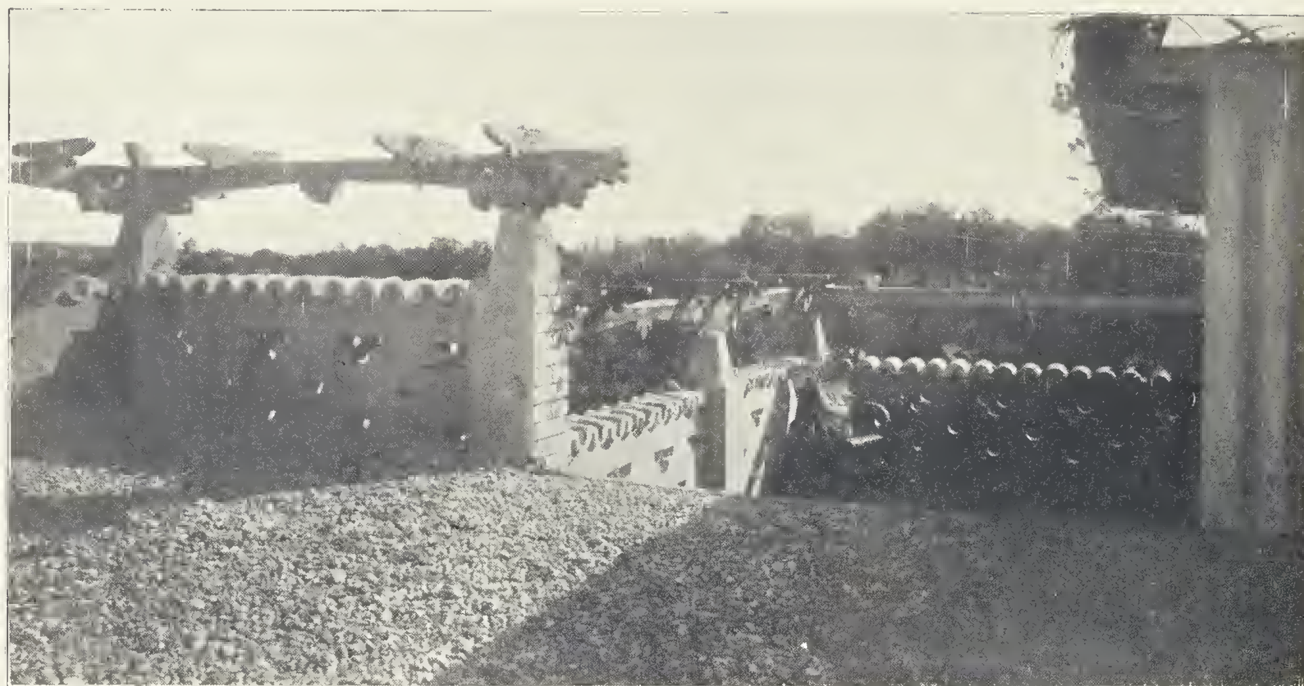
VESZPRÉMI SZINHÁZ MEDGYASZAY ISTVÁN

VESZPRÉMI SZINHÁZ — MEDGYASZAY ISTVÁN

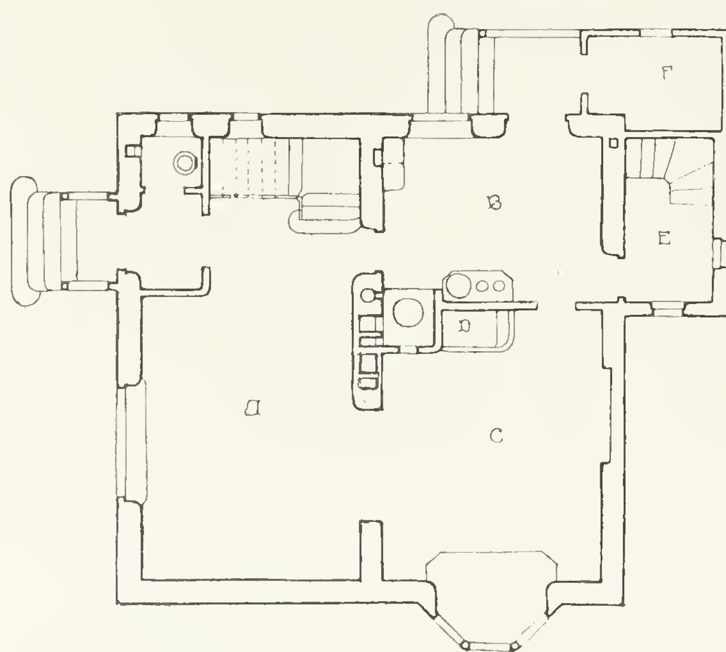

VESZPRÉMI SZINHÁZ — MEDGYASZAY ISTVÁN

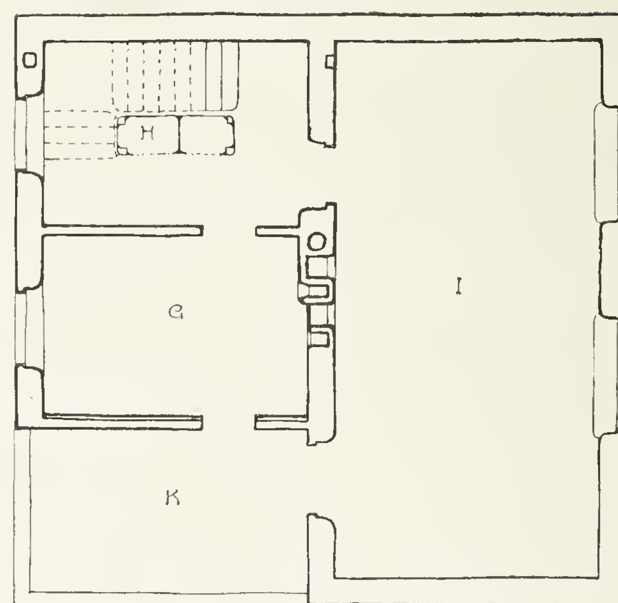

MŰVÉSZLAK

TERVEZTE MEDGYASZAY ISTVÁN
ÉPÍTETTE CSUKA JÁNOS

FÖLDSZINTI ALAPRAJZ

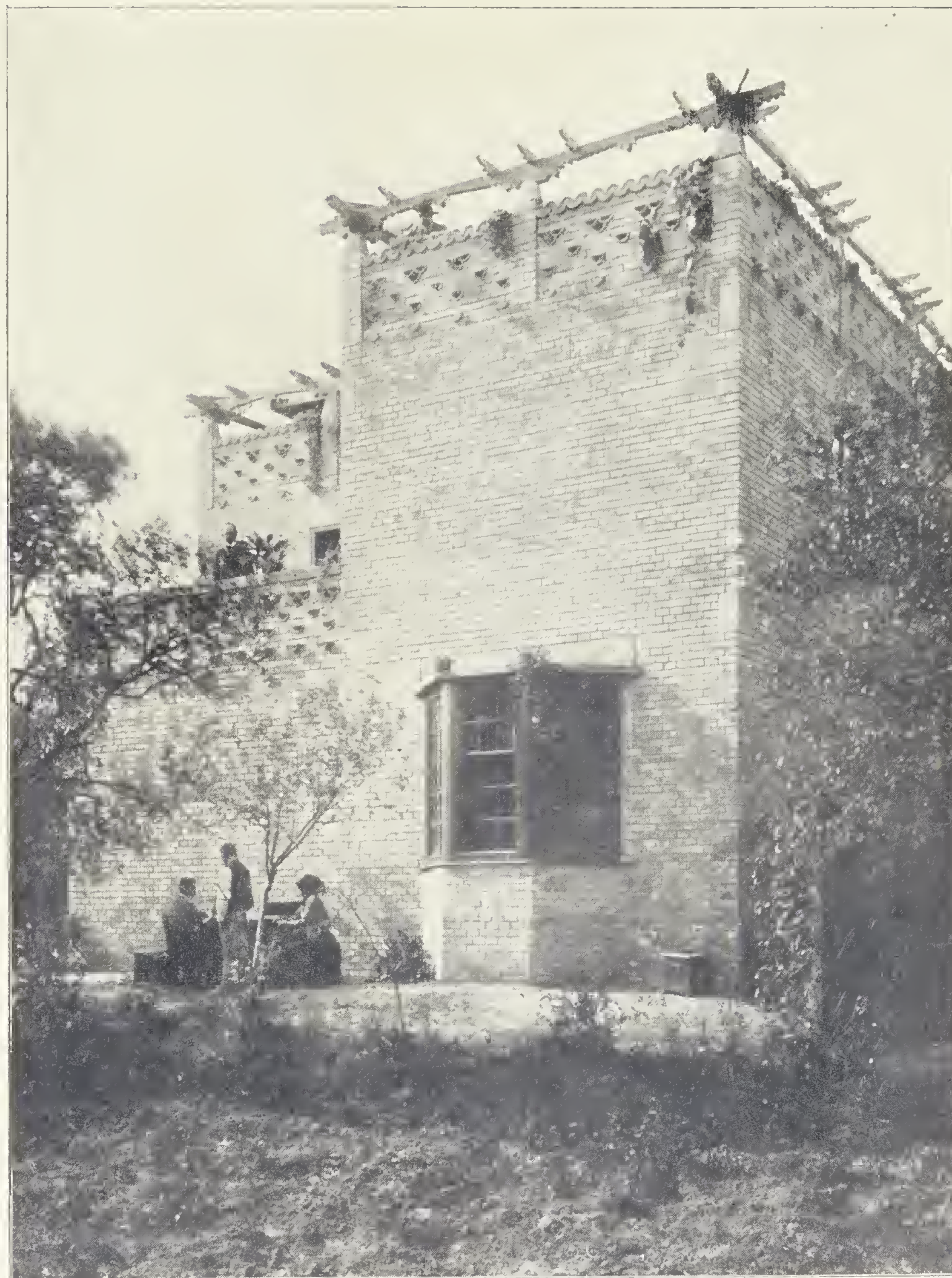

EMELETI ALAPRAJZ

A) Nappali
B) Konyha
C) Háló
D) Fürdőkád
E) Pincelépcső
F) Fáskamra
G) Vendég
H) Szekrények
I) Rajzoló műterem

Művészlak — Medgyaszay István

Művészlak — Medgyaszay István

MŰVÉSZLAK MEDGYASZAY ISTVÁN

MŰVÉSZLAK — MEDGYASZAY ISTVÁN

A FIZIKAI ESZMÉK ÁBRÁZOLÁSA

(EGY FEJEZET AZ ÉPÍTÉSZET FILOZÓFIÁJÁBÓL)

ÍRTA DR. VARJAS SÁNDOR

I.
A SZUBJEKTÍV ERŐMÉRÉS

Z ARCHITEKTURA mind a mai napig nem részesült valami részletesebb esztétikai elemzésben. A szakemberek, akik az egyetemen előadják, a különböző stílusokban való konstrukció technikáját szokták vizsgálni, a filozófusok pedig megelégedtek azzal, ha az esztétika főkérdéseiről sikerült maguknak egységes fölfogást nyerni. A szép problémái azon számtalan elágazásban, melyben a művészi tapasztalatban föllépnek, külön elemzést maig sem kaptak. Ezen értekezés természtesen nem adhatja az építészet filozófiájának rendszerét. Ehhez kicsi a tér és a kérdés oly bonyolult, hogy sikeres megoldása egy minden irányban való elmélyedést és évek munkáját szükségelné, sőt egy ember el sem végezhetné e munkát. Amíg u. i. az esztétikai boncolás csak mintegy az előcsarnokát képezte a rája épített elméletnek és csak addig is terjedt az elemek nyomozása, amíg arra teóriaalkotási szempontból, t. i. egy bizonyos deduktív, előre jelzett teória igazolása szempontjából szükség volt, addig lehetett egy ember munkája a megoldás. Mióta azonban a nagy, tisztán okoskodó (spekulatív) elméletek fogyóban vannak, a lélektani leírás nagy lendülete úgy az általános teóriákban, mint az egyes tünemények vizsgálatában is mintegy új módszert honosított meg: a szépérzelmeknek, mint sajátos élményeknek a szétbontását alkotó elemeire. E munka azonban sok akadállyal kénytelen küzködni és arra többé nem lehet számítani, hogy egy kiváló elméletalkotó e terület összes kérdéseit megoldja. Ennek oka látható is abból, hogy ez az új mód az élmények elemzésére törekedik és mivel ezeknek még a legfőbb típusai is szinte végtelen számuak, azért e föladat megoldása tényleg csakis egész korok — megfelelő érzelmi alappal biró — kutató nemzedékeinek lehet eredménye.

A következő kisérlet egy pár főkérdést igyekszik taglalni s pedig bizonyos logikai összefüggés szerint. Az egész architektura főkérdése u. i. a következő: miben áll az ú. n. lélektani erőmérés. Ez vet alapot a szép építészeti fajának: az erőérzések szétbontásának. Ezután az anyagszerűség problémája jő és végül az architektonikus fenséges kérdése.

* * *

Az erő fogalma alatt nem mindig értjük ugyanazt a tartalmat. Mást jelent a fizikában és mást a lélektanban. A fizikában egy oly fogalom ő, melynek tárgya nem esik bele az észrevevés körébe. A külső világban tapasztalunk változásokat. Ezeket magyarázzuk bizonyos erőkkel (pl. a gravitációval), de csak a változások vehetők észre, az erők maguk nem. Most mellőznünk kell annak a kérdésnek a vizsgálatát, hogy minek kellett ilyen kétséges létezőket fölvenni. De bizonyos, hogy e fogalom fölvételét mennyiségtani meggondolások tették szükségessé! U. i. az erőt minőségnélküli tömegnek, ú. n. homogén

tömegnek képzeljük,* mely ily módon alkalmassá válik, hogy a mennyiségeket, melyek szintén függetlenek az észrevehető minőségi tartalmaktól, rájuk és így a külvilág tüneményeire is alkalmazzuk. Ezen homogén erőmennyiségből egyet kiválasztunk tetszés szerint és megtesszük mértékegységnek. Ily módon minden más erőmegnyilvánulás mérhetővé lesz, t. i. a kellő viszonya egy hányados: a mérőszám.

Ez volna nagyjában az egyik jelentése az erőmérésnek. Ennél az erőfogalmat úgy fejeztük ki, hogy alkalmazható legyen rája a számtan. Vagy mondhatjuk, az erőt értelmeztük a mennyiséggel való viszonyát tekintve.

De ez csak egy fajtája az erő értelmezésének. A másik fajta a következő. Viszonyba hozhatjuk a külvilág erőit a saját tudatunkkal. Mit jelent ez? A tudat maga szintén tekinthető képlegesen bizonyos erőminőségnek (= egy intenzív létezőnek), legalább a saját tudatunk egyszerű megélésében így tapasztaljuk. Ez esetben azonban nem tekinthetünk el ezen „erő" kvalitásától. Mert a lélek állapotai vagy élményei elsősorban bizonyos határozott tartalmak, melyek tartalmi állandóságukat igyekeznek megőrizni, tekintet nélkül az intenzitás azon fokára, melyben megjelennek bennünk. Egy élmény végigjárhatja a „tudat-világosság" skálájának minden fokát, anélkül, hogy tartalmilag változnia kelljen. Tartalom alatt a puszta jelentését értem. Egyszóval: a tudattartalom nem fosztható meg az ő sajátos mozzanatától: a jelentőségtől, mint a külső folyamatok, anélkül, hogy át ne lépjük a lélektani fölvilágosítás határait. Mert önmagában ugyan semmi sem akadályozza (elvileg!), hogy elvonatkozzunk (absztraháljunk) a jelentéstől és csak az intenzitást hagyjuk meg, azonban az esetben nem állunk többé lélektani alapon. Az a tudomány, mely ezen absztrakciót tényleg végrehajtja: az ú. n. pszichofizika, mely azonban lényegében határtudomány a lélektan és élettan között.

E fejtegetésből következik, hogy kell egy más fajta mérésnek vagy legalább összehasonlításnak is lennie, mint a homogénnak. A tudattartalmak intenzív kvalitások, a külső erők pedig intenzívek ugyan, de minőségnélküliek. A tudat tehát nem lehet mértékegysége a külső erőnek, mert nem egy fajba tartozó létezők.

Mellesleg meg kell jegyeznem, hogy ezen elemzés független azon kifogásoktól, melyeket ellene a logikai érvényesség (azaz az igazság) szempontjából föl lehetne hozni. T. i. mi nem azt kutatjuk, hogy az erők tényleg homogén kvantumok-e, hogy a tudat nem csak képlegesen nevezhető-e intenzív mennyiségnek; lehetséges, sőt valószínű, hogy ezen tételek helytelenek. De mi most nem azt kutatjuk, hogy miként áll a dolog „objektíve", hanem, hogy mi miként éljük át azt. Lehet, hogy a naiv tudatmegélés bizonyos szempontból nem fog helyesnek bizonyulni, de a mi föladatunk azzal mégis el van érve, ha ezen esetleg helytelenségeket tartalmazó „élményeket" jól kielemeztük. Mert ha ez élmények nem is állhatnak meg mint igazságok, bizonyos tartalmuk van nekik, s — majd látni fogjuk, miért — nekünk csak ezekre van szükségünk.

Ezek után még egy ponton kell csak kiegészíteni az okoskodást. T. i. könnyen belátható, hogy ha a külső erők az emberi tudattal állnak szemben, ők is mint valóságok és nem mint absztrakciók léteznek; a fizikában eltekintünk a qualitásuktól, de a megélésben, a lelki átvételben nem. Ott ezek is kvalitatív erők. De azért a heterogeneitas (= különböző fajúság) nem szűnik meg. A tudatállapotok kvalitása u. i. másnemű kvalitás mint a külső erőké. És ha már két különböző fajú külső tüneményt sem mérhetünk össze (pl. nem adhatunk össze almákat körtékkel), ily különbségeket, melyek közt hasonlóság nincs semmi ponton, még kevésbé.

* Nem téveszthető össze az erők e „naiv" fölfogása, melyet mindnyájan átélünk, mikor a tapasztalatban eljárunk, filozofia által meghatározott erőfogalommal.

A mérés ezek után a dolog mennyiségtani értelmében ki van zárva. A mértékegység nem homogén és a számok nem alkalmazhatók, mert az erőt nem lehetett redukálni a kvantumára. Ezen egész okoskodás azon alapult, hogy mi nem az erőfogalom absztrakt értelmét vettük, hanem azt, melyre a saját erőmegélésünk vezet, ez pedig az erő képzetét mindig a kvalitásával együtt képzeli. Hogy miért vettük az erő e szokatlan, ú. n. deszkriptív (leíró) értelmét, a későbbiekből fog kiderülni.

A fizikai eszmék ábrázolása

Mindezekből önként előáll az összehasonlítás egy másik faja: ú. n. szubjektív mérés. Ezalatt értem azon érzelmet, mely a külső erőknek tudatunkkal való szemben állásából származik. Ennek pedig csak két foka van, mely szóval kifejezhető. Lehet, hogy a két valóság egyensúlyban van, vagy hogy egyik túlnyomó a másik felett. Ez esetben nem szabad arra gondolni, hogy itt valami objektív „hozzávetőleges" mérés történt titokban. Pl. ha valamely erő oly nagy, hogy a sajátunkét eltörpülni érezzük, akkor ez nem azt jelenti, hogy titokban hamar összemértük őket a magunkéval és láttuk, hogy amaz pl. tíz-, száz- vagy akárhányszor akkora. Erre önként rájövünk, mihelyt túlnyomó erővel állunk szemben. Itt még megközelítőleg sem tudjuk megmondani, hogy a szemben álló természeterő milliószor, vagy csak százezerszer akkora-e, mint a mienké! Ezen két fok azonban nem az egyetlen. Az egyensúly, de főleg a túlnyomóság óriási határok közt ingadozik. Az egyensúly tart a részek viszonyában történő változások bizonyos fokáig, a túlnyomóság pedig bizonyos szubjektíve különböző alsó határtól azon pontig, mikor a tudat a külső benyomás roppantsága által megszakad bizonyos időre, vagy végleg.

Egyelőre megkisértjük új fogalmunkat alkalmas elemzések által nagyobb világosságra hozni. A szubjektív mérés eszerint egy érzés. Kérdés, mik a föltételei ezen érzés előállásának. Vagyis mi az a viszony közelebbről, melyben fizikai erők hozzánk állanak. De itt is válasszunk ki egy egyes esetet, hogy a megoldás általánossága által a dolog világosságából ne veszitsen. Pl. azt a viszonyt, amikor a két valóság (a fizikai és pszichikai erő) a túlsúly viszonyában vannak egymáshoz.

Mit jelent a túlsúly lélektani nyelven? Hogy erre a kérdésre megfelelhessünk, előzőleg analizáljuk ki a mérésmegélésben található főbb alkatrészeket. A mérés élménye tartalmaz egy fogalmat a mérték és a megmért viszonyáról. A viszony egy elvont fogalom, melyet nem lehet lerajzolni, elképzelni egyszerű szemlélet által, csak elgondolni. A hányados szintén ilyen „tiszta fogalom", azaz nincs egyszerű szemlélete. Tudjuk, hogy ezen fogalmak ép azok, melyek a fizikai mérésben a lényegesek. De azért található egy másik elem is benne, mely az okjektív mérésben kevesebb szerepet visz. Legtöbbször nemcsak a mértékegységről van szemléletem (bizonyos fajú képem), hanem a megmérendőről is. Persze ez utóbbi gyakran olyan túlnyomó lehet, hogy az ő szemlélete már semmiben sem különbözik egy másik erő szemléletétől, mely pedig maga n-szer akkora lehet, mint az első. De azért valami nem pontos szemléletem van. Azt állitom, hogy ez a mozzanat nemcsak az objektív mérésnél van meg, hanem a szubjektívnél is, sőt itt ő a lényeges elem.

Ezen általánosan ismert tényállásnak az erőábrázolásban igen fontos szerepe van. Ez teszi ugyanis lehetővé, hogy legyen egyáltalán szubjektív mérés. Ha a mi szemléletünk ép oly meghatározatlanul nagy tartalmat tudna magában foglalni, mint a gondolkodásunk, akkor a képzelőerő előtt sem volna semmi túlnyomó, ép úgy, mint fogalmaink számára tényleg minden „megfogható", azaz átérthető, akármily nagy mennyiségekről van is szó.

Ezen általános meghatározás után felvethető az a kérdés, micsoda összefüggésben van ez a dolog az épitészettel. De a mondottak alapján minden nehézség nélkül elgondolható. Az épitészet az a par excellence művészet, mely erőhatásokon és erőproblémá-

kon nyugszik. És pedig fizikai erők konstrukcióján. Ez egy egyszerű példa által eldönthető. Tudjuk, hogy számunkra a tér, a vonalak valóságban (nem a geometriában) erők képviselői. A térbetöltő anyagnak szintén erőt tulajdonitunk: attrakciót. És így az egész mindenség erőjelenségek tárháza mindkét szempontból: az okjektiv és a szubjektiv erőösszehasonlítás szempontjából. Ennélfogva a nyugvótérbeli massza is számunkra egy erőjelenség, csakhogy az erőket ez esetben egyensúlyviszonyában képzeljük. Ez volna a statikai erőeszme; az általános pedig a dinamikai. Kant, aki ezen analizisnek első úttörője volt, felosztotta az esztétikai jelenségeket extenzivekre és intenzivekre.* Azóta a dinamika jelentésének általánositása az extenziv jelenségeket az intenziv egy egyes eseteként tekinti. Már most, midőn nézünk egy „túlnyomó" fizikai jelenséget, akkor bizonyos határon túl szemléletileg nem differenciálható, nem különböztethető meg egy másiktól, mely kvalitative hasonló, de kvantitative különböző. Annyira minden a szubjektiv szemponton fordul meg, hogy műalkotásoknál teljesen elegendő a túlnyomóságra az is, ha a külső jelenség csak látszat szerint kolosszális erőmegnyilvánulás. Pl. a nagy gótikus templomok oszlopai, melyek fölfelé lassankint beleolvadnak a templom homályába, a fenséges benyomását teszik ránk, holott ez oszlopok nem végtelenek, de mert a homály a végüket láthatatlanná teszi, a végtelenség és meghatározhatlanság keverék érzelmeit idézi fel bennünk.

Látjuk tehát, hogy az erőmérés szubjektiv jellege az építészetben roppant fontos szerepet játszik. Az építészet a maga kiváló alkotásaiban minden időben a fenséges eszmék ábrázolása volt, habár alkalmazható egyébre is. És így ezen egész tényleges szerepét csakis az emberi tudat azon sajátosságából lehet megérteni, melyben az az építészet anyagaival: a térrel és általában az intenziv masszával áll.

A következőkben ezen fontos pont földerítéséhez szükséges részletelemzések által azt a viszonyt próbáljuk kideríteni, ami az erő fogalma, illetőleg megélése és a hozzáfűződő érzelem között van. Minden művészet az érzelmek talaján sarjad s a műelmélet feladata nem is állhat másból, mint ezen érzelmek részletes analizise alapján az élvezés és az izlés teóriáját adni. Ezen fölvilágositás (Aufklärung), mint a jelenlegi is, fogalmakon keresztül igyekszik a voltaképi célhoz eljutni, azaz bizonyos általános logikai megfontolásokból. A folytatás tárgya tehát lesz: az erőeszme érzelmeinek analizise. A kiindulás pedig abból a különbségből támad, mely van a fizikai erőfogalom és fizikai erőeszme között.

* Ezen felosztást voltaképp csak egy érzelemnél alkalmazza: a fenségesnél. De természetesen semmisem állja útját az alkalmazás kibővítésének.

ILLUSZTRÁCIÓINK

Kosztolányi Gyula; építészeti vázlatok és festmények. Szándékosan minden különösebb megjegyzés nélkül adjuk e vázlatokat, nem kommentár kell hozzájuk, maguk mondják el mondanivalójukat. Szerzőjük visszavonultan minden építészi mozgalomtól éli át e rajzokat és különös kedvtelése egy-egy estén vagy délelőtt, hogy fantáziája gazdag tárházát vázlatokban öntse ki. Ami első pillanatra megragad, az óriási rajztudás és gyakorlott technika. Egész sajátos izű rajzok ezek és változatosak, hol a monumentalizmus komoly mezőin barangolnak, hol pedig a játszibb témák kalandos útjait járják. Építészeti lényegüket a rajz másodrendüvé teszi, főleg mert nem megoldott alaprajzok nyomán támadnak, hanem a fantázia szüleményei és ha a téma itt-ott valami konkrétumra emlékeztet is, nem ez a lényegük, hanem az, hogy architektonikus hangulatokat rögzitenek meg. A rigorozitás ott kezdődik, midőn a szerző épit. Tanúság reá a „Műterem-bérház", melynek főkoncepciója és részletei a legnagyobb pontosság és lelkiismeretességről tesznek számot és a maga teljességében mutatják az „épitészt".

A rajzok annál is értékesebbek, mert töretlen csapáson mozognak és legtöbbjében erősen kicsillan a magyaros formák szeretete. Kosztolányiról mint festőről nem mondhatunk semmi újat. Második múzsája a piktura számos babért termett már számára, néhány alkotását azért mutatjuk be, mert tehetségének sokoldalúsága dokumentálásánál hiányoznának.

Kisfaludy Strobl Zsigmond szobrai. Egy fiatal szobrászművész néhány alkotása diszíti e lapokat. Az Urániában rendezett kollektiv kiállításából toboroztuk e mutatványt, mely eléggé mutatja, hogy szerzőjük tud modernül érezni és hivatott művelője a szobrászatnak.

Medgyaszay István: A veszprémi szinház és két művészház. A veszprémi szinház a gyönyörű, intim hatású püspökkertben van, az abba belenyúló „Korona" vendéglő épületén túl.

A kertet kerítő utcák jóval magasabbak. A megyeháza felől teljes emeletmagasságból haladunk le a széles betonlépcsőkön a vendéglő terrasza mentén. Így jutunk a szinház oszlopos tornáca alá, honnan az előcsarnok és az abból nyiló mellékhelyiségekbe érünk.

A megoldást egy új követelmény nehezitette meg: a nézőtérről kivánatos volt a régi szálló éttermei felé egyazon magasságban kényelmes átjáróról gondoskodni, ez az átjáró pedig az előbb emlitett bejáró és előcsarnok felett 4·40 magasságban van.

Egy másik lényeges követelmény volt az, hogy a szinház másik végében — a városháza felé — szintén kényelmes, kellő számú bejárók legyenek, anélkül, hogy azokat hosszú folyosók által kellene összekötnünk a nézőtérrel és a fent emlitett előcsarnok köré csoportosuló mellékhelyiségekkel.

A fődiszpozicióra még egy másik körülmény is irányadó volt: annak a szüksége, hogy a nézőtér előtti üdülő- és társalgó-helyiségek a szép püspökkerttel oldalt kényelmes és kellő számú ajtóval legyenek összekötve, hogy nyáron a felvonásközökben a kertben is sétálhasson, vagy üldögélhessen a közönség, ismét anélkül, hogy a nézőtértől hosszabb folyosók, vagy lépcsők választják el.

Ennek a hármas követelménynek a szinház tervező művésze, Medgyaszay István úgy tett eleget, hogy a főbejárót és előcsarnokot a Megyeház-utca felőli mélyen fekvő kerti útra tette, innen a szinház hosszában a nézőtér alatt végighaladunk a nagy társalgón, mely oldalt négy ajtón át a kertbe nyilik; ezentúl a főlépcsőn visszafelé kanyarodva a nézőtérre jutunk. A belépő természetesen szemben találja a szinpadot. Ily módon a főbejáró a szinpad alatt van. A karzat és páholyok külön bejárói, valamint a földszint két tágas kijárója a főlépcső köré csoportosul és a városháza felé a főbejáróval ellenkező irányba nyilik. A nézőtér két oldalán 16 db egysoros páholy van, a középső részen erkélyülések. A szinház alkalmas módon van tervezve, úgy hogy bálteremmé alakitható, valamint mozgófénykép-előadásokra is használható. Az épitkezés anyaga téglafalazat, a szerkezeti elemek pedig vasbetonból vannak, igy pillérek, ablakok, lépcsők és az alátámasztó konzolok. Az épület hatása komoly és monumentális, minden fölös diszt kerül, a belső szerkezetek hangsúlyozásával eredeti és merész hatásokat ér el.

A gödöllői művészház ugyanazon gondolkodás szülötte, mint a szinház. Kizárólagosan a szerkezeti elemek erős hangsúlyozása érvényesül azon. Teljesen modern alaprajz mellett felépitése sem lehet más mint modern. Medgyaszay műveiben a magyar nép formavilágát, a népies épitészet hangulatát tükrözi vissza.

Schuleck Frigyest, a kiváló épitőművészt, Szeged városa a fogadalmi templom épitésével bizta meg. Ez alkalommal a „Magyar Épitőművészek Szövetsége" lelkes átiratban üdvözölte az ősz mestert és ugyancsak Szeged város közönségét. Az épitészek egy csoportja, amelyben számos előkelő épitész között a fiatal generációt teljes számmal találjuk, külön üdvözlőiratban adta szeretetének jelét a zseniális épitőművész iránt. Az üdvözlőirat pergamenre rajzolt művészi könyvecske, melyet Kozma Lajos készitett. Mintegy száz aláirást tartalmaz.

VÁZLAT KOSZTOLÁNYI GYULA

JEGYZETEK

EX-LIBRISEK, KOZMA LAJOS

A „Ház“ kiadásában újesztendőre fenti címmel Kozma Lajos grafikai munkái fognak megjelenni. E könyvecske lesz első kiadványa lapunknak, folytatólagosan pedig a művészi könyvecskék egész sorozatát óhajtjuk a művelt nagyközönségnek nyujtani. Kozma könyvét azért választottuk elsőnek, mert az ő munkásságát épen lapunk révén ismerhette meg leginkább a közönség, és volt alkalma megszeretni tartalomdús rajzait.

A könyv művészi munka lesz minden izében. Boritékja és lapjai egyaránt a szerző munkája. Tartalma 30 „ex-libris“ és kétféle alakban lát napvilágot. Gyüjtők részére pergamentbe kötött, számozott példányok készülnek, melyeknek cimlapján a szerző sajátkezű rajza ékeskedik, ára 20 korona. Az egyszerűbb kiadás ára 2 korona. Bolti ára 3 korona. Előfizetéseket kérjük lapunk szerkesztőségébe (VI., Hajós-utca 32).

* *

A „Kéve“ f. év december hó 6-án Szablya Frischauf Ferenc elnöklésével rendkívüli közgyűlést, ezt követőleg pedig rendes gyűlést tartott. Az egyesület elnöke a rendkívüli közgyűlésnek mélyhatású beszédben tett jelentést arról a súlyos veszteségről, amely az egyesületet Göröncsér Gundel János és Máté Ilona alapító tagok tragikus elhalálozásával érte. A rendkívüli közgyűlés dr. Vermes Károly jogtanácsos indítványára elhatározta, hogy a megboldogultak emlékét jegyzőkönyvileg akként örökíti meg, hogy az elnök beszédét szószerint jegyzőkönyvbe foglalja. Az ügyvezetőség egyéb indítványait emlékük megörökítésére vonatkozólag a rendkívüli közgyűlés szintén egyhangulag tette magáévá. Mivel Göröncsér Gundel János mindenét az egyesületre hagyta, a rendkívüli közgyűlés az ügyvezetőségnek erre vonatkozó összes bejelentéseit tudomásul vette és a szükséges intézkedések megtételével az ügyvezetőséget bízta meg. Göröncsér ügyvezetőségi helyére Lévy Róbert lép, míg az így megüresedő ügyvezetőségi póttagságra a rendkívüli közgyűlés Erdei Viktort választotta meg. A rendes gyűlésben az elnök felolvasta a berlini „Secessio“ átiratát, amelyben rendkívül meleg hangon mond köszönetet a „Kévé“-nek, Walter Leistikov halála alkalmából kifejezet részvételért. A rendes gyűlés lelkes örömmel vette tudomásul az elnöknek a külföldi kiállításokról szóló jelentését, amellyel azokról a rendkívül értékes sikerekről számolt be, amelyeket az egyesület első külföldi körútjával ért el. Az elnök kiemelte, hogy a nagy német világlapok milyen megtisztelő elismeréssel írtak az egyesület kiállításairól és ezzel kapcsolatosan kitartó, lelkes munkára serkentette a tagokat. Az ügyvezetőség indítványára a rendes gyűlés elhatározta, hogy a legközelebbi rendes közgyűlés elé olyan természetű indítványt terjeszt, amely a kedvezőtlenebb anyagi viszonyok között élő tagoknak lehetővé teszi, hogy az egyesület jótállása mellett festőszerekkel és anyagokkal állandóan elláthassák magukat. A rendes gyűlés végül még megállapította az 1909. év művészeti programmját.

TERVPÁLYÁZATI EREDMÉNYEK

Az Első hazai takarékpénztár palotájának tervpályázatán I. díjat Alpár Ignác, II. díjat Hültl Dezső dr. és Bruno Möhring (Berlin) tervei nyerték el. A többi pályázók tervei 5000 koronás jutalomban részesültek.

LEJÁRÓ TERVPÁLYÁZATOK

1908.

Dec. 31. Breznóbánya város tanácsa: vendéglő-tervezés. Kiviteli költség a régi anyag felhasználása mellett 140.000 korona. Díjak: I. 800 korona, II. 600 korona, III. 400 korona. Megvételi díj 300 korona.

Dec. 31. Szombathely város tanácsa: vágóhíd-tervezés. Díjak: I. 1000 korona, II. 600 korona, III. 400 korona.

1909.

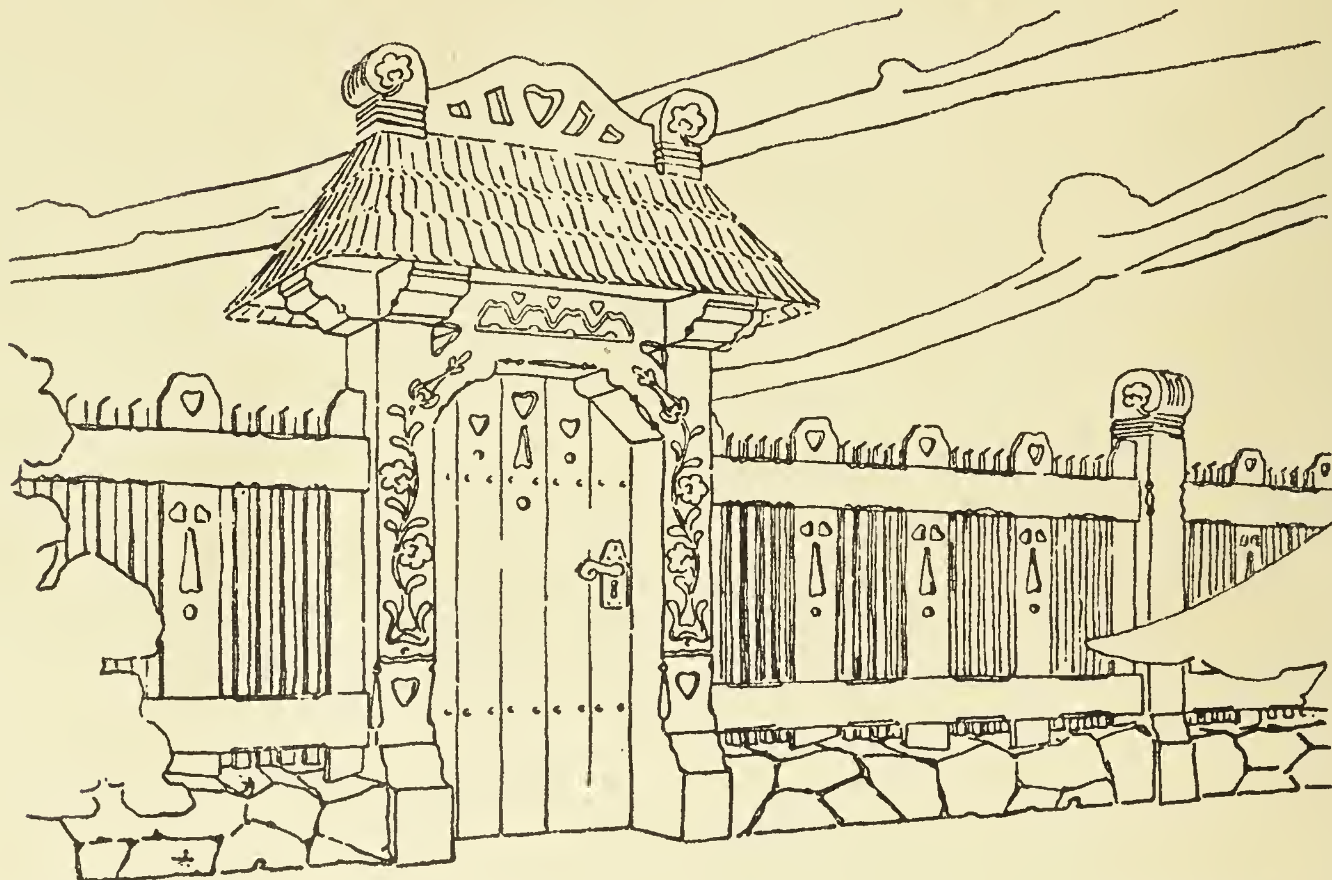
Jan. 6. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet az egyesület 1908/9-ik évi építészeti nagypályázata. Díjak: Egyesületi aranyérem és a vallás- és közokt. minisztérium 1200 koronás utazási ösztöndíja, II. egyesületi ezüstérem.

Jan. 31. Medgyesi ág. evang. egyházközség: gimnázium-tervezés. Díjak: I. 1500 korona, II. 1000 korona, III. 800 korona.

Febr. 1. Építő- és Iparművészeti Rajzolók Országos Egyesülete. Az egyesület 1908. évi építészeti nagypályázata. Díj: egyesületi aranyérem és 200 korona.

Máj. 15. Debrecen város tanácsa: Kossuth Lajos szobra. Kiviteli költség 150.000 korona. Díjak: I. a kivitellel megbízás. II. 6000 korona. III. 3000 korona. Megvételi díj 1000 korona.

Szept. 30. M. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium Rákóczi-emlékmű-tervezés. Kiviteli költség 250.000, 300.000 korona. Díjak: I. 6000 korona, II. 5000 korona, két III-ik díj 3000—3000 korona, IV. 2000 korona.

FAKERÍTÉS HERTZ BÉLA

